

NACZELNA DYREKCJA ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH

ARCHEION

TOM CXXV TOM

WARSZAWA 2024

ARCHEION CXXV, 2024

Rada Redakcyjna / Scientific Board

Prof. dr hab. Alicja Kulecka (przewodnicząca / chairwoman), prof. Franco Benucci, prof. dr hab. Waldemar Chorążyczewski, prof. dr hab. Marzenna Ciechańska, dr hab. Irena Mamczak-Gadkowska, prof. Arvydas Pacevičius, prof. dr hab. Miłoś Ręznik, dr Martin Schoebel, dr hab. Aliaksandr Smalianchuk, dr hab. Władysław Stępnik, prof. Gianni Venditti

Redakcja / Editorial Board

Dr Paweł Pietrzyk (redaktor naczelny / editor-in-chief), dr Ewa Rosowska-Jakubczyk (zastępca redaktora naczelnego/ deputy editor-in-chief), dr Kamila Pawełczyk-Dura (zastępca redaktora naczelnego /deputy editor-in-chief), KonradJakubczykSzuba (sekretarz redakcji / editor's secretary)

Recenzenci tomu / Reviewers

Dr Jenny Bunn, dr Przemysław Biskup, dr Mikuláš Čtvrtník, dr Dorota Drzewiecka, dr Wiesława Duży, dr Pekka Henttonen, Kristin Jacobsen, dr Radosław Krajniak, prof. dr hab. Michał Leśniewski, Trudy Huskamp Peterson, dr Monika Płuciennik, dr Monika Różalska, ks. dr hab. Mieczysław Różański, Yijun Sun, dr Robert Stępień, dr Proscovia Svard, Edyta Targońska, dr Adrian Trzoss, dr Bartłomiej Włodarczyk

Redakcja i korekta / Technical editing and revision

Dr Zuzanna Jaśkowska-Józefiak

Projekt okładki / Cover design

Maria Kaliszczuk-Donaj, AMALKER sp. z o.o.

Zdjęcia na okładce / Cover photos:

Przednia okładka / Front cover: Stołeczny Ośrodek Elektronicznej Techniki Obliczeniowej (Narodowe Archiwum Cyfrowe sygn. 3/40/0/10/111)

Tylna okładka / Back cover: Drukarnia z okresu rozbiorów (Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 3/3/0/37/802)

© Copyright by Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2024

ISSN 0066-6041

e-ISSN 2658-1264

Artykuły są dostępne na licencji CC BY-NC-ND 4.0.

Articles are licensed under a CC BY-NC-ND 4.0 license.

Pierwotną wersją czasopisma „Archeion” (e-ISSN 2658-1264) jest wersja online publikowana w Internecie na stronie: <https://ejournals.eu/czasopismo/archeion>.

The digital version of the „Archeion” (e-ISSN 2658-1264) – which counts as the original – is published on website: <https://ejournals.eu/czasopismo/archeion>.

Adres Redakcji / Contact

ARCHEION

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych

02–517 Warszawa, ul. Rakowiecka 2 D

e-mail: archeion@archiwa.gov.pl

www.archiwa.gov.pl

Printed in Poland

Wydanie I. Nakład 300 egz.

Ark. wyd. 27,25

Ark. druk. 22,75

Skład, łamanie i przygotowanie do druku / DTP Studio

AMALKER sp. z. o.o.

Druk / Print

Archiwum Państwowe w Przemyślu

37–700 Przemyśl, ul. Lelewela 4

e-mail: archiwum@przemysl.ap.gov.pl

Spis treści

7 Od Redakcji

Konarski Lectures

10 Artificial intelligence and the future(s) of archival theory and practice
Geoffrey Yeo

Nowe perspektywy archiwistyki – AI i RiC

33 Envisioning Archival Images with Artificial Intelligence
Jessica Bushey

55 Artificial Intelligence and Machine Learning at the Intersection of Privacy
and Archives
Iori Khuhro, Erin Gilmore, Jim Suderman, Darra L. Hofman

79 Records in Contexts jako model związków encji
Krzysztof Stencel

Studia i materiały

102 Archiwa narodowe Ugandy i Rwandy
Wioleta Gierszewska

119 „Archives Africa” – internetowy katalog materiałów archiwalnych
Magdalena Niedźwiedzka

136 Archiwum Pomocy na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Magdalena Heruday-Kielczewska

160 “Fulfilling, but demanding” – Swedish recordkeeping in transition
Anneli Sundquist, Hilde Lange

202 Wybrane zagadnienia archiwizacji Internetu w kontekście rozwoju technologii
informacyjno-komunikacyjnych w administracji publicznej w Polsce
Justyna Adamus-Kowalska

225 Przyczynek do analizy kancelarii brytyjskiego Home Office w okresie
międzywojennym
Marcin Smoczyński

Omówienia i recenzje

249 *Archives and Human Rights*, eds. J. Boel, P. Canavaggio, A. González Quintana,
ISBN: 978-0-429-05462-4, Routledge, London–New York 2021, pp. 352,
<https://doi.org/10.4324/9780429054624>
Rose Buchanan

- 261 Peter Lester, *Exhibiting the Archive. Space, Encounter, and Experience*, ISBN: 978-0-367-74625-4, Routledge, Londyn 2022, ss. 242
Hadrian Ciechanowski
- 271 Fiona R. Cameron, *The Future of Digital Data, Heritage and Curation: in a More-than-Human World*, ISBN: 978-1-00314-960-6, Routledge, London 2021, pp. 308
Zilong Zhong
- 276 *The Nordic Model of Digital Archiving*, eds. Greg Bak and Marianne Rostgaard, ISBN: 978-1-003-32540-6, Routledge, London 2023, pp. 328
Charlotte Borgerud
- 285 Jeannette A. Bastian, *Archiving Cultures: Heritage, Community, and the Making of Records and Memory*, ISBN: 978-0-367-54826-1, Routledge, New York 2023, pp. 118
Christopher M. Laico
- 291 *Problemy sieci archiwalnych w wybranych krajach Europy*, red. A. Danilczyk, J. Kordel, A. Kulecka, ISBN: 978-83-235-5951-1, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2023, ss. 240
Katarzyna Łukasiak
- 303 *Archives and Human Rights*, eds. J. Boel, P. Canavaggio, A. González Quintana, ISBN: 978-0-429-05462-4, Routledge, London–New York 2021, pp. 352, <https://doi.org/10.4324/9780429054624>
Eric Stoykovich

Kronika naukowa

- 309 Międzynarodowy Tydzień Archiwów Seminaria internetowe, 4–7 lipca 2024
Kamila Pawełczyk-Dura
- 318 Advancing Archives and Records Management: The Work and Future Directions of ISO/TC 46/SC 11
Andy Potter
- 329 XXI Powszechny Zjazd Historyków Polskich „Człowiek twórcą historii”, Białystok 17–20 września 2024
Bartłomiej Konopa

In memoriam

- 337 Jadwiga Kazimiera Sałagacka (8 lipca 1944 – 21 kwietnia 2024)
Anna Szeffler
- 342 Ewa Olga Rosowska-Jakubczyk (6 września 1958 – 23 czerwca 2024)
Paweł Pietrzyk
- 352 Anna Bożena Krochmal (27 sierpnia 1965 – 8 października 2024)
Paweł Pietrzyk

Table of content

7 Editorial

Konarski Lectures

10 Artificial intelligence and the future(s) of archival theory and practice
Geoffrey Yeo

New perspectives in archival science – AI and RiC

33 Envisioning Archival Images with Artificial Intelligence
Jessica Bushey

55 Artificial Intelligence and Machine Learning at the Intersection of Privacy and Archives
Iori Khuhro, Erin Gilmore, Jim Suderman, Darra L. Hofman

79 Records in Contexts as an entity-relationship model
Krzysztof Stencel

Studies and materials

102 National archives of Rwanda and Uganda
Wioleta Gierszewska

119 “Archives Africa” – online archival catalog
Magdalena Niedźwiedzka

136 Aid archive at Adam Mickiewicz University in Poznań
Magdalena Heruday-Kielczewska

160 “Fulfilling, but demanding” – Swedish recordkeeping in transition
Anneli Sundquist, Hilde Lange

202 Selected issues regarding archiving of the Internet in context of information and communication technology development in public administration of Poland
Justyna Adamus-Kowalska

225 Contribution to analysis of the operation of British Home Office Registry in the interwar period
Marcin Smoczyński

Discussions and reviews

249 *Archives and Human Rights*, eds. J. Boel, P. Canavaggio, A. González Quintana, ISBN: 978-0-429-05462-4, Routledge, London–New York 2021, pp. 352, <https://doi.org/10.4324/9780429054624>
Rose Buchanan

- 261 Peter Lester, *Exhibiting the Archive. Space, Encounter, and Experience*, ISBN: 978-0-367-74625-4, Routledge, London 2022, pp. 242
Hadrian Ciechanowski
- 271 Fiona R. Cameron, *The Future of Digital Data, Heritage and Curation: in a More-than-Human World*, ISBN: 978-1-00314-960-6, Routledge, London 2021, pp. 308
Zilong Zhong
- 276 *The Nordic Model of Digital Archiving*, eds. Greg Bak and Marianne Rostgaard, ISBN: 978-1-003-32540-6, Routledge, London 2023, pp. 328
Charlotte Borgerud
- 285 Jeannette A. Bastian, *Archiving Cultures: Heritage, Community, and the Making of Records and Memory*, ISBN: 978-0-367-54826-1, Routledge, New York 2023, pp. 118
Christopher M. Laico
- 291 *Problemy sieci archiwalnych w wybranych krajach Europy*, red. A. Danilczyk, J. Kordel, A. Kulecka, ISBN: 978-83-235-5951-1, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2023, pp. 240
Katarzyna Łukasiak
- 303 *Archives and Human Rights*, eds. J. Boel, P. Canavaggio, A. González Quintana, ISBN: 978-0-429-05462-4, Routledge, London–New York 2021, pp. 352, <https://doi.org/10.4324/9780429054624>
Eric Stoykovich

Scientific chronicle

- 309 International Archives Week Webinars, 4–7 July 2024
Kamila Pawełczyk-Dura
- 318 Advancing Archives and Records Management: The Work and Future Directions of ISO/TC 46/SC 11
Andy Potter
- 329 XXI General Congress of Polish Historians „Man as the Creator of History”, Białystok 17–20 September 2024
Bartłomiej Konopa

In memoriam

- 337 Jadwiga Kazimiera Sałagacka (8 July 1944 – 21 April 2024)
Anna Szeffler
- 342 Ewa Olga Rosowska-Jakubczyk (6 September 1958 – 23 June 2024)
Paweł Pietrzyk
- 352 Anna Bożena Krochmal (27 August 1965 – 8 October 2024)
Paweł Pietrzyk

Szanowni Czytelnicy,

z ogromną radością oddajemy w Państwa ręce 125. tom czasopisma naukowego „Archeion”. Jak zawsze, wyrażamy głęboką nadzieję, że tegoroczne publikacje spotkają się z Państwa zainteresowaniem i uznaniem. Niezmiennie też zapraszamy do dyskusowania i dzielenia się swoimi spostrzeżeniami w tak szerokim i różnorodnym obszarze jak dziedzina archiwalna.

W tym wydaniu znajdą Państwo prace, które rzucają nowe światło na wielowymiarową perspektywę współczesnej archiwistyki. Każdy artykuł został starannie wyselekcjonowany, aby dostarczyć Państwu wartościowych poznawczo treści. Jako Redakcja dołożyliśmy wszelkich starań, aby zaprosić do współpracy Autorów reprezentujących różne szkoły archiwalne, a co za tym idzie – inne tradycje i odmienne podejścia. W tomie 125. znajdą Państwo analizy teoretyczne, studia przypadków oraz przeglądy najnowszych badań, które kształtują współczesną praktykę archiwalną. Autorzy poruszają szeroki wachlarz tematów: od zarządzania dokumentacją cyfrową, przez kwestie prawne i etyczne, po innowacyjne metody archiwizacji i udostępniania zasobu. Jesteśmy przekonani, że różnorodność prezentowanych treści przyczyni się do głębszego zrozumienia i refleksji nad kluczowymi zagadnieniami archiwistyki i zarządzania dokumentacją. Każdy z artykułów stanowi bowiem unikalny wkład w dziedzinę, oferując nowe spojrzenia i zachętę do dalszych badań.

Tom tradycyjnie otwiera zapis międzynarodowego wykładu archiwalnego z cyklu „Konarski Lectures”, wygłoszonego 23 października 2024 r. przez Geoffrey’a Yeopt. *Artificial Intelligence and the future(s) of archival theory and practice*. Gość trzeciej edycji spotkań archiwalnych, upamiętniających postać prof. Kazimierza Konarskiego, jest pracownikiem naukowym University College London, archiwistą, cenionym ekspertem w dziedzinie zarządzania dokumentacją oraz autorem licznych publikacji naukowych, w tym *Managing Records: A Handbook of Principles and Practice* (2003), *Records, Information and Data: Exploring the Role of Record-Keeping in an Information Culture* (2018) oraz *Record-Making and Record-Keeping in Early Societies* (2021).

Wykład wprowadza w tematykę zastosowania sztucznej inteligencji, ukazując, jak nowoczesne technologie mogą wspierać i przekształcać praktyki archiwalne. W dziale tomu wiodącego znalazły się trzy artykuły naukowe, które przedstawiają współczesne oblicza archiwistyki uwikłanej w nowe technologie. Pierwszy artykuł, zatytułowany *Envisioning Archival Images with Artificial Intelligence*, prezentuje przegląd literatury dotyczącej wykorzystania sztucznej inteligencji (AI) do poprawy dostępu do dokumentacji fotograficznej i zarządzania zasobami fotograficznymi. Jessica Bushey stawia ważne pytania dotyczące implikacji etycznych i zawodowych, które powstają w wyniku integracji narzędzi AI z metodami pracy twórców dokumentacji, archiwistów i użytkowników usług archiwalnych. Problematykę sztucznej inteligencji w kontekście ochrony danych wrażliwych kontynuuje artykuł pt. *Artificial Intelligence and Machine Learning at the Intersection of Privacy and Archive*, autorstwa Iori Khuhro, Erin Gilmore, Jima Sudermana i Darry L. Hofman. Autorzy skupiają się na newralgicznej dla archiwistów kwestii ochrony prywatności, rozważając możliwości wykorzystania technologii AI do identyfikacji złożonych i kontekstowo zależnych informacji osobistych. Artykuł wprowadza do dyskusji na temat etycznych i praktycznych aspektów stosowania inteligentnych systemów w archiwach, podkreślając konieczność odpowiedzialnego podejścia do zarządzania danymi. Szczególnie eksplorowaną przez środowisko archiwalne tematykę nowego standardu archiwalnego podejmuje Krzysztof Stencel w artykule *Records in Contexts jako model związków encji*. Autor przedstawia wybrane zagadnienia modelowania danych jako klasycznej techniki stosowanej w procesie budowy systemów informatycznych oraz podejmuje próbę interpretacji danych RiC. To pierwsza propozycja zastosowania polskiej terminologii archiwalnej dla pojęć użytych w nowym standardzie Międzynarodowej Rady Archiwów, zasługująca na szczególne podkreślenie.

W dziale „Studia i materiały” publikujemy sześć artykułów naukowych, które ukazują szerokie spektrum tematyczne badań prowadzonych przez polskie i zagraniczne środowiska naukowe. Tematyka afrykanistyczna w ujęciu archiwoznawczym została podjęta przez dwie Autorki – Wioletę Gierszewską (*Archiwa narodowe Ugandy i Rwandy*) i Magdalenę Niedźwiecką (*„Archives Africa” – internetowy katalog materiałów archiwalnych*). Polskie doświadczenia związane z tworzeniem archiwum z zasobem cyfrowym, wytworzonym w odpowiedzi na potrzeby chwili, przedstawiła Magdalena Heruday-Kiełczewska (*Archiwum Pomocy na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*). Kwestie zarządzania dokumentacją zostały przeanalizowane przy zastosowaniu metody studium przypadku przez Autorki

zagraniczne oraz polską badaczkę. Anneli Sundquist i Hilde Lange (*„Fulfilling, but demanding” – Swedish recordkeeping in transition*) przedstawiają ewolucję „modelu nordyckiego” zarządzania dokumentacją na podstawie działalności szwedzkich agencji rządowych, natomiast Justyna Adamus-Kowalska (*Wybrane zagadnienia archiwizacji Internetu w kontekście rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych w administracji publicznej w Polsce*) skupia swoje zainteresowania badawcze na problematyce postępowania z materiałami publikowanymi w Internecie. Dział zamyka artykuł Marcina Smoczyńskiego (*Przyczynek do analizy kancelarii brytyjskiego Home Office w okresie międzywojennym*), który w sposób przyczynkowy traktuje o systemie biurowości i funkcjonowaniu kancelarii jednej z centralnych instytucji rządowych Wielkiej Brytanii.

Dział „Omówienia i recenzje” tradycyjnie prezentuje analizy i oceny najnowszych polskich i zagranicznych publikacji, które wnoszą istotny wkład w rozwój teorii i praktyki archiwalnej. Proponujemy Państwu sześć publikacji, w tym jedną omówioną przez dwóch Autorów, jednak w odmienny sposób. Naszym celem jest dostarczenie Czytelnikom rzetelnych i wszechstronnych informacji, które pomogą w wyborze wartościowych lektur oraz zainspirują do dalszych badań i refleksji nad współczesnymi wyzwaniami archiwistyki.

Tom 125. zamykają działy „Kronika naukowa” oraz „In memoriam”. W tym ostatnim publikujemy biogramy wspomnieniowe o niezastąpionych: naszej Koleżance redakcyjnej, wieloletniej zastępczyni redaktora naczelnego czasopisma „Archeion” dr Ewie Rosowskiej-Jakubczyk oraz wybitnej specjalistce w zakresie archiwoznawstwa i współpracy międzynarodowej, Dyrektorki Departamentu Popularyzacji Działalności Archiwalnej Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych dr hab. Annie Krochmal. Tom ten poświęcamy Ich pamięci, wyrażając naszą wdzięczność za lata pracy i oddania.

Redakcja

Artificial intelligence and the future(s) of archival theory and practice

Geoffrey Yeo

University College London (United Kingdom)
g.yeo@ucl.ac.uk, ORCID 0000-0003-0058-300X

ABSTRACT

This paper reproduces the text of the third Konarski Lecture, which was presented to an audience in Warsaw on 23 October 2024. It offers a survey of recent developments in artificial intelligence and considers how they relate to archival practices and concepts. It asks what changes they can be expected to bring to the creation, maintenance, preservation, and use of records and archives, and how they can be expected to affect the daily working practices of record creators, archivists, and users of archival services. It also considers whether the growth of artificial intelligence might have implications for our theoretical understandings of archives.

KEY WORDS

archival theory,
archival practice,
artificial intelligence,
computing, digital
technology

Sztuczna inteligencja a przyszłość teorii i praktyki archiwalnej

STRESZCZENIE

Niniejszy artykuł zawiera tekst trzeciego wykładu z serii „Konarski Lectures”, wygłoszonego 23 października 2024 r. w Warszawie. Zaprezentowano w nim przegląd najnowszych osiągnięć w dziedzinie sztucznej inteligencji oraz rozważania na temat ich związku z praktykami i koncepcjami archiwalnymi. Autor zadaje pytania o zmiany, jakie mogą one przynieść w procesach tworzenia, konserwacji, ochrony oraz wykorzystania dokumentacji i archiwów, a także o to, jak mogą one oddziaływać na codzienną pracę twórców dokumentacji, archiwistów i użytkowników usług archiwalnych. Rozważa również, czy rozwój sztucznej inteligencji może mieć wpływ na rozumienie archiwów w aspekcie teoretycznym.

SŁOWA KLUCZOWE

teoria archiwalna,
praktyka
archiwalna, sztuczna
inteligencja,
informatyka,
technologia cyfrowa

Introduction

Good afternoon, everyone. I feel greatly honoured that I have been asked to give the 2024 Konarski Lecture, and it is a pleasure to be with you in Warsaw today. I am very grateful to the organisers of this event for their most generous invitation.

In my talk, I will endeavour to build on some of the ideas about trends and directions in archival science that were put forward in the two previous Konarski

Lectures in 2022 and 2023¹. More specifically, I propose to share some thoughts about artificial intelligence and its likely effects on the future, or futures, of archival theory and practice.

I must begin by emphasising that I am not a computer scientist or an expert on the design of artificial intelligence systems. So I will not attempt to discuss the technical complexities of these systems, recommend methodologies for assessing them, or suggest techniques for implementing them in archival settings.

Instead, I propose to offer a broader overview of how recent developments in artificial intelligence relate to our archival practices and concepts. I will ask what changes they might bring to the creation, maintenance, and preservation of archives, and how they might affect the daily working practices of archivists and users of archival services. I will also consider whether the growth of artificial intelligence might have implications for our theoretical understandings of what archives are (or what they are thought to be) and how we comprehend their meanings and affordances.

Artificial intelligence: surveying the landscape

I am sure that everyone here today will have observed how, over the past twelve months or so, firms such as Microsoft, Google, Apple, and Adobe have begun to incorporate artificial intelligence into operating systems, internet browsers, search engines, email clients, and even PDF viewers. In the summer of 2024, after I found that Microsoft's Copilot artificial intelligence software had installed itself on my computer without asking my permission, it did not take me long to discover that many other people had recently had very similar experiences. It now seems almost impossible to open any piece of everyday software without receiving a pop-up invitation to try the manufacturer's new artificial intelligence tool.

In another observable trend, electronic consumer-goods also increasingly bear claims that they are powered by artificial intelligence. Commentators have noted that some of these claims need to be treated with caution: a wish to appear on the cutting edge sometimes leads manufacturers to exaggerate the artificial intelligence capabilities of their products or to attach an "artificial intelligence"

---

¹ L. Duranti, *Why a world gone digital needs archival theory more than ever before?*, "Archeion" 2022, vol. 123, p. 10–30; L. Millar, *Managing "the shapeless mass" in the digital age*, *ibidem*, 2023, vol. 124, pp. 10–34.

label to products that arguably use less sophisticated modes of computing². This is very much a grey area, because there is no rigid dividing line between artificial intelligence and more traditional computing methods. Nevertheless, it is clear that major changes are now under way in the world of computer technology. In addition to bolting artificial intelligence onto existing applications, software companies have launched, and are likely to continue to launch, new applications designed specifically to take advantage of artificial intelligence techniques. Chat GPT is currently the best-known of these, but it is only one of many players operating in this market. Artificial intelligence, it seems, is now ubiquitous.

In presenting these topics, I am aware that some members of this audience are probably already very knowledgeable about the world of artificial intelligence, while others perhaps know very little. I feel sure that some of you will have become expert in – or at least will have experimented with – the use of artificial intelligence tools, while others may have tried to avoid any entanglement with them. In the light of this, I must ask those who already have some knowledge of the subject to excuse me if I begin by offering a basic introduction to artificial intelligence for the benefit of those who are less familiar with it.

What do we mean by artificial intelligence? The *American National Standard Dictionary of Information Technology* defines it as “the capability of a device to perform functions [...] normally associated with human intelligence, such as reasoning, learning, and self-improvement”³. Internationally, the Organisation for Economic Co-operation and Development has defined an artificial intelligence system as “a machine-based system that [...] infers, from the input it receives, how to generate outputs such as predictions, content, recommendations, or decisions”⁴.

The United Kingdom Government’s view of such systems has focused two of their characteristics, which it calls “autonomy” and “adaptivity”. Adaptivity refers to the ability of these systems to infer patterns and connections, some of which may not have been envisaged by human programmers. Autonomy refers to

---

² B. Marr, *Spotting AI Washing: How Companies Overhype Artificial Intelligence*, 2024, <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2024/04/25/spotting-ai-washing-how-companies-overhype-artificial-intelligence/> [access: 14.10.2024].

³ *American National Standard Dictionary of Information Technology*, 2007, <https://www.incits.org/html/ext/ANSDIT/a3.htm> [access: 14.10.2024].

⁴ Organisation for Economic Co-operation and Development. Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, 2024, <https://oecd.ai/en/assets/files/OECD-LEGAL-0449-en.pdf>, p. 7 [access: 14.10.2024].

their ability to “make decisions without the express intent or ongoing control of a human”⁵.

Artificial intelligence is widely said to offer transformative possibilities on an unprecedented scale. It has been heralded as a means of enhancing creativity and innovation while also achieving productivity gains and cost reductions. In industry, it has potential uses in – for example – design, manufacturing, marketing, and sales; in the public services, uses have been identified in areas as diverse as policing, justice, healthcare, and the management of natural resources. It has roles to play in finance, in law, in transport, and in agriculture. It can also be applied in many cultural fields, including art, music, and literature. In scientific domains and in the university sector, it can be used to support teaching, writing grant applications, and statistical analysis, and for a range of other purposes connected with academic research. In the words of former British prime minister Rishi Sunak, it “will bring [...] new opportunities for economic growth, new advances in human capability, and the chance to solve problems that we once thought beyond us”⁶.

But there are also anxieties about the risks that can be associated with artificial intelligence systems. According to a policy paper issued by the United Kingdom Government in 2023, their adaptivity “can make it difficult to explain the [...] logic of a system’s outcomes”, while their autonomy can obstruct attempts to assign responsibility for the system’s actions⁷. If the outputs of an artificial intelligence system are not verifiable, public trust in them will rapidly be undermined.

While governments around the world remain very alert to the benefits that artificial intelligence is expected to bring, many of them have growing concerns about its inherent dangers. Several national governments – including those of the United Kingdom, the United States, Japan, and Australia – have responded to these dangers by producing, or working on, best practice recommendations for suppliers or users of artificial intelligence systems. Best practice documents have

---

⁵ M. Drake et al., *UK Government Adopts a “Pro-Innovation” Approach to AI Regulation*, 2023, <https://www.insideprivacy.com/artificial-intelligence/uk-government-adopts-a-pro-innovation-approach-to-ai-regulation> [access: 14.10.2024].

⁶ United Kingdom Government. Prime Minister’s Speech on AI: 26 October 2023, 2023, <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-speech-on-ai-26-october-2023> [access: 14.10.2024].

⁷ United Kingdom Government. *A Pro-Innovation Approach to AI Regulation*, 2023, <https://www.gov.uk/government/publications/ai-regulation-a-pro-innovation-approach/white-paper> [access: 14.10.2024].

also been disseminated by international agencies such as the Organisation for Economic Co-operation and Development, UNESCO, and the G20 Group of the world's major economies; and by teams of experts focused on particular sectors or employed within particular institutions⁸. Those of you who watched the recent ICA webinar on artificial intelligence will have learnt of a local initiative undertaken by the Canadian Library of Parliament, which issued guidelines about artificial intelligence to employees of the Parliament of Canada⁹. Similarly, many universities now produce guidance notes for students who want to use artificial intelligence tools to assist with essay-writing, and scholarly journals have begun to publish recommendations for authors who have employed artificial intelligence while researching and creating their articles¹⁰.

There is certainly no shortage of guidance documents and recommendations. Indeed, I am tempted to argue that, because so many of these documents have been issued, it is often difficult to choose between them. Some are addressed primarily to developers and vendors of artificial intelligence systems and tools, while others are aimed at organisations, organisational employees, or other individuals seeking to make use of such tools. Various labels such as governance principles, frameworks, or guidelines, they provide a range of excellent advice, but their adoption is largely discretionary; the effort that has gone into their dissemination has not yet been matched by any detailed studies of their uptake or effectiveness.

The European Artificial Intelligence Act

Many commentators now argue that the most comprehensive response to the challenges brought by the growth of artificial intelligence has come from the European Union. In contrast to initiatives elsewhere in the world, the European

---

⁸ For an overview of national and international initiatives, see Hogan Lovells. *Global AI Governance Principles*, 2023, https://iapp.org/media/pdf/resource_center/hogan_lovell_global_ai_governance_principles.pdf [access: 14.10.2024].

⁹ YouTube. *AI and Archives: Advancing Archival Engagement*, webinar hosted by the International Council on Archives (ICA) Expert Group for Research and Outreach Services, 19 September 2024, <https://www.youtube.com/watch?v=ZXTe7oLK-mc> [access: 14.10.2024].

¹⁰ See, for example, Society of American Archivists. *Generative AI in SAA Publications Program*, 2024, https://www2.archivists.org/sites/all/files/Publications%20Board_AIstatement_0.pdf [access: 14.10.2024]. In the interest of openness, I am happy to affirm that no artificial intelligence tools were used in the writing of the present paper.

response has taken the shape of formal legislation. After extensive (and sometimes acrimonious) negotiations among a wide variety of stakeholders over a number of years, the European Union has introduced an Artificial Intelligence Act¹¹. The Act came into force in August 2024, although implementation of most of its provisions will not begin until 2026. Since it is the world's first – and, at present, the world's only – supra-national attempt at compulsory regulation of the use of artificial intelligence, an examination of its detailed provisions may prove worthwhile.

Broadly speaking, the Act seeks to classify artificial intelligence systems in terms of levels of risk. For much of the period while the Act was in gestation, its drafters proposed a universal scheme that identified four categories of risk: “minimal-risk”, “limited-risk”, “high-risk”, and “unacceptable”. The scheme was represented graphically as a pyramid¹², and it was assumed that it would be possible to assign every artificial intelligence system to one of the four categories.

Under this scheme, unacceptable artificial intelligence systems are those that are likely to cause physical or psychological harm, or are deemed to endanger fundamental human rights. They include the use of subliminal or manipulative techniques; systems that aim to “exploit [...] vulnerable groups such as children or persons with disabilities”; so-called “social scoring systems”, which set out to evaluate the trustworthiness of individuals based on their social behaviour; and certain uses of biometric or facial recognition systems, such as their remote deployment in public spaces. With very limited exceptions, these applications of artificial intelligence are to be prohibited within the member states of the European Union¹³.

High-risk systems are the main focus of the legislation, and are defined mainly in terms of the purposes for which they will be used; these include education, employment and welfare rights, policing, and the administration of justice. When enforcement of the Act begins, systems designed for these purposes will

---

¹¹ Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council, 2024, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689 [access: 14.10.2024]. Polish version: Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1689, 2024, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689 [access: 14.10.2024].

¹² See the diagram provided by the European Commission: Shaping Europe's Digital Future: AI Act, 2024, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai> [access: 14.10.2024].

¹³ R. J. Neuwirth, *Prohibited Artificial Intelligence Practices in the Proposed EU Artificial Intelligence Act*, “Computer Law & Security Review” 2023, vol. 48, article 105798, pp. 1–14.

not be banned, but will be subject to strict obligations in terms of risk assessment and security precautions. In addition, strong documentation obligations will apply to those who provide and operate them. These measures are evidently intended to address the concerns, frequently expressed by advocates of so-called explainable artificial intelligence¹⁴, that existing artificial intelligence systems are frequently opaque and their outputs often unverifiable. The legislation imposes requirements for the logging of activity to ensure the traceability of results, and for the retention of these logs for an appropriate period. Providers of high-risk systems will also be expected to supply extensive documentation relating to the design, construction, and quality assurance of these systems.

When the European legislation was first proposed, the third category of systems was to consist of those designated as “limited-risk”. It was envisaged that these systems would also have transparency requirements, although the requirements would be less rigorous and would simply be intended to allow users to make informed decisions about whether they wish to interact with the system in question. Most discussions about the systems in this category focused on what are often called “generative” and “deep-fake” artificial intelligence. Generative artificial intelligence refers to systems used to generate content such as news articles, research papers, literary works, or real-time responses to questions posed in online chat: content that may appear to be generated by a human being when in fact it is created by a computer. Deep-fake artificial intelligence generally refers to a system that creates or manipulates images, or audio or video recordings, in ways that lead them to represent events that have never occurred, or to depict people saying or doing things that they have never said or done. Users of such systems can easily be misled into believing that they are interacting with another person when they are actually interacting with artificial intelligence, or into believing that content is authentic when it is not.

To mitigate these risks, the legislation enacted in 2024 requires the relevant interfaces to be designed and deployed in ways that ensure that users are aware that they are dealing with the outputs of an artificial intelligence system. Some exceptions are proposed, for example when deep-fakes are used for self-evidently creative or artistic reasons, or when artificial intelligence is used to support crime

---

¹⁴ S. Ali et al., *Explainable Artificial Intelligence (XAI): What We Know and What Is Left to Attain Trustworthy Artificial Intelligence*, “Information Fusion” 2023, vol. 99, article 101805, p. 1–52; J. Bunn, *Working in Contexts for which Transparency Is Important: A Recordkeeping View of Explainable Artificial Intelligence*, “Records Management Journal” 2020, vol. 30(2), pp. 143–153.

detection; but the general approach is to counteract the risks of impersonation or deception by introducing obligations for transparency¹⁵.

The fourth category of artificial intelligence systems comprises those which, in the opinion of the experts charged with drafting the legislation, present low or “minimal” levels of risk. These include spam filters, most artificial-intelligence-enabled computer games, and – in the workplace arena – systems that support relatively mundane functions such as stock control and inventory management. Some policy-makers have suggested that codes of conduct should be developed for low-risk systems, but in general these systems fall outside the scope of the European legislation.

In short, the goal of the drafters of the legislation was to achieve a balance between the need to mitigate the risks of artificial intelligence and the desire to encourage its use as a means of boosting innovation and productivity. Similar concerns will almost certainly underlie other legislation that is likely to be enacted elsewhere in the world.

Soon after the European Union’s legislative proposals were announced, it became evident that they were contentious. In particular, commentators noted that the four proposed categories of risk took little account of the rising numbers of general-purpose artificial intelligence systems that can be used in a wide variety of contexts. In response to these concerns, a set of rules for such systems was drawn up and was added to the draft of the legislation. In the form in which it was eventually enacted into law, the Act requires providers of general-purpose systems to maintain comprehensive documentation about system architecture, training methodologies, testing processes, and energy consumption. In addition, any general-purpose systems deemed to incur what the Act calls “systemic risks” are subject to a range of additional regulatory obligations¹⁶.

Inevitably, however, much of the European law remains controversial. In the media and in wider public debate, numerous questions are being asked, both about artificial intelligence in general and about the European legislators’ response to it. Is seeking to regulate its use by categorising levels

---

¹⁵ J. Chamberlain, *The Risk-Based Approach of the European Union’s Proposed Artificial Intelligence Regulation*, “European Journal of Risk Regulation” 2023, vol. 14, pp. 1–13, at p. 7.

¹⁶ O.J. Gstrein et al., *General-Purpose AI Regulation and the European Union AI Act*, “Internet Policy Review” 2024, vol. 13(3), pp. 1–26, at pp. 10–13; A. Hendry et al., *The EU AI Act: Uncharted Territory for General-Purpose AI*, 2024, <https://www.bakerbotts.com/thought-leadership/publications/2024/april/the-eu-ai-act-uncharted-territory-for-general-purpose-ai> [access: 14.10.2024].

of risk the right approach? Are the proposed categories mutually exclusive? How will regulators deal with borderline cases? Can general-purpose artificial intelligence systems be controlled satisfactorily within the framework that the drafters of the legislation have envisaged? Will the legislation be able to accommodate new systems that are developed in the future and may not conform to today's paradigms? Do the proposed measures deal adequately with the risk of bias? Should we find the whole movement towards artificial intelligence deeply worrying, whether in terms of its possible exploitation by criminals and terrorist groups, in terms of expected job losses among skilled workers, or in terms of a seismic shift from human responsibility to automated decision-making? Are the proposed control mechanisms robust enough? Isn't it likely that even so-called low-risk systems will need to be closely controlled, at a level far beyond what is currently proposed? These are important questions for the future of human society, and we will undoubtedly hear more about them in the months and years that lie ahead.

Artificial intelligence and the archival profession

But, important as they undoubtedly are, these questions will not be the centrepiece of my talk today. My topic is more closely focused on our own field: my aim will be to encourage you to consider how artificial intelligence is relevant to archivists and to the world of archives.

Very broadly, I think, there are three aspects of artificial intelligence that should be of particular interest to us. The first of these – and the aspect that seems to have attracted most attention among archival professionals – is the potential for using artificial intelligence in our response to the explosive increase in the numbers of documents that are now being created. Of course, the challenge of quantity is not wholly new. When she spoke to this audience last year, Canadian archivist Laura Millar reminded you that as long ago as 1927 Dr Kazimierz Konarski wrote about the “shapeless mass” of archives, the “flood” of documentation that archivists faced a century ago¹⁷. But in the digital age,

---

¹⁷ L. Millar, *Managing...*, pp. 13, 23, quoting K. Konarski, *On the Issues of Modern Polish Archival Science*, translated and edited by Bartosz Nowożycki, “American Archivist” 2017, vol. 80(1), pp. 213–229, at p. 217 and 226. Similar remarks can be found in K. Konarski, *Nowożytna archiwistyka polska i jej zadania*, Warszawa 2022, p. 145 (originally published in 1929).

quantities of material exceed anything that archivists have experienced in the past, and we need to find ways of managing and providing access to documents and archives on an unprecedented scale.

Consider, for example, the American presidential emails held by the National Archives of the United States. In 2022, there were estimated to be about 600 million of these emails, covering a period of more than 30 years, and fewer than 0.1% of them were available for public access¹⁸. Governments in other countries have almost certainly used email and other messaging systems on a similar scale, and archival institutions may soon be faced with collections of emails numbering in the billions.

Given the limited resources available to most archivists, how can we expect to appraise materials in such vast numbers? And if we decide that we need to keep some – or even all – of these materials, how will we be able to preserve and give access to them? How will we sustain their findability, usability, and integrity over time, while ensuring appropriate levels of privacy and confidentiality?

I will not try to give detailed answers to these questions this afternoon, but I would like to address them strategically and to argue that we will not be able to cope with the vast increase in the quantity of documentation using traditional hand-crafted approaches. Scaling up our established practices will not be an option. Responses to the challenges we will face will require us to look to automated techniques from the world of computer science, and it is becoming increasingly evident that such techniques will include the use of new generations of artificial intelligence tools.

As yet, of course, there are few such tools built specifically for archival purposes, although a growth in their availability can be expected in the future. To date, as Professor Luciana Duranti noted in the first Konarski Lecture in 2022¹⁹, archivists have focused their efforts on using or adapting general-purpose artificial intelligence tools or tools designed for other market sectors. Tools built to support e-discovery were among the first to receive attention. These are designed to review large collections of documents; whilst their primary function is to identify items relevant to litigation, there have been expectations that they could be repurposed to meet other needs for document classification

---

¹⁸ J.R. Baron, *Correcting the Public Record: Reforming Federal and Presidential Records Management*, 2022, p. 8, <https://www.hsgac.senate.gov/wp-content/uploads/imo/media/doc/Testimony-Baron-2022-03-15.pdf> [access: 14.10.2024].

¹⁹ L. Duranti, *Why a World...*, p. 24.

and retrieval²⁰. Automated recognition tools have also attracted a lot of interest: several archival institutions have used image recognition or audio transcription software enabled or enhanced by artificial intelligence, and the potential value of systems for recognition and transcription of handwritten text has also been widely promoted²¹. Tools of this kind provide innovative ways of accessing and experiencing archives, and it seems almost certain that scholarly researchers, as well as archivists themselves, will increasingly seek to employ them.

Of course, challenges will arise in acquiring the skills and the technical capacity to use these tools. For many archivists, implementing them will also demand cultural adjustment. Some archivists are already resisting the notion of entrusting computers with tasks that have long been the domain of human judgement²². The use of artificial intelligence to help with retrieval, content summarisation, metadata extraction, or the production of finding aids will presumably be found widely acceptable; indeed, it may be warmly welcomed, especially by archivists faced with backlogs of work that would otherwise seem intractable. But other potential applications of artificial intelligence in the archival sphere have often seemed considerably more problematic.

Particular concerns have been expressed about artificial intelligence tools that aim to identify sensitive or confidential files in large digital archives; many commentators are far from certain that these tools are trustworthy. Similar anxiety has been voiced about attempts to automate appraisal: stakeholders may be unwilling to trust disposal decisions based on algorithmic analysis. Some archivists have argued that, where digital resources are concerned, an emphasis on disposal is out of keeping with the spirit of our times; others affirm that it remains necessary, but that decisions about the deletion or destruction of documents and the selection of future archives cannot safely be left to computer programs.

---

²⁰ G. Rolan et al., *More Human than Human? Artificial Intelligence in the Archive*, “Archives and Manuscripts” 2019, vol. 47(2), pp. 179–203, at pp. 188–190; The National Archives [of the United Kingdom]. *The Application of Technology-Assisted Review to Born-Digital Records Transfer, Inquiries and Beyond*, 2016, <https://cdn.nationalarchives.gov.uk/documents/technology-assisted-review-to-born-digital-records-transfer.pdf> [access: 14.10.2024].

²¹ M. Terras, *Inviting AI into the Archives: The Reception of Handwritten Recognition Technology into Historical Manuscript Transcription* [in:] *Archives, Access and Artificial Intelligence*, ed. L. Jaillant, Bielefeld 2022, pp. 179–204.

²² A.L. Cushing, G. Osti, “So How Do We Balance All of These Needs?": *How the Concept of AI Technology Impacts Digital Archival Expertise*, “Journal of Documentation” 2023, vol. 79(7), pp. 12–29, at p. 20, 24–25.

In 2023, apprehensions of this kind were examined by British records manager James Lappin, who argued that:

“A distinction can be made between low-stakes and high-stakes applications of artificial intelligence within record systems. Low-stakes usage [...] includes the use of AI to rank [...] [or] personalise search results, to push recommendations, to provide visualisation of contents and in entity extraction. These are all [...] useful ways of making records more exploitable. [...] However, [...] a machine model’s judgement[s] [...] used as a basis for actions which change [...] the retention [...] or [...] access rules applying to [...] records [...] are high-stakes decisions: if an organisation expunges a record, [...] then that record is no longer available [...]; if an individual or group is wrongly given access to [...] records, then revoking that access at a later date may be too late to prevent harm being done”²³.

The distinction that Lappin sought to make can usefully be compared to the categorisation of risk in the European Artificial Intelligence Act. His “high stakes” seem a close match to the European legislators’ notion of “high risk”, and unease about “high-stakes” applications on the part of records managers and archivists parallels the concerns expressed by the legislators about high-risk systems. In both cases, special measures and additional safeguards have been deemed essential. In the case of decisions about the retention or the sensitivity of records and archives, it has plausibly been argued that artificial intelligence – and other automated tools – should be used only as a supplement to human-centred review processes²⁴.

Questions about retention in an era of rapid technological development have given rise to several further tiers of controversy in professional debate. Some archivists have argued that emerging analytic techniques for “big data” now demand that ruthless appraisal and destruction policies be abandoned in favour of the preservation of records in substantial quantities; others have affirmed that privacy considerations or data protection law counteract these demands, or

²³ J. Lappin, *The Science of Recordkeeping Systems – a Realist Perspective*, doctoral thesis, University of Loughborough 2023, pp. 387–388.

²⁴ J.R. Baron, M.F. Sayed, D.W. Oard, *Providing More Efficient Access to Government Records: A Use Case Involving Application of Machine Learning to Improve FOIA Review for the Deliberative Process Privilege*, “Journal on Computing and Cultural Heritage” 2022, vol. 15(1), article 5, pp. 1–19, at p. 16.; Cf. R. Harvey, D. Thompson, *Automating the Appraisal of Digital Materials*, “Library HiTech” 2010, vol. 28(2), pp. 313–322, at p. 319.

that the retention of huge numbers of records is impossible in practical terms. Some have pointed to evidence about the environmental impact of large-scale digital preservation and have sought to use this evidence to support arguments for the systematic destruction of records; others have contended that we must find a way of minimising such impact so that the records future researchers will need can be preserved²⁵.

I am among those who have argued that appraisal and selection decisions are always flawed, and that in the digital world we can escape many of their defects if we keep records in larger quantities. We cannot keep everything, but if we can find preservation methods that are ecologically viable new technologies will allow us to serve future generations of users by retaining more records than archival institutions have customarily kept in the past. We can also expect that new technologies will supply innovative modes of comprehending and gaining access to records in large aggregations whose size and scale would otherwise seem impossibly daunting. The primary role of artificial intelligence will not, or should not, be in selecting records for destruction; instead, we should see it as a means of facilitating the ongoing management and use of records in abundant quantities²⁶.

Although archival professionals have divergent opinions on these matters, I think there is widespread agreement that these are important issues that the profession needs to address as a matter of urgency. I believe there is also a growing consensus that – whatever may be our preferred solution to these challenges – we can no longer rely wholly on traditional manual methods in our daily work. In an age of digital profusion, we will not be able to capture, manage, and give access to archives unless we harness appropriate technological tools.

Moving on from the working practices of archival institutions, the second aspect of artificial intelligence that has important consequences for our profession is its use in an ever-growing range of contexts where records of personal and

---

²⁵ M. Addis, *What Is the Carbon Footprint of Large-Scale Global Digital Preservation?*, 2023, <https://www.dpconline.org/blog/blog-matthew-addis-ipres23> [access: 14.10.2024]; A. Nicolet, B. Makhoul Shabou, *Coûts écologiques de nos pratiques archivistiques*, “Comma” 2021, vol. 2, pp. 399–415; K.L. Pendergrass et al., *Toward Environmentally Sustainable Digital Preservation*, “American Archivist” 2019, vol. 82(1), pp. 165–206.

²⁶ G. Yeo, *Can We Keep Everything? The Future of Appraisal in a World of Digital Profusion* [in:] *Archival Futures*, ed. C. Brown, London 2018, pp. 45–63. Very similar arguments have been put forward independently by T. van der Werf and B. van der Werf: *eidem*, *Will Archivists Use AI to Enhance or to Dumb Down Our Societal Memory?*, “AI & Society” 2022, vol. 37(3), pp. 985–988.

organisational activities are created. I am sure you will have observed that many of the artificial intelligence applications that have started to appear in everyday software are described as “AI assistants”. The label is meant to be reassuring; these applications are intended to help us in the tasks we need to perform, but they are not explicitly meant to usurp our role and perform the entire task on our behalf. In practice, however, users seeking to trim their workloads are finding that they can now often delegate the whole of a task to an automated “assistant”. There are also growing numbers of more specialist applications of artificial intelligence that do not simply claim to “assist”, but instead explicitly offer to eliminate any obligation for humans to contribute to a particular set of tasks. Tools of this kind will significantly alter the ways in which documentation is created in – and beyond – the workplace.

There are many possible examples, but I will mention just a few. Artificial intelligence tools can now be used to create minutes of online meetings; any human checking of the minutes for accuracy and completeness is entirely optional²⁷. Even more controversially, in the field of recruitment, artificial intelligence can be deployed, not merely in the initial sifting of job applications, but also in the use of robots to conduct interviews – a practice that is already under way in countries such as Sweden²⁸. A school in London has set up a course that employs no human teachers: students are taught and their work evaluated entirely by artificial intelligence tools²⁹. And those of you who have been following the debates about blockchain will doubtless be familiar with so-called “smart contracts”: forms of contract that are made on behalf of organisations without any direct human intervention and are increasingly powered by artificial intelligence³⁰.

---

²⁷ C. Griffiths, *How to Use Copilot to Keep Teams Meeting Minutes and Action Points*, 2024, <https://aag-it.com/how-to-use-copilot-to-keep-meeting-minutes-and-action-points/> [access: 14.10.2024].

²⁸ J. Davies, *Robot Interviewers: How Recruitment Is Evolving for Gen Z Professionals*, 2023, <https://www.worklife.news/technology/robot-interviewers-how-recruitment-is-evolving-for-gen-z-professionals/> [access: 14.10.2024].

²⁹ M. Carroll, *UK's First “Teacherless” AI Classroom Set to Open in London*, 2024, <https://news.sky.com/story/uks-first-teacherless-ai-classroom-set-to-open-in-london-13200637> [access: 14.10.2024].

³⁰ A. Jakob, *The Rise of AI-Based Smart Contract Development: A Paradigm Shift in Blockchain Technology*, 2024, <https://medium.com/coinmonks/the-rise-of-ai-based-smart-contract-development-a-paradigm-shift-in-blockchain-technology-1007f14eac78> [access: 14.10.2024]; M. Krichen, *Strengthening the Security of Smart Contracts through the Power of Artificial Intelligence*, “Computers” 2023, vol. 12(5), article 107, pp. 1–18, <https://www.mdpi.com/2073-431X/12/5/107> [access: 14.10.2024].

Artificial intelligence systems also have the potential to allow records to be created more or less effortlessly in circumstances where record-making was previously deemed difficult or impossible. In addition, the proliferation of artificial intelligence is giving rise to new contexts in which records are, or arguably should be, made and kept: the deployment of automated sensors in “smart” devices in the so-called “Internet of Things” is perhaps the most obvious example³¹.

All these developments will affect the shape of future documentation, as well as the contexts in which it is generated. This documentation will need to be managed, and at least some of it can be expected to warrant long-term archival preservation. So these changes will have a profound impact on the materials that future archivists will receive and the ways in which these materials may be contextualised and interpreted.

The third aspect of the growth of artificial intelligence that is or should be of great interest to archivists relates directly to the safeguards and precautions that the European legislation addresses. You will have noticed that, when I was speaking about this legislation earlier in this talk, I mentioned its requirement for both the design and the use of high-risk artificial intelligence systems to be fully documented. It seems to me that the careful and thorough documentation of high-risk systems will be of crucial importance in the coming years, and I believe that there will be a key role for our profession in making sure that documentation of this kind is as complete and accurate as possible, that it is securely captured and properly maintained, and that it is preserved for as long as it is needed. The European lawmakers haven’t wholly overlooked these issues: the legislation makes specific reference to record-keeping and requires that, in the interest of traceability, all activity logs should be kept for at least six months³². However, I’m sure that many archivists will want to argue that the documentation of high-risk systems should be retained for a much longer period, and that at least some of it should be preserved indefinitely.

Besides our concern with preserving system documentation, there is a further aspect of the development of the European legislation which I think will attract

---

³¹ G. Colavizza et al., *Archives and AI: An Overview of Current Debates and Future Perspectives*, “Journal on Computing and Cultural Heritage” 2022, vol. 15(1), article 4, pp. 1–15, at p. 8; G. Yeo, J. Lowry, *Data, Information and Records: Exploring Definitions and Relationships* [in:] *A Matter of Trust: Building Integrity into Data, Statistics and Records to Support the Sustainable Development Goals*, ed. A. Thurston, London 2020, pp. 49–66, at pp. 58–59.

³² Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council, pp. 59, 64.

the notice of archivists. I mentioned that the legislators originally proposed to categorise so-called “deep-fake” artificial intelligence as “limited-risk”, and I imagine that I may not be the only person here today to find this surprising. Let me quote Dan Cooper and his colleagues, from the American multinational law firm of Covington and Burling: deep-fake artificial intelligence, these lawyers say, “features [...] natural persons appearing to say or do something they have never said or done, in a manner that would falsely appear to be authentic”³³. In the traditional language of archivists, deep-fakes are *forgeries*: they purport to be something that they are not, and users of them who are not alert to their falsity are likely to be deceived.

Perpetrating deceit by means of forgery is not a matter that should be lightly dismissed. Not every deep-fake is created with deceptive intent, but deep-fake technologies undoubtedly open up many possibilities for deceit. Those of you who peruse the international news media have probably seen some of the deep-fake images that have proliferated in connection with the 2024 presidential election in the United States. Many of these images appear highly plausible; a casual viewer may find it almost impossible to detect that they have been faked. And it seems clear that almost all of them have been produced with malign intent. They have been circulated in order to manipulate the result of the election by influencing voters’ perceptions of the candidates³⁴.

From an archivist’s perspective, describing forgeries of this kind as “limited-risk” seems a severe under-estimation of the dangers that may arise if they find their way into archival repositories without their fake status being noted. If today’s viewers are easily misled by them, it seems even more likely that tomorrow’s historical researchers will be deceived. The European legislation in its enacted form contains stricter regulations about the creation and use of deep-fakes than those included in some of the earlier drafts of the Act. Nevertheless, if archival professionals are truly concerned about the reliability and trustworthiness of future historical resources, this remains an issue on which we should be lobbying our political representatives.

---

³³ D. Cooper et al., *A Preview into the European Parliament’s Position on the EU’s AI Act Proposal*, 2023, <https://www.insideprivacy.com/artificial-intelligence/a-preview-into-the-european-parliaments-position-on-the-eus-ai-act-proposal> [access: 14.10.2024].

³⁴ S. Bond, *How AI-Generated Memes Are Changing the 2024 Election*, 2024, <https://www.npr.org/2024/08/30/nx-s1-5087913/donald-trump-artificial-intelligence-memes-deep-fakes-taylor-swift> [access: 14.10.2024].

Conclusion: the impact of artificial intelligence on archival concepts and practices

The final question that I would like to address this afternoon is how artificial intelligence might affect our professional thinking. Will it oblige us to revise our conceptual and theoretical understandings of archival science? Some recent commentators have suggested that the growth of artificial intelligence may require us to reconsider the principles of provenance and original order³⁵, while others have surmised that, at an even more fundamental level, it may lead us to rethink our ideas of what records and archives might be³⁶.

These are interesting suggestions, but I feel that a note of caution is required. Questioning of the conceptions of earlier generations of archivists began long before artificial intelligence tools became widely available. As early as the 1990s, some commentators sought to move beyond traditional perceptions of archives as rigidly arranged entities and began to look for more flexible ways of addressing archival contexts³⁷. Over several decades, the archival profession has come to understand that no single ordering of an archive can capture the multiple relationships of archival materials or serve the multiple needs of their diverse users³⁸. Artificial intelligence makes it easy to put these new understandings into practice. It enhances our ability to re-organise and re-aggregate the components of an archive to meet the requirements of different stakeholders; instead of a single arrangement (a so-called original order), we can have multiple arrangements simultaneously³⁹. Provenance and context remain crucial, and

---

³⁵ G. Colavizzi et al., *Archives and AI...*, p. 9; J. Lappin, *The Science of Recordkeeping...*, p. 406.

³⁶ D. Mordell, *Neither Physical nor Juridical Persons: Electronic Personhood and an Evolving Theory of Archival Diplomats*, "Archives and Records" 2021, vol. 42(1), pp. 25–39, at p. 26.

³⁷ See, for example, C. Hurley, *Problems with Provenance*, "Archives and Manuscripts" 1995, vol. 23(2), pp. 234–259. The lineage of these ideas can be traced back to P.J. Scott, *The Record Group Concept: A Case for Abandonment*, "American Archivist" 1966, vol. 29(4), pp. 493–504.

³⁸ J. Bailey, *Disrespect des Fonds: Rethinking Arrangement and Description in Born-Digital Archives*, "Archive Journal" 2013, vol. 3, <https://www.archivejournal.net/essays/disrespect-des-fonds-rethinking-arrangement-and-description-in-born-digital-archives/> [access: 14.10.2024]; G. Michetti, *Archives Are Not Trees* [in:] *The Memory of the World in the Digital Age*, eds. L. Duranti, E. Shaffer, Vancouver 2013, pp. 1002–1010; G. Yeo, *Contexts, Original Orders, and Item-Level Orientation: Responding Creatively to Users' Needs and Technological Change*, "Journal of Archival Organization" 2015, vol. 12(3-4), pp. 170–185.

³⁹ J. Lappin, *Records Management before and after the AI Revolution*, 2020, <https://thinkinrecords.co.uk/2020/01/30/records-management-before-and-after-the-ai-revolution/> [access: 14.10.2024].

artificial intelligence can be expected to facilitate the modelling or documentation of archival contexts in powerful ways that do not depend on physical ordering. But although artificial intelligence tools can help us to achieve these objectives at a practical level, the artificial intelligence revolution did not give birth to the underlying conceptual understandings, which had already emerged from an intellectual environment that owed as much to postmodernism and inclusivity models as to developments in technology.

We may reach a broadly similar conclusion when we address issues relating to deep-fakes, which I spoke about earlier. Undoubtedly, archivists need to be aware of the dangers that artificial intelligence brings. It makes fake documents and images easy to construct and hard to detect, and a likely consequence of this is that they will be created in increasing numbers. We may need to refine our practical methods of identifying and categorising forgeries in order to respond to these dangers; in an overheated technological future, we may find that we need to use artificial-intelligence-driven detection tools to identify artificial-intelligence-driven forgeries⁴⁰. But at a conceptual level, at the level of understanding what we mean by concepts such as authenticity, reliability, and trustworthiness, the issues that arise from deep-fake technology are no different from those that arise from other modes of falsification that have been used in the past. Concepts of authenticity are open to differing interpretation, but the growth of artificial intelligence does not demand a wholly new understanding of them; it merely gives renewed emphasis to a range of understandings that we already possess.

Much the same can be said about our understandings of archives themselves. Artificial intelligence offers new ways of creating, maintaining, and using archives. It also seems likely to facilitate the creation and preservation of a broader range of archival material than we experienced in the past. These changes will certainly have important consequences for our working lives. But I am not convinced that artificial intelligence will require a fundamental re-invention of conceptual ideas about archives.

Even in the era of artificial intelligence, archives will still represent, and emerge from, activities and events that take place in the world. Their provenance and their contextual relationships will still need to be safeguarded, alongside their content and structure. They will continue to fulfil important roles in society,

---

⁴⁰ A. Gaurav et al., *Forgery Detection Based on Deep Learning for Smart Systems* [in:] *Digital Forensics and Cyber Crime Investigation: Recent Advances and Future Directions*, ed. A.A. Abd El-Latif et al., Boca Raton 2025, pp. 196–210.

because there will still be demands for the evidence and information they can provide, the accountability they can support, and the aids to memory they can supply. And they will remain potential sources of controversy, not least because they often operate as instruments of power and authority, and because they sometimes bring trauma as well as knowledge and edification.

Of course, concepts of archives are very diverse, and ideas about what archives are and how they function will continue to evolve. New conceptualisations will almost certainly continue to appear in the years ahead, both within and outside the professional community of archivists. Some, perhaps many, of these new conceptualisations will probably be influenced in some way by the growth of artificial intelligence. But I think it is unlikely that artificial intelligence will be the sole or even the main force that drives them.

It is at the practical, not the conceptual, level that changes will be experienced most acutely, and it is at the practical level that our response to artificial intelligence needs to be focused. We must consider how best we can ensure the capture of relevant documentation from artificial intelligence systems. We must explore ways of managing what we capture, perhaps using advanced artificial intelligence tools to manage the outputs of other artificial intelligence tools. And we must remember that we do not simply require search tools; we need tools to support digital preservation and tools that can provide overviews of complex aggregations and uncover their interrelationships. As yet, we do not fully understand the cultural and emotional responses that such tools will evoke. But we can expect that, if we can acquire confidence in them, these technologies will increasingly overcome the difficulties of maintaining digital documents on an extended scale. Computational methods will allow us to give access to large digital archives by facilitating tasks that would otherwise be impossibly arduous.

Bibliography

- Addis M., *What Is the Carbon Footprint of Large-Scale Global Digital Preservation?*, 2023, <https://www.dpconline.org/blog/blog-matthew-addis-ipres23> [access: 14.10.2024].
- Ali S., Abuhmed T., El-Sappagh S., Muhhamad K., Alonso-Moral J.M., Confalonieri R., Guidotti R., Del Ser J., Díaz-Rodríguez N., Herrera Triguero F., *Explainable Artificial Intelligence (XAI): What We Know and What Is Left to Attain Trustworthy Artificial Intelligence*, “Information Fusion” 2023, vol. 99, article 101805, pp. 1–52.

- American National Standard Dictionary of Information Technology*, 2007, <https://www.incits.org/html/ext/ANSDIT/a3.htm> [access: 14.10.2024].
- Bailey J., *Disrespect des Fonds: Rethinking Arrangement and Description in Born-Digital Archives*, "Archive Journal" 2013, vol. 3, <https://www.archivejournal.net/essays/disrespect-des-fonds-rethinking-arrangement-and-description-in-born-digital-archives/> [access: 14.10.2024].
- Baron J.R., *Correcting the Public Record: Reforming Federal and Presidential Records Management*, 2022, <https://www.hsgac.senate.gov/wp-content/uploads/imo/media/doc/Testimony-Baron-2022-03-15.pdf> [access: 14.10.2024].
- Baron J.R., Sayed M.S., Oard D.W., *Providing More Efficient Access to Government Records: A Use Case Involving Application of Machine Learning to Improve FOIA Review for the Deliberative Process Privilege*, "Journal on Computing and Cultural Heritage" 2022, vol. 15(1), article 5, pp. 1–19.
- Bond S., *How AI-Generated Memes Are Changing the 2024 Election*, 2024, <https://www.npr.org/2024/08/30/nx-s1-5087913/donald-trump-artificial-intelligence-memes-deepfakes-taylor-swift> [access: 14.10.2024].
- Bunn J., *Working in Contexts for which Transparency Is Important: A Recordkeeping View of Explainable Artificial Intelligence*, "Records Management Journal" 2020, vol. 30(2), pp. 143–153.
- Carroll M., *UK's First "Teacherless" AI Classroom Set to Open in London*, 2024, <https://news.sky.com/story/uks-first-teacherless-ai-classroom-set-to-open-in-london-13200637> [access: 14.10.2024].
- Chamberlain J., *The Risk-Based Approach of the European Union's Proposed Artificial Intelligence Regulation*, "European Journal of Risk Regulation" 2023, vol. 14, pp. 1–13.
- Colavizza G., Blanke T., Jeurgens Ch., Noordegraaf J., *Archives and AI: An Overview of Current Debates and Future Perspectives*, "Journal on Computing and Cultural Heritage" 2022, vol. 15(1), article 4, pp. 1–15.
- Cooper D., Peets L., Hansen M., Jungyun Choi S., Drake M., Oberschelp de Meneses A., *A Preview into the European Parliament's Position on the EU's AI Act Proposal*, 2023, <https://www.insideprivacy.com/artificial-intelligence/a-preview-into-the-european-parliaments-position-on-the-eus-ai-act-proposal> [access: 14.10.2024].
- Cushing A.L., Osti G., "So How Do We Balance All of These Needs?": *How the Concept of AI Technology Impacts Digital Archival Expertise*, "Journal of Documentation" 2023, vol. 79(7), pp. 12–29.
- Davies J., *Robot Interviewers: How Recruitment Is Evolving for Gen Z Professionals*, 2023, <https://www.worklife.news/technology/robot-interviewers-how-recruitment-is-evolving-for-gen-z-professionals/> [access: 14.10.2024].
- Drake M., Agyekum J., Hansen M., Peets L., Young M., *UK Government Adopts a "Pro-Innovation" Approach to AI Regulation*, 2023, <https://www.insideprivacy.com/artificial-intelligence/uk-government-adopts-a-pro-innovation-approach-to-ai-regulation> [access: 14.10.2024].

- Duranti L., *Why a world gone digital needs archival theory more than ever before?*, "Archeion" 2022, vol. 123, pp. 10–30.
- European Commission. *Shaping Europe's Digital Future: AI Act*, 2024, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai> [access: 14.10.2024].
- Gaurav A., Gupta B.B., Bansal S., Tai Chiu K., *Forgery Detection Based on Deep Learning for Smart Systems* [in:] *Digital Forensics and Cyber Crime Investigation: Recent Advances and Future Directions*, eds. A.A Abd El-Lafit, L. Tawalbeh, M. Mohanty, B.B. Gupta, K.E. Psannis, Boca Raton 2025, pp. 196–210.
- Griffiths C., *How to Use Copilot to Keep Teams Meeting Minutes and Action Points*, 2024, <https://aag-it.com/how-to-use-copilot-to-keep-meeting-minutes-and-action-points/> [access: 14.10.2024].
- Gstrein O.J., Haleem N., Zwitter A., *General-Purpose AI Regulation and the European Union AI Act*, "Internet Policy Review" 2024, vol. 13(3), pp. 1–26.
- Harvey R., Thompson D., *Automating the Appraisal of Digital Materials*, "Library HiTech" 2010, vol. 28(2), pp. 313–322.
- Hendry A., Lugard P., Hancock P., *The EU AI Act: Uncharted Territory for General-Purpose AI*, 2024, <https://www.bakerbotts.com/thought-leadership/publications/2024/april/the-eu-ai-act-uncharted-territory-for-general-purpose-ai> [access: 14.10.2024].
- Hogan Lovells. *Global AI Governance Principles*, 2023, https://iapp.org/media/pdf/resource_center/hogan_lovell_global_ai_governance_principles.pdf [access: 14.10.2024].
- Hurley C., *Problems with Provenance*, "Archives and Manuscripts" 1995, vol. 23(2), pp. 234–259.
- Jackob A., *The Rise of AI-Based Smart Contract Development: A Paradigm Shift in Blockchain Technology*, 2024, <https://medium.com/coinmonks/the-rise-of-ai-based-smart-contract-development-a-paradigm-shift-in-blockchain-technology-1007f14eac78> [access: 14.10.2024].
- Konarski K., *Nowożytna archiwistyka polska i jej zadania*, Warszawa 2022.
- Konarski K., *On the Issues of Modern Polish Archival Science*, translated and edited by Bartosz Nowożycki, "American Archivist" 2017, vol. 80(1), pp. 213–229.
- Krichen M., *Strengthening the Security of Smart Contracts through the Power of Artificial Intelligence*, "Computers" 2023, vol. 12(5), article 107, pp. 1–18, <https://www.mdpi.com/2073-431X/12/5/107> [access: 14.10.2024].
- Lappin J., *Records Management before and after the AI Revolution*, 2020, <https://thinkingrecords.co.uk/2020/01/30/records-management-before-and-after-the-ai-revolution/> [access: 14.10.2024].
- Lappin J., *The Science of Recordkeeping Systems – a Realist Perspective*, doctoral thesis, University of Loughborough 2023, pp. 387–388.

- Marr B., *Spotting AI Washing: How Companies Overhype Artificial Intelligence*, 2024, <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2024/04/25/spotting-ai-washing-how-companies-overhype-artificial-intelligence/> [access: 14.10.2024].
- Michetti G., *Archives Are Not Trees* [in:] *The Memory of the World in the Digital Age*, eds. L. Duranti, E. Shaffer, Vancouver 2013, pp. 1002–1010.
- Millar L., *Managing “the shapeless mass” in the digital age*, “Archeion” 2023, vol. 124, pp. 10–34.
- Mordell D., *Neither Physical nor Juridical Persons: Electronic Personhood and an Evolving Theory of Archival Diplomats*, “Archives and Records” 2021, vol. 42(1), pp. 25–39.
- Neuwirth R.J., *Prohibited Artificial Intelligence Practices in the Proposed EU Artificial Intelligence Act*, “Computer Law & Security Review” 2023, vol. 48, article 105798, pp. 1–14.
- Nicolet A., Makhlof Shabou B., *Coûts écologiques de nos pratiques archivistiques*, “Comma” 2021, vol. 2, pp. 399–415.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, 2024, <https://oecd.ai/en/assets/files/OECD-LEGAL-0449-en.pdf>, p. 7 [access: 14.10.2024].
- Pendergrass K.L., Sampson W., Walsh T., Alagna L., *Toward Environmentally Sustainable Digital Preservation*, “American Archivist” 2019, vol. 82(1), pp. 165–206.
- Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council, 2024, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689 [access: 14.10.2024]. Polish version: Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1689, 2024, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689 [access: 14.10.2024].
- Rolan G., Humphries G., Jeffrey L., Samaras E., Antsouпова T., Stuart K., *More Human than Human? Artificial Intelligence in the Archive*, “Archives and Manuscripts” 2019, vol. 47(2), pp. 179–203.
- Scott P.J., *The Record Group Concept: A Case for Abandonment*, “American Archivist” 1966, vol. 29(4), pp. 493–504.
- Society of American Archivists. Generative AI in SAA Publications Program, 2024, https://www2.archivists.org/sites/all/files/Publications%20Board_AIstatement_0.pdf [access: 14.10.2024].
- Terras M., *Inviting AI into the Archives: The Reception of Handwritten Recognition Technology into Historical Manuscript Transcription* [in:] *Archives, Access and Artificial Intelligence*, ed. L. Jaillant, Bielefeld 2022, pp. 179–204.
- The National Archives [of the United Kingdom]. The Application of Technology-Assisted Review to Born-Digital Records Transfer, Inquiries and Beyond, 2016, <https://cdn.nationalarchives.gov.uk/documents/technology-assisted-review-to-born-digital-records-transfer.pdf> [access: 14.10.2024].

- United Kingdom Government. A Pro-Innovation Approach to AI Regulation, 2023, <https://www.gov.uk/government/publications/ai-regulation-a-pro-innovation-approach/white-paper> [access: 14.10.2024].
- United Kingdom Government. Prime Minister's Speech on AI: 26 October 2023, 2023, <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-speech-on-ai-26-october-2023> [access: 14.10.2024].
- Werf T. van der, Werf B. van der, *Will Archivists Use AI to Enhance or to Dumb Down Our Societal Memory?*, "AI & Society" 2022, vol. 37(3), pp. 985–988.
- Yeo G., *Can We Keep Everything? The Future of Appraisal in a World of Digital Profusion* [in:] *Archival Futures*, ed. C. Brown, London 2018, pp. 45–63.
- Yeo G., *Contexts, Original Orders, and Item-Level Orientation: Responding Creatively to Users' Needs and Technological Change*, "Journal of Archival Organization" 2015, vol. 12(3-4), pp. 170–185.
- Yeo G., Lowry J., *Data, Information and Records: Exploring Definitions and Relationships* [in:] *A Matter of Trust: Building Integrity into Data, Statistics and Records to Support the Sustainable Development Goals*, ed. A. Thurston, London 2020, pp. 49–66.
- YouTube. AI and Archives: Advancing Archival Engagement, webinar hosted by the International Council on Archives (ICA) Expert Group for Research and Outreach Services, 19 September 2024, <https://www.youtube.com/watch?v=ZXTe7oLK-mc> [access: 14.10.2024].

Envisioning Archival Images with Artificial Intelligence

Jessica Bushey

San José State University (USA)
jessica.bushey@sjsu.edu, ORCID 0000-0002-8569-5360

ABSTRACT

The literature review explores the role of Artificial Intelligence (AI) in enhancing access to and management of photographic archives. As digital and analog photographs proliferate in archival institutions, traditional approaches to organizing and describing these materials are increasingly inadequate. The review highlights the potential of AI, particularly computer vision (CV), to address the challenges associated with processing large volumes of digital images. CV algorithms, such as object detection and image classification, can automate tasks like image metadata generation, offering archivists new tools for organizing collections more efficiently. However, the adoption of AI in archival practice raises important ethical concerns, particularly regarding biases inherent in AI training datasets and technologies like facial recognition. Through various case studies, the review demonstrates that interdisciplinary collaboration between archivists, AI specialists, and scholars is crucial to developing effective AI-driven solutions. Projects like CAMPI and the Finnish Wartime Photograph Archive illustrate the practical benefits of AI, while emphasizing the need for archivists to develop AI and visual literacy. This review serves as a foundational resource for archival scholars and practitioners interested in utilizing AI to improve access to photographic archives.

KEYWORDS

archives,
photographs,
artificial intelligence,
computer vision,
digital images,
AI literacy

Wizja archiwizacji obrazów za pomocą sztucznej inteligencji

STRESZCZENIE

Zawarty w artykule przegląd literatury pokazuje rolę sztucznej inteligencji (AI) w poprawie dostępu do archiwów fotograficznych i zarządzaniu nimi. W instytucjach archiwalnych stale przybywa fotografii cyfrowych i analogowych, przez co tradycyjne metody gromadzenia i opisywania tych materiałów stają się niewystarczające. Przegląd podkreśla potencjał AI, w szczególności rozpoznawania obrazów (widzenia komputerowego, CV), w rozwiązywaniu problemów związanych z przetwarzaniem dużej liczby obrazów cyfrowych. Algorytmy CV, takie jak wykrywanie obiektów i klasyfikacja obrazów, mogą automatyzować generowanie metadanych, oferując archiwistom nowe narzędzia pozwalające na bardziej efektywne zarządzanie gromadzonymi zbiorami. Wdrożenie AI w praktyce archiwalnej budzi jednak istotne obawy natury etycznej, szczególnie w obszarze błędów nierozzerwalnie związanych ze zbiorami danych szkoleniowych i technologiami takimi jak rozpoznawanie twarzy. W artykule, poprzez różne studia przypadków, pokazano, że interdyscyplinarna współpraca między archiwistami, specjalistami AI i badaczami ma kluczowe znaczenie dla opracowania skutecznych rozwiązań opartych na sztucznej inteligencji. Projekty typu CAMPI i Finnish Wartime

SŁOWA KLUCZOWE

archiwa, fotografie,
sztuczna
inteligencja,
widzenie
komputerowe,
obrazy cyfrowe,
umiejętność
korzystania ze
sztucznej inteligencji

Photograph Archive ilustrują praktyczne korzyści płynące ze stosowania AI, jednocześnie podkreślając potrzebę rozwijania przez archiwistów umiejętności z nią związanych. Zebrany przegląd literatury może służyć jako podstawowe źródło dla badaczy i praktyków archiwalnych zainteresowanych wykorzystaniem AI do poprawy dostępu do archiwów fotograficznych.

Introduction¹

The growing volumes of images in archival institutions reflect our global shift towards communicating with images, a ubiquitous activity spurred by smartphones and social media platforms. Archivists are expected to manage analog photographs, as well as their digitized surrogates and born-digital images. Approaches to arranging and describing visual materials in archives and special collections have been inconsistent, making it challenging for archivists and researchers to discover the provenance of many archival images and understand their function. Too often, contextual information about the who, what, where, when and why of an archival photograph is missing, incomplete, or inaccurate. Current approaches for processing archival materials encourage collection-level descriptions, even if researchers prefer item-level descriptions for photographs and digital images. As a result, finding aids and online catalogues provide high-level access to only a selection of archival images and limited tools to support digital curation and new research methods focused on datasets. Visual records are recognized as highly valuable to researchers yet problematic due to the efforts and tools required to conduct systematic analysis of large quantities with minimal description². “[Up] to this point the use of machine learning has been very scarce in this context. State-of-the-art machine learning algorithms have potential to significantly speed up this task and also provide novel perspectives/ directions [...]”³. The potential of using AI software, processes and methods to automate image processing and enhance online engagement with digital surrogates and born-digital images is demonstrated in the following literature review. “As the amount of content increases, so do the opportunities for new research and analysis”⁴.

¹ External funding provided through: AI for Trust in Records and Archives. Partnership Grant (2021–2026). Social Sciences and Humanities Council of Canada.

² K. Chumachenko, A. Mannisto, A. Iosifidis, J. Raitoharju, *Machine learning based analysis of Finnish world war II photographers*, “IEEE Access” 2020, vol. 8, pp. 144184–144196, <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.3014458> [access: 7.11.2024].

³ *Ibidem*, p. 144184.

⁴ C. Oestreicher, *Reference and Access for Archives and Manuscripts*, Chicago 2020, p. 83.

The international research project, I Trust AI (2021–2026)⁵ explores the application of Artificial Intelligence (AI) to records management and archival practice. Studies in the Reference and Access working group are focused on identifying approaches that utilize AI tools for increasing access to digital archives, understanding the changes introduced by AI to the archival function of access, and exploring model frameworks for AI pipelines that support reference activities and new digital research methods. This article presents the initial findings of a literature review on AI and archival photographs, conducted as part of a larger I Trust AI study on increasing access to photos, videos and social media records through AI-generated descriptive metadata (RA01). One of the aims of the study is to explore how AI can be used to analyze digitized photographs and add descriptive elements that may be missing. A key driver for this research is the recognition that traditional approaches to describing archival photographs are no longer sustainable or effective in the face of increasing volumes of both digitized and born-digital images. Limited resources and the growing demand for access to archival images place enormous pressure on archivists to do more with less. This is exacerbated further by technology-driven innovations like Google Search and Google Vision, which have significantly transformed public expectations around access to multimedia information. Image recognition technologies, also referred to as computer vision, enable software applications to understand images through a process of image analysis. The public can conduct online searches using images instead of text, and visual image content can be automatically categorized, labeled and queried. With the availability of AI, archivists find themselves experiencing yet another paradigm shift in which stakeholders expect instant, relevant, personalized, and comprehensive access to information and digital records across multiple formats.

The literature review provides a necessary foundation for archivists who are interested in utilizing computer vision algorithms for increasing access and use of photographs, digitized surrogates and eventually, born-digital images, but are unfamiliar with recent developments in this area. It also highlights the importance of visual and AI literacy for archivists working with digital images and providing reference services in the AI era. The following section presents the methodology used for the literature review.

---

⁵ InterPARES Trust AI is funded by a Social Sciences and Humanities Research Council of Canada (SSHRC) Partnership Grant.

Methods

In early 2023 we launched a literature review on AI software and tools being used in the management of archival photographs and digital images. The scope of the review included research initiatives and scholarly literature in the field of archives, information science, and digital humanities published in the last five years. Research initiatives were sourced from the Institute of Electronics and Electrical Engineers (IEEE) Xplore database. Scholarly literature included the following journals: “Archivaria”, “American Archivist”, “Archives & Manuscripts”, “Archival Science: International Journal on Recorded Information”, “ACM Journal on Computing and Cultural Heritage”, and the book, *Archives, Access and Artificial Intelligence*⁶. Initially, the goal was to focus specifically on public records in national and municipal archives; however, these parameters were too restrictive, and few resources were identified. Consequently, we expanded the criteria beyond archives to include AI software and tools being used in the management and curation of digital images collections in galleries, libraries and museums, which resulted in 33 selected articles. A further literature review was conducted in 2024 focusing primarily on dissemination by the following research projects: InterPARES Trust AI⁷, LUSTRE (Unlocking our Digital Past with Artificial Intelligence, 2022–2024)⁸, AEOLIAN Network (Artificial Intelligence for Cultural Organizations, 2021–2023)⁹, EyCon (Visual AI and Early Conflict Photography, 2020–2023)¹⁰, and AURA Network (Archives in the UK/Republic of Ireland & AI, 2020–2021)¹¹, which provided an additional 8 articles and a blog post related to our keywords.

The following keywords were used: digital archives, photoarchive, public records, digital humanities, cultural heritage, image management, image

---

⁶ *Archives, Access and Artificial Intelligence: Working with Born-Digital and Digitized Archival Collections*, ed. L. Jaillant, Bielefeld 2022.

⁷ InterPARES Trust AI (2021–2026). Primary Investigator, Luciana Duranti. See: <https://interparestrustai.org/> [access: 7.11.2024].

⁸ LUSTRE (2022–2024). Primary Investigator, Lise Jaillant. See: <https://lustre-network.net/team/> [access: 7.11.2024].

⁹ AEOLIAN Network (2021–2023). Primary Investigator, Lise Jaillant. See: <https://www.aeolian-network.net/> [access: 7.11.2024].

¹⁰ EyCon (2022–2024). Primary Investigator, Lise Jaillant. See: <https://eycon.hypotheses.org/> [access: 7.11.2024].

¹¹ AURA Network (2020–2022). Primary Investigator, Lise Jaillant. See: <https://www.aura-network.net/> [access: 7.11.2024].

retrieval, image analysis, photography, image metadata, computer vision (CV), artificial intelligence (AI), deep learning (DL), machine learning (ML), and object detection (OD).

The author and graduate researchers contributed to a literature review matrix that captured: source, source type, summary, key points, keywords, and limitations. Bimonthly meetings and Google Docs facilitated communication amongst the research team and provided an opportunity to iteratively evaluate sources. Twenty-nine sources were selected for further analysis. The research team broadly grouped sources according to how AI was being applied: image management and description, or online access and use. The theme that emerged is the predominance of computer vision (CV), a branch of AI focused on enabling machines to interpret and understand visual data in ways that resemble human vision. The literature review focuses on initiatives and articles that discuss the application of CV to aggregates of digitized images for back-end activities of archival description and front-end activities of digital curation. Within these sources, several themes emerged: collaboration and interdisciplinary skills, ethical considerations; and visual and AI literacy for archivists. The following section presents the results of the literature review along with a discussion of the themes identified by the research team.

Results & Discussion

There is a growing body of literature on the application of AI to records management and archival functions¹², responsible AI in libraries and archives¹³, and digital humanities scholars using AI to access digitized collections and born-digital archives¹⁴. Within this literature, there is an emerging subset of articles that explore new approaches to describing and accessing archival photographs and digital images. Central to these approaches is the recognition that unlike texts, digital images differ in their representation and interpretation. In the

---

¹² G. Colavizza, T. Blanke, C. Jeurgens, J. Noordegraaf, *Archives and AI: An overview of current debates and future perspectives*, "Journal on Computing and Cultural Heritage" 2021, vol. 15, no. 1, article 4, pp. 1–15, <https://doi.org/10.1145/3479010> [access: 7.11.2024].

¹³ S. Mannheimer et al., *Introduction to the Special Issue: Responsible AI in Libraries and Archives*, "Journal of eScience Librarianship" 2024, vol. 13, no. 1, <https://publishing.escholarship.umassmed.edu/jeslib/article/id/860/> [access: 7.11.2024].

¹⁴ *Archives, Access and Artificial Intelligence...*

archival discipline a foundation of scholarship on the value of photographs and digital images as archival records exists, one which emphasizes the necessity of archival description to communicate the context of visual records and facilitate access and use¹⁵. The application of AI to photoarchives presents an opportunity for archivists to explore new approaches and tools that provide solutions to existing challenges and raise new questions about representing and interpreting the content and context of archival images on a large scale.

AI and Image Management & Description

The literature review highlights the role of computer vision (CV) to enable machines to “see” and interpret digital images in ways that resemble human approaches to extracting meaningful information from images, but on a much larger scale and in a fraction of the time. In order to teach machines how to extract meaningful information from images, archivists need to digitize analog

---

¹⁵ W.H. Leary, *The archival appraisal of photographs: a RAMP study with guidelines*, Paris 1985, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000063749> [access: 7.11.2024]; L. O'Donnell, *Towards Total Archives: The Form and Meaning of Photographic Records*, “Archivaria” 1994, vol. 38, pp. 105–118, <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12028> [access: 7.11.2024]; J.M. Schwartz, “We Make Our Tools and Our Tools Make Us”: *Lessons from Photographs for the Practice, Politics, and Poetics of Diplomats*, *ibidem*, 1995, vol. 40, pp. 40–74, <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12096> [access: 7.11.2024]; *idem*, *Records of Simple Truth and Precision: Photography, Archives, and the Illusion of Control*, *ibidem*, 2000, vol. 50, pp. 1–40, <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12763> [access: 7.11.2024]; *idem*, *Coming to Terms with Photographs: Descriptive Standards, Linguistic “Othering” and the Margins of Archivy*, *ibidem*, 2002, vol. 54, pp. 142–171, <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12861> [access: 7.11.2024]; J. Bushey, *Born digital images as reliable and authentic records*, master’s thesis: University of British Columbia, 2005, <https://doi.org/10.14288/1.0092057> [access: 7.11.2024]; M.L. Ritzenthaler, D. Vogt-O’Connor, *Photographs: archival care and management*, Chicago 2006, <https://search.worldcat.org/title/Photographs--archival-care-and-management/oclc/70175019> [access: 7.11.2024]; J. Delaney, *An Inconvenient Truth? Scientific Photography and Archival Ambivalence*, “Archivaria” 2008, vol. 65, pp. 75–95, <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13169> [access: 7.11.2024]; J. Bushey, *He Shoots, He Stores: New Photographic Practice in the Digital Age*, *ibidem*, 2008, vol. 65, issue 1, pp. 125–149, <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13172> [access: 7.11.2024]; P. Conway, R.L. Punzalan, *Fields of Vision: Toward a New Theory of Visual Literacy for Digitized Archival Photographs*, *ibidem*, 2011, vol. 71, pp. 63–97, <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13331> [access: 7.11.2024]; J. Bushey, *The archival trustworthiness of digital photographs in social media platforms*, doctoral thesis: University of British Columbia, 2016, <https://doi.org/10.14288/1.0300440> [access: 7.11.2024].

photographs so that the image data is suitable for analysis. CV algorithms can perform specific tasks such as object detection, facial recognition and visual search. The 2020 article *The Visual Digital Turn* by Melvin Wevers and Thomas Smits discusses how neural networks and other computer vision techniques can revolutionize the analysis of visual materials, in this case- historical Dutch newspapers from the 17th to 20th century that were digitized by the Dutch Royal Library¹⁶. The article demonstrates the relationship between convolutional neural networks (CNNs) and CV, informing archivists how CNNs are the primary tool used to perform many of the tasks within the field of CV. In doing so, this article is a good starting point for archivists interested in understanding the role of CNNs in CV tasks such as object detection, image classification, and facial recognition. CNNs can learn hierarchical features from image pixel data. “They can be used to explore the content (what is represented) and the style (how is it represented) of images”¹⁷. In this project, CV feature detection was used to automate the classification of different media types, such as text, illustrations and photographs. Visual similarity was used to cluster media and allow for longitudinal analysis of media trends over time. Lastly, historians and domain experts created categories that were used to refine the CV algorithms to recognize culturally significant elements and images. Ideally, classification “should be done using the input of domain experts, and perhaps related to the research question at hand”¹⁸ to provide context. The limitations of the study are that ML models were trained on a limited set of labeled images, impacting the generalizability of the categories beyond the specific dataset of Dutch newspapers. The authors highlight the value of CV as a new technique to query visual content of digital archives, without having to rely on textual elements”¹⁹. This study illustrates the potential for CV tasks to cluster and classify images as part of image processing workflows and highlights the importance of domain expertise when training tools for object detection and classification of archival materials.

In *Machine Learning Based Analysis of Finnish World War II Photographers*, the authors demonstrate how CV object detection can be used to automate the

---

¹⁶ M. Wevers, T. Smits, *The visual digital turn: Using neural networks to study historical images*, “Digital Scholarship in the Humanities” 2020, vol. 35, issue 1, pp. 194–207, <https://doi.org/10.1093/llc/fqy085> [access: 7.11.2024].

¹⁷ Ibidem, p. 195.

¹⁸ Ibidem, p. 201.

¹⁹ Ibidem, p. 204.

analysis of a large corpus of archival image²⁰. The Finnish Wartime Photograph Archive is comprised of 160,000 photographs taken by men serving with the TiedotusKomppania (Information Company) troops during World War II. The archival photographs were digitized in 2010 and made available to the public in 2013 and are used extensively by researchers in fields of history, geography, journalism and propaganda. Although many photographs include information about who (name of photographer), what (brief content description), where (place), and when (date), there are thousands of photographs with incomplete information or none whatsoever. This presents challenges for identification, access and use. The authors selected 23 Finnish war photographers from the archive and used ML and CV to detect objects present in the content of the photographs, evaluate photo framing styles, provide photographer classification, and assess the visual similarity of different photographs and photographers. Simply put, using single-shot detectors to analyze the content of digitized images of the analog photographs, researchers were able to train a neural network to successfully recognize 23 photographers by analyzing the image's content and framing within the image.

The aim of the project is twofold, to demonstrate how four object detection methods can be used in a pipeline for analysis of historical photographs, and to provide the codes, models and data annotations with descriptions of how to use them on Github²¹. At this early stage in adoption of CV for analyzing large aggregates of archival images, there is an emphasis throughout the literature on explaining processes and listing tools employed in different CV tasks. The authors draw on general algorithms and publicly available training data with the intent that their approach and methods can be applied to any archival dataset by researchers or cultural heritage professionals without backgrounds in information technology. Kateryna Chumachenko *et al.* demonstrate how four different object detection methods can be used to evaluate images and provide archivists with a methodology for processing large-scale collections of digital images with minimal metadata²². Through a process of image content analysis, the CV pipeline includes single-stage detectors SSD, You Only Look Once (YOLOv3) and RetinaNet, each using a single deep neural network to detect

---

²⁰ K. Chumachenko, A. Mannisto, A. Iosifidis, J. Raitoharju, *Machine learning based analysis...*

²¹ See: Github. katerynaCh / Finnish-WW2-photographers-analysis, <https://github.com/katerynaCh/Finnish-WW2-photographers-analysis> [access: 7.11.2024].

²² K. Chumachenko, A. Mannisto, A. Iosifidis, J. Raitoharju, *Machine learning based analysis...*

objects in images and are pretrained on ImageNET dataset. The object detection locates objects with bounding boxes within the image frame. The double-short detector, Mask Region-based Convolutional Neural Networks (R-CNN) enables several regions to be selected from an image and labeled into categories. The labels are created based on predefined classes (or classification schema) given to the AI program. The relevance of this project is its novel use of CV to recognize individual photographers based on visual patterns unique to their images. As suggested by the authors, this process can support reconciling images by the same photographer and facilitate metadata addition for images with little to no information.

Another project utilizing the CV task of image similarity analysis is the Computer-Aided Metadata generation for Photo Archives Initiative (CAMPI) at Carnegie Mellon University Libraries²³. The aim of the project is to use image similarity to assist librarians in processing digital images collections through the creation of a web app. An interdisciplinary team at Carnegie focused on the 21,000 digitized images in the Carnegie Mellon University Archives' General Photograph Collection, which had little to no metadata linked to the images. The web app CAMPI enabled archivists to tag a photo and then retrieve other images with similar content structure and forms, such as rooms, angles of students facing lecturers, etc. The search retrieves images with visual similarity from within the digitized corpus of the archives. Starting with a "seed image" the app can retrieve similar images that may span across years and throughout collections, enabling the archivist to discover potentially related images that are missing descriptive information. CAMPI also allowed archivists to retrieve a set of similar images and select the best representation in response to a reference request. The authors discuss the use of CV tools that are pre-trained using large visual databases such as ImageNet. In the CAMPI project, image features were generated using the pre-trained model InceptionV3. It took 1.5 hours to compute all the features for 21,000 images. CAMPI demonstrates how CV techniques, particularly visual similarity search, can be effectively applied to assist archivists in processing and organizing large photograph collections that have been digitized.

Throughout the literature, decisions regarding the use of pre-trained models with CV tasks are based on several factors, including the size of existing archives,

---

²³ M. Lincoln, J. Corrin, E. Davis, S.B. Weingart, *CAMPI: computer-aided metadata generation for photo archives initiative*, Pittsburgh 2020, <https://doi.org/10.1184/R1/12791807.v2> [access: 7.11.2024].

the subjects and activities represented in the image content, the resources available to train the model, and the potential risk of introducing bias. Human validation and the inclusion of subject area experts is encouraged, and, in some cases, models may need to be trained from scratch. Paying attention to training data origins is encouraged in order to understand the introduction of bias in projects employing ML. Several studies included in the literature review highlight the challenges of using CV tools that have been trained using large datasets, such as ImageNet (e.g., CAMPI), unknown sources²⁴, or limited sources²⁵. ImageNet is the largest image database for computer vision tasks and contains millions of images gathered online, primarily from the image platform Flickr and classified into thousands of categories. Archivists need to be aware that the source of the images, their labeling and organization introduces bias that will impact the representation and interpretation of archival materials. It is argued in the literature that bias has always been present in the interpretation and representation of archival photographs²⁶.

One specialized form of object detection that is contentious within the literature due to its applications in law enforcement is facial recognition. As a CV task it focuses on detection (e.g., locating faces within an image), extraction (e.g., analyzing facial features and characteristics) and identification (e.g., matching detected faces to known identities) of human faces. Both object detection and facial recognition use CNNs. Rebecca Bakker *et al.* presents a study at Florida International University (FIU) that applies facial recognition to digitized images of local public figures and city and municipal officials²⁷. The authors discuss the importance of metadata to support access and use; “[h]owever, correctly identifying images of individuals within photographic archives is particularly intensive and ultimately costly when it comes to the amount of time spent on processing a photographic collection; especially ones that have missing

---

²⁴ R. Bakker et al., *AI for archives: Using facial recognition to enhance metadata*, “Works of the FIU Libraries” 2020, vol. 93, pp. 1–15, <https://digitalcommons.fiu.edu/glworks/93> [access: 7.11.2024].

²⁵ J. Proctor, R. Marciano, *An AI-assisted framework for rapid conversion of descriptive photo metadata into linked data* [in:] *IEEE International Conference on Big Data (Big Data)*, 2021, pp. 2255–2261, <https://doi.org/10.1109/BigData52589.2021.9671715> [access: 7.11.2024].

²⁶ F. Eiler, S. Graf, W. Dorner, *Artificial intelligence and the automatic classification of historical photographs* [in:] *Proceedings of the Sixth International Conference on Technological Ecosystems for Enhancing Multiculturality*, ed. F.J. Garcia-Peñalvo, New York 2018, pp. 852–856, <https://doi.org/10.1145/3284179.3284324> [access: 7.11.2024].

²⁷ R. Bakker et al., *AI for archives...*

identifying metadata”²⁸. The authors reviewed facial recognition applications OpenCV, Face++, and Amazon AWS to determine the most effective approach and tools for producing metadata for digital images collections. The strengths of this article are its documentation of two approaches, an in-house trained model and a cloud-based AI platform, the identification and analysis of different commercially available CV tools, and the discussion of the ethical implications and privacy concerns surrounding the use of AI in archives. “Despite the narrow scope of this research project, we found that ethical concerns of using AI, Machine Learning and Facial Recognition in the archived photographs had to be considered at almost every stage of our project”²⁹.

In their findings, Bakker *et al.* report that Amazon AWS was the most effective, with 96.9% confidence percentage, yet it was the slowest of the applications. They found that while in-house trained models were faster, larger datasets were needed to produce the same quality of results that cloud-based datasets offer³⁰. The easy-to-start environment provided by cloud-based platforms, such as Amazon AWS could appeal to cultural institutions with medium-sized collections. Ultimately, this study highlights the importance of determining in-house expertise, the volume of images to be processed, project timeline, funding limitations, and ethical concerns prior to selecting ML and CV tools. Bakker *et al.* noted a marked decrease in time spent describing photographs, which supports the use of facial recognition software for reducing not only the effort, but the cost of adding metadata about the identity of persons represented in digitized and born-digital images archives. The authors suggest that as new acquisitions are processed, facial recognition tools trained on the FIU image archive can be applied, reducing processing times and increasing metadata application. The authors note that previous methods to identify people in the FIU collections relied on tacit knowledge of long-term staff, which presents a challenge when those archivists retire and/or leave the organization.

The literature reveals the prevalence and necessity of interdisciplinary teams from the fields of cultural heritage preservation and computer science that combine CV tasks, including facial recognition in pipelines aimed at metadata

---

²⁸ Ibidem, p. 2.

²⁹ Ibidem, p. 6.

³⁰ R. Bakker et al., *AI for archives...*, p. 13.

annotation and image retrieval³¹. A collaborative project between Flemish cultural organizations and Ghent University presents a valuable case study that uses an open-source tool to semi-automate metadata creation and enrichment using facial recognition of images and videos³². The FAME project (facial recognition through metadata creation) is aimed at providing an affordable and accessible AI tool for cultural heritage organizations to use on their own. The Han *et al.* case study of the Frick Art Reference Library’s Photoarchive is an application of CV to digitized images of works of art³³. This article is important for its collaborative methodology between CV experts and the art historian community, resulting in “a pipeline that possesses mutually acknowledged practicality”³⁴. The findings reveal that pre-training models using the Photoarchive’s classification system and human validation, results in better performance and higher accuracy. This case study demonstrates that deep neural networks can be adapted to classify images via “specialized, hierarchical, multilabel classification systems”³⁵. Jennifer Proctor and Richard Marciano’s study at Spelman College photo archives tested a computational processing workflow that integrated textual and photographic resources to produce contextual metadata³⁶. This multimodal approach highlights the use of linked data to integrate other voices and authorities into a collection. The framework they used was designed to work with existing item-level metadata standards, and their process started off with conducting a statistical analysis of the whole photo collection using OpenRefine. Their study found that their framework’s performance shows promising results for the future of automated linking. This article informs cultural heritage professionals on how to integrate deeper text-based contextual information into photo archives, which can support complex queries and more expansive uses.

---

³¹ K. Milleville et al., *Enriching image archives via facial recognition*, “Journal on Computing and Cultural Heritage” 2023, vol. 16, no. 4, pp. 1–18, <https://doi.org/10.1145/3606704> [access: 7.11.2024]; X.Y. Han et al., *Chapter 1: Artificial intelligence and discovering the digitized photoarchive* [in:] *Digital Humanities Research*, ed. L. Jailant, Bielefeld 2022, pp. 29–60, <https://doi.org/10.14361/9783839455845-002> [access: 7.11.2024]; J. Proctor, R. Marciano, *An AI-assisted framework...*

³² K. Milleville et al., *Enriching image archives...*

³³ X.Y. Han et al., *Chapter 1: Artificial intelligence...*

³⁴ *Ibidem*, p. 30.

³⁵ *Ibidem*, p. 57.

³⁶ J. Proctor, R. Marciano, *An AI-assisted framework...*

AI and Image Access & Use

The literature review reveals several studies that focus on building platforms that utilize ML and CV to support enhanced access and use of archival images³⁷. The Deep Discoveries project, part of the Towards a National Collection initiative in the UK explores how CV and explainable AI (XAI) can be used to enhance access to and across visual collections in LAMs³⁸. Goals of the project include developing a CV-search platform that enables visual records to be linked across institutions based on visual properties (e.g., pattern, style, colour etc.) and engaging with users of digital images collections to identify barriers to user access and discovery. An interdisciplinary team of cultural heritage professionals, software developers and engineers, UX researchers and CV scientists worked together over 18-months. Lora Angelova *et al.* highlight the “tension in presenting online visual collections between giving the user an understanding of the full scale of a collection (this can be overwhelming, and also misleading as most organizations have digitized only a small fraction of their entire content), and supporting exploration through guided recommendations, which can trap users in a filter bubble”³⁹. Their research supports the creation of a search platform for general audiences and specialist researchers. Users can visually articulate their search task, which means that users can query the database with an image instead of text. The platform also enables users to visualize how the AI determined the similarity between their query image and the returned images⁴⁰. The study findings provide detailed information about the back-end CV algorithms used, including three visual style models and three semantic models trained on the ImageNet dataset, as well as the GradCam

---

³⁷ L. Angelova *et al.*, *Deep discoveries: A towards a national collection foundation project final report*, 2021, <https://doi.org/10.5281/zenodo.5710412> [access: 7.11.2024]; S. Mallick, *EyCon: What are we doing with Machine Learning and Computer Vision*, EYCON Blog Post, 2022, <https://eycon.hypotheses.org/1020> [access: 7.11.2024]; K. Aske, M. Giardinetti, *(Mis)matching Metadata: Improving Accessibility in Digital Visual Archives through the EyCon Project*, “Journal on Computing and Cultural Heritage” 2023, vol. 16, issue 4, article 76, pp. 1–20, <https://doi.org/10.1145/3594726> [access: 7.11.2024]; T. Arnold, N. Ayers, J. Madron, R. Nelson, L. Tilton, *Visualizing a Large Spatiotemporal Collection of Historic Photography with a Generous Interface. Presented at the 5th Workshop on Visualization for the Digital Humanities*, 2020, <https://doi.org/10.48550/arXiv.2009.02242> [access: 7.11.2024]; T. Arnold, L. Tilton, *Distant Viewing: Computational Exploration of Digital Images*, Cambridge 2023.

³⁸ L. Angelova *et al.*, *Deep discoveries...*

³⁹ *Ibidem*, p. 10.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 1.

method to provide explanations of the visual search results to the user. Feedback on the CV-based and XAI platform for visual image collections revealed that users with prior experience with CV searches through Google and Amazon “had more trust in the images and metadata returned in an institutionally-driven search platform”⁴¹. There are important takeaways from this project, in particular the insight into trust relationships between archival institutions and online users. As the adoption of AI tools into archival functions of description and access proceed, archivists must ensure that transparency and accountability continue to be built into systems.

A significant interdisciplinary effort, the Early Conflict (EyCon) Photography Project utilizes CV techniques to analyze and improve access to early conflict photography from 1890–1918. The project aims to increase the discoverability, usability, and accessibility of overlooked and scattered archival materials related to armed conflicts, roughly 130,000 images and pages. Soumik Mallick discusses how the EyCon Project employs a combination of ML⁴², DL and CV tasks to analyze and extract images from albums and newspapers (e.g., Layout Parser) and analyze digitized image content to detect and locate objects of interest, such as humans and horses (e.g., YOLOv3 pre-trained on the Cifer 100 dataset). Their methodology for using pre-trained object detection is to first create specific classes that correspond to objects being detected. They then annotate part of the collection with all elements needed as well as identify location to automate recognition. Training is then semi-supervised to allow AI to learn from algorithms. As Mallick states: “DL and CV have opened innovative opportunities for computer science researchers to assist the wider research community with automatic tools, and further understand document layout and objects. They can recognize meaningful patterns in historical data that are intrinsically related to human perception, and can assist experts in document layout analysis, such as object detection in war photography”⁴³. These activities support the goals of the Eycon project, which are to aggregate photographic material from separate repositories into a thematic collection focusing on non-European wars; and developing AI techniques that aid in metadata enrichment for large collections of photographs.

---

⁴¹ Ibidem, p. 13.

⁴² S. Mallick, *EyCon: What are we doing...*

⁴³ Ibidem, p. 1.

Katherina Aske and Marina Giardinetti discuss the challenge of different institutional approaches to metadata from the perspective of researchers trying to cross-examine photographs in potentially related collections at different institutions⁴⁴. Jonathan Dentler explores the application of a multi-modal approach to historical research that would utilize a visual similarity tool to quickly find instances of the same image in different publications, different formats, and in different archives, then utilize a text processor to analyze and compare attributions such as the photographer, location and/or date to support an action of suggesting attributions for the images⁴⁵. This approach utilizes visual similarity algorithms and textual similarity algorithms. The latter incorporates probabilistic predictions for word order to produce results. From a user perspective, the EyCon application would provide the option to search solely on the basis of visual similarity, solely on the basis of text, or with a combined approach. A user could query the database using an image, enter a text query, or provide both an image file and additional text associated with the image. EyCon is promoting the use of the International Image Interoperability Framework (IIIF) standard to provide continuity and predictability in image search platforms. Additionally, the suggestions provided to researchers are AI-generated, therefore it will be important to highlight this for purposes of transparency and accountability.

Over a decade ago, the Photogrammar web platform was launched as an open-access digital humanities site for search and discovery of a photographic archive through a map and search function. The name of the site draws on photography theory and data visualization to offer researchers “new ways to read, see, and view photography”⁴⁶. In its current state (Version 3.0), Photogrammar is a web-based visualization platform for the 170,000 images taken by the Farm Security Administration and Office of War Information agencies of the U.S. Federal Government 1935–1943. The evolution of the site’s interface and computer vision technologies place access and user engagement as drivers for change⁴⁷. Recent

---

⁴⁴ K. Aske, M. Giardinetti, *(Mis)matching Metadata...*

⁴⁵ J. Dentler, *Workshop Report: Multimodal Visual Similarity Algorithms and Digitized Photo Archives. EyCon Visual AI and Early Conflict Photography*, Blog Post, 2023, <https://eycon.hypotheses.org/1539> [access: 7.11.2024].

⁴⁶ T. Arnold et al., *Photogrammar (Version 3.0)*, 2021, <https://photogrammar.org/about> [access: 7.11.2024].

⁴⁷ T. Arnold, P. Leonard, L. Tilton, *Knowledge Creation Through Recommender Systems*, “Digital Scholarship in the Humanities” 2017, vol. 32, pp. 151–157, <https://doi.org/10.1093/lc/fqx035> [access: 7.11.2024]; J. Cox, L. Tilton, *The digital Public Humanities: Giving New Arguments and*

developments to enhance context and provide users with access to supporting audiovisual archives, such as oral history interviews and digitized film strips is a result of a partnership with the Smithsonian Archives of American Art (AAA). In some ways, this demonstrates the reciprocal relationship between algorithmic approaches and provenance-based archival practices.

Visual and AI Literacy

Learning about the application of AI to archival photographs and digital images introduces archivists to new theoretical and methodological approaches to analyzing large visual corpora. As noted in the introduction, archivists and archival scholars working with photographs and digital images assert the importance of critically analyzing not only image content, but context to understand the meaning of images. Being visually literate enables archivists to recognize the relationships between images within a fonds, across institutional holdings and within larger historical, socio-cultural and technological contexts. AI literacy refers to an understanding of how AI technologies, including ML and CV, can be used to process and analyze images. Of the many I Trust AI studies, there are two studies that are aimed at furthering the education of records managers and archivists regarding AI literacy and computational skills. The study on AI Literacy for Records Management and Archives, led by Moises Rockembach investigates the nuances of AI literacy among records management and archival professionals, categorizing proficiency levels from beginners to experts. As discussed in the literature review, collaboration and partnerships with interdisciplinary teams is currently necessary to combine traditional archival knowledge with new AI technologies to lead to innovative approaches to managing and accessing archives, in particular digital image archives. Rockembach builds on the work of Duri Long and Brian Magerko⁴⁸, asserting that “AI literacy and developing competencies

---

New Ways to Argue, „Review of Communication” 2019, vol. 19, issue 2, pp. 127–146, <https://doi.org/10.1080/15358593.2019.1598569> [access: 7.11.2024]; T. Arnold et al., *Visualizing a Large Spatiotemporal Collection...*

⁴⁸ M. Rockembach, *AI Literacy: A Muse for Records Management and Archival Professionals* [in:] *Artificial Intelligence and Documentary Heritage. SCEaR Newsletter 2024, Special Issue 2024*, eds. L. Duranti, C. Rogers, 2024, pp. 90–95, <https://interparestrustai.org/assets/public/dissemination/SCEaRNewsletterSpecialIssue2024ArtificialIntelligence.pdf> [access: 7.11.2024]; D. Long, B. Magerko, *What is AI literacy? Competencies and design considerations* [in:]

in understanding and applying AI technologies is essential for interdisciplinary collaboration and innovation”⁴⁹. Based on ongoing research, Rockembach presents an AI literacy framework of six categories aimed at collectively providing records managers and archival professionals with a comprehensive understanding and skillset “to navigate and leverage AI technologies effectively”⁵⁰.

Taylor Arnold and Lauren Tilton’s recent publication *Distant Viewing: Computational exploration of Digital Images* provides a deep dive into the epistemological and methodological foundation of distant viewing⁵¹, which they define as “the application of computer vision methods to the computational analysis of digital images”⁵². As archivists working with archival images turn their attention to improving access and use through the application of ML and CV to online platforms and image management, a critical understanding of the possibilities and limitations of these evolving technologies offered by Arnold and Tilton is a valuable perspective.

Another I Trust AI study, Teachable AI for Arrangement and Description, led by Richard Arias Hernandez focuses on creating educational materials to train archival professionals and students to leverage AI in their archival work. This ongoing research has produced nine educational case studies, two of which address the topics of AI for photographs⁵³. As discussed in the literature review, gaining an understanding of recent applications of AI to photo archives can assist archival professionals in learning about AI technologies and approaches to improving image management and access. The educational materials provide digestible case studies that highlight their educational applications (e.g., the value of computer vision in archives) and educational topics (e.g., types of AI/ML for photographs), as well as potential discussion questions (e.g., In what ways does bias in facial recognition impact accurate representation?).

CHI’20: proceedings of the 2020 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems: April 25–30, 2020, Honolulu, HI, USA, New York 2020, pp. 1–16.

⁴⁹ M. Rockembach, *AI Literacy...*, p. 91.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 92.

⁵¹ T. Arnold, L. Tilton, *Distant Viewing...*

⁵² *Ibidem*, p. 3

⁵³ K. Fewster, *Case Study: The Endangered Archives Programme’s use of AI tools in evaluating Jacques Tousselle’s Cameroonian photography archives*, InterPARES Trust AI, 2024, <https://interparestrustai.org/assets/public/dissemination/ZeitlynInterviewCaseStudy.pdf> [access: 7.11.2024]; eadem, *Case Study: Testing computational Archival Science frameworks using AI tools in analyzing the Spelman College Archives photograph collection*, InterPARES Trust AI, 2024, <https://interparestrustai.org/assets/public/dissemination/ProctorCaseStudy.pdf> [access: 7.11.2024].

Conclusion

In reviewing the literature on the application of AI to archival images it became necessary to do additional research and reading into the technological processes of ML and CV. As this study is being conducted under the auspices of the I Trust AI project, the researchers had access to computer scientists and AI experts; yet it still required considerable effort to understand what a model CV framework looks like and how it functions depending on choices of pretrained datasets or not, supervised learning or not, etc. As we reviewed the literature, we quickly identified the common thread of interdisciplinary teams comprised of computer scientists, computer vision experts, cultural heritage and information professionals, and digital humanities scholars. The rapid pace of technological development in the area of ML and CV and the complexity of these projects require collaboration and partnerships. The literature review reveals that the majority of articles are written by interdisciplinary teams of researchers who are working at different institutions and organizations. It is also important to recognize that at this stage, the discussion stems from projects and case studies that were initiated with grants provided by international and national funding agencies, such as SSHRC, NEH and NCF. A shared goal throughout much of the literature is to turn projects into programs and prototypes into platforms. Many of the articles purposefully list the CV tools employed, and the image datasets used for training, along with links to Github repositories with the aim of building a foundation from which other archivists and information professionals can stand upon. The question of how feasible these tools are for everyday image management and access within GLAM organizations is not addressed in the literature.

By focusing on how AI is being applied to increase access and enhance the use of archival photographs and digital images, the literature shows that ML and CV processes and methods are actively being explored by GLAMs and implemented, as in the cases of The Finnish Archive and Photogrammar web platform. In some cases, the research products include webinars, and workshops, along with books and articles. This demonstrates an awareness that archivists need training and support to critically engage with the AI era and engage with new technologies responsibly. It is necessary for archivists to understand the ethical implications of using CV tasks, such as facial recognition that utilizes training data that may introduce biases. At a time when archives are actively dismantling the legacy of colonial frameworks and practices, it would be a tragic misstep to incorporate AI

tools without considerable forethought and understanding of the impact on the representation and interpretation of archival records.

Bibliography

- Angelova L., Ogden B., Craig J., Chandrapal H., Manandhar D., *Deep discoveries: A towards a national collection foundation project final report*, 2021, <https://doi.org/10.5281/zenodo.5710412> [access: 7.11.2024].
- Archives, Access and Artificial Intelligence: Working with Born-Digital and Digitized Archival Collections*, ed. L. Jaillant, Bielefeld 2022.
- Arnold T., Ayers N., Madron J., Nelson R., Tilton L., *Visualizing a Large Spatiotemporal Collection of Historic Photography with a Generous Interface. Presented at the 5th Workshop on Visualization for the Digital Humanities*, 2020, <https://doi.org/10.48550/arXiv.2009.02242> [access: 7.11.2024].
- Arnold T., Leonard P., Tilton L., *Knowledge Creation Through Recommender Systems*, “Digital Scholarship in the Humanities” 2017, vol. 32, pp. 151–157, <https://doi.org/10.1093/llc/fqx035> [access: 7.11.2024].
- Arnold T., Tilton L., *Distant Viewing: Computational Exploration of Digital Images*, Cambridge 2023.
- Aske K., Giardinetti M., *(Mis)matching Metadata: Improving Accessibility in Digital Visual Archives through the EyCon Project*, “Journal on Computing and Cultural Heritage” 2023, vol. 16, issue 4, article 76, pp. 1–20, <https://doi.org/10.1145/3594726> [access: 7.11.2024].
- Bakker R., Rowan K., Hu L., Guan B., Liu P., Li Z., He R., Monge C., *AI for archives: Using facial recognition to enhance metadata*, “Works of the FIU Libraries” 2020, vol. 93, pp. 1–15, <https://digitalcommons.fiu.edu/glworks/93> [access: 7.11.2024].
- Bushey J., *Born digital images as reliable and authentic records*, master’s thesis: University of British Columbia, 2005, <https://doi.org/10.14288/1.0092057> [access: 7.11.2024].
- Bushey J., *He Shoots, He Stores: New Photographic Practice in the Digital Age*, “Archivaria” 2008, vol. 65, issue 1, pp. 125–149, <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13172> [access: 7.11.2024].
- Bushey J., *The archival trustworthiness of digital photographs in social media platforms*, doctoral thesis: University of British Columbia, 2016, <https://doi.org/10.14288/1.0300440> [access: 7.11.2024].
- Chumachenko K., Mannisto A., Iosifidis A., Raitoharju J., *Machine learning based analysis of Finnish world war II photographers*, “IEEE Access” 2020, vol. 8, pp. 144184–144196, <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.3014458> [access: 7.11.2024].

- Colavizza G., Blanke T., Jeurgens C., Noordegraaf J., *Archives and AI: An overview of current debates and future perspectives*, “Journal on Computing and Cultural Heritage” 2021, vol. 15, no. 1, article 4, pp. 1–15, <https://doi.org/10.1145/3479010> [access: 7.11.2024].
- Conway P., Punzalan R.L., *Fields of Vision: Toward a New Theory of Visual Literacy for Digitized Archival Photographs*, “Archivaria” 2011, vol. 71, pp. 63–97, <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13331> [access: 7.11.2024].
- Cox J., Tilton L., *The digital Public Humanities: Giving New Arguments and New Ways to Argue*, „Review of Communication” 2019, vol. 19, issue 2, pp. 127–146, <https://doi.org/10.1080/15358593.2019.1598569> [access: 7.11.2024].
- Delaney J., *An Inconvenient Truth? Scientific Photography and Archival Ambivalence*, “Archivaria” 2008, vol. 65, pp. 75–95, <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13169> [access: 7.11.2024].
- Dentler J., *Workshop Report: Multimodal Visual Similarity Algorithms and Digitized Photo Archives. EyCon Visual AI and Early Conflict Photography*, Blog Post, 2023, <https://eycon.hypotheses.org/1539> [access: 7.11.2024].
- Eiler F., Graf S., Dorner W., *Artificial intelligence and the automatic classification of historical photographs* [in:] *Proceedings of the Sixth International Conference on Technological Ecosystems for Enhancing Multiculturality*, ed. F.J. García-Peñalvo, New York 2018, pp. 852–856, <https://doi.org/10.1145/3284179.3284324> [access: 7.11.2024].
- Fewster K., *Case Study: Testing computational Archival Science frameworks using AI tools in analyzing the Spelman College Archives photograph collection*, InterPARES Trust AI, 2024, <https://interparestrustai.org/assets/public/dissemination/ProctorCaseStudy.pdf> [access: 7.11.2024].
- Fewster K., *Case Study: The Endangered Archives Programme’s use of AI tools in evaluating Jacques Tousselle’s Cameroonian photography archives*, InterPARES Trust AI, 2024, <https://interparestrustai.org/assets/public/dissemination/ZeitlynInterviewCaseStudy.pdf> [access: 7.11.2024].
- Han X.Y., Papyan V., Prokop E., Donoho D.L., Johnson C.R., *Chapter 1: Artificial intelligence and discovering the digitized photoarchive* [in:] *Digital Humanities Research*, ed. L. Jailant, Bielefeld 2022, pp. 29–60, <https://doi.org/10.14361/9783839455845-002> [access: 7.11.2024].
- Leary W.H., *The archival appraisal of photographs: a RAMP study with guidelines*, Paris 1985, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000063749> [access: 7.11.2024].
- Lincoln M., Corrin J., Davis E., Weingart S.B., *CAMPI: computer-aided metadata generation for photo archives initiative*, Pittsburgh 2020, <https://doi.org/10.1184/R1/12791807.v2> [access: 7.11.2024].
- Long D., Magerko B., *What is AI literacy? Competencies and design considerations* [in:] *CHI’20 : proceedings of the 2020 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems: April 25–30, 2020, Honolulu, HI, USA*, New York 2020, pp. 1–16.

- Mallick S., *EyCon: What are we doing with Machine Learning and Computer Vision*, EYCON Blog Post, 2022, <https://eycon.hypotheses.org/1020> [access: 7.11.2024].
- Mannheimer S., Rossmann D., Clark J., Shorish Y., Bond N., Scates Kettler H., Sheehey B., Young S.W.H., *Introduction to the Special Issue: Responsible AI in Libraries and Archives*, "Journal of eScience Librarianship" 2024, vol. 13, no. 1, <https://publishing.escholarship.umassmed.edu/jeslib/article/id/860/> [access: 7.11.2024].
- Milleville K., Broeck A.V.D., Vanderperren N., Vissers,R., Priem M., Van De Weghe N., Verstockt S., *Enriching image archives via facial recognition*, "Journal on Computing and Cultural Heritage" 2023, vol. 16, no. 4, pp. 1–18, <https://doi.org/10.1145/3606704> [access: 7.11.2024].
- O'Donnell L., *Towards Total Archives: The Form and Meaning of Photographic Records*, "Archivaria" 1994, vol. 38, pp. 105–118, <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12028> [access: 7.11.2024].
- Oestreicher C., *Reference and Access for Archives and Manuscripts*, Chicago 2020.
- Proctor J., Marciano R., *An AI-assisted framework for rapid conversion of descriptive photo metadata into linked data* [in:] *IEEE International Conference on Big Data (Big Data)*, 2021, pp. 2255–2261, <https://doi.org/10.1109/BigData52589.2021.9671715> [access: 7.11.2024].
- Ritzenthaler M.L., Vogt-O'Connor D., *Photographs: archival care and management*, Chicago 2006, <https://search.worldcat.org/title/Photographs--archival-care-and-management/oclc/70175019> [access: 7.11.2024].
- Rockembach M., *AI Literacy: A Muse for Records Management and Archival Professionals* [in:] *Artificial Intelligence and Documentary Heritage. SCEaR Newsletter 2024, Special Issue 2024*, eds. L. Duranti, C. Rogers, 2024, pp. 90–95, <https://interparestrustai.org/assets/public/dissemination/SCEaRNewsletterSpecialIssue2024ArtificialIntelligence.pdf> [access: 7.11.2024].
- Schwartz J.M., *Coming to Terms with Photographs: Descriptive Standards, Linguistic "Othering" and the Margins of Archivy*, "Archivaria" 2002, vol. 54, pp. 142–171, <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12861> [access: 7.11.2024].
- Schwartz J.M., *Records of Simple Truth and Precision: Photography, Archives, and the Illusion of Control*, "Archivaria" 2000, vol. 50, pp. 1–40, <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12763> [access: 7.11.2024].
- Schwartz J.M., "We Make Our Tools and Our Tools Make Us": *Lessons from Photographs for the Practice, Politics, and Poetics of Diplomats*, "Archivaria" 1995, vol. 40, pp. 40–74, <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12096> [access: 7.11.2024].
- Wevers M., Smits T., *The visual digital turn: Using neural networks to study historical images*, "Digital Scholarship in the Humanities" 2020, vol. 35, issue 1, pp. 194–207, <https://doi.org/10.1093/llc/fqy085> [access: 7.11.2024].

Netography

AEOLIAN Network. Homepage, <https://www.aeolian-network.net/> [access: 7.11.2024].

AURA Network. Homepage, <https://www.aura-network.net/> [access: 7.11.2024].

Github. katerynaCh / Finnish-WW2-photographers-analysis, <https://github.com/katerynaCh/Finnish-WW2-photographers-analysis> [access: 7.11.2024].

InterPARES Trust AI. Home Page, <https://interparestrustai.org/> [access: 7.11.2024].

LUSTRE. Home Page, <https://lustre-network.net/team/> [access: 7.11.2024].

The EyCon project (eng.). (n.d.), <https://eycon.hypotheses.org/> [access: 7.11.2024].

Artificial Intelligence and Machine Learning at the Intersection of Privacy and Archives¹

Iori Khuhro

The University of British Columbia (Canada)
ORCID 0009-0002-6403-4149

Erin Gilmore

San José State University (USA)
ORCID 0009-0008-0249-1954

Jim Suderman

InterPARES Trust AI Project (Canada)
suderman.mawg@gmail.com

Darra L. Hofman

San José State University (USA)
darra.hofman@sjsu.edu, ORCID 0000-0002-1772-6268

ABSTRACT

As records are increasingly born digital – and thus, at least ostensibly, potentially much more accessible – archivists find themselves struggling to enable general access while providing appropriate privacy protections for the torrent of records being transferred to their care. In this article, the authors report the results of an integrative literature review study, examining the intersection of AI, archives, and privacy in terms of how archives are currently coping with these challenges and what role(s) AI might play in addressing privacy in archival records. The study revealed three major themes: 1) the challenges of – and possibilities beyond –

KEYWORDS

archival science,
privacy, artificial
intelligence,
machine learning,
named entity
recognition

¹ The authors are grateful that this work was supported by International Research on Permanent Authentic Records in Electronic Systems (InterPARES) Trust AI, an international research partnership led by Drs. Luciana Duranti and Muhammad Abdul-Mageed, University of British Columbia. InterPARES Trust AI is supported in part by funding from the Social Sciences and Humanities Research Council of Canada (SSHRC). The authors would like to thank Kisun Kim (Okanagan College) and Carlos Quevedo, previous InterPARES Trust AI Graduate Research Assistants, for their contribution to this work.

defining “privacy” and “AI”; 2) the need for context-sensitive ways to manage privacy and access decisions; and 3) the lack of adequate “success measures” for ensuring the actual fitness for purpose of privacy AI solutions in the archival context.

Sztuczna inteligencja i uczenie maszynowe na styku prywatności i archiwów

STRESZCZENIE

W miarę tego, jak dokumentacja w coraz większym stopniu tworzona jest w formacie cyfrowym – a tym samym, przynajmniej pozornie, jest potencjalnie bardziej dostępna – archiwiści zmagają się z zapewnieniem powszechnego dostępu do niej, przy jednoczesnym zagwarantowaniu odpowiedniej ochrony prywatności w odniesieniu do ogromnej liczby dokumentów przekazywanych pod ich opiekę. W niniejszym artykule autorzy przedstawiają wyniki przeglądu literatury, badając obszar styku pomiędzy sztuczną inteligencją (AI) a archiwami i prywatnością pod kątem tego, jak placówki archiwalne radzą sobie współcześnie z tymi wyzwaniami i jaką rolę może odegrać sztuczna inteligencja w ochronie prywatności w archiwach. Badanie ujawniło trzy główne obszary tematyczne: 1) wyzwania związane z definicjami „prywatności” i „sztucznej inteligencji” oraz otwierające się nowe możliwości; 2) potrzebę powstania wrażliwych na kontekst sposobów zarządzania prywatnością i decyzjami dotyczącymi dostępu; oraz 3) brak odpowiednich „mierników sukcesu”, które gwarantowałyby faktyczną przydatność rozwiązań AI chroniących prywatność w kontekście archiwalnym.

SŁOWA KLUCZOWE

archiwistyka, prywatność, sztuczna inteligencja, uczenie maszynowe, rozpoznawanie nazwanych jednostek

Introduction

Archivists and records professionals have long endeavoured to balance privacy and access. According to the U.N., privacy laws, in one form or another, exist in 137 of 194 countries². The combination of privacy protection laws and digital technologies have made striking that balance increasingly difficult. It is no longer possible to presume “privacy by obscurity”, which is the assumption that analogue records remain private, in part, because it is just too much trouble for anyone without a strong (and presumably legitimate) interest in those records to go to where they are stored and leaf through them³. The advent of digital technologies has allowed for mass records aggregation, transmission, and filtering to be performed quickly, easily, and inexpensively. It is within the capacity of private organizations and state actors alike to assemble and maintain vast dossiers on private individuals. This new landscape has led to growing concerns around individual privacy and data protection.

² UNCTAD. Data Protection and Privacy Legislation Worldwide, <https://unctad.org/page/data-protection-and-privacy-legislation-worldwide> [access: 5.11.2024].

³ D.J. Solove, *Access and Aggregation: Privacy, Public Records, and the Constitution*, “Minnesota Law Review” 2002, vol. 86, pp. 1137–1217.

Recent advances in artificial intelligence (AI), especially machine learning and generative AI, while holding out the promise that machines will be able to accomplish what humans have not has, in fact, further complicated the privacy-access relationship. This is, in part, because the privacy/technology relationship is multifaceted. Researchers from Australia surveyed machine learning and privacy research initiatives from three perspectives:

- privacy of the machine learning model and related data;
- the use of machine learning models to enhance privacy protection;
- the use of machine learning models to breach privacy protections⁴.

Because new information technologies, including AI, will be applied in all three ways, technology alone seems unlikely to solve the privacy protection challenge – at least not in the foreseeable future. Although all organizations find themselves faced with complying with privacy and data protection regulations, archival institutions, whose *raison d'être* includes providing access to records, must navigate digital privacy concerns with an eye to both current and future access needs, preservation and records trustworthiness, and not just legal, but ethical obligations to a number of stakeholders, including data subjects. In 1998, Paul Sillitoe noted that, “[i]n this fast-moving environment, archives and records services are about to be caught in new legislation for which they were not the primary target. Data protection today, freedom of information tomorrow. Whether we like it or not, we are involved”⁵. This study seeks to understand the relationship between privacy and archives since the emergence of ubiquitous AI.

Methods

This study utilized an integrative literature review as it is an approach that allows researchers to “create initial or preliminary conceptualizations and theoretical models [...] [and] to combine perspectives and insights from

---

⁴ B. Liu et al., *When Machine Learning Meets Privacy: A Survey and Outlook*, “ACM Computing Survey” 2021, vol. 54, no. 2, article 31, pp. 1–36, <https://doi.org/10.1145/3436755> [access: 5.11.2024].

⁵ P. Sillitoe, *Privacy in a public place: Managing public access to personal information controlled by archives services*, “Journal of the Society of Archivists” 1998, vol. 19, no. 1, pp. 5–15, p. 5.

different fields or research traditions”⁶. The initial research questions posed for the literature review, listed below, were set to try and capture the multifaceted relationships between archives, privacy, and AI:

1. How are archival institutions dealing with protecting privacy in digital records containing Personal Information (PI)⁷ when providing access to them?
2. How could AI tools and techniques contribute to the challenges faced by archival institutions in providing access to these kinds of records?
3. What are the implications of using AI tools and techniques to deal with privacy issues in records?
4. How effectively can machine learning (ML), natural language processing (NLP), and named entity recognition (NER) enable the identification and location of personal information in large digital textual collections?

Based upon these initial questions, we began an iterative review of the literature. In screening for inclusion, our initial criteria included: date, peer review, type of publication, research setting, and research design. Searches were conducted in six databases and, of the almost 35,000 results returned, 52 were included in the chart⁸.

Figure 1: Relevance criteria applied to articles for inclusion in the scope of the study

Criterion	Initial Requirements	Expanded
Date	2017 and subsequent; initially chosen due to the breakthroughs in AI	Yes
Type of publication and peer review	Peer-reviewed journal articles and conference proceedings	Yes
Research setting	Inclusive	No
Research design	Inclusive	No

Author’s own elaboration.

⁶ H. Snyder, *Literature review as a research methodology: An overview and guidelines*, “Journal of Business Research” 2019, vol. 104, pp. 333–339, <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039> [access: 5.11.2024].

⁷ The glossary of the International Association of Privacy Professionals (IAPP) notes that the terms “Personal Information” and “Personal Data” are synonymous. “Personally Identifiable Information” (PII), while not indicated as synonymous to the other two terms, likewise refers to “any information [...] that can be used to distinguish or trace an individual’s identity”. IAPP. Glossary, <https://iapp.org/resources/glossary/#paperwork-reduction-act-2> [access: 5.11.2024].

⁸ The databases consulted were: 1) ACM Digital Library; 2) IEEE; 3) Jstor; 4) LISTA; 5) ProQuest; 6) Taylor & Francis.

When this research began in 2021, the AI revolution was at an earlier stage and the academic literature was therefore not as deep. In particular, academic literature discussing the ways in which archives, specifically, were balancing access and privacy was not as rich as it has since become. Furthermore, particularly within the privacy literature, it became apparent that fundamental work that preceded our initial cutoff date strongly influences the ways in which privacy is understood. As can be seen, our initial review of the data led us to expand our inclusion criteria to include earlier publications (particularly in the realms of privacy and digital archives) and relevant grey literature (particularly within the AI/privacy domain).

We initially charted the objectives, research questions, core concepts, research setting, research design, key findings, and implications for each article into a shared spreadsheet, with at least two researchers independently charting each article. The team reviewed the literature in an iterative fashion, and points of disjunction in the analysis were addressed through team consultation and reconciliation.

In the refined version of our data analysis, we also charted “type of study” (archival/legal/computer science); jurisdiction; privacy scope (from the very broad, such as “private user data” to very specific types of personal data, such as “email addresses, email messages, and headers”); how the study deals with privacy; success measures; whether human intervention was needed; and novel model ideas.

Results

This study, which is still underway to further triangulate the findings with more recent literature, has revealed three major themes: 1) the challenges of – and possibilities beyond – defining “privacy” and “AI”; 2) the need for context-sensitive ways to manage privacy and access decisions; and 3) the lack of adequate “success measures” for ensuring the actual fitness for purpose of privacy AI solutions in the archival context.

What is “Privacy”? What is “Artificial Intelligence”?

It is almost *pro forma* for privacy articles to begin by noting that privacy is difficult to define. What emerged from this study is not just about the challenge of defining the term but about “definition” versus “understanding” because “privacy” is a contested, polysemous term. The legal scholar Dan Solove writes of privacy: “Privacy is a concept in disarray. Nobody can articulate what it means”⁹. Haejung Yun *et al.* confirm this by stating that “[t]he nature and degree of [personal information privacy] PIP concerns may vary in different contexts because privacy means different things to different individuals in different contexts”¹⁰.

Most people have a sense of what they mean by “privacy”, but it is a term that takes a multitude of concepts, technologies, and approaches in its sweep. A number of taxonomies have been presented for privacy¹¹, with entire literatures devoted to different privacies, such as informational privacy (the primary concern of archivists), bodily privacy, and relational privacy – often with the caveat that these categories typically overlap. Legal scholar Joshua Fairfield questions not just the need, but the effectiveness of trying to grapple the definition of privacy to the ground: “A word’s meaning is not its definition but its use”¹². Despite the definitional challenges, archivists continue to receive, preserve, and provide (or deny) access to records, doing their best to comply with relevant laws and meet ethical obligations to protect privacy.

With regard to use, the relationship between privacy and records is long and deep. The Fair Information Practice Principles (FIPPs, also referred to as the Fair Information Practices, FIPs), which form the foundation of much modern privacy regulation and practice, originated from a 1973 report from the U.S. Department of Health, Education, and Welfare (HEW) entitled “Records, Computers and

---

⁹ D.J. Solove, *A Taxonomy of Privacy*, “University of Pennsylvania Law Review” 2006, vol. 145, no. 3, pp. 477–564, <https://doi.org/10.2307/40041279> [access: 5.11.2024].

¹⁰ H. Yun, G. Lee, D.J. Kim, *A Chronological Review of Empirical Research on Personal Information Privacy Concerns: An Analysis of Contexts and Research Constructs*, “Information & Management” 2019, vol. 56, no. 4, pp. 570–601, p. 571, <https://doi.org/10.1016/j.im.2018.10.001> [access: 5.11.2024].

¹¹ D.J. Solove, *A Taxonomy...*; B.J. Koops, B.C. Newell, T. Timan, T. Chokrevski, *A Typology of Privacy*, “University of Pennsylvania Journal of International Law” 2017, vol. 38, no. 2, pp. 483–578; J. Heurix, P. Zimmermann, T. Neubauer, S. Fenz, *A taxonomy for privacy enhancing technologies*, “Computers & Security” 2015, vol. 53, pp. 1–17.

¹² J.A. Fairfield, “*You Keep Using That Word*”: *Why Privacy Doesn’t Mean What Lawyers Think*, “Osgoode Hall Law Journal” 2002, vol. 59, pp. 249–290.

the Rights of Citizens: Report of the HEW Advisory Committee on Automated Personal Data Systems”¹³ The FIPPs, which range from accountability and authority to security and transparency, “operationalize important values like dignity and autonomy”¹⁴. These values are incorporated into the principles of the General Data Protection Regulation (GDPR) and other data protection regulations globally.

These old principles remain foundational to an archival approach to privacy in part because the potential privacy problems attendant on computerized technologies, including technologies under the artificial intelligence umbrella, have long been known. Privacy scholar Alan Westin noted in his seminal *Privacy and Freedom*, “The fact that »machine-to-machine reporting« is spreading data from agency to agency through the [U.S.] federal system was [...] noted by a congressional study in 1963”¹⁵. The HEW report identified three ways in which “computerization” changes recordkeeping to the detriment of privacy. These changes are further entrenched in the use of artificial intelligence technologies. Consider the following passage from the HEW report; one could easily replace the word “computerization” with “artificial intelligence” and reproduce much of the work currently done around privacy and AI:

“The dangers latent in the spread of computer-based personal-data record keeping stem [...] [from the fact that]:

- Computerization enables an organization to enlarge its data-processing capacity substantially.
- Computerization greatly facilitates access to personal data within a single organization, and across boundaries that separate organizational entities.
- Computerization creates a new class of *record keepers* whose functions are technical and whose contact with original suppliers and ultimate users of personal data are often remote”¹⁶ (emphasis added).

The widespread adoption of AI exacerbates the challenges identified in the HEW report, as training and/or using AI requires extensive data processing

---

¹³ W.H. Ware, *Records, computers and the rights of citizens* [“Report of the Secretary’s Advisory Committee on Automated Personal Data Systems”, Washington 1973], <https://aspe.hhs.gov/reports/records-computers-rights-citizens> [access: 5.11.2024].

¹⁴ W. Hertzog, *Privacy’s Blueprint: The Battle to Control the Design of New Technologies*, Cambridge, Massachusetts 2018, p. 61.

¹⁵ A.F. Westin, *Privacy and Freedom*, New York 1967, p. 343.

¹⁶ W.H. Ware, *Records, computers...* The quoted text is from “II. Latent Effects of Computer-based Record Keeping”.

capacity, often facilitates the flow of information across organizational boundaries, and creates new record keepers whose contact with the suppliers and users of personal data are remote.

As with privacy, AI has become a sprawling concept, seemingly including in its boundaries whatever new thing we'd like computers to do. Will Heaven writes that "[...] AI has come to mean all things to all people, splitting the field into fandoms. It can feel as if different camps are talking past one another, not always in good faith"¹⁷.

The ethical imperative to protect privacy and minimize harm within the AI field is evident in the extensive literature in the computer science domain regarding efforts to predict, identify, and automatically redact, anonymize or pseudonymize personal data. It is clear from this literature that AI has been deployed to protect privacy in many "low-hanging fruit" cases, such as the use of NER to identify personal information having a standard form such as (but not limited to) social insurance numbers or telephone numbers. Identifying substantial portions of "personal information", however, and especially "sensitive information" such as ethnicity or sexual orientation has often been beyond the scope of the available artificial intelligence tools because the personal/sensitive nature of the information is complicated as it is frequently contextually dependent. This does not mean that artificial intelligence could not be developed to better identify personal information based on context. However, recent failures, such as the suggestion provided by a generative AI tool that one glue cheese to a pizza to keep it from sliding off¹⁸, and vulnerabilities, such as penetrating the model to gain information about the underlying training data¹⁹, make clear that we're a long way from relying on AI for privacy.

---

¹⁷ W.D. Heaven, *What is AI?*, "MIT Technology Review", 10 July 2024, <https://www.technologyreview.com/2024/07/10/1094475/what-is-artificial-intelligence-ai-definitive-guide/> [access: 5.11.2024].

¹⁸ S. Ovide, *Why Google's AI might recommend you mix glue into your pizza*, "The Washington Post", 24 May 2024, <https://www.washingtonpost.com/technology/2024/05/24/google-ai-overviews-wrong/> [access: 5.11.2024].

¹⁹ B. Liu, M. Ding, S. Shaham, *When Machine Learning Meets Privacy...*, pp. 7–11.

The Role of Context in Managing Access and Privacy

Privacy is both a legal and ethical dilemma for archivists when making decisions regarding access to records. Digital technologies have made managing privacy, i.e. effectively balancing the value of accessible records against the harm of releasing records containing personal information, dramatically more difficult in the wake of “access and aggregation”²⁰. Indeed, archivist Malcolm Todd, reflecting on the challenges of privacy legislation, argued in 2006 that archivists “shall have to address concerns in juridical systems that are explicitly »about« privacy and personal data and neither understood nor articulated in archival terms”²¹.

Privacy is not the only challenge in the way of providing access to archival records in the digital era, of course, but it is a significant one. Jason Baron and Nathaniel Payne noted in 2017 that the U.S. National Archives was preserving almost 300 TB of White House emails but that “none have been systematically opened by archivists for public access, nor is there any strategic plan for doing so in the immediate future”²². This highlights two key considerations. The first is that the acquisition and preservation of digital records are proceeding apace; substantial digital backlogs are developing. The second is that many (perhaps even most) archival institutions do not have any strategies in place to enable general access to those records. There are simply far too many records to ever be reviewed individually, a problem noted also in literature addressing opening court records²³. Given this sobering reality – and putting aside the fact that AI

---

²⁰ D.J. Solove, *Access and Aggregation...*

²¹ M. Todd, *Power, Identity, Integrity, Authenticity, and the Archives: A Comparative Study of the Application of Archival Methodologies to Contemporary Privacy*, “Archivaria” 2006, vol. 61, p. 185.

²² J. Baron, N. Payne, *Dark Archives and E-democracy: Strategies for Overcoming Access Barriers to the Public Record Archives of the Future* [in:] *Conference for E-Democracy and Open Government (CeDEM)*, eds. P. Parycek, N. Edelmann, Krems 2017, pp. 3–11, <https://doi.org/10.1109/CeDEM.2017.27> [access: 5.11.2024].

²³ See D. Ardia, A. Klinefelter, *Privacy and Court Records: An Empirical Study*, “Berkeley Technology Law Journal” 2015, vol. 30, no. 3, pp. 1807–1898; M. Tamper et al., *Anonymization Service for Finnish Case Law: Opening Data without Sacrificing Data Protection and Privacy of Citizens*, 2018, <https://research.aalto.fi/en/publications/anonymization-service-for-finnish-case-law-opening-data-without-s> [access: 5.11.2024]; A. Oksanen et al., *ANOPPI: A Pseudonymization Service for Finnish Court Documents* [in:] *Legal Knowledge and Information Systems*, eds. M. Araszkievicz, V. Rodríguez-Doncel, Amsterdam 2019, pp. 251–254, <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/622773b4-8c6e-4558-8571-da432fe7ea8f/content> [access: 5.11.2024]; I. Glaser, T. Schamberger, F. Matthes, *Anonymization of German legal court rulings* [in:] *Proceedings of the Eighteenth International Conference on Artificial Intelligence*

systems are themselves generating records that will need to be dealt with – can AI tools and techniques help reduce the backlog and increase records accessibility?

Victoria L. Lemieux and John Werner explain in their scoping review of privacy-enhancing technologies for archives that, despite experimentation with AI-enabled (predominantly NLP-based) approaches, effective ways to responsibly balance the provision of access with the protection of privacy remain elusive²⁴. Legal scholar Paul Ohm asserts that the assumption “that anonymization protects privacy”, on which most privacy regulation in the U.S. and Europe is based, is discredited. He also observes re-identification techniques make privacy protections in some laws, eg, the U.S. Health Insurance Portability and Accountability Act (HIPAA), “illusory and underinclusive because it deregulates the handling of types of data [eg. data pertaining to patient visits to hospitals], that can still be used to reidentify and harm”²⁵. The same assumption makes Europe’s GDPR “essentially boundless” as every new type of data used for re-identification must, from that point forward, come under its scope. Therefore, despite ever more sophisticated technological means of removing information that directly or indirectly identifies an individual, the possibility of re-identification is never eradicated. AI itself can and will be used to re-identify anonymized data. The research in this area shows that training models to identify personal information remains highly time-consuming, incomplete, and challenging due to the unavailability of appropriate training data sets containing personal information²⁶. Deploying privacy tools that are insufficiently accurate could erode trust in both the tools and the archival institutions that might use them.

---

and Law, New York 2021, pp. 205–209, <https://doi.org/10.1145/3462757.3466087> [access: 5.11.2024]; D. Garat, D. Wonsever, *Automatic Curation of Court Documents: Anonymizing Personal Data*, “Information” 2022, vol. 13, no. 27, <https://www.mdpi.com/2078-2489/13/1/27> [access: 5.11.2024]

²⁴ V.L. Lemieux, J. Werner, *Protecting Privacy in Digital Records: The Potential of Privacy-Enhancing Technologies*, “Journal on Computing and Cultural Heritage” 2024, vol. 16, no. 4, article 83, pp. 1–18.

²⁵ P. Ohm, *Broken Promises of Privacy: Responding to the Surprising Failure of Anonymization*, “UCLA Law Review” 2010, vol. 57, pp. 1741–1742.

²⁶ See for example P. Silva et al., *Using NLP and Machine Learning to Detect Data Privacy Violations* [in:] *IEEE Conference on Computer Communications Workshops (INFOCOM WKSHPS)*, Toronto 2020, pp. 972–977, <https://doi.org/10.1109/INFOCOMWKSHPS50562.2020.9162683> [access: 5.11.2024].

These challenges have not deterred archivists from continuing to make decisions on access to holdings in their care in ways that respect both the ethical and legal requirements of privacy. By approaching privacy, openness, and access as dimensions of how records are approached, rather than a hard binary – open or closed – archivists are searching for solutions to the problems of “access and aggregation” that allow the records, especially the born digital records, in their care to find transformative uses. A thorough examination of the privacy/access balance and the appropriateness of available tools including AI requires a critical consideration of such well-worn concerns as records’ provenance, institutional mandate, and both ethical and legal obligations to the records’ stakeholders. As Angeliki Tzouganaotu reminds us, “Questions about why to open up, whom to open up to, the level of openness and the quality of the process’s nature for opening itself up are critical”²⁷.

With the outlined circumstances in mind, the theory of “contextual integrity” provides an alternative approach to privacy protection. Contextual integrity considers privacy as a relative rather than a static concept²⁸. The use and dissemination of personal information can be appropriate or not based on their social settings, characterized by social norms, power structure, and internal values. Contextual integrity posits that one’s privacy is not always violated when a certain piece of information is shared, but rather when it is shared in an unexpected context or way²⁹. Steven Bingo suggests that, by using contextual integrity, archives can identify privacy risks by examining the contexts of the record creation, such as the creators’ role and activities, during the appraisal process³⁰. In other words, the provenance of a body of records should reveal the context and privacy norms that should govern access. Therefore, analyzing the provenance arguably could allow archives to evaluate the privacy risk without requiring a document-level review. Indeed, Joshua Fairfield points to NLP as a potential route for understanding “how people actually use privacy-related

---

²⁷ A. Tzouganaotu, *Openness and privacy in born-digital archives: reflecting the role of AI development*, “AI & Society” 2022, vol. 37, p. 993.

²⁸ H.F. Nissenbaum, *Privacy in context: Technology, policy, and the integrity of social life*, Stanford 2009, p. 132.

²⁹ *Ibidem*, p. 140.

³⁰ S. Bingo, *Of Provenance and Privacy: Using Contextual Integrity to Define Third-Party Privacy*, “The American Archivist” 2011, vol. 74(2), pp. 506–521, <https://doi.org/10.17723/aarc.74.2.55132839256116n4> [access: 5.11.2024].

language”³¹, reminding us that NLP’s major breakthrough was due to the availability of enormous amounts of training data which allowed the algorithms to identify and reproduce the patterns of human language use. However, the empirical work on contextual integrity thus far does not seem to have taken advantage of archival science’s deeply developed models of records’ contexts.

As noted above, the relationship between privacy, archives, and AI is multifaceted. Simply relying on AI solutions to solve the problem of balancing privacy and access risks further entrenching known issues in both AI and archives. However, combining AI-enabled approaches with archival knowledge and practice, such as rich description of provenance, may ameliorate existing problems but still fall short of regulatory compliance.

Meera Desai *et al.* note that the presence of personal information is an issue of common concern to Large Language Model (LLM) researchers with regard to pretraining datasets and describe some of the limitations of measures taken to assess privacy vulnerabilities as well as toxicity and data contamination. Two approaches to reduce privacy vulnerabilities are through redacting personal information and deduplication, but what counts as PII or duplication – and whether these are even sufficient to address privacy concerns – is often unaddressed in this work. Measuring privacy vulnerabilities with PII and duplicates assumes that privacy is discrete and that privacy leaks are the only form of privacy risk³².

The authors note that despite meaningful differences, there are common features and similarities between pretraining datasets and archives: “both are collections of diverse sociocultural materials that mediate knowledge production and thereby confer power to those who select, document, and control access to them”³³. They conclude by suggesting that developers of pretraining datasets might benefit from improved documentation detailing not only what data were used “but also why and how data were chosen, appraised, and excluded” and better tools for finding and assessing pretraining datasets. Such documents might contribute more effectively in minimizing harm resulting from LLMs trained on current datasets by helping LLM users to “understand the limitations of these models”³⁴.

---

³¹ J.A. Fairfield, “*You Keep Using That Word*”..., p. 284.

³² M.A. Desai, I.V. Pasquetto, A.Z. Jacobs, D. Card, *An Archival Perspective on Pretraining Data*, “Patterns” 2024, vol. 5, no. 4, pp. 1–11.

³³ *Ibidem*, p. 1.

³⁴ *Ibidem*, p. 6.

Defining “Success”: Setting meaningful privacy success measures

We sought to capture reported “success measures”, with a particular goal of understanding how the question of AI-privacy solution “effectiveness” was being addressed. Papers from the AI/ML field tended to report standard success measures for their field, including precision, recall, accuracy, and/or F1 scores, which serve as adequate measures for determining how well an algorithm identifies true and false positives or negatives. In many experiments, success was sought for a limited number of types of personal information or a fully automated process, i.e. one without human involvement.

The research conducted by Diego Garat and Dina Wonsever neatly illustrates the issues with success measures noted above. Their research focused “on the de-identification of proper names” with the expectation that the “automation or semi-automation of pre-publication tasks could not only reduce the workload and publication time but also have a great impact on the user experience while interacting with the jurisprudence database”³⁵. They first applied “state-of-the-art Natural Language Processing (NLP) tools” for the NER task³⁶. Finding that these tools performed poorly, they retrained the SpaCy NER module and achieved a F1-micro score of 90.21%³⁷. The second task was one of co-referencing, a sense-making task involving the replacement of each proper name with a unique label so that it would be clear to the document reader when the same (or a different) person was referenced. Here they achieved a 95.95% ARI score³⁸. Despite these high scores, the authors concluded that “the total number of documents where all names are completely and correctly recognized and linked with each other is still below 50% of the validation set”³⁹. Their research effectively illustrates the challenge of identifying appropriate success measures. It also illustrates

---

³⁵ D. Garat, D. Wonsever, *Automatic Curation of Court Documents...*, p. 3.

³⁶ The tools listed in the article are CoreNLP, Freeling and SpaCy.

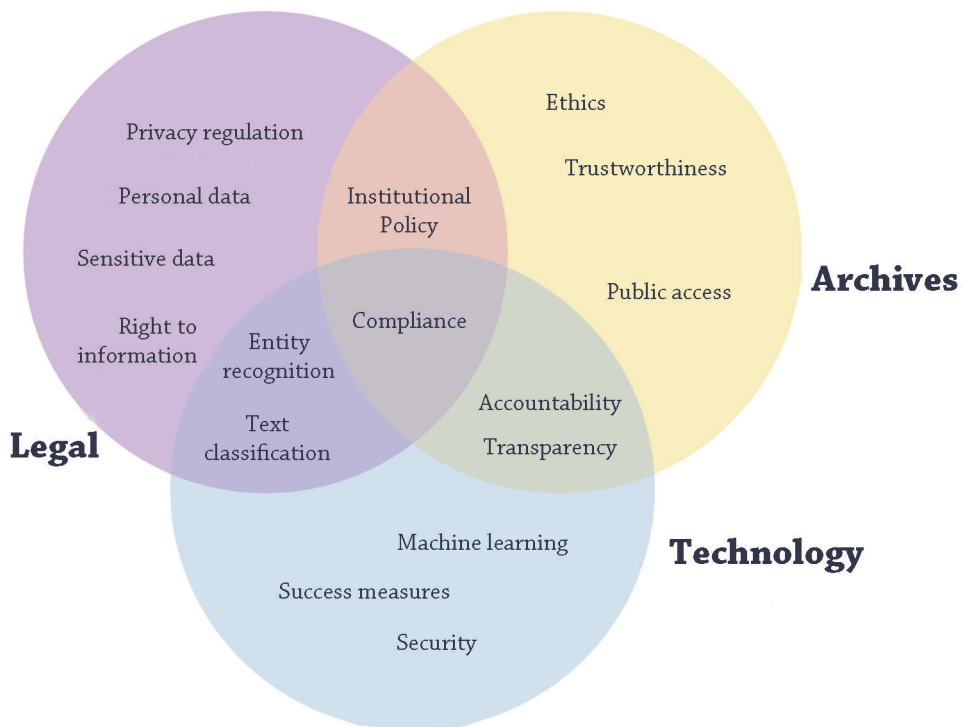
³⁷ The F1 metric “makes sense for multi-class data distributions” by combining “precision” and “recall” scores. “»Precision« measures how many of the »positive« predictions made by the model were correct. »Recall« measures how many of the positive class samples present in the dataset were correctly identified by the model [...] [F1-micro] is calculated using »net« TP [True Positive], FP [False Positive], and FN [False Negative] values”. R. Kundu, *F1 Score in Machine Learning: Intro & Calculation*, 16 December 2022, <https://www.v7labs.com/blog/f1-score-guide> [access: 5.11.2024].

³⁸ An ARI (Adjusted Rand Index) score is a widely used metric for validating clustering performance.

³⁹ D. Garat, D. Wonsever, *Automatic Curation of Court Documents...*, p. 13.

the challenge of considering success measures for a much broader range of personal information than just the identification and removal of proper names. Determining whether or not information is personal, and to whom access to it should be given, seems to require something more. Given that privacy is used to represent a great diversity of human values, it is perhaps unsurprising that available success measures fall short of fully representing our sense of effective privacy management.

Figure 2: The Current Intersection of Archives, Technology, and Law for Privacy

Venn diagram created by the authors to reflect the privacy-focused intersection of archives, technology, and law.

The central zone of a notional representation of the dominant concepts unearthed in this study, shown in Figure 2 (above), contains only the relatively bounded “compliance”. In reality, ethics infuses both the legal and technological spheres, and archivists care deeply about security. But these issues – which all intersect in privacy – were generally treated in the reviewed literature as discrete, even siloed, concerns. Indeed, “success measures” as such were nearly exclusively

discussed in the papers reporting the development of some form of AI/ML solution, regardless of whether those papers were published in computer science journals or archival journals.

“Success measures” in the AI/ML papers reviewed also assessed the performance of AI model’s against that of a human, as is common in the development of supervised ML. Less reported in these studies was the measurement of the success of the *humans* annotating the data to train the models, typically measured by examining “inter-annotator agreement” (IAA). For example, the article by Gregory Rolan *et al.* describes a study where the New South Wales State Archives and Records (NSWSAR) piloted a program to use “off-the-shelf machine-learning software to the problem of classifying a corpus of unstructured data against a retention and disposal authority. The main aim was to test machine-learning algorithms on a corpus of records that had previously been manually sentenced against a disposal authority”⁴⁰. NSWSAR used two machine-learning classification algorithms: Multinomial Naïve Bayes, which is a statistical model algorithm and the Multi-Layer Perceptron, which is a form of deep learning network. The Multi-Layer Perceptron had a success rate of 84% which, the authors noted, indicated that the technology would be adequate for “assisting with the classification and disposal of unclassified, unstructured data [but][...] is probably not yet human-level accuracy (though the actual human accuracy rate in this case is not known)”⁴¹.

The advent of AI also heightens the urgency of longstanding questions around *who* defines success. As noted above, the most common measure of success for data annotation is inter-annotator agreement. In the case of archival annotation, we might assume that all annotators are archivists and therefore share certain professional notions that guide their annotation. However, given that privacy is not an archival concept *per se*, one must question whether that professional judgment is sufficiently developed amongst all archivists that IAA can actually serve as a measure of quality. Furthermore, the many meanings of privacy and the contextual nature of personal information means that there can be contradictory – but still correct – understandings of whether something is private, depending upon the context and the role, perspective, and lived experience of the annotator(s). This is particularly troublesome when one considers that “the

---

⁴⁰ G. Rolan *et al.*, *More human than human? Artificial intelligence in the archive*, “Archives and Manuscripts” 2019, vol. 47, no. 2, p. 190.

⁴¹ *Ibidem*, p. 193.

conceptual and practical dimensions of applying computational methods to digital archives may work conservatively to revivify notions of archival neutrality⁴², obscuring the contingent and ethically fraught nature that privacy decisions can carry beyond mere compliance.

“Community privacy” provides a useful perspective on the challenges facing humans in making privacy decisions. It is a concept with limited legal recognition, perhaps clearest in relation to the traditional knowledge of Indigenous communities that may form part of their cultural or spiritual identities⁴³. Community privacy can be threatened when community information is either under- or over-represented in training. The problem of under-inclusive data is well-known, with data bias occurring at every stage of the “AI development and deployment lifecycle [...] [as] a sequela of human, machine, and systems factors”⁴⁴. Various measures have been developed to determine the success of efforts to minimize bias in training data and models. However, while much of the work on ethical AI has focused on the inclusion of marginalized communities, many communities have been historically overdocumented, a problem which propagates into AI systems and can be of particular concern to archivists.

Legal scholar Frank Pasquale notes that: “Inclusion« can be as problematic as exclusion, becoming »predatory« or even »creepy«”⁴⁵. This general “creepiness” comes with a heavier burden for marginalized communities, about whom records and data have often been created with little or no meaningful input or consent from its members. The fact that archives exist to serve the public good does not mean that they are good for all of the public. As Ellen LeClere argues in her article on privacy in large-scale archival digitisation projects:

“The claim that archives – and by extension, digital archives – serve public interests within a liberal democracy is not uncontroversial. Archives in liberal democracies create a sense of accountability, transparency and access to information, but maintaining these values comes at the expense of asking margi-

---

⁴² D. Mordell, *Critical Questions for Archives as (Big) Data*, “Archivaria” 2019, vol. 87, p. 140.

⁴³ WIPO. Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions, <https://www.wipo.int/tk/en/> [access: 5.11.2024].

⁴⁴ J.W. Gichoya et al., *AI pitfalls and what not to do: mitigating bias in AI*, “The British Journal of Radiology” 2023, vol. 96, no. 1150, p. 2, <https://doi.org/10.1259/bjr.20230023> [access: 5.11.2024].

⁴⁵ F. Pasquale, *New laws of robotics: defending human expertise in the age of AI*, Cambridge 2020, pp. 133–135.

nalized groups for higher contributions for fewer benefits. This argument is also uncontroversial – access to archives has been historically controlled by privilege and power⁴⁶.

This is not just an archives problem, nor is it merely an AI problem. Rather, challenges of inclusion, exclusion, privacy, and access exist in multifaceted relationships between archives, AI, and privacy. The biases in training datasets reflect the underlying biases in the data themselves. Data – including datafied records – emerge from a particular context. In both cases – underrepresentation and overrepresentation – members of the misrepresented groups may be harmed, or at least fail to receive the expected benefits of AI tools developed on biased datasets. For archives, whose records are increasingly being explored as a source of data, the ethical dimensions of access and privacy, as well as description, are heightened in these scenarios.

Discussion

It is clear that archivists, knowing that their collections have become inaccessible in order to comply with privacy protection regulations⁴⁷, are beginning to investigate AI for its potential to automate privacy protection and restore access⁴⁸. The question, upon synthesizing the literature, is no longer whether AI can identify and then redact, anonymize or pseudonymize

---

⁴⁶ E. LeClere, *Breaking Rules for Good? How Archivists Manage Privacy in Large-Scale Digitisation Projects*, “Archives and Manuscripts” 2018, vol. 46, no. 3, pp. 289–308, p. 300, <https://doi.org/10.1080/01576895.2018.1547653> [access: 5.11.2024].

⁴⁷ C.A. Lee, K. Woods, *Automated redaction of private and personal data in collections* [in:] *Proceedings of Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation International Conference*, eds. L. Duranti, E. Shaffer, Vancouver 2012, pp. 298–313, <https://ils.unc.edu/callee/p298-lee.pdf> [access: 5.11.2024]; B. Goldman, T.D. Pyatt, *Security without obscurity: Managing personally identifiable information in born-digital archives*, “Library & Archival Security” 2013, vol. 26, no. 1–2, pp. 37–55, <https://doi.org/10.1080/01960075.2014.913966> [access: 5.11.2024].

⁴⁸ See J.R. Baron, N. Payne, *Dark archives and E-democracy...* See also T. Hutchinson, *Protecting Privacy in the Archives: Preliminary Explorations of Topic Modeling for Born-Digital Collections* [in:] *Proceedings of the 2017 IEEE International Conference on Big Data, 25–30 June 2017, Honolulu, Hawaii*, eds. G. Karypis, J. Zhang, Los Alamitos 2017, pp. 2251–2255, <https://harvest.usask.ca/items/e237ebe9-5627-44ac-8b2f-a61fc2e4acc3> [access: 5.11.2024]; T. Hutchinson, *Protecting Privacy in the Archives: Supervised Machine Learning and Born-Digital Records* [in:] *Proceedings 2018 IEEE International Conference on Big Data, 10–13 December 2018, Seattle*, ed. N. Abe et al.,

personal information. It is already established that it can do so, albeit imperfectly, for recognizable named entities⁴⁹, but rather can archivists, legal professionals, and computer scientists look beyond the existing attempts to define and apply privacy and begin to develop sufficiently rich, applied understandings of privacy that draw on the context-driven, human-centered nature of records to support the development of robust privacy AI solutions (and privacy *for* AI solutions).

Furthermore, the ongoing accumulation of auxiliary, i.e. non-personal, non-sensitive data, and the increasing sophistication of new tools for data analysis suggests that tools and techniques for de-identification, even if satisfactory today, may be inadequate tomorrow as AI is harnessed for re-identification. Complicating the matter further is that the grounds for deciding to fully restrict or fully open a body of records may change over time, rendering the original decision problematic. The professional judgment of the archivist in making access decisions requires an understanding of both regulatory obligations and human considerations that are loaded with a tacit understanding of the contextual factors that influence the sense of privacy attached to any given piece of information. Much like selection and appraisal, privacy and access decisions in reality are *interpretive*. Interpretation can, and should, be an exercise of both professional judgment and deep human respect. Even when it is both, it can also be wrong. Todd asks if there is “[...] a public interest in the archived collective memory that is higher than some of the mantras of the privacy lobby”⁵⁰. Resolving this question will likely be deferred as long as the conviction exists that technological success is possible. This study has also made clear that alongside the technological innovations underway, there is a long-standing interdisciplinary dialogue regarding an effective balance between privacy protections and the social good of maintaining archives.

Protection of privacy is central to the ethical principles of both the archival and AI communities. For archivists, privacy is often understood as being balanced with the archival imperative to enable the widest possible access to information. Similarly, AI ethics emphasize principles of fairness, accountability, and transparency. In AI development, privacy is often pitted against innovation.

Piscataway 2018, pp. 2696–2701, <https://doi.org/10.1109/BigData.2018.8621929> [access: 5.11.2024].

⁴⁹ A. Oksanen et al., *ANOPPI: A pseudonymization service...*

⁵⁰ M. Todd, *Power, Identity, Integrity, Authenticity, and the Archives...*, p. 185.

However, this study shows that by understanding privacy in broader ways, we can understand it, not as a binary standing in opposition to access and innovation, but as part of access and innovation strategies.

Conclusion

Most of the literature on AI, archives, and privacy reviewed by this study focused on developing AI solutions to protect privacy even while recognizing the challenges and complexity of doing so. As a consequence, evolving strategies for the adoption of AI by archivists for privacy protection will require thoughtful consideration of how archival collections should be shared and made available, both as records and as data. It will also require informed and competent choices of which AI tools to adopt and how to apply them responsibly within the archival domain.

The speed with which this technology is evolving has the potential to disrupt archival practice in a way that may tie trust in archives to trust in technology. At this point, the hype around the capabilities of AI with regard to protecting privacy still exceeds the (remarkable) progress towards building models and developing techniques to do so. If archivists are to grapple with the profound ethical implications of archival privacy in the AI world, we may well be forced to ask if and when it is necessary to deeply confront what we know and do. The risk of regulatory capture of digital privacy by technologists, often advanced by arguments that deep change will stifle innovation, shifts the burden to people like archivists to question whether and when a solution is simply too risky, too biased, or too problematic, asking ourselves: “what do we lose by buying into a logic of reformism when far more profound change is necessary?”⁵¹.

The work of privacy in archives is difficult. Not because it is intellectually or even technologically insurmountable. But because it requires moral courage. If archivists are to have a meaningful voice in the development of AI and its impact on access to the records in our care, we must be willing to engage in substantive conversations regarding privacy based on our unique professional expertise. In particular, archivists bear the responsibility to speak from the perspective – as

---

⁵¹ F. Pasquale, *New laws of robotics...*, p. 124.

incomplete and flawed as it necessarily is⁵² – of a profession concerned with bearing trustworthy evidence of the past safely into the future. As Hilary Jenkinson wrote, “[t]he most common fault is haste in dealing with Archives, due to anxiety to make them available for use”⁵³. Surely, then, as much as we embrace the possibilities of AI, we should also be a steadying hand, asking that privacy be understood and respected in view of the broader human systems of which any records (or data from records) are part.

Limitations and Future Work

This study is initial, exploratory work that is compiling and interpreting privacy expertise from the often siloed domains of law, computer science, and archives. It should be noted that the primary area of training and expertise for all members of the study team lies within archival science, and the review necessarily reflects that disciplinary perspective. Future work will focus on analyzing the values and limitations of computational/technical success measures for AI models against what is considered an acceptable, humanist attempt at protecting privacy within archival institutions by archivists.

Bibliography

- Ardia D., Klinefelter A., *Privacy and Court Records: An Empirical Study*, “Berkeley Technology Law Journal” 2015, vol. 30, no. 3, pp. 1807–1898.
- Baron J.R., Payne N., *Dark archives and E-democracy: strategies for overcoming access barriers to the public record archives of the future* [in:] *Conference for E-Democracy and Open Government (CeDEM)*, eds. P. Parycek, N. Edelmann, Krems 2017, pp. 3–11.
- Bingo S., *Of Provenance and Privacy: Using Contextual Integrity to Define Third-Party Privacy*, “The American Archivist” 2011, 74(2), pp. 506–521, <https://doi.org/10.17723/aarc.74.2.55132839256116n4> [access: 5.11.2024].

---

⁵² H. Booms, *Überlieferungsbildung: keeping archives as a social and political activity*, “Archivaria” 1991, vol. 33, pp. 25–33; V. Harris, *The archival sliver: power, memory, and archives in South Africa*, “Archival Science” 2002, vol. 2, pp. 63–86.

⁵³ H. Jenkinson, *A Manual of Archive Administration: Including the Problems of War Archives and Archive Making*, London 1922, p. 66.

- Booms H., *Überlieferungsbildung: keeping archives as a social and political activity*, "Archivaria" 1991, vol. 33, pp. 25–33.
- Desai M.A., Pasquetto I.V., Jacobs A.Z., Card D., *An Archival Perspective on Pretraining Data*, "Patterns" 2024, vol. 5, no. 4, pp. 1–11.
- Fairfield J.A., "You Keep Using That Word": *Why Privacy Doesn't Mean What Lawyers Think*, "Osgoode Hall Law Journal" 2002, vol. 59, pp. 249–290.
- Garat D., Wonsever D., *Automatic Curation of Court Documents: Anonymizing Personal Data*, "Information" 2022, vol. 13, no. 27, pp. 1–16, <https://doi.org/10.3390/info13010027> [access: 5.11.2024].
- Gichoya J.W., Kaesha T., Celi L.A., Safad N., Banerjee I., Banja J.D., Seyyed-Kalantari L., Trivedi H., Purkayastha S., *AI pitfalls and what not to do: mitigating bias in AI*, "The British Journal of Radiology" 2023, vol. 96, no. 1150, pp. 1–8, <https://doi.org/10.1259/bjr.20230023> [access: 5.11.2024].
- Glaser I., Schamberger T., Matthes F., *Anonymization of German legal court rulings* [in:] *Proceedings of the Eighteenth International Conference on Artificial Intelligence and Law*, New York 2021, pp. 205–209, <https://doi.org/10.1145/3462757.3466087> [access: 5.11.2024].
- Goldman B., Pyatt T.D., *Security without obscurity: Managing personally identifiable information in born-digital archives*, "Library & Archival Security" 2013, vol. 26, no. 1–2, pp. 37–55, <https://doi.org/10.1080/01960075.2014.913966> [access: 5.11.2024].
- Harris V., *The archival sliver: power, memory, and archives in South Africa*, "Archival Science" 2002, vol. 2, pp. 63–86.
- Hertzog W., *Privacy's Blueprint: The Battle to Control the Design of New Technologies*, Cambridge, Massachusetts 2018.
- Heurix J., Zimmermann P., Neubauer T., Fenz S., *A taxonomy for privacy enhancing technologies*, "Computers & Security" 2015, vol. 53, pp. 1–17.
- Hutchinson T., *Protecting Privacy in the Archives: Preliminary Explorations of Topic Modeling for Born-Digital Collections* [in:] *Proceedings of the 2017 IEEE International Conference on Big Data, 25–30 June 2017, Honolulu, Hawaii*, eds. G. Karypis, J. Zhang, Los Alamitos 2017, pp. 2251–2255, <https://harvest.usask.ca/items/e237ebe9-5627-44ac-8b2f-a61fc2e4acc3> [access: 5.11.2024].
- Hutchinson T., *Protecting Privacy in the Archives: Supervised Machine Learning and Born-Digital Records* [in:] *Proceedings 2018 IEEE International Conference on Big Data, 10–13 December 2018, Seattle*, ed. N. Abe, H. Liu, C. Pu, X. Hu, N. Ahmed, M. Qiao, Y. Song, D. Kossmann, B. Liu, K. Lee, J. Tang, J. He, J. Saltz, Piscataway 2018, pp. 2696–2701, <https://doi.org/10.1109/BigData.2018.8621929> [access: 5.11.2024].

- Jenkinson H., *A Manual of Archive Administration: Including the Problems of War Archives and Archive Making*, London 1922.
- Koops B.J., Newell B.C., Timan T., Chokrevski T., *A Typology of Privacy*, “University of Pennsylvania Journal of International Law” 2017, vol. 38, no. 2, pp. 483–578.
- LeClere E., *Breaking Rules for Good? How Archivists Manage Privacy in Large-Scale Digitisation Projects*, “Archives and Manuscripts” 2018, vol. 46, no. 3, pp. 289–308, <https://doi.org/10.1080/01576895.2018.1547653> [access: 5.11.2024].
- Lee C.A., Woods K., *Automated redaction of private and personal data in collections* [in:] *Proceedings of Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation International Conference*, eds. L. Duranti, E. Shaffer, Vancouver 2012, pp. 298–313, <https://ils.unc.edu/calleep/p298-lee.pdf> [access: 5.11.2024].
- Lemieux V.L., Werner J., *Protecting Privacy in Digital Records: The Potential of Privacy-Enhancing Technologies*, “Journal on Computing and Cultural Heritage” 2024, vol. 16, no. 4, article 83, pp. 1–18, <https://doi.org/10.1145/3633477> [access: 5.11.2024].
- Liu B., Ding M., Shaham S., Rahayu W., Farokhi F., Lin Z., *When Machine Learning Meets Privacy: A Survey and Outlook*, “ACM Computing Survey” 2021, vol. 54, no. 2, article 31, pp. 1–36, <https://doi.org/10.1145/3436755> [access: 5.11.2024].
- Mordell D., *Critical Questions for Archives as (Big) Data*, “Archivaria” 2019, vol. 87, pp. 140–161.
- Nissenbaum H.F., *Privacy in context: Technology, policy, and the integrity of social life*, Stanford 2009.
- Ohm P., *Broken Promises of Privacy: Responding to the Surprising Failure of Anonymization*, “UCLA Law Review” 2010, vol. 57, pp. 1701–1777.
- Oksanen A., Tamper M., Tuominen J., Hietanen A., Hyvöonen E., *ANOPPI: A pseudonymization service for Finnish court documents* [in:] *Legal Knowledge and Information Systems*, eds. M. Araszkievicz, V. Rodríguez-Doncel, Amsterdam 2019, pp. 251–254, <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/622773b4-8c6e-4558-8571-da432fe7ea8f/content> [access: 5.11.2024].
- Pasquale F., *New laws of robotics: defending human expertise in the age of AI*, Cambridge, Massachusetts 2020.
- Rolan G., Humphries G., Jeffrey L., Samaras E., Antsoupova T., Stuart K., *More human than human? Artificial intelligence in the archive*, “Archives and Manuscripts” 2019, vol. 47, no. 2, pp. 179–203, <https://doi.org/10.1080/01576895.2018.1502088> [access: 5.11.2024].
- Sillitoe P., *Privacy in a public place: Managing public access to personal information controlled by archives services*, “Journal of the Society of Archivists” 1998, vol. 19, no. 1, pp. 5–15.
- Silva P., Goncalves C., Godinho C., Antunes N., Curado M., *Using NLP and Machine Learning to Detect Data Privacy Violations* [in:] *IEEE Conference on Computer Communications*

- Workshops (INFOCOM WKSHPs)*, Toronto 2020, pp. 972–977, <https://doi.org/10.1109/INFOCOMWKSHPs50562.2020.9162683> [access: 5.11.2024].
- Snyder H., *Literature review as a research methodology: An overview and guidelines*, “Journal of Business Research” 2019, vol. 104, pp. 333–339, <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039> [access: 5.11.2024].
- Solove D.J., *A Taxonomy of Privacy*, “University of Pennsylvania Law Review” 2006, vol. 145, no. 3, pp. 477–564, <https://doi.org/10.2307/40041279> [access: 5.11.2024].
- Solove D.J., *Access and Aggregation: Public Records, Privacy, and the Constitution*, “Minnesota Law Review” 2002, vol. 86, no. 6, pp. 1137–1209.
- Tamper M., Oksanen A., Tuominen J.A., Hyvönen E.A., Hietanen A., *Anonymization Service for Finnish Case Law: Opening Data without Sacrificing Data Protection and Privacy of Citizens*, 2018, <https://research.aalto.fi/en/publications/anonymization-service-for-finnish-case-law-opening-data-without-s> [access: 5.11.2024].
- Todd M., *Power, Identity, Integrity, Authenticity, and the Archives: A Comparative Study of the Application of Archival Methodologies to Contemporary Privacy*, “Archivaria” 2006, vol. 61, pp. 181–214.
- Tzouganatou A., *Openness and privacy in born-digital archives: reflecting the role of AI development*, “AI & Society” 2022, vol. 37, pp. 991–999, <https://doi.org/10.1007/s00146-021-01361-3> [access: 5.11.2024].
- Westin A.F., *Privacy and Freedom*, New York 1967.
- Yun H., Lee G., Kim D.J., *A Chronological Review of Empirical Research on Personal Information Privacy Concerns: An Analysis of Contexts and Research Constructs*, “Information & Management” 2019, vol. 56, no. 4, pp. 570–601, <https://doi.org/10.1016/j.im.2018.10.001> [access: 5.11.2024].

Netography

- Heaven W.D., *What is AI?*, “MIT Technology Review”, 10 July 2024, <https://www.technologyreview.com/2024/07/10/1094475/what-is-artificial-intelligence-ai-definitive-guide/> [access: 5.11.2024].
- IAPP. Glossary, <https://iapp.org/resources/glossary/#paperwork-reduction-act-2> [access: 5.11.2024].
- Kundu R., *F1 Score in Machine Learning: Intro & Calculation*, 16 December 2022, <https://www.v7labs.com/blog/f1-score-guide> [access: 5.11.2024].
- Ovide S., *Why Google’s AI might recommend you mix glue into your pizza*, “The Washington Post”, 24 May 2024, <https://www.washingtonpost.com/technology/2024/05/24/google-ai-overview-ws-wrong/> [access: 5.11.2024].

UNCTAD. Data Protection and Privacy Legislation Worldwide, <https://unctad.org/page/data-protection-and-privacy-legislation-worldwide> [access: 5.11.2024].

Ware W.H., *Records, computers and the rights of citizens*, [“Report of the Secretary’s Advisory Committee on Automated Personal Data Systems”, Washington 1973], <https://aspe.hhs.gov/reports/records-computers-rights-citizens> [access: 5.11.2024].

WIPO. Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions, <https://www.wipo.int/tk/en/> [access: 5.11.2024].

Records in Contexts jako model związków encji¹

Krzysztof Stencel

Uniwersytet Warszawski / University of Warsaw (Poland)
stencel@mimuw.edu.pl, ORCID 0000-0001-6356-4872

STRESZCZENIE

W niniejszym artykule omówiono Records in Contexts (RiC), czyli model pojęciowy stworzony przez Międzynarodową Radę Archiwów do opisu zasobów archiwalnych. Model ten sformułowano za pomocą powszechnie stosowanej w informatyce metody modelowania związków encji. W artykule zawarto wprowadzenie do tej metodyki dla archiwistów. Następnie omówiono i zanalizowano zasadnicze elementy RiC. Zainicjowano także proces przekładu RiC na język polski poprzez staranne przetłumaczenie nazw encji tego modelu przy wydatnej pomocy archiwistów z Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (NDAP).

SŁOWA KLUCZOWE

wymagania informacyjne, modelowanie pojęciowe, model związków encji, Records in Contexts

Records in Contexts as as entity-relationship model

ABSTRACT

This article discusses Records in Contexts (RiC), a data model created by the International Council on Archives for the purpose of describing archival resources. The model was developed using the entity-relationship modeling method widely applied in computer science. This text provides an introduction to this methodology for archivists. Subsequently, the article discusses and analyses the essential elements of RiC. A process of translating RiC into Polish is also initiated by carefully translating the entity names within the model, with substantial assistance from archivists from Head Office (NDAP).

KEYWORDS

information requirements, data modeling, entity-relationship model, Records in Contexts

Wstęp

Współcześnie można zaobserwować szybko rosnącą ilość danych w systemach informatycznych. Kiedyś mierzyliśmy tę informację w kilobajtach i megabajtach, potem w gigabajtach, terabajtach, petabajtach, eksabajtach i zettabajtach.

¹ Autor dziękuje pracownikom Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (dalej: NDAP), a szczególnie paniom Ewie Rosowskiej-Jakubczyk i Kamili Pawełczyk-Durze oraz panu Konradowi Szubie za wsparcie i dyskusje nad elementami polskiej terminologii dla Records in Contexts. Autor dziękuje także anonimowym recenzentom, których wnikliwe uwagi przyczyniły się do istotnego podwyższenia wartości tego opracowania.

Ostatnio potrzebna okazała się jeszcze większa jednostka miary – niemal niewyobrażalny jottabajt². Wszystko to są dane całkowicie nowe, wygenerowane w ostatnich latach. Co jednak z danymi nieco starszymi? Dokumenty sprzed co najmniej dwudziestu lat są mniej dostępne. Najdawniejsze gromadzi się w oficjalnych archiwach, często zakładanych i finansowanych przez państwa. Dostęp do tych danych jest trudny, choćby ze względu na ich materialną formę, której nie towarzyszy żadna forma zdigitalizowana. Poszukiwanie dokumentów w archiwach jest procesem żmudnym, nawet obecnie często wymagającym tradycyjnej korespondencji.

Archiwiści postanowili to już dawno zmienić. Międzynarodowa Rada Archiwów (ang. International Council on Archives, dalej: ICA) od lat zajmuje się budowaniem i promowaniem standardów zmierzających do informatyzacji archiwów i, co za tym idzie, ujednoczenia wielu aspektów działalności placówek archiwalnych na świecie. Informatyzacja implikuje bowiem porządek. Przedsięwzięcia informatyzacji organizacji i firm, w których nie narzucono porządku, nie udają się. Jedną z inicjatyw ICA jest standard Records in Contexts (dalej: RiC), który zawiera specyfikację modelu konceptualnego do opisu zawartości archiwów. Ów model pojęciowy opracowano jako model związków encji, tzn. powszechnie przyjęty przez informatyków paradygmat modelowania pojęciowego. Jest on zwykle stosowany przy gromadzeniu wymagań informacyjnych w procesie projektowania systemów informatycznych oraz przy projektowaniu baz danych. Może też być użyty do definiowania wspólnych schematów danych, np. w zadaniach integracji bądź wymiany danych. ICA słusznie zdecydowała się na zastosowanie modelowania związków encji w swoich wysiłkach standaryzacyjnych. W opinii autora niniejszego artykułu opracowano bardzo dobre dokumenty zawierające model pojęciowy zbudowany zgodnie z najlepszymi praktykami inżynierii systemów informatycznych, a w szczególności inżynierii danych.

W ramach prac badawczych, których wynikiem jest niniejszy artykuł, przeanalizowano dokumentację standardu RiC, w tym ontologię RiC-O, a także ist-

² Jeden bajt to w pewnym uproszczeniu jeden znak standardu kodowania ASCII (np. małe i wielkie litery alfabetu angielskiego, cyfry, symbole). Kilobajt to 1.000 bajtów, megabajt 1.000.000. Gigabajt to już 10^9 bajtów, terabajt zawiera 10^{12} bajtów, petabajt składa się z 10^{15} bajtów, eksabajt ma 10^{18} bajtów, zettabajt to 10^{21} bajtów, jottabajt ma 10^{24} bajtów. Przykładowo „Zbrodnia i kara” Fiodora Dostojewskiego zajmuje około 1 megabajta. W jednym jottabajcie zmieści się zatem 1.000.000.000.000.000.000.000 kopii tego utworu.

niejące już opracowania na temat RiC, np. odnoszące się do prac nad adaptacją RiC na potrzeby innych krajów. Zbadano poprzednio obowiązujące w archiwistyce standardy międzynarodowe oraz ich tłumaczenia na język polski. Przeprowadzono też konsultacje z ekspertami dziedzinowymi, tzn. pracownikami NDAP, w celu lepszego zrozumienia RiC, a także inicjacji tłumaczenia terminów RiC na język polski. Wraz z ich udziałem poddano analizie terminologię archiwalną stosowaną w poprzednich standardach względem polskiej terminologii zaproponowanej dla RiC.

W niniejszym artykule przedstawiono standard RiC oraz metodykę modelowania związków encji. Celem tego artykułu jest: przybliżenie polskim archiwistom zagadnienia modelowania pojęciowego, a w szczególności modelu związków encji, analiza i próba oceny modelu oraz interpretacja danych RiC jako modelu związków encji, a także tłumaczenie nazw encji (pojęć) RiC opracowane wraz ze specjalistami z NDAP.

Struktura artykułu jest następująca. Na początku wyjaśniono modelowanie pojęciowe oraz metodykę związków encji. Później krótko przedstawiono założenia i idee RiC. Dalej zanalizowano RiC jako model związków encji. Po kolei omówiono koncepcję ogólną, encje, atrybuty i związki. Na końcu podsumowano wyniki przedstawione w artykule.

Modelowanie związków encji

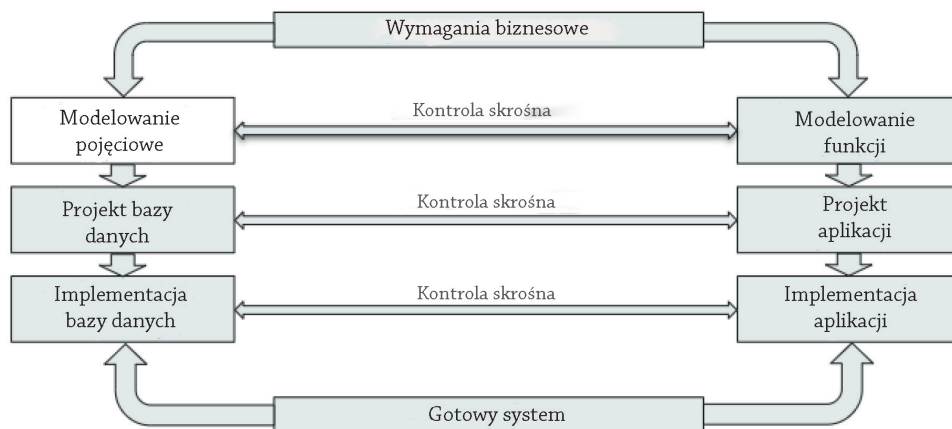
Modelowanie związków encji to klasyczna technika stosowana w procesie budowy systemów informatycznych, a w szczególności w procesie budowy komponentu składującego dane zwanego często „bazą danych”³. Modelowanie związków encji jest przedmiotem niemalże każdego akademickiego podręcznika do baz danych. Na język polski przetłumaczono ich kilka. Warto wymienić tu podręcznik autorstwa Jennifer Widom i Jeffrey’u Ullmana⁴, czy jego szerszą wersję napisaną

³ Informatycy różnią się co do definicji bazy danych. Co dla jednych jest bazą danych, dla innych nią nie jest. W szczególności często zdarza się, że tylko w pełni funkcjonalne oprogramowanie zawierające implementację języka zapytań, słownika danych, trwałości, transakcji oraz kontroli dostępu itd. jest uważane za bazę danych. Inni z kolei za bazę danych uważają wszystko, co przechowuje dane trwale, tj. nawet po odłączeniu zasilania.

⁴ J.D. Ullman, J. Widom, *Podstawowy wykład z systemów baz danych*, tłum. R. Meryk, wyd. 3, Warszawa 2011.

wraz z Hectorem Garcia-Moliną⁵, a także opracowania Christophera J. Date'a⁶, Paula Beynona-Daviesa⁷ oraz Rameza Elmasri i Shamkanta Navathe⁸. Za najlepszą pozycję traktującą o modelowaniu związków encji w języku polskim autor uważa jednak książkę Richarda Barkera⁹ poświęconą wyłącznie temu zagadnieniu.

Rysunek nr 1. Proces budowy systemu informatycznego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów szkoleniowych Oracle „Data Modeling and Relational Database Design” z 2000 roku.

Na rysunku 1 pokazano ogólny schemat budowy systemu informatycznego. Planowane oprogramowanie powstaje na podstawie wymagań biznesowych, które mogą mieć różną postać: od mniej lub bardziej formalnych dokumentów, starych istniejących systemów, tzw. odziedziczonych (ang. *legacy*) do wiedzy uczestników, która dopiero musi zostać wydobyta na światło dzienne w wyniku sesji analitycznych. W trakcie budowy systemu zazwyczaj realizowane są trzy czynności: sformalizowane opisywanie, co system ma przechowywać („modelowanie pojęciowe”) i robić („modelowanie funkcji”), ustalenie, jak system ma to przechowywać („projektowanie bazy danych”) i robić („projektowanie aplikacji”)

⁵ H. Garcia-Molina, J.D. Ullman, J. Widom, *Systemy baz danych: kompletny podręcznik*, tłum. T. Walczak, Gliwice 2011.

⁶ C.J. Date, *Wprowadzenie do systemów baz danych*, tłum. W. Nowak, B. Jaskólska, Warszawa 2000.

⁷ P. Beynon-Davies, *Systemy baz danych*, tłum. M. Szadkowska-Rucińska, Warszawa 2003.

⁸ R. Elmasri, S.B. Navathe, *Wprowadzenie do systemów baz danych*, tłum. B. Garbacz, B. Moczulski, M. Szczepaniak, wyd. 7, Gliwice 2019.

⁹ R. Barker, *CASE*Method: Modelowanie związków encji*, tłum. L. Banachowski, Warszawa 1996.

oraz budowanie gotowych komponentów składowania („implementacja bazy danych”) i funkcjonalności („implementacja aplikacji”). Między równoległymi fazami dokonuje się kontroli „skróśnej”, która polega na sprawdzeniu spójności pary modeli z jednego poziomu (np. czy wszystkie dane są używane przez jakąś funkcję? Czy wszystkie dane potrzebne funkcjom rzeczywiście znajdują się w modelu pojęciowym? itp.).

Modele pojęciowe są zapisem tego, jakie dane/informacje system ma przecho- wywać. Abstrahuje się w nich natomiast od tego, jak te dane mają być składowane i przetwarzane. Cele modelowania pojęciowego są wielorakie. Po pierwsze, porządkuje ono proces myślowy. Ostatecznie chodzi tu o ustalenie przyszłej zawartości fizycznej bazy danych, która jest artefaktem całkowicie sformalizowanym. Proces musi być więc systematyczny i uporządkowany. Po drugie, modelowanie pozwala na precyzyjne opisanie wymagań biznesowych. Po trzecie, wspiera komunikację między twórcami systemu oraz jego udziałowcami, sponsorami i przyszłymi użytkownikami. Po czwarte, umożliwia „analizę zakresu”, tj. ustalenie co jest w i co jest poza systemem. To zagadnienie jest kluczowe, ponieważ w praktyce okazuje się, że jednym z głównych problemów przy budowie systemu jest „pełzanie wymagań” (ang. *requirements creep*). Polega ono na ustawicznych nieporozumieniach odnośnie do tego, co jest elementem systemu, a co nim nie jest. Staranny model pojęciowy pozwala uniknąć takich wątpliwości. Po piąte, modelowanie pojęciowe kładzie także solidny fundament pod proces projektowania systemu, a w szczególności jego komponentu składającego dane.

Modelowanie związków encji to klasyczna technika powszechnie stosowana do dziś przy realizacji zadania budowy modelu pojęciowego. Zaproponował ją Peter Chen w jednym z najczęściej cytowanych artykułów naukowych w dziedzinie informatyki¹⁰. Przez dekady proponowano rozmaite ulepszenia i modyfikacje, jednak do dziś tekst ten jest w pełni aktualny, a żadne z późniejszych opracowań nie wniosło wiele do zastosowań praktycznych.

Model związków encji oparto na triadzie pojęciowej złożonej z encji, atrybutu i związku. Encja (ang. *entity*) to zbiór podobnych do siebie bytów mających zestaw wspólnych właściwości (atrybutów). Jest to klasa lub kategoria rzeczy, pojęć, ludzi, czasem także abstrakcji lub artefaktów elektronicznych. Przykładami encji w RiC są „dokument”, „agent”, „urządzenie” i „zdarzenie”. Wszystkie encje RiC

¹⁰ P.P.S. Chen, *The entity-relationship model – toward a unified view of data*, „ACM Transactions on Database Systems” 1976, t. 1, nr 1, s. 9–36, <https://doi.org/10.1145/320434.320440> [dostęp: 21.11.2024].

zostaną omówione w dalszej części niniejszego artykułu. Encja musi mieć nazwę, która zazwyczaj jest rzeczownikiem lub wyrażeniem rzeczownikowym. Musi to być coś, co jest istotne dla firmy czy organizacji, dla której budowany jest model związków encji. Musi też leżeć w zakresie budowanego albo dokumentowanego systemu. Pojęcia uwzględnione w modelu encji są istotne dla przedmiotowej aplikacji, a nieuwzględnione – nie. Opracowania na temat modelowania pojęciowego często odwołują się do tzw. brzytwy Ockhama, której jedno ze sformułowań zakazuje mnożyć byty ponad potrzebę (łac. *entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem*¹¹). Encje mogą tworzyć hierarchie od bardziej ogólnych do mniej ogólnych (bardziej szczegółowych). W RiC też tak jest. Ogólna encja „agent” dzieli się na uszczegółowione encje „osoba”, „grupa”, „stanowisko” i „urządzenie”. Z kolei encja „grupa” jest dalej podzielona na encje „ciało zbiorowe” i „rodzina”.

Gdy w trakcie modelowania analitycy zidentyfikują potencjalną encję, zazwyczaj weryfikują jej „encyjność” za pomocą prostych, aczkolwiek niezwykle istotnych testów. Czy jest ona ważna, a organizacja musi przechowywać o niej dane? Czy ma nazwę? Jeśli czegoś nie da się nazwać, to nie da się tego potem zaimplementować. Czy jest to grupa, czy jeden element? Encja jest zbiorowością. Jeśli więc to tylko jeden element, nie jest to poprawna encja. Czy znamy przykłady wystąpień (egzemplarzy, instancji) tej encji? To bardzo ważny test, gdyż jeśli nie da się wskazać ani jednego przykładu konkretnego wystąpienia tej encji, ma ona zazwyczaj związek z jakimś pomysłem implementacyjnym. Na tym etapie o implementacji jednak nie myślimy. Czy encja ma atrybuty (patrz poniżej)? Jeśli potencjalna encja ich nie ma, to nie jest encją, ponieważ nie ma możliwości odróżnienia poszczególnych jej wystąpień.

Atrybut (ang. *attribute*) to niewielki kwant informacji opisujący konkretne wystąpienia encji. Powinien opisywać same wystąpienia encji, a nie np. związki z innymi encjami. W niektórych metodykach modelowania wymaga się, aby atrybuty miały wartości niepodzielne (atomowe). W RiC tego wymagania nie ma, np. atrybut RiC-A35 „wielkość zasobu archiwalnego” (ang. *Record Resource Extent*) jest zbiorem wartości o dowolnej liczbie elementów. Dodatkowo należy wspomnieć o pomijaniu atrybutów, których wartość można wyliczyć na podstawie wartości innych atrybutów. Przykładowo w obecności atrybutu „data urodzenia” nie powinien pojawiać się atrybut „wiek” jako wyliczalny z daty urodzenia.

¹¹ To najbardziej znane sformułowanie brzytwy Ockhama nie pochodzi od niego samego. Stworzył je w XVII w. Johannes Clauberg.

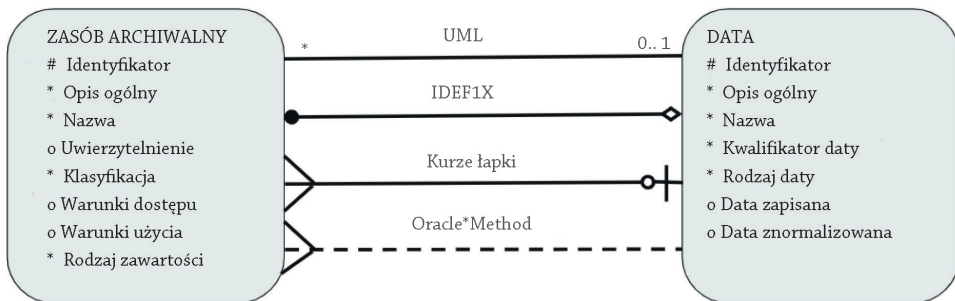
W RiC atrybutami encji RiC-E06 „postać” (ang. *Instantiation*) są m.in. RiC-A03 „uwierzytelnienie” (ang. *Authenticity Note*, np. podpis, stempel), RiC-A04 „rozmiar nośnika” (ang. *Carrier Extent*, np. 2 strony, 3 gigabajty) oraz RiC-A05 „typ nośnika” (ang. *Carrier Type*, np. pergamin, dysk CD, tabliczka gliniana).

Ostatnim elementem omawianej triady jest związek (relacja). Związek kojarzy ze sobą co najmniej dwie encje i stanowi zapis tego, jak te encje się do siebie odnoszą. Może to być też reguła biznesowa kojarząca ze sobą kategorie rzeczy (np. agent „jest adresatem” dokumentu), czynności wykonywane przez jeden byt z drugim (np. agent „tworzy” dokument) czy nazwana asocjacja między encjami (np. dokument „dotyczy” agenta). Formalnie związek Z to uporządkowana lista encji $Z(E_1, E_2, \dots, E_n)$, przy czym $E_1, E_2, \dots, E_n$ to encje niekoniecznie różne. Encje mogą się powtarzać, np. „małżeństwo” („osoba”, „osoba”) to związek między encją „osoba” w roli żony i encją „osoba” w roli męża. Związek w modelu związków encji to zbiór par (krotek) wystąpień encji pozostających w tym związku. Przykładowo związek „małżeństwo” może składać się z par („Kasia”, „Tomek”), („Nadia”, „Borys”), („Clara”, „John”) itd. W praktyce modelowania znakomita większość związków jest dwuargumentowa (binarna, $n = 2$). Tak też jest w RiC, gdzie wszystkie związki są binarne.

Każdy związek ma pewną liczbę właściwości. Po pierwsze, musi mieć nazwę, np. RiC-R010 dokument „jest oryginałem” innego dokumentu (ang. *Record is original of Record*). Po drugie, związek może być wymagany lub opcjonalny, np. jeśli każda kopia musi być powiązana z dokumentem oryginalnym, to związek RiC-R010 jest wymagany, w przeciwnym wypadku nazwiemy go opcjonalnym. Po trzecie, określamy liczebność związku, która ma dwie ogólne postacie: jeden-do-wiele (oznaczamy w RiC-CM jako „1 to M”) i wiele-do-wiele (w RiC-CM to „M to M”). Każda kopia ma tylko jeden oryginał, więc nasz przykładowy związek RiC-R010 to „1 to M”. Z kolei związek RiC-R013 zasób archiwalny „jest odpowiedzią na” zasób archiwalny (ang. *Record Resource is reply to Record Resource*) to związek wiele-do-wiele „M to M”. Zasób archiwalny może być odpowiedzią na wiele innych zasobów; jeden zasób może mieć wiele zasobów archiwalnych jako odpowiedzi. Trzecią i ostatnią cechą uwzględnioną w RiC-CM jest symetryczność. Przykładem związku symetrycznego jest RiC-R001 przedmiot opisu „odnosi się do” przedmiotu opisu (ang. *Thing is related to Thing*). Tak jest w istocie, gdyż przedmiot A odnosi się do przedmiotu B wtedy i tylko wtedy, gdy przedmiot B odnosi się do przedmiotu A.

Związki, podobnie jak encje, (np. „osoba” jest rodzajem „agenta”) mają hierarchię uogólnienia/uszczegółowienia. Pewne związki są rodzajami innych. Przykładowo związek RiC-R008 przedmiot opisu „poprzedza” przedmiot opisu (ang. *Thing precedes Thing*) ma uszczegółowienie w postaci związku RiC-R009 przedmiot opisu „poprzedza w czasie” przedmiot opisu (ang. *Thing precedes in time Thing*). Ten z kolei jest bardziej ogólny niż wspomniany już wcześniej związek RiC-R010 dokument „jest oryginałem” dokumentu (ang. *Record is original of Record*).

Rysunek nr 2. Różne sposoby zobrazowania związku „RiC-R080i zasób archiwalny »ma datę powstania« data”

Źródło: Opracowanie własne.

Model związków encji to po prostu zestaw (lista) encji, ich atrybutów i związków. Taką właśnie formę przyjmuje RiC-CM. Istnieje jednak jeszcze jedno ważne pojęcie związane z tą techniką modelowania. Jest nią diagram związków encji (ang. *ERD – Entity-Relationship Diagram*), który często niestety bywa mylony z modelem. Różnica między modelem a diagramem jest jednak zasadnicza. Model zawiera wszystkie informacje zgromadzone w czasie analizy wymagań informacyjnych, podczas gdy diagram jest ich wizualizacją. W praktyce na diagramie może zostać ukazana tylko część modelu, ze względu na stopień jego złożoności. Celem diagramu może być zobrazowanie pewnego aspektu modelowanego systemu, np. jego widok wysokopoziomowy („z lotu ptaka”, zob. rys. 3), albo wybranego tematu, np. zdarzeń RiC-CM lub struktury agentów w RiC-CM. Na diagramach związków encji, encje są przedstawiane jako zamknięte, zwykle prostokątne kształty połączone liniami związków. Akademyki wiele lat dyskutowali nad tym, jaki sposób rysowania tych kształtów jest najlepszy, jednak te rozważania nie wniosły wiele do dziedziny. Obecnie prawdopodobnie najpopu-

larniejszym zbiorem dekoracji są „kurze łapki” (ang. *crows feet*)¹² opisane w klasycznym artykule Gordona Everesta¹³. Na rysunku 2 pokazano różne możliwe warianty notacji diagramatycznej dla związku RiC-R080i zasób archiwalny „ma datę powstania” data (ang. *Record Resource has creation date Date*).

Na rysunku 2 pokazano diagram zawierający dwie encje: „zasób archiwalny” i „data”. Wewnątrz kształtu reprezentującego każdą encję wymieniono jej wybrane atrybuty. Dekoracje obok atrybutów pokazano zgodnie z Oracle*Method¹⁴. Płotek wskazuje atrybut identyfikujący (kluczowy), gwiazdka oznacza, że atrybut jest wymagany (musi mieć wartość), a kółko desygnuje atrybut opcjonalny (może nie mieć wartości). Ta konwencja jest jedynie przykładem. Każda inna konwencja dekorowania atrybutów, jak również brak jakichkolwiek dekoracji, jest całkowicie akceptowalna metodycznie. Rysunek 1 to tylko ilustracja dla wielu stosowanych na świecie konwencji notacyjnych. W UML¹⁵ stosuje się dekoracje opisowe zawierające dolny i górny limit liczebności egzemplarzy w związku (przy czym gwiazdka oznacza „dowolnie wiele”). IDEF1X¹⁶ to bardzo charakterystyczna notacja stosowana przez amerykański Departament Obrony w zamówieniach. Jakkolwiek niszowa, jest niezwykle ważna ze względu na ogromny budżet instytucji z niej korzystającej. Tu strona „wiele” związku jest reprezentowana przez *nomen omen* bombę. Dwa najniższe warianty to notacja z pracy Everesta oraz z Oracle*Method. Tu strona „wiele” jest obrazowana za pomocą kurzej łapki. Strona „jeden” w tym związku jest opcjonalna, tzn. zasób archiwalny „może”, ale „nie musi” mieć daty powstania. Obrazowane jest to zerowym dolnym limitem liczebności (UML), rombem (IDEF1X), piktogramem jedynki i zera (Everest), a także przerywaną linią (Oracle*Method). Ponownie warto przypomnieć, że to tylko wybór kilku z bardzo wielu notacji stosowanych na świecie w badaniach naukowych i w przemyśle. Niemal każdą z tych notacji łatwo jest jednak wytłumaczyć w ciągu kilku minut. Istniejące notacje niespełniające tego warunku, a takowe istnieją, nie są stosowane w praktyce.

¹² Przy tłumaczeniu terminu na język polski kruki stały się kurami.

¹³ G. Everest, *Basic Data Structure Models Explained with a Common Example* [w:] *Proceedings Fifth Texas Conference on Computing Systems, Austin, TX, 1976, October 18–19*, Austin 1976, s. 39–46.

¹⁴ R. Barker, *CASE*Method...*

¹⁵ G. Booch, J. Rumbaugh, I. Jacobson, *UML przewodnik użytkownika*, tłum. K. Stencel, Warszawa 2002.

¹⁶ A. Kusiak, T. Letsche, A. Zakarian, *Data modelling with IDEF1X*, „International Journal of Computer Integrated Manufacturing” 1997, t. 10, nr 6, s. 470–486, <https://doi.org/10.1080/095119297131039> [dostęp: 21.11.2024].

Records in Contexts

Records in Contexts (RiC) to model pojęciowy służący do opisu (1) dokumentów (ang. *records*), (2) ludzi, grup i instytucji¹⁷, które tworzą te dokumenty i/lub są przedmiotami tych dokumentów oraz (3) czynności (ang. *activities*), w których wyniku dokumenty powstają i/lub które w tych dokumentach zarejestrowano. Innymi słowy RiC to sposób (metamodel) głębokiego semantycznego opisu zawartości archiwów. RiC składa się z czterech części (dokumentów):

1. Records in Context-Foundation of Archival Description (RiC-FAD)¹⁸ zawiera podstawowe reguły i cele opisu archiwalnego.
2. Records in Context-Conceptual Model (RiC-CM)¹⁹ zawiera bardzo precyzyjny model pojęciowy służący do opisywania materiałów archiwalnych. Dokument ten jest głównym przedmiotem niniejszego opracowania. Zawiera listę encji, atrybutów i związków tego modelu i w opinii autora jest opracowany zgodnie z najlepszymi praktykami modelowania związków encji²⁰.
3. Records in Context-Ontology (RiC-O)²¹ to plik komputerowy zawierający formalny zapis RiC-CM w postaci ontologii OWL²². Według Thomasa Grubera ontologia (w informatyce) to „formalna specyfikacja wspólnych pojęć” (ang. *formal specification of shared conceptualization*)²³. Ontologie pełnią także funkcję sformalizowanych dokumentów pozwalających na budowę narzędzi informatycznych (aplikacji, programów, bibliotek i systemów) do automatycznego przetwarzania danych, informacji, wiedzy itd.

---

¹⁷ W RiC noszą one zbiorczą nazwę „agentów” (ang. *agents*). Chociaż, według autora, istnieje też możliwość stosowania tu terminu „uczestnik”, jednak w wyniku konsultacji z ekspertami dziedzinowymi z NDAP zdecydowano się przyjąć bliższy tymże ekspertom termin „agent”.

¹⁸ International Council on Archives. Records in Contexts. Foundations of Archival Description, Version 1.0, listopad 2023, <https://www.ica.org/resource/records-in-contexts-foundations-of-archival-description/> [dostęp: 21.11.2024].

¹⁹ International Council on Archives. Records in Contexts. Conceptual Model, Version 1.0, listopad 2023, <https://www.ica.org/resource/records-in-contexts-conceptual-model/> [dostęp: 21.11.2024].

²⁰ P.P.S. Chen, *The entity-relationship model...*

²¹ International Council on Archives. Records in Contexts. Ontology, Version 1.0, listopad 2023, <https://www.ica.org/resource/records-in-contexts-ontology/> [dostęp: 21.11.2024].

²² W3C Semantic Web Standards. Web Ontology Language (OWL), grudzień 2012, <https://www.w3.org/OWL/> [dostęp: 21.11.2024].

²³ T.R. Gruber, *A translation approach to portable ontology specifications*, „Knowledge Acquisition” 1993, t. 5, nr 2, s. 199–220, <https://doi.org/10.1006/knac.1993.1008> [dostęp: 21.11.2024].

Zapewniają też możliwość interoperacyjności systemów oraz instytucji, dzięki ścisłemu formalnemu zapisowi zrozumiałemu dla komputerów. Jeśli pewne archiwum dokona translacji swoich informacji o dokumentach i przedstawi je w postaci zgodnej z ontologią RiC-O, każda instytucja posiadająca narzędzia zgodne z RiC-O będzie „rozumieć” tę postać bez dodatkowych inwestycji.

4. Records in Context-Application Guidelines (RiC-AG) to nieistniejący jeszcze poradnik dla archiwistów i twórców oprogramowania na temat stosowania i implementowania RiC-CM i RiC-O w systemach zarządzania archiwaliami.

Intencją RiC jest zastąpienie następujących istniejących standardów firmowanych przez ICA: międzynarodowego standardu opisu archiwalnego (ISAD(G))²⁴, międzynarodowego standardu archiwalnych haseł wzorcowych stosowanych do archiwów ciał zbiorowych, osób i rodzin (ISAAR (CPF))²⁵, międzynarodowego standardu opisu funkcji (ISDF)²⁶ oraz międzynarodowego standardu opisu instytucji z zasobem archiwalnym (ISDIAH)²⁷. Analizując tę listę widzimy, że są to standardy opisujące pewne zastosowania i z nimi nierozzerwalnie związane. RiC jest natomiast od tych zagadnień oderwany – stanowi opis encji, atrybutów i związków bez odniesienia do jakichkolwiek aplikacji, implementacji i wdrożeń. W istocie tym właśnie jest RiC, a konkretnie RIC-CM – to skrupulatna lista zasadniczych encji prawdopodobnie każdego wyobraźalnego opisu archiwalnego.

Warto także zaznaczyć, że zadaniem RiC jest usprawnienie opisywania logicznego i fizycznego samych dokumentów z pominięciem kwestii zarządzania archiwami. Przykładowo fizyczna postać dokumentu (cyfrowa, analogowa, no-

²⁴ *ISAD(G): Międzynarodowy Standard opisu archiwalnego. Część ogólna. Wersja 2*, tłum. H. Wajs, Warszawa 2005, https://www.ica.org/app/uploads/2024/01/CBPS_2000_Guidelines_ISADG_Second-edition_PL.pdf [dostęp: 21.11.2024].

²⁵ *Międzynarodowy standard archiwalnych haseł wzorcowych stosowanych do archiwów ciał zbiorowych, osób i rodzin. ISAAR (CPF). Przygotowany przez Komisję ad hoc ds. standaryzacji opisów, Paryż, Francja 15–20 listopada 1995 r. (wersja końcowa przyjęta przez Międzynarodową Radę Archiwów)*, tłum. A. Laszuk, Warszawa 2000, https://agad.gov.pl/wp-content/uploads/2015/01/isad_isaar.pdf [dostęp: 21.11.2024].

²⁶ *ISDF. Międzynarodowy standard opisu funkcji*, tłum. A. Baniecki, Warszawa 2017, <https://archiwa.gov.pl/wp-content/uploads/2022/03/ISDF.pdf> [dostęp: 21.11.2024].

²⁷ *ISDIAH. Międzynarodowy standard opisu instytucji z zasobem archiwalnym*, tłum. H. Wajs, Warszawa 2017, <https://www.archiwa.gov.pl/wp-content/uploads/2022/03/ISDIAH.pdf> [dostęp: 21.11.2024].

śnik, materiał) ma znaczenie z punktu widzenia RiC, a już fizyczna lokalizacja (np. miejsce przechowywania, numer pojemnika itp.) nie. RiC jest jednak rozszerzalny. Standaryzacja ICA może uwzględnić encje, atrybuty i związki niezbędne do fizycznego zarządzania i zachowania dokumentów. RiC nie jest zatem zestawem zasad proceduralnych do tworzenia opisów albo normą ograniczającą lub definiującą możliwe implementacje systemów zarządzania dokumentami i dostępu publicznego. Nie jest także modelem wspierającym fizyczne zarządzanie dokumentami, jakkolwiek może zostać o takie elementy wzbogacony.

RiC budzi obecnie duże zainteresowanie także w środowisku naukowym. W połowie listopada 2024 r. Google Scholar wyświetlił 808 publikacji jako odpowiedź na zapytanie „Records in Contexts”. Dużą grupę artykułów stanowią raporty z zastosowań/wdrożeń RiC w konkretnych krajach, np. Portugalii²⁸, Brazylii²⁹, Korei³⁰, Finlandii³¹ czy Francji³². Pojawiły się też artykuły odnoszące RiC do wizji Linked Open Data (LOD)³³, także w kontekście Szoa³⁴.

²⁸ C. Santos, J. Revez, *Applying Records in Contexts in Portugal: the case of the scientific correspondence from António de Barros Machado and Dora Lustig archive*, „Archival Science” 2023, t. 23, nr 2, s. 137–158, <https://doi.org/10.1007/s10502-022-09401-7> [dostęp: 21.11.2024].

²⁹ M.V. Bittencourt de Souza, D. Flores, *Applying records in contexts in a federal university record* [w:] *Proceedings of the Linked Archives International Workshop*, red. C.T. Lopes et al., 2021, https://ceur-ws.org/Vol-3019/LinkedArchives_2021_paper_15.pdf [dostęp: 21.11.2024].

³⁰ H. Kim, S. Kang, H.Y. Rieh, *Improving the National Archives of Korea's Service for Change Information of Records-Creating Agencies Using Records in Contexts-Ontology (RiC-O)*, „Journal of Korean Society of Archives and Records Management” 2024, t. 24, nr 1, s. 47–72, <https://doi.org/10.14404/JKSARM.2024.24.1.047> [dostęp: 21.11.2024].

³¹ P. Henttonen P., J. Kilkki, *Records in Contexts and the Finnish Conceptual Model for Archival Description*, „Letonica” 2017, t. 36, s. 60–71, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1163700> [dostęp: 21.11.2024].

³² F. Clavaud, *Implementing ICA Records in Contexts-Ontology (RiC-O) at the National Archives of France (ANF): first steps and prospects*, HAL open science, 2024, <https://enc.hal.science/hal-03957269/> [dostęp: 21.11.2024].

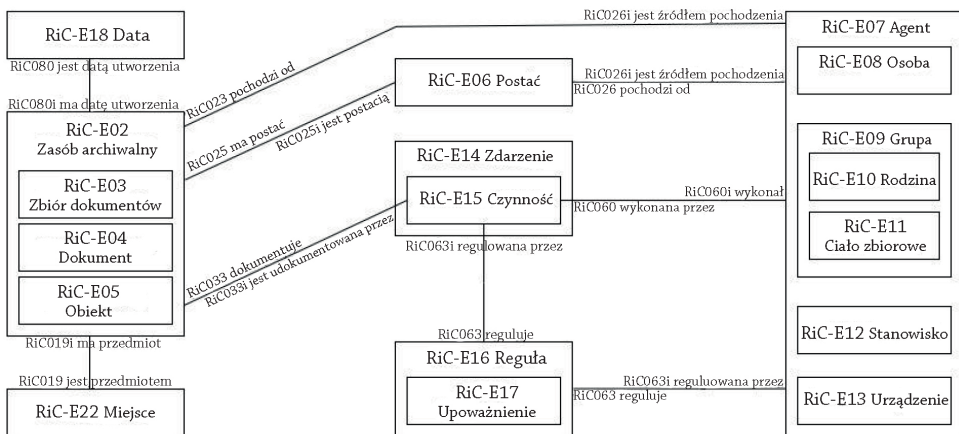
³³ J.M. de Miranda, *Records in Contexts (RiC): Analysis of its application in archives, in light of the Linked Open Data (LOD) technologies*, „Acervo” 2021, t. 34, nr 3, s. 1–26, <https://revista.an.gov.br/index.php/revistaacervo/article/view/1745> [dostęp: 21.11.2024].

³⁴ H. García-González, M. Bryant, *The Holocaust Archival Material Knowledge Graph* [w:] *The Semantic Web – ISWC 2023: 22nd International Semantic Web Conference, Athens, Greece, November 6–10, 2023, Proceedings, Part I*, red. T.R. Payne, V. Presutti, G. Qi, M. Poveda-Villalón, G. Stoilos, L. Hollink, Z. Kaoudi, G. Cheng, J. Li, Nowy Jork 2023, s. 362–379, https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-47243-5_20 [dostęp: 21.11.2024].

Ogólne zasady konstrukcji modelu związków encji RiC

RiC-CM opracowano zgodnie z najlepszymi praktykami modelowania związków encji. Wszystkie jego elementy zostały starannie nazwane, opisane i opatrzone identyfikatorami. Encje mają identyfikatory zaczynające się od przedrostka *RiC-E*, po którym następuje numer identyfikujący, np. RiC-E06 to „postać” (ang. *Instantiation*). Analogicznie atrybuty mają przedrostek *RiC-A*, np. RiC-A03 „uwierzytelnienie” (ang. *Authenticity Note*). Podobnie związki są identyfikowane kodami z przedrostkiem *RiC-R*, np. RiC-R026 „pochodzi od” (ang. *has provenance*). Na rysunku 3 pokazano przykładowy diagram modelu RiC-CM, który zawiera wszystkie encje poza RiC-E01 „przedmiot opisu” (ang. *Thing*) oraz wybrane najważniejsze związki.

Rysunek nr 3. Przeglądowy diagram związków encji RiC-CM

Źródło: Opracowanie własne na podstawie International Council on Archives. Records in Contexts. Conceptual Model, Version 1.0, listopad 2023, s. 18, <https://www.ica.org/resource/records-in-contexts-conceptual-model/> [dostęp: 21.11.2024].

Po lewej i prawej stronie rysunku 3 widać dwie podstawowe hierarchie encji z tego modelu. RiC-E02 „zasób archiwalny” może należeć do jednej z trzech kategorii: RiC-E04 „zbiór dokumentów”, RiC-E05 „dokument” lub RiC-E06 „obiekt”. Podobnie RiC-E07 „agentów” dzielimy na RiC-E08 „osoby”, RiC-E09 „grupy”, RiC-E12 „stanowiska” i RiC-E12 „urządzenia”. Z kolei RiC-E09 „grupy” dalej rozróżniamy jako RiC-E10 „rodziny” i RiC-E11 „ciała zbiorowe”.

Warto też zwrócić uwagę na związki (relacje). Omówiono je szczegółowo w dalszej części artykułu. Na rysunku 3 pokazano tylko pewien ich wybór. W samym RiC-CM jest ich niemal sto. Każdy związek ma swoją wersję odwrotną identyfikowaną z przyrostkiem *i*. Jeśli więc związek RiC-R026 wskazuje, że pewien zasób archiwalny „pochodzi od” agenta, to przeciwnie skierowany związek RiC-R026i jest zapisem tego, że tenże agent „jest źródłem pochodzenia” tego zasobu archiwalnego.

Encje RiC

RiC-CM obejmuje 19 encji. Jak wspomniano wcześniej, są one identyfikowane napisami z przedrostkiem RiC-E, np. RiC-E04 wskazuje na encję „dokument”. Encje RiC-CM tworzą czteropoziomową hierarchię, na której wierzchołku znajduje się RiC-E01 „przedmiot opisu”. Na najniższym, czwartym poziomie znajdują się jedynie encje RiC-E10 „rodzina” i RiC-E11 „ciało zbiorowe”, które powstały poprzez podzielenie encji RiC-E09 „grupa”. W tabeli 1 pokazano wszystkie poziomy hierarchii encji RiC-CM. Najbardziej ogólne encje znajdują się po jej lewej stronie. Patrząc w prawo, widzimy coraz bardziej szczegółowe encje. Encja RiC-E01 „przedmiot opisu” jako najbardziej ogólna obejmuje wszystkie twory opisywane przez RiC-CM. Zbiór/encja „przedmiotów opisu” dzieli się na zbiory/encje „zasobów archiwalnych”, „postaci”, „agentów”, „zdarzeń”, „reguł”, „dat” i „miejsc”. Niektóre z tych zbiorów podlegają dalszym podziałom zgodnie z zawartością tabeli 1.

RiC-CM został pierwotnie zredagowany w języku angielskim. W ontologii RiC-O podano też tłumaczenia oryginalnych nazw encji RiC-CM na języki francuski i hiszpański. W niniejszym artykule przedstawiono pierwszą wersję polskich nazw encji RiC. Nazwy te powstały w wyniku dyskusji autora z ekspertami dziedzinowymi, tj. archiwistami z NDAP. W tabeli 2 przedstawiono wyniki tych prac. Niektóre z tłumaczeń są dość oczywiste. Chociaż część okazała się dla autora zaskakująca, np. RiC-E05 „obiekt”, jednak eksperci dziedzinowi byli do nich stuprocentowo przekonani. Największy problem sprawiła encja RiC-E07 „agent” (ang. *Agent*). Zarówno w języku francuskim, jak i hiszpańskim zachowano termin „agent”. Tu także zdecydowano się taki termin pozostawić, jakkolwiek termin „uczestnik” wydawał się kuszący, a słowo „agent” ma w polskiej kulturze bardzo specyficzne konotacje. Zdecydowano

się jednak trzymać słów jak najbliższych angielskiemu oryginałowi w sytuacji dużych wątpliwości odnośnie do optymalnego tłumaczenia.

Tabela nr 1. Hierarchia encji RiC-CM

Poziom 1	Poziom 2	Poziom 3	Poziom 4	
RiC-E01 Przedmiot opisu	RiC-E02 Zasób archiwalny	RiC-E03 Zbiór dokumentów		
		RiC-E04 Dokument		
		RiC-E05 Obiekt		
	RiC-E06 Postać			
	RiC-E07 Agent	RiC-E08 Osoba		
		RiC-E09 Grupa		RiC-E10 Rodzina
				RiC-E11 Ciało zbiorowe
		RiC-E12-Stanowisko		
		RiC-E13 Urządzenie		
	RiC-E14 Zdarzenie	RiC-E15 Czynność		
	RiC-E16 Reguła	RiC-E17 Upoważnienie		
	RiC-E18 Data			
	RiC-E22 Miejsce			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie International Council on Archives. Records in Contexts. Conceptual Model, Version 1.0, listopad 2023, s. 17, <https://www.ica.org/resource/records-in-contexts-conceptual-model/> [dostęp: 21.11.2024].

Z udziałem ekspertów dziedzinowych, pracowników NDAP, przeprowadzono też analizę terminologii polskiej stosowanej w tłumaczeniach starszych standardów ISDF³⁵, ISAD³⁶ i ISAAR³⁷. W zgodnej opinii ekspertów model pojęciowy RiC-CM różni się od poprzednio wprowadzonych standardów

³⁵ ISDF. Międzynarodowy standard opisu funkcji...

³⁶ ISAD(G): Międzynarodowy Standard opisu archiwalnego...

³⁷ Międzynarodowy standard archiwalnych haseł wzorcowych stosowanych do archiwów ciał zbiorowych, osób i rodzin. ISAAR (CPF)...

w stopniu na tyle znaczącym, że w wypadku znakomitej większości encji (terminów) trudno jest wskazać odpowiedniki między RiC-CM a istniejącymi wcześniej standardami. Eksperti wskazali odpowiedniość między „Dokumentem” (ang. *Record*) w RiC-CM oraz „Dokumentem archiwalnym” w ISDF i „Dokumentem” w ISAD i ISAAR. Dobłą korelację udało się też określić dla „Ciała zbiorowego” (ang. *Corporate body*), który to termin występuje w tym samym znaczeniu w RiC-CM, ISAD i ISAAR. Pozostałe zgodności dotyczą już jednak tylko ISAD, w którym „Zbiór dokumentów” (ang. *Record Set*) modelu RiC-CM odpowiada łącznie kilku pojęciom, tj. „zbiór”, „kolekcja”, „zespół”, „podzespół” i „seria”. Eksperti zidentyfikowali także podobieństwo „Postaci” (ang. *Instantiation*) w RiC-CM i „Zapisu” w ISAD. Ciekawy przypadek stanowi „Obiekt” (ang. *Record Part*) modelu RiC-CM, który także odpowiada „Dokumentowi” w ISAD. Brzmi to osobliwie, ponieważ w ISAD zarówno *Record*, jak i *Item* przetłumaczono jako „Dokument”. W RiC-CM są to odpowiednio *Record* i *Record Part*, dla których w niniejszym artykule zaproponowano tłumaczenia „Dokument” i „Obiekt”.

Tabela nr 2. Propozycja polskich nazw encji RiC-CM

Ident.	Nazwa angielska	Nazwa polska	Definicja
RiC-E01	Thing	Przedmiot opisu	Idea, rzecz lub zdarzenie w zakresie ludzkiego doświadczenia
RiC-E02	Record Resource	Zasób archiwalny	Informacja wytworzona lub przechowywana przez agenta
RiC-E03	Record Set	Zbiór dokumentów	Jeden lub więcej dokumentów zgrupowanych przez agenta na podstawie ich podobieństwa
RiC-E04	Record	Dokument	Konkretna informacja zapisana w dowolnej formie przez agenta
RiC-E05	Record Part	Obiekt	Niezależna składowa dokumentu ważna dla jego kompletności, np. pieczęć
RiC-E06	Instantiation	Postać	Zapis informacji wykonany przez agenta na trwałym nośniku
RiC-E07	Agent	Agent	Uczestnik dokonujący czynności w rzeczywistym świecie
RiC-E08	Person	Osoba	Przedstawiciel <i>homo sapiens sapiens</i>
RiC-E09	Group	Grupa	Kilku agentów działających zbiorowo jako agent
RiC-E10	Family	Rodzina	Grupa powiązana więzami krwi, powinowactwa lub adopcji
RiC-E11	Corporate Body	Ciało zbiorowe	Grupa osób o ustalonym statusie prawnym lub społecznym działająca jako jeden agent
RiC-E12	Position	Stanowisko	Rola osoby w grupie
RiC-E13	Mechanism	Urządzenie	Proces lub system, który wykonuje czynności

Ident.	Nazwa angielska	Nazwa polska	Definicja
RiC-E14	Event	Zdarzenie	Coś, co ma miejsce w czasie i przestrzeni
RiC-E15	Activity	Czynność	Wykonanie działania w celu określonym przez agenta
RiC-E16	Rule	Reguła	Warunki określające istnienie, umocowanie i odpowiedzialność agenta
RiC-E17	Mandate	Upoważnienie	Pełnomocnictwo do wykonania czynności wydane agentowi przez innego agenta
RiC-E18	Date	Data	Informacja chronologiczna przyczyniająca się do identyfikacji i kontekstualizacji zdarzeń i dokumentów
RiC-E22	Place	Miejsce	Nazwane położenie geograficzne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie International Council on Archives. Records in Contexts. Conceptual Model, Version 1.0, listopad 2023, s. 19–26, <https://www.ica.org/resource/records-in-contexts-conceptual-model/> [dostęp: 21.11.2024].

Atrybuty RiC

RiC-CM zawiera definicje kilkudziesięciu atrybutów oraz ich przypisanie do poszczególnych encji. Warto zauważyć, że atrybuty przypisane do encji ogólniejszej dotyczą też encji szczegółowej, np. wszystkie atrybuty encji RiC-E02 „zasób archiwalny” będą też występować w encji RiC-E04 „dokument”, jako że każdy dokument jest zasobem archiwalnym. Jak wspomniano wcześniej, każdy atrybut ma identyfikator rozpoczynający się do RiC-A, po którym następuje numer kolejny atrybutu. Przykładowo, bardzo interesujący atrybut „zapisana data” (ang. *Expressed Date*) ma identyfikator RiC-A19 i jest przypisany do encji RiC-E18 „data”.

Każdy atrybut szczegółowo opisano w RiC-CM, podając jego nazwę, definicję, przypisanie do encji, specyfikację, rozszerzenia, powtarzalność (czy jeden egzemplarz encji może mieć kilka wartości tego atrybutu?), typ wartości (np. liczba, napis, wyliczenie), zakres i przykłady. Szczególnie ten ostatni aspekt jest bardzo cenny, gdyż definicja atrybutu może być mniej lub bardziej zrozumiała, natomiast przykłady zwykle rozwiewają wszelkie wątpliwości. W tabeli 3 pokazano opis wspomnianego już atrybutu RiC-A19 „zapisana data” w formie takiej, jaka znajduje się w RiC-CM. Ponownie warto zaznaczyć, że tłumaczenie fragmentu RiC-CM zawarte w tej tabeli pochodzi wyłącznie od autora niniejszego artykułu i nie zostało skonsultowane z ekspertami dziedzinowymi.

Tabela nr 3. Przykładowy opis atrybutu RiC-CM

Identyfikator	RiC-A19
Nazwa	Zapisana data
Definicja	Data wyrażona w języku naturalnym
Encje	RiC-E18 „data”
Specyfikacje	Ten atrybut to specjalizacja atrybutu RiC-A28 „nazwa”. W celu uściślenia znaczenia daty należy dodać do niej nazwę kalendarza i/lub kontekst.
Rozszerzalność	Może być rozszerzona za pomocą dowolnej liczby specyficznych atrybutów
Powtarzalność	Powtarzalna (tę samą datę można zapisać na różne sposoby)
Typ wartości	Wolny tekst
Przykłady	October 24, 1999 [en] 1925–1966 [zakres dat] 15 thermidor an IV (calendrier révolutionnaire français) [fr] [kal. republikański] 8 avril 1258 (a. st., style de Pâques) [fr] XVIIe siècle [fr][17 wiek] The Middle Ages [en][okres historyczny] Die jovis ultima mensis martii anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo ante Pascha [la] [ostatni czwartek marca Roku Pańskiego tysiąc pięćset czterdziestego przed świętem Pesach] 1550–1553, 1555 [zakres dat] One of the years 1550, 1551, 1553, 1555 [en] All of the years 1550, 1551, 1553, 1555 [en] The second semester of 1951 to 1952 [en]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie International Council on Archives. Records in Contexts. Conceptual Model, Version 1.0, listopad 2023, s. 50–51, <https://www.ica.org/resource/records-in-contexts-conceptual-model/> [dostęp: 21.11.2014].

Związki RiC

RiC-CM zawiera definicje niemalże stu związków. Wszystkie związki RiC-CM są binarne (dwuargumentowe). Jak wspomniano wcześniej, każdy związek ma identyfikator rozpoczynający się do RiC-R, po którym następuje numer kolejny związku i ewentualnie litera *i* oznaczająca, że jest to związek przeciwnie skierowany. Przykładowo, związek RiC-R004 „ma składową” łączy ze sobą dwie encje

„postać”³⁸. Związek przeciwnie do niego skierowany ma identyfikator RiC-R004i i nosi naturalną w tej sytuacji nazwę „jest składową”.

Związki podzielono w RiC-CM na kilkanaście poniższych kategorii:

- „Związek całość-część” (ang. *whole-part relation*) zachodzi między większą całością i jej częściami, np. RiC-R007 „miejsce zawiera miejsce” (ang. *Place contains Place*), tak jak np. Polska zawiera Warszawę.
- „Związek kolejności” (ang. *sequential relation*) zachodzi między bytami następującymi po sobie, np. w sensie następstwa prawnego lub czasowego, np. RiC-R011 „dokument jest brudnopisem dokumentu” (ang. *Record is a draft of Record*).
- „Związek tematyczny” (ang. *subject relation*) zachodzi między zasobem archiwalnym a jego tematem, np. RiC-R020 „zasób archiwalny ma za główny temat przedmiot opisu” (ang. *Record Resource has main subject Thing*).
- „Związek między zasobami archiwalnymi” (ang. *Record Resource to Record Resource relation*), np. RiC-R013 „zasób archiwalny ma jako odpowiedź zasób archiwalny” (ang. *Record Resource has reply Record Resource*).
- „Związek między zasobem archiwalnym a postacią” (ang. *Record Resource to Instantiation relation*), np. RiC-R025 „zasób archiwalny ma postać postać” (ang. *Record Resource has instantiation Instantiation*).
- „Związek pochodzenia” (ang. *provenance relation*) wskazuje pochodzenie zasobu archiwalnego bądź postaci od pewnego agenta albo wyniku zdarzenia, np. RiC-R027 „zasób archiwalny ma za twórcę agenta” (ang. *Record Resource has creator Agent*).
- „Związek między postaciami” (ang. *Instantiation to Instantiation relation*), np. RiC-R035 „postać jest funkcjonalnie równoważna postaci” (ang. *Instantiation is functionally equivalent to Instantiation*).
- „Związek zarządzania” (ang. *management relation*) określa władzę agenta nad innymi bytami, np. RiC-R039 „agent jest lub był posiadaczem zasobu archiwalnego” (ang. *Agent is or was holder of Record Resource*).
- „Związek między agentami” (ang. *Agent to Agent relation*), np. RiC-R042 „agent jest lub był liderem grupy” (ang. *Agent is or was leader of Group*).
- „Związek zdarzeniowy” (ang. *Event relation*) ma miejsce między zdarzeniem a zasobem archiwalnym, który powstał w wyniku tego zdarzenia,

---

³⁸ Takie związki nazywamy w teorii baz danych „rekurencyjnymi”.

np. RiC-R061 „zdarzenie powoduje albo spowodowało przedmiot opisu” (ang. *Event results or resulted in Thing*).

- „Związek regułowy” (ang. *Rule relation*) zachodzi między regułą a bytem, którego istnienie bądź działanie jest ograniczone tą regułą, np. RiC-R063 „reguła reguluje albo regulowała przedmiot opisu” (ang. *Rule regulates or regulated Thing*).
- „Związek temporalny” (ang. *Date relation*) wskazuje datę zajścia zdarzenia albo powstania lub modyfikacji zasobu archiwalnego, np. RiC-R070 „data jest datą urodzenia osoby” (ang. *Date is a birth date of Person*).
- „Związek przestrzenny” (ang. *spatial relation*) wskazuje miejsce zajścia zdarzenia albo powstania lub modyfikacji zasobu archiwalnego, np. RiC-R075 „miejsce jest lub było lokalizacją przedmiotu opisu” (ang. *Place is or was location of Thing*).

Omawiane przykłady pokazują, że związek w modelu encji jest pojęciem intuicyjnym i zgodnym ze zdrowym rozsądkiem. Powyższe przykłady pochodzą z dziedziny archiwistyki i w opinii autora są zrozumiałe nie tylko dla eksperta dziedzinowego, ale także każdej wykształconej osoby. Załączone tu tłumaczenia nazw związków opracował autor niniejszego artykułu, w odróżnieniu od pokazanych wcześniej tłumaczeń nazw encji, które są wynikiem współpracy z ekspertami NDAP. W modelowaniu związków encji bardzo ważne jest stosowanie słownictwa charakterystycznego dla modelowanej dziedziny. Z tego powodu użyteczne tłumaczenie dokumentów RiC będzie wymagać zaangażowania archiwistów, ich współpracy z analitykami oraz dokładnej krzyżowej weryfikacji powstałej terminologii.

Podsumowanie

W niniejszym artykule w przystępny sposób przybliżono profesjonalnym archiwistom technikę modelowania związków encji oraz przygotowany zgodnie z jej zaleceniami model pojęciowy Records in Contexts. Model ten został opracowany przez archiwistów i dla archiwistów w ramach Międzynarodowej Rady Archiwów. Jego celem jest wsparcie i ujednoczenie opisu materiałów archiwalnych. Nie bez znaczenia jest także ustalenie wspólnej międzynarodowej terminologii dziedzinowej dla archiwów.

Z punktu widzenia informatyka Records in Contexts jest standardem przygotowanym profesjonalnie i zgodnie z najlepszymi praktykami modelowania pojęciowego. Autor, nie będąc archiwistą, nie miał żadnego problemu z analizą i zrozumieniem pokaźnej dokumentacji RiC.

W artykule zaproponowano polską terminologię dla pojęć nazwanych w RiC po angielsku, francusku i hiszpańsku. Najważniejsza część tej terminologii, czyli lista nazw encji, powstała w ścisłej współpracy z ekspertami z NDAP. Pozostałe tłumaczenia pochodzą wyłącznie od autora niniejszego artykułu i mogą wymagać dopracowania. Chociaż zadanie tłumaczenia dokumentów RiC na język polski zostało w ten sposób zapoczątkowane, jego realizacja będzie wymagała dużego wysiłku ze strony ekspertów dziedzinowych, tzn. profesjonalnych archiwistów. Zastosowany w trakcie opracowania tego standardu paradygmat modelowania związków encji nie będzie stanowił przeszkody w tych pracach, być może także dzięki niniejszemu opracowaniu.

Bibliografia

- Barker R., *CASE*Method: Modelowanie związków encji*, tłum. L. Banachowski, Warszawa 1996.
- Beynon-Davies P., *Systemy baz danych*, tłum. M. Szadkowska-Rucińska, Warszawa 2003.
- Bittencourt de Souza M.V., Flores D., *Applying records in contexts in a federal university record* [w:] *Proceedings of the Linked Archives International Workshop*, red. C.T. Lopes, C. Ribeiro, F. Niccolucci, I. Rodrigues, N. Freire, 2021, https://ceur-ws.org/Vol-3019/LinkedArchives_2021_paper_15.pdf [dostęp: 21.11.2024].
- Booch G., Rumbaugh J., Jacobson I., *UML przewodnik użytkownika*, tłum. K. Stencel, Warszawa 2002.
- Chen P.P.S., *The entity-relationship model – toward a unified view of data*, „ACM Transactions on Database Systems” 1976, t. 1, nr 1, s. 9–36, <https://doi.org/10.1145/320434.320440> [dostęp: 21.11.2024].
- Date C.J., *Wprowadzenie do systemów baz danych*, tłum. W. Nowak, B. Jaskólska, Warszawa 2000.
- Elmasri R., Navathe S.B., *Wprowadzenie do systemów baz danych*, tłum. B. Garbacz, B. Moczulski, M. Szczepaniak, wyd. 7, Gliwice 2019.
- Everest G., *Basic Data Structure Models Explained with a Common Example* [w:] *Proceedings Fifth Texas Conference on Computing Systems, Austin, TX, 1976, October 18–19*, Austin 1976, s. 39–46.
- García-González H., Bryant M., *The Holocaust Archival Material Knowledge Graph* [w:] *The Semantic Web – ISWC 2023: 22nd International Semantic Web Conference, Athens, Greece, November 6–10*,

- 2023, *Proceedings, Part I*, red. T.R. Payne, V. Presutti, G. Qi, M. Poveda-Villalón, G. Stoilos, L. Hollink, Z. Kaoudi, G. Cheng, J. Li, Nowy Jork 2023, s. 362–379, https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-47243-5_20 [dostęp: 21.11.2024].
- Garcia-Molina H., Ullman J.D., Widom J., *Systemy baz danych: kompletny podręcznik*, tłum. T. Walczak, Gliwice 2011.
- Gruber T.R., *A translation approach to portable ontology specifications*, „Knowledge Acquisition” 1993, t. 5, nr 2, s. 199–220, <https://doi.org/10.1006/knac.1993.1008> [dostęp: 21.11.2024].
- Henttonen P., Kilkki J., *Records in Contexts and the Finnish Conceptual Model for Archival Description*, „Letonica” 2017, t. 36, s. 60–71, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1163700> [dostęp: 21.11.2024].
- ISAD(G): *Międzynarodowy Standard opisu archiwalnego. Część ogólna. Wersja 2*, tłum. H. Wajs, Warszawa 2005, https://www.ica.org/app/uploads/2024/01/CBPS_2000_Guidelines_ISADG_Second-edition_PL.pdf [dostęp: 21.11.2024].
- ISDF. *Międzynarodowy standard opisu funkcji*, tłum. A. Baniecki, Warszawa 2017, <https://archiwa.gov.pl/wp-content/uploads/2022/03/ISDF.pdf> [dostęp: 21.11.2024].
- ISDIAH. *Międzynarodowy standard opisu instytucji z zasobem archiwalnym*, tłum. H. Wajs, Warszawa 2017, <https://www.archiwa.gov.pl/wp-content/uploads/2022/03/ISDIAH.pdf> [dostęp: 21.11.2024].
- Kim H., Kang S., Rieh H.Y., *Improving the National Archives of Korea's Service for Change Information of Records-Creating Agencies Using Records in Contexts-Ontology (RiC-O)*, „Journal of Korean Society of Archives and Records Management” 2024, t. 24, nr 1, s. 47–72, <https://doi.org/10.14404/JKSARM.2024.24.1.047> [dostęp: 21.11.2024].
- Kusiak A., Letsche T., Zakarian A., *Data modelling with IDEF1X*, „International Journal of Computer Integrated Manufacturing” 1997, t. 10, nr 6, s. 470–486, <https://doi.org/10.1080/095119297131039> [dostęp: 21.11.2024].
- Międzynarodowy standard archiwalnych haseł wzorcowych stosowanych do archiwów ciół zbiorowych, osób i rodzin. ISAAR (CPF). Przygotowany przez Komisję ad hoc ds. standaryzacji opisów, Paryż, Francja 15–20 listopada 1995 r. (wersja końcowa przyjęta przez Międzynarodową Radę Archiwów)*, tłum. A. Laszuk, Warszawa 2000, https://agad.gov.pl/wp-content/uploads/2015/01/isad_isaar.pdf [dostęp: 21.11.2024].
- Miranda J.M. de, *Records in Contexts (RiC): Analysis of its application in archives, in light of the Linked Open Data (LOD) technologies*, „Acervo” 2021, t. 34, nr 3, s. 1–26, <https://revista.an.gov.br/index.php/revistaacervo/article/view/1745> [dostęp: 21.11.2024].
- Santos C., Revez J., *Applying Records in Contexts in Portugal: the case of the scientific correspondence from António de Barros Machado and Dora Lustig archive*, „Archival Science” 2023, t. 23, nr 2, s. 137–158, <https://doi.org/10.1007/s10502-022-09401-7> [dostęp: 21.11.2024].

Ullman J.D., Widom J., *Podstawowy wykład z systemów baz danych*, tłum. R. Meryk, wyd. 3, Warszawa 2011.

Netografia

- Clavaud F., *Implementing ICA Records in Contexts-Ontology (RiC-O) at the National Archives of France (ANF): first steps and prospects*, HAL open science, 2024, <https://enc.hal.science/hal-03957269/> [dostęp: 21.11.2024].
- International Council on Archives. Records in Contexts. Conceptual Model, Version 1.0, listopad 2023, <https://www.ica.org/resource/records-in-contexts-conceptual-model/> [dostęp: 21.11.2024].
- International Council on Archives. Records in Contexts. Foundations of Archival Description, Version 1.0, listopad 2023, <https://www.ica.org/resource/records-in-contexts-foundations-of-archival-description/> [dostęp: 21.11.2024].
- International Council on Archives. Records in Contexts. Ontology, Version 1.0, listopad 2023, <https://www.ica.org/resource/records-in-contexts-ontology/> [dostęp: 21.11.2024].
- W3C Semantic Web Standards. Web Ontology Language (OWL), grudzień 2012, <https://www.w3.org/OWL/> [dostęp: 21.11.2024].

Archiwa narodowe Ugandy i Rwandy

Wioleta Gierszewska

Uniwersytet Gdański / University of Gdańsk (Poland)
wioleta.gierszewska@ug.edu.pl, ORCID 0000-0002-5024-9379

STRESZCZENIE

Archiwa w państwach regionu Wielkich Jezior Afrykańskich (Uganda, Rwanda, część Demokratycznej Republiki Konga, Burundi) powstały za sprawą administracji kolonialnej. Wiązało się to z wprowadzeniem przez Europejczyków w protektoratach i koloniach regionu, skuteczniej niż próbowali to zrobić Arabowie w czasach przed kolonizacją, pisemnej formy komunikowania, co było odejściem od powszechnej wcześniej kultury przekazu ustnego. W efekcie ich działań w koloniach powstały pierwsze tworzone na wzór europejski szkoły. Wydano też drukiem pierwsze książki. Władze kolonialne zaczęły ponadto gromadzić dużą liczbę dokumentów wytworzonych przez administrację. Z powodu niesprzyjającego klimatu spora ich część uległa zniszczeniu, jeszcze więcej zaginęło bezpowrotnie w wyniku rebelii, zwłaszcza w okresie odzyskiwania przez poszczególne państwa niepodległości i postkolonialnych konfliktów. Większość pozostałych materiałów ustępujące władze kolonialne w pośpiechu wywoziły do Europy, uniemożliwiając ich przejęcie przez administrację nowych niepodległych państw. W efekcie wielu Afrykanów do dzisiaj prowadzi kwerendy i badania naukowe w archiwach Belgii czy Wielkiej Brytanii. Niemniej jednak archiwalia, które przetrwały i są obecnie przechowywane w archiwach narodowych państw regionu, stanowią nieocenioną skarbnicę wiedzy, zwłaszcza, że są to dokumenty unikalne, niedostępne w Europie, a wiele wnoszące w poznanie tamtejszych społeczeństw. Uganda i Rwanda uzyskały niepodległość w 1962 r. Od tego czasu datuje się historię archiwów państwowych obu krajów, chociaż geneza placówek oraz ich zasobów sięga czasów wcześniejszych. Celem artykułu jest zwięzłe ukazanie dziejów archiwów ugandyjskich i rwandyjskich, ich najważniejszych zmian organizacyjnych, podstaw formalnoprawnych oraz funkcjonowania, a także charakterystyka zasobów.

SŁOWA KLUCZOWE

archiwa Rwandy,
archiwa Ugandy

National archives of Rwanda and Uganda

ABSTRACT

Archives in the countries of the African Great Lakes region (Uganda, Rwanda, parts of the Democratic Republic of the Congo, and Burundi) were created by the colonial administration. This involved the introduction by Europeans in the protectorates and colonies of the region, more effectively than the Arabs had attempted in pre-colonisation times, of a written form of communication, a departure from the previously widespread culture of oral transmission. As a result of their efforts, the first schools created on the European model were established in the colonies. The first books were

KEYWORDS

archives of Rwanda,
archives of Uganda

also published in print. In addition, the colonial authorities began to collect a large number of documents produced by the administration. Due to the unfavourable climate, a large part of them were destroyed, and even more were lost irretrievably as a result of rebellions, especially during the period of individual states' independence and post-colonial conflicts. Most of the remaining material was hurriedly transferred to Europe by the outgoing colonial authorities, preventing it from being taken over by the administrations of the newly independent states. Because of this, a large number of Africans still explore and study the archives of Belgium or Britain. However, the surviving archives, which are currently preserved in the national archives of these countries, represent a priceless wealth of information, particularly because they are rare records that cannot be found in Europe and greatly advance our understanding of the local communities. In 1962, Rwanda and Uganda became independent states. Though the origins of the organizations and their assets may be traced back to earlier periods, the histories of the state archives in both states begin at that point. This article's goal is to provide a quick overview of the history, significant organizational changes, formal and legal foundations, and functioning, as well as the characteristics of resources.

Archiwa w państwach regionu Wielkich Jezior Afrykańskich (Uganda, Rwanda, część Demokratycznej Republiki Konga, Burundi) powstały za sprawą administracji kolonialnej¹. Wiązało się to z wprowadzeniem przez Europejczyków w protektoratach i koloniach regionu, skuteczniej niż próbowali to zrobić Arabowie w czasach przed kolonizacją, pisemnej formy komunikowania, co było odejściem od powszechnej wcześniej kultury przekazu ustnego. W efekcie ich działań w koloniach powstały pierwsze tworzone na wzór europejski szkoły. Wydano też drukiem pierwsze książki². Władze kolonialne zaczęły ponadto gromadzić dużą liczbę dokumentów wytworzonych przez administrację. Z powodu niesprzyjającego klimatu spora ich część uległa zniszczeniu, jeszcze więcej zaginęło bezpowrotnie

---

¹ Autorka w grudniu 2018 r. prowadziła w Ugandzie i Rwandzie badania naukowe, w tym kwerendy archiwalne do rozprawy doktorskiej pt. „Mit polityczny w regionie Wielkich Jezior Afrykańskich”, przygotowywanej pod kierunkiem prof. Macieja Szczurowskiego na Uniwersytecie Gdańskim. Badania były finansowane z grantu Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego. W Narodowym Archiwum Rwandy, ze względu na ograniczony dostęp do inwentarzy i innych pomocy archiwalnych w Internecie, kwerendę ograniczono do skopiowania inwentarzy akt oraz wykonania fotografii nielicznych wybranych dokumentów. Natomiast podczas kwerendy w Archiwum Narodowym w Kampali, dzięki zadowolającemu uporządkowaniu zasobu, dostęp do akt był ułatwiony. Należy wspomnieć, że korzystanie z materiałów z zasobu archiwum jest płatne i odbywa się po uzyskaniu indywidualnego zezwolenia.

² Szerzej zob. m.in.: M. Martin, *Historia współczesnej Afryki*, Warszawa 2020; H. Zins, *Historia Afryki Wschodniej*, Wrocław 1986; D. Basil, *Społeczna i polityczna historia Afryki w XX wieku*, tłum. B. Hlebowicz, Warszawa 2011.

w wyniku rebelii, szczególnie w okresie odzyskiwania przez poszczególne państwa niepodległości i postkolonialnych konfliktów. Większość pozostałych materiałów ustępujące władze kolonialne w pośpiechu wywiozły do Europy, uniemożliwiając jej przejście przez administrację nowych niepodległych państw. W efekcie wielu Afrykanów do dzisiaj prowadzi kwerendy i badania naukowe w archiwach Belgii czy Wielkiej Brytanii. Niemniej jednak archiwalia, które przetrwały i są obecnie przechowywane w archiwach narodowych państw regionu, stanowią nieocenioną skarbnicę wiedzy, zwłaszcza, że są to dokumenty unikalne, niedostępne w Europie, a wiele wnoszące w poznanie tamtejszych społeczeństw.

Uganda i Rwanda uzyskały niepodległość w 1962 roku³. Od tego czasu datuje się historię archiwów państwowych obu krajów, chociaż geneza placówek oraz ich zasobów sięga czasów wcześniejszych.

Celem artykułu jest zwięźle przedstawienie dziejów archiwów ugandyjskich i rwandyjskich, ich organizacji, podstaw formalnoprawnych oraz funkcjonowania, a także charakterystyka zasobów.

Archiwa w Ugandzie

Proces archiwizowania dokumentacji proweniencji urzędowej w Ugandzie rozpoczął się w 1950 r. pod zarządem brytyjskim, kiedy utworzono Secretariat Archives⁴ kierowany przez Chief Secretary's Office⁵. Archiwalia były początkowo przechowywane w sekretariacie protektoratu w mieście Entebbe, w podziemiach budynku administracji kolonialnej. Po uzyskaniu niepodległości Secretariat Archives przekształciło się w ugandyjskie Government Archives (Archiwa Państwowe), które w latach 1989/1990 przyjęło nazwę National Archives of Uganda.

Współcześnie działalność archiwalna w Ugandzie opiera się o National Records and Archives Act z czerwca 2001 r., na mocy którego utworzono National

³ Szerzej zob.: J.R. Zacharski, *Rwanda. Wojna i ludobójstwo*, Warszawa 2012; J. Bar, *Po ludobójstwie. Państwo i społeczeństwo w Rwandzie 1994–2012*, Kraków 2013; A. Kosidło, *Dekolonizacja Afryki. Kryzys formalnego imperium Wielkiej Brytanii (1939–1951)*, Gdańsk 1997.

⁴ W artykule autorka posługuje się angielskimi nazwami instytucji i aktów prawnych w przypadkach, w których nie mają one ogólnie przyjętych nazw w polskiej literaturze przedmiotu.

⁵ Więcej informacji zob.: Republic of Uganda. Ministry of Public Service. National Records Centre and Archives, <https://publicservice.go.ug/national-records-centre-and-archives/> [dostęp: 13.12.2020].

Records and Archives Agency (dalej: NRAA) z dyrektorem na czele⁶. Ustawa ta miała zapewnić racjonalne, scentralizowane zarządzanie całością dokumentacji publicznej⁷ oraz archiwami⁸. National Records and Archives Act reguluje między innymi takie sprawy jak: zakres zadań i strukturę organizacyjną archiwum, zasady jego funkcjonowania, obowiązki dyrektora w zakresie zarządzania dokumentacją archiwalną, dostęp do zasobu i kwestie finansowania placówki. Ustawa nakłada ponadto obowiązek składania rocznych sprawozdań z działalności tejże instytucji. Akt prawny podzielono na siedem rozdziałów. Pierwszy z nich ma charakter wstępu, zawiera wyjaśnienie podstawowych pojęć archiwalnych. Rozdział drugi dotyczy między innymi roli, jaką pełni NRAA. W rozdziale trzecim określono obowiązki osób odpowiedzialnych za dokumentację, zatrudnionych w urzędach publicznych. Ustawa ustala ponadto kategorie dokumentów: *current records*, czyli dokumentacja bieżąca, regularnie wykorzystywana do prowadzenia działalności instytucji publicznych bądź jednostek prywatnych; *semicurrent records*, czyli dokumentacja niepotrzebna do bieżącej działalności (bądź rzadko wykorzystywana), która po upływie 5 lat podlega ekspertyzie archiwalnej, w wyniku której podejmuje się decyzję o jej przekazaniu do trwałego przechowywania bądź wybrakowaniu. W tym rozdziale zawarto także przepisy dotyczące m.in. dokumentacji wytwarzanej przez podmioty niepubliczne: korporacje, organizacje para państwowe i prywatne. W rozdziale czwartym określono obowiązki dyrektora NRAA w zakresie zarządzania dokumentacją publiczną i archiwami, a także dokumentacją wytwarzaną przez podmioty prywatne. Rozdział piąty ustawy obejmuje z kolei przepisy określające postępowanie z dokumentacją samorządową oraz jej udostępnianie, w tym m.in. dostęp do dokumentów, kwestię praw autorskich, wywóz dokumentów za granicę, kary za zrobienie tego w sposób nielegalny oraz za uszkodzenie materiałów. W rozdziale szóstym znajdują się przepisy dotyczące kwestii finansowych, takich jak zasady finansowania NRAA, opłaty pobierane przez instytucję czy audyt. Ostatni rozdział ustawy dotyczy spraw ogólnych, takich jak sprawozdania roczne, uprawnienia Minister of Public Service (Ministra

⁶ Act 12 of 2001. National Records and Archives Act (The Uganda Gazette nr 36 z dnia 15 czerwca 2001 r.), <https://ulii.org/akn/ug/act/2001/12/eng%402001-06-15> [dostęp: 13.12.2022].

⁷ Zgodnie z ustawą „public records” oznaczają dokumenty urzędowe należące do Republiki Ugandy. Natomiast „public archives” to te dokumenty urzędowe („public records”), które mają wartość trwałą i są przeznaczone do wieczystego przechowywania.

⁸ Ustawa definiuje „archives” jako dokumenty o trwałej wartości, przeznaczone do wieczystego przechowywania.

Administracji Publicznej) w zakresie postępowania z dokumentacją i archiwów oraz różnego rodzaju harmonogramy.

Dokumenty archiwalne w Ugandzie są udostępniane użytkownikom po upływie co najmniej 30 lat od ich wytworzenia. Jednak niektóre z nich mogą podlegać trwałej ochronie poprzez nadanie klauzuli zastrzeżone, poufne, tajne bądź ściśle tajne. O jej utrzymaniu bądź zdjęciu decydują archiwiści⁹.

Wywóz materiałów archiwalnych oraz ich kopii za granicę, bez specjalnego zezwolenia, jest zabroniony pod groźbą kary grzywny lub pozbawienia wolności do lat 2. Kary mogą się łączyć. Podobne sankcje grożą za uszkodzenie lub zniszczenie dokumentów archiwalnych¹⁰.

W 2015 r. zakończono w stolicy Ugandy Kampali budowę gmachu przeznaczonego na potrzeby archiwalne. Budynek, sfinansowany z funduszy rządowych, przy wsparciu Banku Światowego, miał zapewnić właściwe warunki przechowywania i ochrony zasobów archiwalnych dla nowo powołanej instytucji National Records Centre and Archive (dalej: NRCA) podlegającej Ministry of Public Service. Współcześnie zadania tej instytucji obejmują ochronę i zarządzanie dokumentacją oraz archiwum Ugandy¹¹.

Do zadań NRCA należą w szczególności: współpraca z ministerstwami, departamentami i agendami rządowymi oraz samorządami lokalnymi, której celem jest nadzór i kontrola nad postępowaniem z dokumentacją w tychże instytucjach oraz identyfikacja i opracowanie dokumentacji pochodzącej spoza instytucji wchodzących w skład administracji publicznej, zgodnie z obowiązującymi przepisami uważanej za część dziedzictwa narodowego. Zadaniem NRCA jest również udostępnianie materiałów archiwalnych do badań naukowych prowadzonych przez instytucje i badaczy krajowych, regionalnych i zagranicznych, a także wymiana informacji naukowo-archiwalnych oraz nawiązywanie współpracy z archiwami i instytucjami naukowymi w kraju oraz za granicą.

Ponadto NRCA odpowiada za gromadzenie i zabezpieczenie materiałów archiwalnych przekazywanych z ministerstw, departamentów, agend rządowych oraz urzędów lokalnych, ich ewidencję, przeprowadzanie kwerend i udostępnianie dokumentów, w tym nagrań audiowizualnych. Do zakresu działania NRCA należy także prowadzenie działalności wydawniczej, wystawienniczej, popularyzacyjnej oraz organizacja seminariów i warsztatów.

---

⁹ Act 12 of 2001. National Records and Archives Act...

¹⁰ Tamże.

¹¹ Republic of Uganda. Ministry of Public Service. National Records...

Ważną rolę w zabezpieczaniu archiwaliów ugandyjskich odgrywa profesor Derek Peterson z Uniwersytetu Michigan w Stanach Zjednoczonych¹². Przy wsparciu finansowym Center for Research Libraries oraz University of Michigan African Studies Center, Peterson koordynuje prace na rzecz gromadzenia i ochrony zagrożonych archiwów rządowych w Ugandzie. Projekt jest realizowany dzięki zaangażowaniu pracowników naukowych i studentów-wolontariuszy z Mountains of the Moon University w Fort Portal w zachodniej Ugandzie oraz Uniwersytetu Makarere w Kampali. Od 2011 r. uporządkowano i skatalogowano grupy akt pochodzące m.in. z dystryktów Jinja, Kabale, Kabarole oraz Hoima¹³.

Większość narodowego zasobu archiwalnego Ugandy, udostępnianego do badań naukowych, przechowywana jest w archiwum NRCA w Kampali oraz archiwach terenowych w miejscowościach Fort Portal i Kabale.

Zasób NRCA w Kampali składa się z dziewięciu zbiorów (*collection*): Chief Secretary's Office Papers, Civil Re-absorption Office, Elections, Office of the President, Provincial Papers, Public Works Department, Secretariat Papers, Secretariat „Topical” Collection, Jinja District¹⁴.

Chief Secretary's Office Papers obejmuje dokumenty z lat 50. XX w. wytworzone przez Office of the Chief Secretary, działający przy Gubernatorze Protektoratu Ugandy¹⁵. Są to materiały dotyczące wszystkich obszarów zarządzania protektoratem, m.in. administracji, edukacji, podatków i stosunków międzynarodowych. Do grupy tej należą także materiały z okresu przekazywania przez Brytyjczyków władzy rządowi niepodległej Ugandy. Jednostką ewidencyjną zasobu są pudła (*box*), które otrzymały sygnaturę ciągłą w ramach zbiorów archiwalnych. W samych pudłach akta spraw mają natomiast sygnaturę liczbową ciągłą w układzie chronologicznym bądź alfanumeryczną (registraturalną). Materiały zbioru Chief Secretary's Office Papers były porządkowane i opracowywane w dwóch etapach:

¹² Derek Peterson jest profesorem Uniwersytetu Michigan, specjalistą w dziedzinie kulturoznawstwa oraz autorem prac dotyczących najnowszych dziejów Afryki Wschodniej. Zob. m.in.: D.R. Peterson, R. Vokes, *The Unseen Archive of Idi Amin*, Prestel Publishing 2021. Więcej publikacji autora zob. na jego stronie prywatnej: Derek R. Peterson, <https://derekpeterson.com/books-2/> [dostęp: 19.01.2023].

¹³ Derek R. Peterson. Archive catalogues, <https://derekpeterson.com/archive-work/> [dostęp: 19.01.2023].

¹⁴ Informacja pochodzi z badań archiwalnych autorki w NRCA i dostępnej na miejscu dokumentacji archiwalnej.

¹⁵ Zob. inwentarz zbioru Chief Secretary's Office Papers: Uganda National Archives. Chief Secretary's Office Papers, <https://derekpetersondotcom.files.wordpress.com/2015/07/chief-secretarys-office-deposit.pdf> [dostęp: 4.12.2023].

w 2011 r. grupa historyków archiwistów pod kierownictwem dr. Stella Nyanzi z Makerere Institute for Social Research uporządkowała akta, następnie, w latach 2012–2014, archiwiści Justine Nalwoga i Eva Irene Kirabo opracowali zespół z myślą o przechowywaniu go w – oddanej do użytku w 2015 r. – nowej siedzibie NRCA.

Zbiór Civil Re-absorption Office zawiera spuściznę aktową urzędu podlegającego pod biuro sekretariatu gubernatora protektoratu. Obejmuje materiały z lat 1944–1947. Większość akt dotyczy wypłat wynagrodzeń, demobilizacji i szkoleń przygotowujących żołnierzy do pracy cywilnej po demobilizacji. Urząd zajmował się również sprawami dotyczącymi osiedlania i zatrudniania uchodźców wojennych, m.in. Polaków. Należy wspomnieć, że gros akt odnoszących się do polskich uchodźców wojennych znajduje się w zbiorze Secretariat Papers. Ze względu na krótki czas działania Civil Re-absorption Office, jego pozostałość dokumentacyjna jest obecnie objętościowo najmniejszym zbiorem skatalogowanym w Archiwum Narodowym Ugandy.

Trzeci zbiór – Elections – zawiera głównie dokumenty dotyczące wyborów z lat 1960–1964, a więc z okresu formowania się niepodległych struktur polityczno-administracyjnych Ugandy.

W zbiorze Office of the President znajdują się z kolei materiały Biura Prezydenta z okresu pełnienia tego urzędu przez Miliona Obote, a następnie przez Idi Aminę. Najwcześniejsze zgromadzone w nim dokumenty zostały wytworzone jeszcze przed odzyskaniem przez Ugandę niepodległości. Większość stanowią natomiast materiały powstałe od początku lat 60. do 1979 r. Są to m.in. protokoły z posiedzeń gabinetu prezydenta, raporty z sytuacji wewnętrznej w państwie i przemówienia prezydenckie.

Zbiór Provincial Papers składa się z dokumentów wytworzonych w urzędach komisarza prowincji, według podziału administracyjnego obowiązującego w okresie kolonialnym (Buganda, Prowincja Wschodnia, Prowincja Północna, Prowincja Zachodnia). Większość akt pochodzi z Prowincji Wschodniej, głównie z urzędów dystryktu Jinja, choć są tam również akta spraw z terenu dystryktu Mbale. Dokumenty obejmują lata 1904–1973. Wśród materiałów znajduje się jedno pudło opisane jako „The Resident Buganda”. Zawiera ono między innymi sprawozdania administracji powiatowej dotyczące sytuacji wewnętrznej na ich terenie, zwłaszcza w okresie poprzedzającym wybuchy gwałtownych protestów społecznych. Zgromadzono tam również raporty na temat działań policji, sytuacji gospodarczej, realizacji planów produkcji rolnej i inne.

Większość dokumentów zbioru The Public Works Department to korespondencja odnosząca się do budowy i utrzymania budynków administracji rządowej, infrastruktury, kolei, dróg, projektów przemysłowych. Zbiór jest objętościowo niewielki.

Materiały zbioru Secretariat Papers to sprawozdania, korespondencja i inna dokumentacja wytworzona przez Office of the Colonial Governor's Secretary. Najwcześniejsze z nich to korespondencja z lat 80. XIX w., choć większość dokumentów pochodzi sprzed II wojny światowej.

Materiały zgromadzone w zbiorze Secretariat „Topical” Collection obejmują dokumenty przejęte z urzędu gubernatora kolonii. Od lat 50. XX w. w protektoracie Ugandy zaczęto archiwizować dokumenty według kategorii tematycznych. Omawiany zbiór został podzielony jeszcze przez administrację brytyjską na osiemnaście klas rzeczowych (*topical categories*), które określono jako serie (*series*): A–D – General; E – Customs and Trade; F – Military; G – Posts and Telegraphs; H – Agriculture, Forestry, Game and Veterinary; J – Medical; K – External Affairs; L – Land; M – Geological; N – Railway; P – Publications; Q – Municipal; R – Labour; S – Education; T – Aviation; U – Printing and Publications; V – Societies, Clubs and Institutes; W – Finance. Poszczególne serie obejmują dokumenty od początku XX w. do lat 60. XX w. Zbiór składa się przede wszystkim z korespondencji wytworzonej przez Urząd Gubernatora.

W zasobie NRCA znajduje się również zbiór określony jako Seria „C” („C” Series: Confidential Secretariat Minute Papers). Dokumenty obejmują lata 1893–1962. Są to sprawozdania z wojny w Abisynii (obecnie Etiopia) oraz materiały dotyczące pracy komisji wojskowych i urzędników policji z lat 1905–1927. Znalazły się tu także raporty z prac międzynarodowych komisji wojskowych, wojskowe mapy sztabowe, dokumenty służby granicznej, raporty o sytuacji wewnętrznej w poszczególnych dystryktach Ugandy, raporty z sytuacji na frontach I wojny światowej, sprawozdania z wizyt najwyższych dostojników brytyjskich w Ugandzie oraz materiały dotyczące imigrantów.

W NRCA przechowywane i udostępniane do badań naukowych są również dokumenty dystryktu Jinja, które przed 2018 r. znajdowały się w biurze administracji terytorialnej tego dystryktu. Ze względu na położenie geograficzne był on ważnym dla administracji kolonialnej regionalnym ośrodkiem handlu pomiędzy Ugandą, Kenią i Tanzanią. Zbiór zawiera materiały archiwalne z lat 1905–1986, zatem obejmują one okres od przybycia pierwszych kolonizatorów do rządów dyktatorów niepodległego państwa: Miliona Obote i Idi Amina. Zbiór The Jinja

District Archives jest podzielony na serie akt (*category*), np. administracja, które z kolei dzielą się na podserie (*subcategory*) – np. African Local Government. Wśród nich znajdują się materiały dotyczące administracji kolonialnej z drugiej poł. XIX w., stosunków między Bugandą a Busogą oraz dokumenty na temat rozbudowy linii kolejowej Jinja – Kenia.

Pozostałe materiały archiwalne udostępniane do badań naukowych przechowywane są w archiwach terenowych w Fort Portal i Kabale.

Archiwum w Fort Portal mieści się na Mountains of the Moon University. Znajduje się w nim dokumentacja wytworzona w następujących dystryktach: Hoima District, Kabarole District, Tooro Kingdom.

Hoima jest jednym z najstarszych centrów administracyjnych Ugandy. W zbiorze The Hoima District Archive znajdują się brytyjskie dokumenty District Local Government. Materiały obejmują dwie serie akt „Hoima B” i „Hoima K”. Najstarsze akta wytworzono w 1921 r., jednak większość udostępnianych materiałów pochodzi z lat 30.–70. XX w. Dotyczą one przesiedleń ludności, handlu, edukacji; zawierają także sprawozdania z badań geologicznych.

Zbiór Kabarole District Archive składa się przede wszystkim z dokumentów wytworzonych przez Office of the Provincial Commissioner od lat 60. do 70. XX w. Akta dotyczą sądownictwa, kwestii wyznaniowych, sytuacji na rynku pracy, handlu, finansów, lokalnego samorządu, sportu, edukacji, kwestii paszportowych oraz zagadnień migracji ludności.

Dokumenty zbioru Tooro Kingdom Archive sięgają czasów kolonialnych. Pierwszą próbę opracowania materiałów archiwalnych wytworzonych w królestwie Tooro podjął w 2010 r. wspomniany prof. Peterson. W 2013 r. ówczesny premier królestwa Stephen Kalimba podpisał porozumienie z Mountains of the Moon University, na mocy którego archiwiści otrzymali dostęp do dokumentów w celu ich opracowania i konserwacji. Archiwum przeniesiono do pomieszczeń na terenie kampusu uniwersyteckiego, gdzie przystąpiono do prac. Opracowany zbiór liczy 608 pudeł (*boxes*) z aktami dokumentującymi wszystkie aspekty funkcjonowania administracji królestwa.

Archiwum terenowe w Kabale, stolicy dystryktu o tej samej nazwie, mieści się w pomieszczeniach urzędu władz terytorialnych na wzgórzach Makanga. Najwcześniejsze dokumenty przechowywane w tym archiwum pochodzą z 1913 r., lecz większość obejmuje końcowy okres istnienia protektoratu brytyjskiego i pierwsze lata niepodległości. W zasobie znajduje się m.in. korespondencja władz administracyjnych okręgu Kabale, dokumenty dotyczące sytuacji politycznej

w dystrykcie, migracji ludności, handlu, sprawy sądowe, raporty wywiadowcze na temat spornych kwestii terytorialnych na granicy Ugandy z Republiką Demokratyczną Konga i Rwandą.

W ramach grantu naukowego MacArthur Foundation, prof. Peterson rozpoczął digitalizację archiwalnych materiałów radiowych i telewizyjnych Uganda Broadcasting Corporation. Archiwalia te pochodzą z lat 50. XX w. i zawierają nagrania i audycje mające nieocenioną wartość historyczną, w tym materiały z czasów prezydentury Idi Amina, który rządził Ugandą w latach 1971–1979¹⁶.

Użytkownicy zamierzający prowadzić kwerendy archiwalne w NRCA w pierwszej kolejności zobowiązani są do złożenia oficjalnego pisma z uzasadnieniem tematyki badań, z uwzględnieniem zakresu tematycznego dokumentacji, chronologii i celu uzyskania dostępu. Pismo o uzyskanie zgody na udostępnienie akt należy kierować do Uganda National Council for Science and Technology, która jest upoważniona przez Agencję Rządową (Government Agency) do wydawania zgody na prowadzenie badań archiwalnych. Przed rozpoczęciem prac w NRCA należy uiścić opłatę, która jest przekazywana Uganda National Council for Science and Technology. Zgodnie z cennikiem z grudnia 2018 r. zagraniczni naukowcy oraz obywatele Ugandy są zobligowani do wniesienia opłaty za badania w wysokości 300 USD. Z kolei studenci studiów magisterskich i doktoranckich jedynie 50 USD¹⁷. Wysokość opłat może inspirować do poszukiwań archiwaliów zdigitalizowanych i umieszczonych w Internecie. Tu badacze mogą napotkać na trudności, chociażby za sprawą prof. Petersona, który podkreśla, że archiwa rządowe Ugandy – w tym materiały zdigitalizowane – nie powinny być dostępne online nawet dla naukowców. Zamiast tego uczeni „powinni jechać do Afryki, czytać zbiory, wchodzić w interakcje z naukowcami i studentami, którzy pełnią rolę kuratorów tych materiałów oraz wносить wkład intelektualny i materialny w miejsca, w których są przechowywane”¹⁸. Obecnie na stronie internetowej NRCA dostępny jest katalog elektroniczny zasobów archiwalnych¹⁹, jednak bez wglądu do skanów oryginalnych dokumentów.

¹⁶ L. Stainton, *LSA's Derek Peterson, a 2017 MacArthur fellow, is working to untangle Uganda's complicated history – and not just by writing books*, <https://lsa.umich.edu/lsa/news-events/all-news/search-news/a-macarthur-grant-works-to-preserve-uganda-s-history.html> [dostęp: 20.12.2022].

¹⁷ Republic of Uganda. Ministry of Public Service. National Records...

¹⁸ L. Stainton, *LSA's Derek Peterson...*

¹⁹ Republic of Uganda. Ministry of Public Service. Uganda National Records and Archives Catalog, <https://publicservice.go.ug/national-records-and-archives-catalog/> [dostęp: 20.12.2022].

Archiwa w Rwandzie

Siedzibą Archiwów Narodowych Rwandy jest stolica kraju Kigali. W okresie przedkolonialnym, podobnie jak w Ugandzie, kultura opierała się na przekazie ustnym. Stąd, nieliczne zresztą, najwcześniejsze dokumenty piśmienne przechowywane w archiwach pochodzą z ostatniej dekady XIX w. Ponadto, gdy w 1959 r. imperium kolonialne Belgów w regionie Wielkich Jezior Afrykańskich chyliło się ku upadkowi, większość rwandyjskich dokumentów z okresu niemieckiej i belgijskiej administracji kolonialnej Rwandy, przechowywanych dotychczas w Kigali, została przeniesiona do archiwum w Usumbura w Burundi. Zdając sobie sprawę ze znaczenia historycznego, jeszcze zanim całkowicie ustąpiła administracja belgijska, młody rząd rwandyjski zaczął gromadzić dostępną mu dokumentację kolonialną.

Od chwili odzyskania niepodległości do początku lat 70. XX w. zgromadzono w Rwandzie pokaźną liczbę dokumentów wytworzonych w ministerstwach, organizacjach rządowych, agencjach publicznych i przez władze samorządowe w całym kraju. Jednak rządowi brakowało spójnego systemu zarządzania i przechowywania archiwaliów, a przede wszystkim – środków finansowych na jego stworzenie. Pilne potrzeby w tym zakresie spowodowały, że mimo trudności i ograniczeń, w 1979 r. na mocy dekretu prezydenckiego przystąpiono do organizacji National Archives of Rwanda²⁰. Należy mieć na uwadze, że w omawianym czasie w państwie dochodziło do licznych konfliktów zbrojnych, w tym aktów ludobójstwa, na skutek których większość infrastruktury publicznej została zniszczona. Dotyczyło to również miejsca przechowywania zasobu archiwalnego. Wiele dokumentów spalono lub zniszczono w inny sposób. Wg informacji Ministerstwa Sportu i Kultury Rwandy w 1994 r. biblioteka narodowa straciła prawie całość swoich zbiorów²¹.

Po zakończeniu konfliktów skupiono się na odbudowie i jednoczeniu narodu, wobec czego problemy archiwizacji nie stanowiły priorytetu. Zbiory archiwalne były zaniedbane. National Archives of Rwanda (dalej: NAR) przez długi czas mieściły się na stadionie Amahoro w Kigali, który ze względu na ograniczone fundu-

---

²⁰ M.W. Olaka, *Renaissance of libraries and archives in Rwanda* (referat wygłoszony na konferencji IFLA WLIC 2015, Cape Town, South Africa, sesja 78 – Library History SIG, 16.08.2015), <https://library.ifla.org/id/eprint/1217/> [dostęp: 12.01.2023].

²¹ A. Tashobya, *Rwanda to get a National Archives Centre*, „The New Times”, 11.07.2018, <https://www.newtimes.co.rw/news/rwanda-archives-centre> [dostęp: 16.11.2020].

sze, jakimi dysponowały służby archiwalne, nie mógł skutecznie pełnić wyznaczonej mu roli. Pod koniec XX w. tylko kilka archiwów zakładowych wybranych departamentów rządowych odnowiono i przystosowano do wymagań i potrzeb przechowywania dokumentacji. Prace porządkowe i ewidencyjne wykonali absolwenci i studenci studiów bibliologicznych i informatycznych uniwersytetu w Kigali.

Na początku XXI w. rząd wyasygnował niezbędne środki finansowe na utworzenie sieci archiwalnej w Rwandzie. Po 2000 r., za kadencji prezydenta Paula Kagame, podjęto wiele działań, aby zabezpieczyć nieliczne zachowane, stąd niemal bezcenne, dokumenty historyczne²².

Za przełomowy moment w dziejach archiwów rwandyjskich uznać można 2012 r., gdy rząd Rwandy opublikował 28-stronicowy dokument określający politykę zarządzania rwandyjskim zasobem archiwalnym²³. Zostały w nim zawarte ogólne cele polityki zarządzania dokumentacją. Określono zasady postępowania z dokumentacją, w tym rejestrowanie, klasyfikację i indeksowanie archiwaliów, zasady przechowywania i konserwacji, dostępu do materiałów archiwalnych oraz infrastrukturę zarządzania dokumentacją i zakres stosowania międzynarodowych standardów i najlepszych praktyk. W dokumencie ustalono także zasady zarządzania pocztą e-mail oraz udostępniania informacji. Akt prawny stanowił podstawę do kolejnych przedsięwzięć w sferze organizacji zarządzania archiwami i dokumentacją państwową w Rwandzie.

Jednym z najważniejszych archiwów Rwandy jest Genocid Archive Rwanda. Jego genezy należy szukać w 2013 r., gdy rząd Rwandy podpisał z organizacją pozarządową Aegis Trust umowę dotyczącą podjęcia prac nad zachowaniem dokumentów związanych z ludobójstwem w 1994 r.²⁴

---

²² Tamże.

²³ *Government of Rwanda records and archives management policy*, https://www.naeb.gov.rw/fileadmin/templates/laws/Records_and_Archives_Management_Policy.pdf [dostęp: 16.11.2020].

²⁴ Aegis Trust został założony w 2000 r. przez braci Jamesa i Stephena Smithów, twórców pierwszego w Wielkiej Brytanii Holocaust Memorial and Education Centre, powstałego w 1995 r. Aegis powstała w odpowiedzi na kryzysy ludobójstwa, które miały miejsce w latach 90. XX w. w Rwandzie, Bośni i Kosowie. Celem organizacji jest walka z ludobójstwem, a także budowanie woli politycznej do podejmowania działań prewencyjnych przeciwko masowemu okrucieństwu. W Rwandzie Aegis ma siedzibę w stolicy i działa na terenie całego kraju. Zob: Genocide Archive of Rwanda. History of the Aegis Trust Archive and Documentation Department, https://genocidearchiverwanda.org.rw/index.php?title=History_of_the_Aegis_trust_archive_and_documentation [dostęp: 23.10.2022].

W 2001 r., we współpracy z Rwanda's National Commission for the Fight Genocide (dalej: CNLG), Aegis Trust zebrała dwa miliony dolarów potrzebnych do budowy Pomnika Ludobójstwa w Kigali. Centrum zostało oficjalnie otwarte 7 kwietnia 2004 r. z okazji dziesiątej rocznicy ludobójstwa Tutsi w Rwandzie, które miało miejsce w 1994 r. Pomnik jest miejscem ostatecznego spoczynku 259 000 ofiar ludobójstwa, jest także muzeum ukazującym historię i konsekwencje ludobójstwa.

Na potrzeby okolicznościowej wystawy na terenie Pomnika Ludobójstwa zgromadzono dużą liczbę dokumentów. Po jej otwarciu pojawiły się pytania o losy materiałów, które nie zostały w niej wykorzystane. W rezultacie 10 grudnia 2010 r. w Aegis Trust utworzono dział archiwów i dokumentacji, który zarządza i opracowuje zebrane materiały. W 2013 r. na mocy wspomnianego już porozumienia rządu Rwandy z Aegist Trust powstało Genocide Archive Rwanda.

Zasób Genocide Archive Rwanda zawiera ponad 8000 fotografii, filmów i dokumentów związanych z ludobójstwem Tutsi w 1994 r. Zebrano także materiały dotyczące historii przed ludobójstwem oraz inicjatyw pojednania i odbudowy narodu po ludobójstwie²⁵. W zbiorach archiwum jest ponad sto zeznań osób ocalałych z pogromu, niosących pomoc ofiarom rzezi, osób starszych i – wreszcie – bezpośrednich sprawców ludobójstwa. Część zeznań jest niejawną ze względu na zawarte w nich treści.

W archiwum zgromadzono również kolekcję fotografii dokumentujących ludobójstwo na Tutsi. Są to zdjęcia zarówno z przebiegu tragicznych wydarzeń, jak i ofiar, ocalałych oraz sprawców. Z kolei zebrane dokumenty tekstowe związane z ludobójstwem to przede wszystkim gazety i zamieszczone w nich artykuły z bieżącymi relacjami z wydarzeń, korespondencja i raporty.

Gromadzenie zasobu archiwalnego odbywa się poprzez nawiązywanie kontaktów ze wspomnianymi wyżej uczestnikami wydarzeń i, po uzyskaniu ich zgody, pozyskiwanie ich relacji. Ponadto archiwum otrzymuje darowizny materiałów archiwalnych od organizacji i instytucji oraz osób prywatnych. Są to przede wszystkim fotografie i rzeczy osobiste krewnych, którzy zginęli w ludobójstwie w 1994 r. przekazane przez przyjaciół i członków rodzin ocalałych. Archiwum wchodzi także w posiadanie materiałów audiowizualnych, obiektów i artefaktów, innych fotografii i dokumentów²⁶.

---

²⁵ Genocide Archive of Rwanda. Collections, <https://genocidearchiverwanda.org.rw/index.php?title=COLLECTIONS> [dostęp: 23.10.2022].

²⁶ Genocide Archive of Rwanda. Physical Preservation, https://genocidearchiverwanda.org.rw/index.php?title=Archive_Physical_Preservation [dostęp: 13.10.2022].

Zabezpieczeniem materiałów zajmuje się zespół konserwatorski, który stosuje metody zgodne z międzynarodowymi standardami. Pozyskane dokumenty są porządkowane wg proveniencji i daty powstania, ewidencjonowane i opisywane, a następnie umieszczane w bezkwasowych opakowaniach.

Mając na uwadze sytuację wewnętrzną w Rwandzie, a zwłaszcza potrzebę wychowania obywatelskiego społeczeństwa, utworzenie Genocide Archive Rwanda było priorytetem. W kolejnych latach kontynuowano prace związane z organizacyjno-instytucjonalnym zabezpieczeniem kształtowania narodowego zasobu archiwalnego. 9 maja 2014 r. rząd powołał Rwanda Archives and Library Services Authority (RALSA)²⁷. Jest to urząd zarządzający archiwami i bibliotekami Rwandy. Do jego zadań należy realizacja polityki rządu w dziedzinie archiwów i bibliotek, a także polityki i strategii związanych z zarządzaniem zasobem archiwalnym i bibliotecznym. Po powołaniu RALSA, zwłaszcza w początkowym okresie jego działalności, funkcjonowanie utrudniał brak odpowiednio wykształconych kadr z zakresu archiwistyki i zarządzania dokumentacją. Pierwszym zadaniem RALSA była digitalizacja zgromadzonych akt, rozpoczęta wraz z powołaniem urzędu²⁸. Problem stanowiło indeksowanie zbiorów. Co prawda rwandyjskie uniwersytety rozpoczęły kształcenie specjalistów zarówno na kierunku archiwistyka, jak i – w niezbędnej we współczesnych archiwach – specjalności IT, ale nierozwiązana pozostawała kwestia zdobycia niezbędnego w tej pracy doświadczenia. W styczniu 2016 r. Aegis Trust, za pośrednictwem programu Genocide Archive of Rwanda, przeszkolił młodych wolontariuszy (głównie studentów wspomnianych kierunków studiów i absolwentów szkół średnich o profilu informatycznym) w zakresie konserwacji, opracowywania i indeksowania zbiorów archiwalnych. Proces indeksowania obejmował klasyfikację, opis i przypisanie daty do treści cyfrowych.

Szkoleniem, przeprowadzonym w biurach Kigali Genocide Memorial i Aegis Trust, objęto 36 wolontariuszy. Zakładano, że spośród zeskanowanych w tamtym czasie 1 800 000 kart rwandyjskich materiałów archiwalnych wolontariusze zindeksują około 500 000, dzięki czemu zdobędą niezbędne do dalszej pracy doświadczenie. Naukę rozpoczęto od indeksowania dokumentacji ambasad Rwan-

²⁷ Act 12 of 2001. National Records and Archives Act...

²⁸ Strona internetowa Rwanda Archives and Library Services Authority (www.myculture.gov.rw) jest permanentnie niedostępna. Zob. FamilySearch. Rwanda Archives and Libraries, https://www.familysearch.org/en/wiki/Rwanda_Archives_and_Libraries#Record_Offices [dostęp: 1.01.2024].

dy. Trwała ona ok. pół roku²⁹, a zindeksowane dokumenty zostały udostępnione online na stronach internetowych Ministerstwa Sportu i Kultury. Są wśród nich nieliczne dokumenty rwandyjskie z okresu od odzyskania niepodległości do wydarzeń związanych z ludobójstwem³⁰.

W zasobie National Archives of Rwanda najstarsze dokumenty pochodzą z okresu kolonialnego. Archiwum przechowuje między innymi zbiory sprawozdań administracyjnych oraz korespondencji i planów działania administracji kolonialnej. W ramach wymiany archiwalnej wybrane dokumenty zostały przekazane przez Belgię do Rwandy, pozostałe, wytworzone w urzędach i instytucjach Rwandy, są obecnie przechowywane w Burundi, Belgii, Niemczech, Kongu i innych krajach.

W 2020 r. w Kigali w dystrykcie Gasabo w sektorze Kacyiru oddano do użytku gmach, w którym obok Ministry of National Unity & Civic Engagement, w jednym ze skrzydeł znalazło swoją siedzibę Archiwum Narodowe Rwandy. Mieszczą się tu m.in. ośrodek badawczy i biblioteka historyczna, sale wystawowe, pracownia komputerowa i reprograficzna, działy dokumentacji elektronicznej i digitalizacji. Łącznie archiwum zajmuje powierzchnię 15 671 m².

W czasie, w którym powstawał artykuł, w Archiwum Narodowym Rwandy zdigitalizowano i zindeksowano około 5 250 000 kart dokumentów, z czego ponad 2 000 000 dodano do cyfrowego repozytorium. Z danych za 2018 r. wynika, że w National Archives of Rwanda znajduje się między innymi 44 500 dokumentów z okresu kolonialnego, zarówno kopii cyfrowych, jak i dokumentów papierowych³¹.

Obecnie dostęp do zbiorów archiwów rwandyjskich jest utrudniony. Wgląd w inwentarze i dokumenty archiwalne możliwy jest wyłącznie w budynku Rwanda Archives and Library Services Authority lub National Archives za zgodą archiwisty nadzorującego. Tylko w budynku archiwum działają wszystkie strony internetowe z pełnym dostępem do zdigitalizowanych dokumentów archiwalnych. Nie oznacza to, że w najbliższym czasie sytuacja nie ulegnie zmianie i dostęp zarówno do strony archiwum, jak i inwentarzy oraz części dokumentów zostanie umożliwiony.

---

²⁹ Genocide Archive of Rwanda. Genocide Archive Trains Young Rwandans to Index National Archives 15th March 2016, https://genocidearchiverwanda.org.rw/index.php/News:Genocide_Archive_Trains_Young_Rwandans_to_Index_National_Archives [dostęp: 22.10.2022].

³⁰ Tamże.

³¹ A. Tashobya, *Rwanda to get...*

Zakończenie

Archiwa byłych państw kolonialnych działają zgodnie z zasadami wprowadzonymi w okresie kolonialnym. Problemy, z jakimi borykają się archiwiści w Ugandzie i Rwandzie to przede wszystkim niewystarczająca liczba wykwalifikowanych kadr archiwalnych i niedostateczne zaplecze techniczno-organizacyjne. Należy zwrócić uwagę, że zarówno Uganda, jak i Rwanda są stosunkowo młodymi państwami. Odzyskały niepodległość w 1962 r., zaledwie 62 lata temu. Za nimi burzliwe lata wojen domowych, zamachów stanu i ludobójstwo, które zakończyło się zaledwie 25 lat temu. Państwowa sieć archiwalna w Ugandzie i Rwandzie budowana jest w specyficznych wielopłaszczyznowych uwarunkowaniach. Wśród nich wyróżnić należy tradycyjną, przedkolonialną kulturę, opartą na przekazie ustnym. Źródła pisane oraz te zarejestrowane na innych rodzajach nośników pojawiły się wraz z przybyciem kolonizatorów. Zarówno Brytyjczycy, jak i Belgowie dokumentację wytworzoną w urzędach kolonialnych i związaną z koloniami przekazywali do własnej sieci archiwów. Nieliczne źródła pozostałe po okresie kolonialnym oraz wytworzone w pierwszych latach po uzyskaniu niepodległości zostały w większości zniszczone podczas wojen domowych i licznych konfliktów społecznych.

Dopiero w XXI w., przy pomocy materialnej państw zachodnich i udziale archiwistów z Europy i Stanów Zjednoczonych, rozpoczęto w obu państwach budowę nowoczesnych państwowych sieci archiwalnych. Przy czym w Ugandzie zainicjowanie tego procesu miało miejsce mniej więcej dekadę wcześniej niż w Rwandzie. Podjęte działania mają służyć nie tylko zabezpieczeniu procesów przechowywania i archiwizowania dokumentacji, ale również ułatwieniu zainteresowanym korzystania z niej.

Bibliografia

- Act 12 of 2001. National Records and Archives Act (The Uganda Gazette nr 36 z dnia 15 czerwca 2001 r.), <https://ulii.org/akn/ug/act/2001/12/eng%402001-06-15> [dostęp: 13.12.2022].
- Bar J., *Po ludobójstwie. Państwo i społeczeństwo w Rwandzie 1994–2012*, Kraków 2013.
- Basil D., *Spoleczna i polityczna historia Afryki w XX wieku*, tłum. B. Hlebowicz, Warszawa 2011.
- Derek R. Peterson. Archive catalogues, <https://derekpeterson.com/archive-work/> [dostęp: 19.01.2023].

- Derek R. Peterson, <https://derekpeterson.com> [dostęp: 19.01.2023].
- FamilySearch. Rwanda Archives and Libraries, https://www.familysearch.org/en/wiki/Rwanda_Archives_and_Libraries#Record_Offices [dostęp: 4.12.2023].
- Genocide Archive of Rwanda. Collections, <https://genocidearchiverwanda.org.rw/index.php?title=COLLECTIONS> [dostęp: 23.10.2022].
- Genocide Archive of Rwanda. Genocide Archive Trains Young Rwandans to Index National Archives 15th March 2016, https://genocidearchiverwanda.org.rw/index.php/News:Genocide_Archive_Trains_Young_Rwandans_to_Index_National_Archives [dostęp: 22.10.2022].
- Genocide Archive of Rwanda. History of the Aegis Trust Archive and Documentation Department, https://genocidearchiverwanda.org.rw/index.php?title=History_of_the_Aegis_trust_archive_and_documentation [dostęp: 23.10.2022].
- Genocide Archive of Rwanda. Physical Preservation, https://genocidearchiverwanda.org.rw/index.php?title=Archive_Physical_Preservation [dostęp: 13.10.2022].
- Government of Rwanda records and archives management policy*, https://www.naeb.gov.rw/fileadmin/templates/laws/Records_and_Archives_Management_Policy.pdf [dostęp: 16.11.2020].
- Kosiłło A., *Dekolonizacja Afryki. Kryzys formalnego imperium Wielkiej Brytanii (1939–1951)*, Gdańsk 1997.
- Martin M., *Historia współczesnej Afryki*, Warszawa 2020.
- Olaka M.W., *Renaissance of libraries and archives in Rwanda* (referat wygłoszony na konferencji IFLA WLIC 2015, Cape Town, South Africa, sesja 78 – Library History SIG, 16.08.2015), <https://library.ifla.org/id/eprint/1217/> [dostęp: 12.01.2023].
- Peterson D.R., Vokes R., *The Unseen Archive of Idi Amin*, Prestel Publishing 2021.
- Republic of Uganda. Ministry of Public Service. Uganda National Records and Archives Catalog <https://publicservice.go.ug/national-records-and-archives-catalog/> [dostęp: 20.12.2022].
- Stainton L., *LSA's Derek Peterson, a 2017 MacArthur fellow, is working to untangle Uganda's complicated history – and not just by writing books*, <https://lsa.umich.edu/lsa/news-events/all-news/search-news/a-macarthur-grant-works-to-preserve-uganda-s-history.html> [dostęp: 20.12.2022].
- Tashobya A., *Rwanda to get a National Archives Centre*, „The New Times”, 11.07.2018, <https://www.newtimes.co.rw/news/rwanda-archives-centre> [dostęp: 16.11.2020].
- Uganda National Archives. Chief Secretary's Papers, <https://derekpetersondotcom.files.wordpress.com/2015/07/chief-secretarys-office-deposit.pdf> [dostęp: 4.12.2023].
- Zacharski J.R., *Rwanda. Wojna i ludobójstwo*, Warszawa 2012.
- Zins H., *Historia Afryki Wschodniej*, Wrocław 1986.

„Archives Africa” – internetowy katalog materiałów archiwalnych

Magdalena Niedźwiedzka

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie / University of the National Education Commission, Krakow (Poland)
magdalena.niedzwiedzka@uken.krakow.pl, ORCID 0000-0001-7336-046X

STRESZCZENIE

Nadrzędnym celem artykułu jest zaprezentowanie katalogu internetowego „Archives Africa” jako pomocy archiwalnej i informacyjnej do badań nad dziejami Afryki. Przedstawiono założenia projektu katalogu oraz jego opisy. Dokonano wstępnej analizy stanu badań nad archiwistyką i archiwami w Afryce w oparciu o zagraniczną literaturę przedmiotu. Podjęto także próbę zaprezentowania projektu „Odkrywanie potencjału archiwów kontynentu afrykańskiego” („Finding Africa: exploring the potential of a continent’s archives”), który docelowo miałby stać się narzędziem scalającym informację o zasobie archiwalnym całego kontynentu afrykańskiego. Warto podkreślić, że zainteresowanie badaczy Afryką rośnie. W związku z mobilnością badaczy tego typu projekty stają się koniecznością.

“Archives Africa” – online archival catalog

ABSTRACT

The primary goal of the article is to present the „Archives Africa” online catalogue as an archival and information aid serving research of the history of Africa. The assumptions of the catalogue project and its descriptions are presented. Preparing this article had an additional outcome: incipient analysis of the state of research on archival science and archives in Africa, based on foreign literature. An attempt was also made to present the entire “Finding Africa: exploring the potential of a continent’s archives” project, which would ultimately become an information tool consolidating information about archival holdings of the entire African continent. It is worth emphasizing that research interest in Africa is growing; given researchers’ mobility, projects such as this one are becoming a necessity.

SŁOWA KLUCZOWE

Archiwa Afryki, dziedzictwo kolonializmu, katalog internetowy, pomoce archiwalne

KEYWORDS

Archives Africa, legacy of colonialism, online catalogue, archival finding aids

Stan badań nad archiwami w Afryce – wprowadzenie

O potencjale archiwów Afryki niewiele się w Polsce mówi, ale też mało o nich wiadomo. Stan badań na ten temat jest znikomy¹, w szczególności jeśli chodzi o badania archiwoznawcze². O zasobie archiwalnym archiwów afrykańskich można się dowiedzieć więcej z publikacji zachodnioeuropejskich, powstałych w przeważającej mierze w państwach będących byłymi twórcami tego zasobu – należy tu podkreślić kolonialne podporządkowanie Afryki m.in. Francji, Belgii czy Wielkiej Brytanii. Dlatego też to właśnie na podstawie literatury powstałej w tych krajach możemy poszukiwać najbardziej aktualnego stanu badań, w szczególności publikacji omawiających zasób archiwalny byłych kolonii. Dotychczas w państwach tych badacze podejmowali się tworzenia przewodników, informatorów i katalogów materiałów archiwalnych dotyczących Afryki i krajów afrykańskich, przechowywanych w zasobach archiwalnych krajów kolonizujących³. Do chwili obecnej Afryka nie doczekała się pomocy archiwalnych do materiałów przechowywanych na terytoriach krajów afrykańskich, a zaznaczmy, że od czasu postkolonialnego materiały te nie opuściły kontynentu. Dlatego też bardzo istotne jest tworzenie wspomnianych pomocy, które ułatwią badaczom przeprowadzenie wstępnej kwerendy.

Celem badań była analiza i omówienie pierwszego międzynarodowego projektu związanego z powstaniem internetowego katalogu materiałów archiwalnych przechowywanych na terenie Afryki – „Archives Africa”. Stanowi on ważny element międzynarodowej informacji archiwalnej, szczególnie istotnej dla

¹ Można się posiłkować jedynie wzmiankami z publikacji z zakresu bibliotekoznawstwa, zob. E. Piotrowska, *Biblioteki i bibliotekarstwo we współczesnym Egipcie*, „Biuletyn EBIB” 2008, nr 1(92), <http://www.ebib.info/2010/92/a.php?piotrowska> [dostęp: 23.05.2024].

² Pierwszy artykuł archiwoznawczy dotyczący Archiwów Narodowych Ugandy i Rwandy został opublikowany w „Archeionie” w 2024 r.; pojawił się w dostępie on-line przed przesłaniem do redakcji niniejszej pracy. Zob. W. Gierszewska, *Archiwa narodowe Ugandy i Rwandy*, „Archeion” 2024, t. 125, <https://doi.org/10.4467/26581264ARC.24.001.18718> [dostęp: 28.05.2024]. Wcześniej wyniki wstępnych badań dotyczących archiwów Republiki Południowej Afryki zostały omówione w artykule M. Leśniewskiego, *Trochę egzotyki – raport z badań w archiwach i bibliotekach Republiki Południowej Afryki*, „Archeion” 2015, t. 116, s. 111–123.

³ D.E. Gardinier, H. Gailey, *African Archives*, „Africana Newsletter” 1963, t. 1, z. 3, s. 37–39; H. Legros, C.A. Keim, *Guide to African Archives in Belgium*, „History in Africa” 1996, t. 23, s. 401–409; C. Dickerman, D. Northrup, *Africanist Archival Research in Brussels*, ibidem, 1982, t. 9, s. 359–365; P. Carson, *Materials for West African History in the Archives of Belgium and Holland*, Londyn 1962; W. De Craemer, *The Congo/Zaire Archives of Northern (Flemish) Belgian Jesuit Province in Brussels, Belgium*, „History in Africa” 1997, t. 4, s. 87–290.

badania nad historią krajów afrykańskich. Katalog ten został poddany analizie, wraz z tłumaczeniem poszczególnych elementów opisu katalogowego, i stanowi pierwsze tego typu omówienie w Polsce, które ma na celu przybliżenie tej międzynarodowej inicjatywy szerszemu gronu odbiorców. Badanie rozpoczęto od analizy literatury związanej z tematyką archiwalną na kontynencie afrykańskim powstałą w krajach kolonizujących. Pozwoliło to na określenie stanu badań nad archiwistyką i zarządzaniem dokumentacją w Afryce. Dotyczy to przede wszystkim terenów subsaharyjskich, ze szczególnym uwzględnieniem terenów południowych, o czym będzie mowa dalej. Analiza stanu badań pozwoliła również przybliżyć instytucje badawcze zajmujące się tematyką związaną z archiwistyką i zarządzaniem dokumentacją na kontynencie afrykańskim. Jednocześnie badanie umożliwiło docenienie wartości katalogu internetowego „Archives Africa”. Jego znaczenie jest tym większe, że w dobie społeczeństwa informacyjnego kraje afrykańskie nie posiadają adekwatnych do obecnych czasów pomocy archiwalnych, nie mówiąc już o zintegrowanym systemie pomocy archiwalnych. Dlatego też należy zwrócić szczególną uwagę na wspomniany katalog internetowy oraz jego wyjątkowe walory informacyjne, gdyż do tej pory wszelkie dane o zasobie przechowywanym w archiwach Afryki były dostępne jedynie na miejscu lub w załączonych do pobrania plikach na stronach internetowych⁴. Celem artykułu jest zatem analiza i omówienie katalogu internetowego „Archives Africa” oraz rozpoznanie stanu badań nad archiwami, archiwistyką i zarządzaniem dokumentacją w Afryce.

We współczesnej Afryce widoczne są podobne zainteresowania badawcze z zakresu archiwistyki i zarządzania dokumentacją, jakie możemy obserwować np. w naszym kraju. Na szczególną uwagę zasługuje postać profesora Patricka Ngulube oraz jego uczniów i współpracowników z Uniwersytetu Południowej Afryki (University of South Africa, UNISA), których publikacje na pewno mogą przybliżyć kwestie współczesnego podejścia do kwestii związanych z archiwoznawstwem⁵. Z tekstów innych autorów jednym z ciekawszych, przybliżają-

---

⁴ Zob. W. Gierszewska, *Archiwa narodowe...*, s. 10.

⁵ P. Ngulube, *Preservation and access to public records and archives in South Africa*, 2003, <https://researchspace.ukzn.ac.za/server/api/core/bitstreams/67ecd7a0-8235-4912-83cb-1ef78feefbdc/content> [dostęp: 19.09.2024]; M. Ngoepe, *Archives without archives: a window of opportunity to build inclusive archive in South Africa*, „Journal of the South African Society Archivists” 2019, t. 52, s. 149–166, <https://www.ajol.info/index.php/jsasa/article/view/191336> [dostęp: 22.05.2024]; M. Modiba, P. Ngulube, N. Marutha, *Discharging records management activities using artificial intelligence at the Council for Scientific and Industrial*

cym badania nad zarządzaniem dokumentacją, jest artykuł pt. *A framework for electronic records management in support of e-government in Kenya*⁶ (Zarządzanie dokumentacją elektroniczną jako wsparcie e-administracji w Kenii), powstały jako efekt badań doktoranckich z 2016 r. Publikacja obrazuje zakres wspierania wprowadzania e-administracji przy wykorzystaniu elektronicznego zarządzania dokumentacją. Badania prowadzone z dużym wsparciem wspomnianego Patrica Ngulube na Uniwersytecie Południowej Afryki oscylują wokół zarządzania dokumentacją i wprowadzania systemów teleinformatycznych – zarówno w zarządzaniu dokumentacją, jak i w archiwach⁷. Prace z zakresu archiwistyki, archi-

---

Research in South Africa, „African Journal of Library, Archives and Information Science” 2023, t. 33, nr 1, s. 39–52; N.F. Moshia, P. Ngulube, *The utilization of open research data repositories for storing and sharing research data in higher learning institutions in Tanzania*, „Library Management” 2023, t. 44, s. 566–580, <https://doi.org/10.1108/LM-05-2023-0042> [dostęp: 24.05.2024]; M. Mubuyaeta, P. Ngulube, *Knowledge management implementation strategy for knowledge management systems in two mobile telecommunication companies Namibia*, „Regional Journal of Information and Knowledge Management” 2023, t. 8, nr 1, s. 123–150; T. Nyathi, S. Chabikwa, P. Ngulube, *Preservation of organizational memory at the National University of Science and Technology, Zimbabwe*, ibidem, nr 2, s. 101–116; S. Chabikwa, N. Mnjama, M. Bolaane, P. Ngulube, *Memory and archives: Documenting white minorities in post-colonial Zimbabwe*, „African Journal of Libraries, Archives and Information Science” 2024, t. 32, nr 2, s. 245–255; G. Tsvuura, P. Ngulube, *A framework for the digitisation of records and archives at selected state universities in Zimbabwe*, „South African Journal of Information Management” 2021, t. 23, nr 1, s. 32–40, <https://sajim.co.za/index.php/SAJIM/article/view/1312> [dostęp: 5.09.2024]; T.M. Masenya, P. Ngulube, *Digital preservation systems and technologies in South African academic libraries*, ibidem, s. 1–11, <https://www.scielo.org.za/pdf/sajim/v23n1/09.pdf> [dostęp: 5.09.2024]; K.K. Adu, P. Ngulube, *Key threats and challenges to the preservation of digital records of public institutions in Ghana*, „Information, Communication & Society” 2017, t. 20, nr 8, s. 1127–1145; eidem, *Preserving the digital heritage of public institutions in Ghana in the wake of electronic government*, „Library Hi Tech” 2016, t. 34, nr 4, s. 748–763; T. Kalusopa, P. Ngulube, *Record management practices in labour organisations in Botswana*, „South African Journal of Information Management” 2012, t. 14, nr 1, s. 1–15, <https://sajim.co.za/index.php/sajim/article/view/513/552> [dostęp: 5.09.2024]; G.S. Nkala, P. Ngulube, S. Mangena, *E-records readiness at the Nation Archives of Zimbabwe. Mousaion*, ibidem, 2012, t. 30, nr 2, s. 107–116; I. Murambiwa, P. Ngulube, *Measuring access to public archives and developing an access index: experiences of the National Archives of Zimbabwe*, „ESARBICA Journal” 2011, t. 30, s. 83–101; P. Ngulube, M. Masuku, D.T. Sigauke, *The role of archives in preserving indigenous knowledge systems in Zimbabwe: Is (re)inventing themselves the answer?*, ibidem, s. 261–278.

⁶ C.M. Ambira, H.N. Kemoni, P. Ngulube, *A framework for electronic records management in support of e-government in Kenya*, „Records Management Journal” 2019, t. 29, nr 3, s. 305–319.

⁷ S. Katuu, *Advancing archives and records management professionals in Africa*, „Global Knowledge, Memory and Communication” 2024, t. 73, nr 3, s. 331–353; H.N. Kemoni, *Management of electronic records: Review of empirical studies from the Eastern, Southern Africa Regional Branch of the International Council on Archives (ESARBICA) region*, „Records Management Journal” 2009, t. 19, nr 3, s. 190–203; M. Ngoepe, *Records management models in the public sector in South Africa:*

woznawstwa oraz pozostałych zagadnień archiwalnych dotyczą w szczególności państw południowej i południowo-wschodniej Afryki lub jej części określanej jako subsaharyjska. Wyróżnić należy publikacje na temat badań nad dostępem do zasobów archiwalnych w Internecie oraz udostępniania w nim informacji archiwalnej. Wzrost zainteresowania tym tematem był widoczny szczególnie w trakcie pandemii COVID-19⁸. Uwagę należy zwrócić także na artykuły traktujące o problematyce stosunków politycznych panujących w południowej Afryce oraz wynikających z tego problemów z dostępnością do archiwów i ich zasobów⁹. Największa świadomość dotycząca działalności archiwów w kwestii zachowania dziedzictwa i historii Afryki, i – co się z tym łączy – najwięcej publikacji na ten temat, występuje na południu kontynentu, gdzie wielu badaczy jest również zrzeszonych w Stowarzyszeniu Archiwistów Południowoafrykańskich (South African Society of Archivists, SASA)¹⁰. Teksty dotyczą ponadto badań nad stanem obecnym i przyszłością archiwów w krajach południowej Afryki¹¹ oraz dokumentacji audialnej i audiowizualnej przechowywanej w archiwach subsaharyjskich¹². Jeśli chodzi o prześledzenie zmian w archiwach i postrzeganiu archiwistów w krajach południowej Afryki, należy zwrócić uwagę na badania Verne Harrisa, którego artykuły docierały do szerszego grona odbiorców m.in. w Stanach Zjednoczonych¹³.

Is there a flicker of light at the end of the dark tunnel?, „Information Development” 2016, t. 32, nr 3, s. 338–353.

- ⁸ J. Maluleka, M. Nkwe, P. Ngulube, *Online presence of public archival institutions of South Africa*, <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/CC-10-2022-0034/full/pdf?title=online-presence-of-public-archival-institutions-of-south-africa> [dostęp: 22.05.2024].
- ⁹ P. Lulu, *The virtual stampede for Africa: digitisation, postcoloniality and archives of the liberation struggles in Southern Africa*, „Innovation” 2007, nr 34, <https://repository.uwc.ac.za/bitstream/handle/10566/259/LuluStampede2007.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 22.05.2024].
- ¹⁰ B. Conradie, *Taking stock: South African Society of Archivists from 1960s to beyond the millennium*, „Journal of the South African Society of Archivists” 2012, t. 45, s. 85–95; V. Harris, S. Hatang, *Archives, identity and place: Dialogue on what it (might) mean(s) to be an African archivist*, „ESAR-BICA Journal” 2000, t. 19, s. 45–58.
- ¹¹ C. Nengomasha, *The past, present and future of records and archives management in sub-Saharan Africa*, „Journal of the South African Society of Archivists” 2013, t. 46, <https://www.ajol.info/index.php/jsasa/article/view/100084> [dostęp: 22.05.2024].
- ¹² D. Rakemane, O. Mosweu, *Challenges of managing and preserving audio-visual archives in archival institutions in Sub Saharan Africa: a literature review*, „Collection and Curation” 2023, t. 40, nr 2, s. 42–50.
- ¹³ V. Harris, *Redefining archives in South Africa: public archives and society in transition, 1990–1996*, „Archivaria” 1996, t. 42, s. 6–21; idem, *Exploring archives: an introduction to archival ideas and practice in South Africa*, Pretoria 2000; idem, *The archival silver: a perspective on the construction of social memory in archives and the transition from apartheid to democracy* [w:] *Refiguring the archive*, red. C. Hamilton, V. Harris et al., Kapsztad 2002, s. 135–160; idem, *Claiming less, delivering*

Publikacje południowoafrykańskie skupiają się również wokół wytwarzanych źródeł historii, m.in. przekazów historii mówionej lub też materiałów audio-video¹⁴. Ponadto w Afryce południowej podejmuje się tematykę wkraczania archiwów w erę postkolonialną, która dotyczy formowania się i realizacji funkcji archiwów oraz zarządzania dokumentacją¹⁵. Dość rzadko natomiast pojawiają się artykuły na temat stanu badań nad archiwami w Afryce lub takie, które starają się przybliżyć konkretne zagadnienia z zakresu archiwistyki¹⁶.

Przywołana literatura nie stanowi całości, ale przedstawia obraz tego, jak kształtują się zainteresowania badawcze związane z archiwistyką na terenach

---

more: A critique of positivist formulations on archives in South Africa [w:] idem, *Archives and Justice: a South Africa perspective*, Chicago 2007, s. 9–22; idem, *Redefining archives in South Africa: public archives and society in transition 1990–1996* [w:] idem, *Archives and Justice...*, s. 173–202; idem, *Contesting remembering and forgetting: the Archive of South Africa's Truth and Reconciliation Commission* [w:] idem, *Archives and Justice...*, s. 289–304; idem, "They should have destroyed more": the destruction of public records by the South African State in the final years of apartheid, 1990–1994, idem, *Archives and Justice...*, s. 305–336; idem, *Twenty years of post-apartheid archiving: have we reckoned with the past, or has the past reckoned with us?*, „Journal of the South African Society of Archivist” 2014, t. 47, s. 88–92.

¹⁴ S. Hatang, *Converting orality to material custody: is it a noble act of liberation or is it an act of incarceration?*, „ESARBICA Journal” 2000, t. 19, s. 23–30; idem, *Jonah swallowed by the whale: the challenges faced by the archives in archiving orality, with a special focus on the national oral history pilot project in South Africa*, „ESARBICA Journal” 2002, t. 2, s. 82–86; K. Molobye, *Building a new home of our history – the Bafokeng Digital Archive*, „Journal of the South African Society of Archivist” 2014, t. 47, s. 50–60; T. Mosweu, *Digitising the oral history collection at Botswana National Archives and Records Services: problems and prospects*, „Journal of the South African Society of Archivists” 2011, t. 44, s. 124–130; M. Ngoepe, T. Setumu, *Converting oral narratives into written literature: lessons learnt from heritage projects undertaken in the Makgabeng area, Limpopo, South Africa*, „Mousaion” 2016, t. 34, nr 4, s. 147–162.

¹⁵ M. Ngoepe, *Is archives and records management cursed in South Africa?*, „ESARBICA Newsletter” 2011, t. 23, s. 2–3; idem, *Archival orthodoxy of post-custodial realities for digital records in South Africa*, „Archives and Manuscripts” 2017, t. 45, nr 1, s. 31–44; idem, S. Katuu, *Provision of records created in networked environments in the curricula of institutions of higher learning in Africa*, „New Review of Information Networking” 2017, t. 22, nr 1, s. 1–12; M. Ngoepe, S. Keakopa, *An assessment of the state of national archival and records systems in the ESARBICA region: a South Africa-Botswana comparison*, „Records Management Journal” 2011, t. 21, nr 2, s. 122–134; M. Ngoepe, A. Saurombe, *Provisions for managing and preserving records created in networked environments in the archival legislative frameworks of selected member states of the Southern African Development Community*, „Archives and Manuscript” 2016, t. 44, nr 1, s. 24–41; T. Setumu, *Inclusion of rural communities in national archival and records system: a case study of Blouberg-Makgabeng-Senwabarwana area*, „Journal of the South African Society of Archivists” 2015, t. 48, s. 34–44.

¹⁶ OB. Onyancha, *Public programming in the archival literature: revelations from a content analysis of the subject matter*, „ESARBICA Journal” 2016, t. 35, s. 46–65.

afrykańskich i dostarczają informacji o działalności naukowej prowadzonej na tym kontynencie. Niniejszy artykuł stanowi jedynie wprowadzenie do zagadnień archiwistyki afrykańskiej. W przyszłości, w miarę możliwości, tematyka ta będzie kontynuowana, szczególnie w zakresie określenia kierunków rozwoju archiwistyki w Afryce, z uwzględnieniem różnych ośrodków badawczych. Na obecną chwilę wykorzystano wyżej wymienione badania krajów kolonizujących, a także prowadzone w Afryce badania uniwersyteckie. Wśród nich za najbardziej znaczące należy uznać te realizowane w Republice Południowej Afryki w Pretorii na Uniwersytecie Południowej Afryki, a także publikacje Stowarzyszenia Archiwistów Południowoafrykańskich. W związku z powyższym przedstawiony stan badań dotyczy głównie południowej Afryki. Łączy się on także z podstawowym celem artykułu, którym jest przybliżenie internetowego katalogu materiałów archiwalnych zawierającego dokumentację z obszaru Madagaskaru, o czym będzie mowa w dalszej części tekstu.

Projekt „Odkrywanie potencjału archiwów kontynentu afrykańskiego” („Finding Africa: exploring the potential of a continent’s archives”)

Z potencjału drzemącego w archiwach na tym terenie częściej zdają sobie sprawę zachodni badacze, którzy już nie po raz pierwszy zdecydowali się na współpracę z archiwistami afrykańskimi. Jej efektem stał się projekt „Odkrywanie potencjału archiwów kontynentu afrykańskiego” („Finding Africa: exploring the potential of a continent’s archives”). Stanowi on pokłosie badań nad historią Afryki prowadzonych w King’s College London. Skutkiem realizacji tegoż projektu jest katalog internetowy „Archives Africa”, którego cel nadrzędny stanowi zebranie informacji o zasobie archiwalnym Afryki. Jego realizacja do chwili obecnej dotyczyła tylko zasobu archiwów Madagaskaru, ale projekt katalogowy nie jest ostatecznie zamknięty i, jeśli możliwości finansowe oraz polityki dostępu do archiwaliów na to pozwolą, będzie kontynuowany.

„Archives Africa” to część wspomnianego przedsięwzięcia, wspieranego i rozwijanego przez zespół z King’s College London i Archiwa Narodowe Madagaskaru (National Archives of Madagascar). Projektem, który trwał od 2018 r., kierowali Vincent Hiribarren (historia, King’s College London) i Geoffrey Browell (archiwum, King’s College London). Sahondra Sylvie Andriamihamina (dyrektor Archi-

wów Narodowych Madagaskaru) koordynowała z kolei afrykański zespół archiwistów klasyfikujących materiały archiwalne do katalogu on-line w Antananarywie. Pete Vox (IMAGIZ) odpowiadał za instalację oprogramowania AtoM¹⁷ i dbał o to, aby strona internetowa działała na Madagaskarze. Jean-Pierre Bat pomógł natomiast opracować nowy inwentarz on-line i zapewnić jego rozpowszechnienie wśród archiwistów¹⁸. Wyzwanie, jakiego podjął się zespół, było o tyle trudne, że katalog, oprócz ogólnodostępnego opisu, musiał również sprostać wymaganiom francuskojęzycznym. Udało się to dzięki wykorzystaniu oprogramowania AtoM, „Access to Memory”. Jest to aplikacja internetowa typu *open source*, pierwotnie zbudowana w oparciu o standardy Międzynarodowej Rady Archiwów, tj. Międzynarodowy standard opisu archiwalnego ISAD(G)¹⁹, Międzynarodowy standard archiwalnych haseł wzorcowych ISAAR(CPF)²⁰, Międzynarodowy standard opisywania instytucji z zasobem archiwalnym ISDIAH²¹ i Międzynarodowy standard opisu funkcji ISDF²². AtoM został zaprojektowany tak, aby można go było dostosować do wielojęzycznych opisów archiwalnych tworzonych w różnych krajach. Może być używany przez pojedynczą instytucję do wprowadzania własnych opisów lub skonfigurowany jako repozytorium gromadzące opisy wielu współpracujących instytucji²³. Dodatkowo daje możliwość publikacji zawartości w sieci, co jest bardzo istotne przy tworzeniu katalogów internetowych.

Projekt „Odkrywanie potencjału archiwów kontynentu afrykańskiego” ma zostać zrealizowany do 2029 r., ale jego kontynuacja, jak wcześniej wspomniano, jest uzależniona od wielu czynników, a samo założenie inicjatywy dopuszcza możliwość uczestnictwa wszystkich chętnych archiwów kontynentu afrykańskiego. Badacze King’s College London chcieli stworzyć pomoce archiwalne, które po-

---

¹⁷ AtoM, <https://www.accesstomemory.org/en/> [dostęp: 29.05.2024].

¹⁸ Archives Africa, <https://archives-africa.org/> [dostęp: 29.05.2024].

¹⁹ Międzynarodowy standard opisu archiwalnego ISAD(G), <https://www.ica.org/resource/isadg-general-international-standard-archival-description-second-edition/> [dostęp: 23.09.2024].

²⁰ Międzynarodowy standard archiwalnych haseł wzorcowych ISAAR (CPF), <https://www.ica.org/resource/isaar-cpf-international-standard-archival-authority-record-for-corporate-bodies-persons-and-families-2nd-edition/> [dostęp: 23.09.2024].

²¹ Międzynarodowy standard opisu instytucji z zasobem archiwalnym ISDIAH, <https://www.ica.org/resource/isdiah-international-standard-for-describing-institutions-with-archival-holdings/> [dostęp: 23.09.2024].

²² Międzynarodowy standard opisu funkcji ISDF, <https://www.ica.org/resource/isdf-international-standard-for-describing-functions/> [dostęp: 23.09.2024].

²³ Instrukcja użytkownika AtoM, <https://www.accesstomemory.org/en/docs/2.8/user-manual/overview/intro/> [dostęp: 19.09.2024].

mogłyby się odpowiednio przygotować do kwerendy. Jak sami wskazali, pozwoliliby to na wykorzystanie źródeł afrykańskich w badaniach nad historią Afryki²⁴. Twórcy bazy wzorowali się na krajach europejskich, gdzie system pomocy archiwalnych, w tym katalogów internetowych, jest obecnie bardzo rozpowszechniony²⁵. Wcześniej archiwa w Afryce (np. w Nigerii) posiadały tylko spisy zespołów lub dokumentów, dostępne w formacie PDF, do przejrzania on-line²⁶. Katalog stworzony w ramach projektu stanowi współczesne narzędzie wyszukiwawcze, które pozwala nie tylko na wyszukanie informacji o zasobie, ale również na dostęp do poszczególnych dokumentów²⁷, wyselekcjonowanych przez archiwistów z archiwów w Antananarywie²⁸. Należy zaznaczyć, że obecnie nie zamieszczono w nim żadnych dostępnych on-line skanów, jednak katalog jest na to przygotowany²⁹. Przy współpracy i zaangażowaniu pracowników archiwów udało się stworzyć opisy katalogowe w dwóch językach, dzięki czemu stanowi on bardzo dobre narzędzie informacyjne dla użytkowników. Warto podkreślić, że cały projekt dotyczący archiwaliów z terenu Madagaskaru nie polegał jedynie na stworzeniu opisu katalogowego i wprowadzeniu go do sieci. Wcześniej należało dokumentację przygotować, uporządkować i opracować³⁰.

Katalog internetowy „Archives Africa”

Katalog internetowy „Archives Africa” jest bardzo intuicyjnym narzędziem. Materiały w nim zawarte można przeglądać za pomocą grup tematycznych dotyczących opisu: instytucji rządowych, archiwów, funkcji, a także indeksów przedmiotowych oraz obiektów cyfrowych. Opis archiwalny opracowano na poziomie zespołu i serii. Jako twórców potraktowano Rząd Madagaskaru oraz Archiwum Narodowe Madagaskaru. Podział ten jest nie do końca zrozumiały, gdyż dokumentacja przypisana do archiwum nie jest z nim bezpośrednio związana prowe-

---

²⁴ Film „Finding Africa” jest dostępny na stronie: Archives Africa, <https://archives-africa.org/> [dostęp: 29.05.2024].

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Archives Africa, <https://archives-africa.org/> [dostęp: 29.05.2024].

²⁹ Obiekty cyfrowe w katalogu „Archives Africa” zob. <https://archives-africa.org/catalogues/index.php/informationobject/browse?view=card&onlyMedia=1&topLod=0> [dostęp: 29.05.2024].

³⁰ Film „Finding Africa”.

niencyjnie, a samo Archiwum Narodowe nie jest jej twórcą, a jedynie podmiotem przechowującym. Trudno się odnieść bezpośrednio do tej klasyfikacji, gdyż pełna struktura zasobu w archiwum na Madagaskarze jest nieznana. Z informacji podanych przez projektantów katalogu wynika, iż to sami archiwiści dostarczali opisy katalogowe i są one oparte na ich wiedzy wynikającej z pracy z materiałami archiwalnymi³¹. Z tego względu dopiero pod nazwą umieszczono odniesienie do twórcy danych dokumentów (np. Rząd Madagaskaru, Ministerstwo Sztuki i Kultury itd.). Następnie opis dotyczy miejsca. Tutaj rekordy rozbudowano wyłącznie dla Antananarywy, Madagaskaru i Afryki, gdyż w katalogu zebrano tylko materiały pochodzące z tego terenu³². Kolejny opis archiwalny rozszerzono o indeks przedmiotowy, w ramach którego możemy przeszukiwać katalog w oparciu o następujące hasła: administracja centralna, administracja publiczna, rząd, ośrodek badawczy, badania oceanograficzne, oceanografia, organizacje naukowe, administracja naukowa, osoby niepełnosprawne³³, osoby wykluczone społecznie (np. materiały dotyczące analfabetyzmu)³⁴. Należy pamiętać, że katalog ten jest konstruowany w oparciu o AtoM, a ten korzysta – jak już zauważono – z opisu wielopoziomowego. Wykorzystanie właśnie takich rozwiązań daje możliwość dotarcia do informacji z różnych płaszczyzn wyszukiwawczych, jednak przy analizie samego systemu wyszukiwawczego można odnieść wrażenie powtarzających się informacji. Stąd też drugim podziałem tematycznym, pod kątem którego możemy przeglądać katalog, jest podział według aktotwórców. Wyróżnić tu można Rząd Madagaskaru, Ministerstwo Usług Publicznych i Prawa Społecznego, Ministerstwo Młodzieży i Sportu, Towarzystwo Rozwoju Gospodarczego Regionu Morondava, Ministerstwo Badań Naukowych i Technologii itd.³⁵ Kolejny stanowią instytucje archiwalne przechowujące zbiory, ale w tym przypadku, z racji wprowadzenia materiałów pochodzących jedynie z Archiwum Narodowego Madagaskaru, jest dostępny tylko jeden rekord³⁶. Następną możliwością przeszukiwania,

---

³¹ Ibidem.

³² Indeks geograficzny w katalogu „Archives Africa” zob. <https://archives-africa.org/catalogues/index.php/informationobject/browse> [dostęp: 26.05.2024].

³³ Ibidem.

³⁴ Opis przedmiotowy w katalogu „Archives Africa” zob. <https://archives-africa.org/catalogues/index.php/informationobject/browse?subjects=2266&places=2231&sort=alphabetic> [dostęp: 26.05.2024].

³⁵ Archives Africa. Instytucje, <https://archives-africa.org/catalogues/index.php/actor/browse> [dostęp: 26.05.2024].

³⁶ Instytucje archiwalne przechowujące dokumenty indeksowane w katalogu „Archives Africa” zob. <https://archives-africa.org/catalogues/index.php/repository/browse> [dostęp: 29.05.2024].

jaką daje nam katalog, jest opis według funkcji. Niestety nie wprowadzono do niego żadnych przypisanych rekordów, dlatego jest on dość enigmatyczny i nie wiadomo, do jakich funkcji się odnosi³⁷. Najbardziej rozbudowany natomiast został podział tematyczny (przedmiotowy). Na chwilę obecną obejmuje kilka haseł. Są to kolejno: artyści, architektura, kontrola urodzeń, administracja centralna, komunikacja, demografia, planowanie rodziny, rząd, nauczyciele, pomniki, oceanografia, sport, telekomunikacja, młodzież itp.³⁸ Wyszukiwanie z tego poziomu katalogowego jest bardzo intuicyjne i prowadzi użytkownika do najlepszych rezultatów. Przedostatnią opcją wyszukiwania tematycznego jest wyszukiwanie według miejsca, stanowiące o głębi informacyjnej katalogu, ale – jak wyżej wspomniano – rozbudowano je obecnie tylko o trzy elementy³⁹. Ostatnim kryterium podziału jest możliwość zlokalizowania obiektów cyfrowych, których niestety dotychczas nie dodano do katalogu⁴⁰. Wynika to z braku dostępu do materiałów oraz środków na ich digitalizację, choć realizatorzy projektu przewidują taką możliwość, jeśli budżet i warunki polityczne na to pozwolą⁴¹. Obecnie katalog ma stanowić przede wszystkim pomoc informacyjną, opartą o rozbudowany system indeksowy.

Opis katalogowy na poziomie jednostki jest prowadzony w dwóch językach: angielskim i francuskim⁴². Pomimo tego, że dokumenty spisano również w innych językach, to w katalogu zastosowano tylko te dwa⁴³. Wzorem stosowanym w ISAD(G) podzielono go na bloki dotyczące identyfikacji (zawartości), miejsca i warunków dostępu do materiałów archiwalnych. Pierwszy zawiera informacje na temat identyfikatora nadanego w trakcie przygotowania materiałów do katalogu, tytułu oryginalnego, dat skrajnych, rodzaju dokumentacji, liczby stron (w tym również liczby stron zapisanych i pustych). Miejsce przechowywania, określone jako blok obszaru przechowywania (najprawdopodobniej jest to kalka

³⁷ Funkcje w katalogu „Archives Africa” zob. <https://archives-africa.org/catalogues/index.php/function/browse> [dostęp: 29.05.2024].

³⁸ Indeks tematyczny (przedmiotowy) w katalogu „Archives Africa” zob. <https://archives-africa.org/catalogues/index.php/subjects?page=1&limit=20&sort=alphabetic> [dostęp: 29.05.2024].

³⁹ Indeks geograficzny w katalogu „Archives Africa” zob. <https://archives-africa.org/catalogues/index.php/places> [dostęp: 29.05.2024].

⁴⁰ Obiekty cyfrowe w katalogu „Archives Africa” zob. <https://archives-africa.org/catalogues/index.php/informationobject/browse?view=card&onlyMedia=1&topLod=0> [dostęp: 29.05.2024].

⁴¹ Film „Finding Africa”.

⁴² Przykład opisu jednostki w katalogu „Archives Africa” zob. <https://archives-africa.org/catalogues/index.php/registre-des-droits-de-douane-de-maroantsetra> [dostęp: 29.05.2024].

⁴³ Film „Finding Africa”.

językowa ze standardów opisu archiwalnego Międzynarodowej Rady Archiwów), dotyczy lokalizacji opisywanych materiałów, a także wskazuje, jakie są możliwości, aby z nich skorzystać. Warto zaznaczyć, że decyzja o udostępnianiu podejmowana jest na miejscu, na wniosek. Podobnie z wykonaniem reprodukcji. Ostatni element natomiast oznacza stan, w jakim znajdują się materiały – pozwalający, bądź też nie, na odczyt dokumentów⁴⁴ (stan zachowania). Należy podkreślić, że opisy te są najczęściej zaczerpnięte z samych materiałów, ale zdarza się również, że tworzyli je archiwiści już w trakcie opracowywania i przygotowywania katalogu⁴⁵. Nie zostało to jednak zaznaczone w opisie katalogowym, w którym nie ma rozróżnienia na tytuły oryginalne i nadane.

W projekcie „Archives Africa” zbadano ponadto nowe metody szybkiego katalogowania w archiwach, które nie prowadzą działalności naukowej i nie opracowują materiałów archiwalnych. Jego twórcy podkreślają wagę projektu oraz towarzyszących mu badań terenowych w Antananarywie. Proces opracowania archiwaliów rozpoczął się od przygotowania prototypowego tezaurusu umożliwiającego lepsze opisanie zbiorów z perspektywy afrykańskiej. W tym miejscu należy również podkreślić znaczenie powiązań naukowych między archiwistami i pracownikami naukowymi w Afryce i Wielkiej Brytanii oraz między zbiorami przechowywanymi w Afryce a zbiorami przechowywanymi poza nią⁴⁶.

Podsumowanie

Katalog internetowy „Archives Africa” stanowi wyjątkowe narzędzie informacyjne. Jeżeli założenia autorów projektu się powiodą, i inne kraje afrykańskie będą w nim również partycypować, wprowadzając swoje opisy katalogowe, to w przyszłości stanie się kompleksową pomocą archiwalną, ogólnodostępną i dającą możliwość rozbudowania głębi informacyjnej. Warto w tym miejscu również zauważyć rosnące znaczenie katalogów internetowych oraz projektów wyszukujących informacje zawarte w katalogach rozproszonych. Należy podkreślić, że omawiany powyżej projekt oparto na sukcesie inicjatywy „AIM25” (Archives in London and the M25 Area), która od 1999 r. wspiera przeszuki-

---

⁴⁴ Przykładowy opis jednostki w katalogu „Archives Africa” zob. <https://archives-africa.org/catalogues/index.php/armees-volontaires-ii-et-iii-vakinankaratra-2> [dostęp: 28.05.2024].

⁴⁵ Film „Finding Africa”.

⁴⁶ Opis projektu „Archives Africa” zob. <https://archives-africa.org/> [dostęp: 31.07.2024].

wanie katalogów archiwalnych przez studentów, badaczy i ogół społeczeństwa anglosaskiego. „AIM25” zbiera materiały z ponad 150 organizacji kulturalnych w całym Londynie, w tym uniwersytetów, towarzystw naukowych i samorządu⁴⁷. Pokazuje to, jak ważne we współczesnym świecie badaczy i użytkowników archiwów jest poszukiwanie i scalanie informacji, w tym również informacji o zasobie archiwalnym. Badacze z King’s College London wskazali na szczególną potrzebę wstępnej kwerendy przed podróżą na kontynent afrykański oraz szersze wykorzystanie źródeł zgromadzonych w krajach Afryki do opracowania historii tych państw. Warto zauważyć, że wcześniej badacze chętniej wykorzystywali materiały zgromadzone w krajach kolonizujących, o czym świadczy chociażby szereg przytoczonych wcześniej publikacji traktujących o materiałach archiwalnych dotyczących Afryki, a przechowywanych m.in. w Belgii, Francji czy Wielkiej Brytanii. Katalogi internetowe dostarczają informacji o zasobie przechowywanym na danym terenie, w tym przypadku na kontynencie afrykańskim, na Madagaskarze. Mogą również przysłużyć się poszukiwaniom materiałów archiwalnych dotyczących określonych zagadnień. Jeśli rzeczywiście twórcom katalogu uda się rozszerzyć jego zasięg na inne kraje Afryki, będzie to z pewnością godna uwagi inicjatywa scalająca informacje o zasobie archiwalnym w kontekście międzynarodowym⁴⁸.

Bibliografia

- Adu K.K., Ngulube P., *Key threats and challenges to the preservation of digital records of public institutions in Ghana*, „Information, Communication & Society” 2017, t. 20, nr 8, s. 1127–1145.
- Adu K.K., Ngulube P., *Preserving the digital heritage of public institutions in Ghana in the wake of electronic government*, „Library Hi Tech” 2016, t. 34, nr 4, s. 748–763.
- Ambira C.M., Kemoni H.N., Ngulube P., *A framework for electronic records management in support of e-government in Kenya*, „Records Management Journal” 2019, t. 29, nr 3, s. 305–319.
- Carson P., *Materials for West African History in the Archives of Belgium and Holland*, Londyn 1962.

⁴⁷ Zob. Archives in London and the M25 Area, <https://aim25.com/> [dostęp: 28.05.2024].

⁴⁸ Warto zauważyć, że tego typu międzynarodowe przedsięwzięcia są obecne np. w przypadku archiwów filmowych, których zadaniem jest informowanie o zgromadzonych i przechowywanych w danym kraju filmach, zob. katalog internetowy filmów zob. Filmarchives online, <http://www.filmarchives-online.eu/> [dostęp: 17.05.2024].

- Chabikwa S., Mnjama N., Bolaane M., Ngulube P., *Memory and archives: Documenting white minorities in post-colonial Zimbabwe*, „African Journal of Libraries, Archives and Information Science” 2024, t. 32, nr 2, s. 245–255.
- Conradie B., *Taking stock: South African Society of Archivists from 1960s to beyond the millennium*, „Journal of the South African Society of Archivists” 2012, t. 45, s. 85–95.
- Craemer W. De, *The Congo/Zaire Archives of Northern (Flemish) Belgian Jesuit Province in Brussels, Belgium*, „History in Africa” 1997, t. 4, s. 287–290.
- Dickerman C., Northrup D., *Africanist Archival Research in Brussels*, „History in Africa” 1982, t. 9, s. 359–365.
- Gardinier D.E., Gailey H., *African Archives*, „Africana Newsletter” 1963, t. 1, z. 3, s. 37–39.
- Gierszewska W., *Archiwa narodowe Ugandy i Rwandy*, „Archeion” 2024, t. 125, <https://doi.org/10.4467/26581264ARC.24.001.18718> [dostęp: 28.05.2024].
- Harris V., *Claiming less, delivering more: A critique of positivist formulations on archives in South Africa* [w:] Harris V., *Archives and Justice: a South Africa perspective*, Chicago 2007, s. 9–22.
- Harris V., *Contesting remembering and forgetting: the Archive of South Africa’s Truth and Reconciliation Commission* [w:] Harris V., *Archives and Justice: a South African perspective*, Chicago 2007, s. 289–304.
- Harris V., *Exploring archives: an introduction to archival ideas and practice in South Africa*, Pretoria 2000.
- Harris V., *Redefining archives in South Africa: public archives and society in transition, 1990–1996*, „Archivaria” 1996, t. 42, s. 6–21.
- Harris V., *Redefining archives in South Africa: public archives and society in transition, 1990–1996* [w:] Harris V., *Archives and Justice: a South African perspective*, Chicago 2007, s. 173–202.
- Harris V., *The archival silver: a perspective on the construction of social memory in archives and the transition from apartheid to democracy* [w:] *Refiguring the archive*, red. C. Hamilton, V. Harris et al., Kapsztad 2002, s. 135–160.
- Harris V., *“They should have destroyed more”: the destruction of public records by the South African State in the final years of apartheid, 1990–1994* [w:] Harris V., *Archives and Justice: a South African perspective*, Chicago 2007, s. 305–336.
- Harris V., *Twenty years of post-apartheid archiving: have we reckoned with the past, or has the past reckoned with us?*, „Journal of the South African Society of Archivist” 2014, t. 47, s. 88–92.
- Harris V., Hatang S., *Archives, identity and place: Dialogue on what it (might) mean(s) to be an African archivist*, „ESARBICA Journal” 2000, t. 19, s. 45–58.
- Hatang S., *Converting orality to material custody: is it a noble act of liberation or is it an act of incarceration?*, „ESARBICA Journal” 2000, t. 19, s. 23–30.

- Hatang S., *Jonah swallowed by the whale: the challenges faced by the archives in archiving orality, with a special focus on the national oral history pilot project in South Africa*, „ESARBICA Journal” 2002, t. 2, s. 82–86.
- Kalusopa T., Ngulube P., *Record management practices in labour organisations in Botswana*, „South African Journal of Information Management” 2012, t. 14, nr 1, s. 1–15, <https://sajim.co.za/index.php/sajim/article/view/513/552> [dostęp: 5.09.2024].
- Katuu S., *Advancing archives and records management professionals in Africa*, „Global Knowledge, Memory and Communication” 2024, t. 73, nr 3, s. 331–353.
- Kemoni H.N., *Management of electronic records: Review of empirical studies from the Eastern, Southern Africa Regional Branch of the International Council on Archives (ESARBICA) region*, „Records Management Journal” 2009, t. 19, nr 3, s. 190–203.
- Lalu P., *The virtual stampede for Africa: digitisation, postcoloniality and archives of the liberation struggles in Southern Africa*, „Innovation” 2007, nr 34, <https://repository.uwc.ac.za/bitstream/handle/10566/259/LaluStampede2007.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 22.05.2024].
- Legros H., Keim C.A., *Guide to African Archives in Belgium*, „History in Africa” 1996, t. 23, s. 401–409.
- Leśniewski M., *Trochę egzotyki – raport z badań w archiwach i bibliotekach Republiki Południowej Afryki*, „Archeion” 2015, t. 116, s. 111–123.
- Maluleka J., Nkwe M., Ngulube P., Ngoepe M., *Archives without archives: a window of opportunity to build inclusive archive in South Africa*, „Journal of the South African Society of Archivists” 2019, t. 52, s. 149–166, <https://www.ajol.info/index.php/jsasa/article/view/191336> [dostęp: 22.05.2024].
- Maluleka J., Nkwe M., Ngulube P., *Online presence of public archival institutions of South Africa*, <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/CC-10-2022-0034/full/pdf?title=online-presence-of-public-archival-institutions-of-south-africa> [dostęp: 22.05.2024].
- Masenyana T.M., Ngulube P., *Digital preservation systems and technologies in South African academic libraries*, „South African Journal of Information Management” 2021, t. 23, nr 1, s. 1–11, <https://www.scielo.org.za/pdf/sajim/v23n1/09.pdf> [dostęp: 5.09.2024].
- Międzynarodowy standard opisu archiwalnego ISAD(G), <https://www.ica.org/resource/isadg-general-international-standard-archival-description-second-edition/> [dostęp: 23.09.2024]
- Międzynarodowy standard opisu instytucji z zasobem archiwalnym ISDIAH, <https://www.ica.org/resource/isdiah-international-standard-for-describing-institutions-with-archival-holdings/> [dostęp: 23.09.2024].
- Międzynarodowy standard opisu funkcji ISDF, <https://www.ica.org/resource/isdf-international-standard-for-describing-functions/> [dostęp: 23.09.2024].

- Modiba M., Ngulube P., Marutha N., *Discharging records management activities using artificial intelligence at the Council for Scientific and Industrial Research in South Africa*, „African Journal of Library, Archives and Information Science” 2023, t. 33, nr 1, s. 39–52.
- Molobye K., *Building a new home of our history – the Bafokeng Digital Archive*, „Journal of the South African Society of Archivist” 2014, t. 47, s. 50–60.
- Mosha N.E., Ngulube P., *The utilisation of open research data repositories for storing and sharing research data in higher learning institutions in Tanzania*, „Library Management” 2023, t. 44, s. 566–580, <https://doi.org/10.1108/LM-05-2023-0042> [dostęp: 24.05.2024].
- Mosweu T., *Digitising the oral history collection at Botswana National Archives and Records Services: problems and prospects*, „Journal of the South African Society of Archivists” 2011, t. 44, s. 124–130.
- Mubuyaeta M., Ngulube P., *Knowledge management implementation strategy for knowledge management systems in two mobile telecommunication companies Namibia*, „Regional Journal of Information and Knowledge Management” 2023, t. 8, nr 1, s. 123–150.
- Murambiwa I., Ngulube P., *Measuring access to public archives and developing an access index: experiences of the National Archives of Zimbabwe*, „ESARBICA Journal” 2011, t. 30, s. 83–101.
- Nengomasha C.T., *The past, present and future of records and archives management in sub-Saharan Africa*, „Journal of the South African Society of Archivists” 2013, t. 46, <https://www.ajol.info/index.php/jsasa/article/view/100084> [dostęp: 22.05.2024].
- Ngoepe M., *Archival orthodoxy of post-custodial realities for digital records in South Africa*, „Archives and Manuscripts” 2017, t. 45, nr 1, s. 31–44.
- Ngoepe M., *Is archives and records management cursed in South Africa?* „ESARBICA Newsletter” 2011, t. 23, s. 2–3.
- Ngoepe M., *Records management models in the public sector in South Africa: Is there a flicker of light at the end of the dark tunnel?*, „Information Development” 2016, t. 32, nr 3, s. 338–353.
- Ngoepe M., Katuu S., *Provision of records created in networked environments in the curricula of institutions of higher learning in Africa*, „New Review of Information Networking” 2017, t. 22(1), s. 1–12.
- Ngoepe M., Keakopa S., *An assessment of the state of national archival and records systems in the ESARBICA region: a South Africa-Botswana comparison*, „Records Management Journal” 2011, t. 21, nr 2, s. 122–134.
- Ngoepe M., Saurombe A., *Provisions for managing and preserving records created in networked environments in the archival legislative frameworks of selected member states of the Southern African Development Community*, „Archives and Manuscript” 2016, t. 44, z. 1, s. 24–41.

- Ngoepe M., Setumu T., *Converting oral narratives into written literature: lessons learnt from heritage projects undertaken in the Makgabeng area, Limpopo, South Africa*, „Mousaion” 2016, t. 34, nr 4, s. 147–162.
- Ngulube P., *Preservation and access to public records and archives in South Africa*, 2003, <https://researchspace.ukzn.ac.za/server/api/core/bitstreams/67ecd7a0-8235-4912-83cb-1ef78feefbdc/content> [dostęp: 19.09.2024].
- Ngulube P., Masuku M., Sigauke D.T., *The role of archives in preserving indigenous knowledge systems in Zimbabwe: Is (re)inventing themselves the answer?*, „ESARBICA Journal” 2011, t. 30, s. 261–278.
- Nkala G.S., Ngulube P., Mangena S.B., *E-records readiness at the Nation Archives of Zimbabwe*. *Mousaion*, „South African Journal of Information Studies” 2012, t. 30, nr 2, s. 107–116.
- Nyathi T., Chabikwa S., Ngulube P., *Preservation of organisational memory at the National University of Science and Technology, Zimbabwe*, „Regional Journal of Information and Knowledge Management” 2023, t. 8, nr 2, s. 101–116.
- Onyancha OB., *Public programming in the archival literature: revelations from a content analysis of the subject matter*, „ESARBICA Journal” 2016, t. 35, s. 46–65.
- Piotrowska E., *Biblioteki i bibliotekarstwo we współczesnym Egipcie*, „Biuletyn EBIB” 2008, nr 1(92), <http://www.ebib.info/2010/92/a.php?piotrowska> [dostęp: 23.05.2024].
- Rakemane D., Mosweu O., *Challenges of managing and preserving audio-visual archives in archival institutions in Sub Saharan Africa: a literature review*, „Collection and Curation” 2023, t. 40, nr 2, s. 42–50.
- Setumu T., *Inclusion of rural communities in national archival and records system: a case study of Blouberg-Makgabeng-Senwabarwana area*, „Journal of the South African Society of Archivists” 2015, t. 48, s. 34–44.
- Tsvuura G., Ngulube P., *A framework for the digitisation of records and archives at selected state universities in Zimbabwe*, „South African Journal of Information Management” 2021, t. 23, nr 1, s. 32–40, <https://sajim.co.za/index.php/SAJIM/article/view/1312> [dostęp: 5.09.2024].

Netografia

- Archives Africa, <https://archives-africa.org/> [dostęp: 29.05.2024].
- Archives In London and the M25 Area, <https://aim25.com/> [dostęp: 28.05.2024].
- AtoM, <https://www.accesstomemory.org/en/> [dostęp: 29.05.2024].
- Filmarchives online, <http://www.filmarchives-online.eu/> [dostęp: 17.05.2024].

Archiwum Pomocy na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu¹

Magdalena Heruday-Kiełczewska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu / Adam Mickiewicz University in Poznań (Poland)
magdalena.heruday-kielczewska@amu.edu.pl, ORCID 0000-0002-3938-721X

STRESZCZENIE

W marcu 2022 r., po pełnoskalowym ataku Rosji na Ukrainę, na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu powstało Archiwum Pomocy, które miało dokumentować działania uczelni na rzecz walczącej Ukrainy. Po 24 lutego wiele akcji pomocowych organizowanych zarówno dla Ukraińców, którzy przyjechali do Polski, jak i dla tych, którzy zostali w kraju, zostawiało ślady w Internecie. Wiedząc, jak działają media społecznościowe i jak trudno odnaleźć po jakimś czasie wpis lub stronę internetową, dr Magdalena Heruday-Kiełczewska, pracująca w Zakładzie Archiwistyki na Wydziale Historii, stworzyła archiwum, które mogłoby zachowywać ślady działalności pracowników Uniwersytetu, doktorantów i studentów. Archiwum, które jest wyłącznie elektroniczne, gromadzi zrzuty z ekranu stron internetowych i Facebooka, maile od pracowników, oficjalne komunikaty rektora oraz sprawozdania z działań, jakich podejmowały się niektóre jednostki uczelni (wydziały i biblioteki). Powstały przez to nowe źródła, które mogą być łatwo udostępnione. Świadczą one o emocjach i o zaangażowaniu społeczności uniwersyteckiej w odpowiedzi na bieżące, dramatyczne wydarzenia. Celem artykułu jest przedstawienie działalności archiwum, jego struktury oraz problemów, jakie pojawiły się podczas jego organizacji.

SŁOWA KLUCZOWE

Ukraina,
Rosja, pomoc
humanitarna, media
społecznościowe,
archiwum
elektroniczne,
Uniwersytet
im. Adama
Mickiewicza
w Poznaniu

Aid archive at Adam Mickiewicz University in Poznań

ABSTRACT

In March 2022, after Russia's full-scale invasion of Ukraine, an Aid Archive was established at Adam Mickiewicz University in Poznań, Poland, as a means of documenting the university's activities in support of embattled Ukraine. After February 24, many relief efforts, both for Ukrainians who came to Poland and those who stayed in the country, left traces on the Internet. Knowing how social media works and how difficult it is to find a post or website after a while, Dr. Magdalena Heruday-Kiełczewska, a member of the Archival Studies Department at the History Faculty, created an archive that would preserve evidence of the activities of University employees, doctoral students and students. The archive, which is exclusively electronic, preserves screenshots of websites and Facebook

KEYWORDS

Ukraine, Russia,
humanitarian
aid, social media,
electronic archive,
Adam Mickiewicz
University

¹ Podstawą artykułu jest referat pt. „Archives de l'aide. Comment la guerre en Ukraine a provoqué le projet de l'archivage” wygłoszony podczas konferencji „IAMHIST 2023 conference FUTURE [of] ARCHIVES”, która odbyła się w dniach 20–22.06.2023 r. w Montrealu.

pages, emails from employees, official communications from the rector, and reports on activities undertaken by certain units of the University (faculties and libraries). This effort resulted in creation of new sources that can be easily shared, testifying to the emotions and to the involvement of the University community in response to current dramatic events. The purpose of this article is to present the activities of the Archive, its structure and problems that arose during its organization.

Wstęp

24 lutego 2022 r. Władimir Putin ogłosił w orędziu rozpoczęcie „specjalnej operacji wojskowej”. Tego dnia rano rosyjskie oddziały zgromadzone przy granicy z Ukrainą zaatakowały kraj od północy, północnego-wschodu, południa i na Morzu Czarnym. Prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełeński wezwał do powszechnej mobilizacji i zamknął granice dla mężczyzn w wieku poborowym. Zaaapelował również do krajów zachodnich o nałożenie sankcji na Rosję, udzielenie pomocy wojskowej i zamknięcie przestrzeni powietrznej nad krajem².

W związku z drugą po 2014 r. agresją, jaka miała miejsce ze strony rosyjskiej, część ukraińskiej ludności postanowiła schronić się na terenie innych państw, takich jak Polska, Czechy, Niemcy, Estonia, Bułgaria czy Litwa³. Według statystyk Straży Granicznej, w I kwartale 2022 r. do Polski wjechało 3 180 897 Ukraińców⁴, w lutym 2023 r. – 1 984 757 osób⁵, a w lutym 2024 r. – 1 922 463 osób⁶, a więc podobnie jak w roku poprzednim, jednak nie tak dużo, jak na początku wojny. W lutym 2023 r. z ochrony czasowej w Polsce korzystało około 1 mln ukraińskich uchodźców⁷. Na 9 lipca 2024 r. liczba ta niewiele się zmniejszyła – do ponad 960 tys. (dane obejmują osoby uwzględnione w rejestrze obywateli Ukrainy

² L. Pińczak, *Wojna ukraińsko-rosyjska – kampania 2022 r. Przebieg i następstwa*, „Rocznik Strategiczny” 2022/23, s. 385–386.

³ B. Osiński, *Eurostat: Czechy, Polska i Estonia przyjęły najwięcej uchodźców z Ukrainy w relacji do populacji tych krajów*, Polska Agencja Prasowa, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1606735%2Ceurostat-czechy-polska-i-estonia-przyjely-najwiecej-uchodzcow-z-ukrainy-w> [dostęp: 22.02.2024].

⁴ Komenda Główna Straży Granicznej, *Straż Graniczna, Informacja statystyczna za I kwartał 2022 r.*, Warszawa, kwiecień 2022, s. 2.

⁵ Komenda Główna Straży Granicznej, *Straż Graniczna, Informacja statystyczna za I kwartał 2023 r.*, Warszawa, kwiecień 2023, s. 2.

⁶ Komenda Główna Straży Granicznej, *Straż Graniczna, Informacja statystyczna za I kwartał 2024 r.*, Warszawa, kwiecień 2024, s. 2.

⁷ Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Obywatele Ukrainy w Polsce – aktualne dane migracyjne, <https://www.gov.pl/web/udsc/obywatele-ukrainy-w-polsce--aktualne-dane-migracyjne2> [dostęp: 19.10.2024].

i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy)⁸. Dynamika tych zmian pokazuje, że Polska była zazwyczaj pierwszym kierunkiem ucieczki. Dla kraju nad Wisłą oznaczało to konieczność szybkiej organizacji pomocy na granicy, gdzie olbrzymie rzesze ludzi oczekiwały w wielokilometrowych kolejkach. Oznaczało to również potrzebę zorganizowania zakwaterowania i pomocy materialnej wewnątrz kraju.

Był to moment, kiedy stosunki między dwoma państwami zostały na nowo określone. Z każdego zakątka Polski płynęła pomoc. Pomagano tym, którzy przyjechali, ale równocześnie oferowano także wsparcie dla tych, którzy zdecydowali się zostać w ogarniętym wojną kraju. Organizacja pomocy odbywała się wielokrotnie za pomocą mediów społecznościowych, takich jak Facebook, lub stron internetowych⁹. Bartosz Marczuk, wiceprezes zarządu Polskiego Funduszu Rozwoju, oszacował pod koniec 2022 r., że Polska wydała na pomoc Ukrainie ok. 35–40 mld zł. Na te wydatki składały się następujące kwoty: 10 mld – wydatki na przekazaną broń, 6 mld – wsparcie dla ukraińskich uchodźców bezpośrednio z budżetu państwa, ok. 10 mld – pomoc ze strony samorządów i organizacji pozarządowych, ok. 10 mld – prywatna pomoc Polaków¹⁰. Z kolei w kwietniu 2023 r. minister finansów Magdalena Rzeczkowska stwierdziła, że Polska do tego czasu wydała 50 mln zł¹¹. Pomoc humanitarną organizowało wiele instytucji, w tym wyższe uczelnie. Na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (dalej:

⁸ Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Otwarte Dane. Szczegółowe statystyki dot. osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy. Stan na 09.07.2024 r., <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr/resource/59180/table> [dostęp: 19.10.2024].

⁹ Działało wówczas wiele stron, m.in. Pomagam.pl. Solidarni z Ukrainą, https://pomagam.pl/solidarnizukraina?fbclid=IwAR3f5uuTtCbu6Kjq06uLFldt_LyFT9MgftYApb3UI12A-HlqZ07ECgBaqkBO [dostęp: 22.02.2024]; Polska Akcja Humanitarna (dzisiaj ta część strony jest nieaktywna); Dobra Fabryka, https://www.dobrafabryka.pl/chce-pomoc/akcja/na-pomoc-ukrainie/?fbclid=IwAR2Ocxu7IU71GTQdNyIqPdh4Esbd4B5wy_xGpHzLxhG0pwe-u-9ASicLa-Y [dostęp: 22.02.2024]. Jest to jednak tylko ułamek ogromu akcji, które zostały zorganizowane w samym tylko lutym i marcu 2022 r. Na początku inwazji wiele inicjatyw zebrano w poście Kamila Porembińskiego na Facebooku: Kamil Porembiński, Aktualizacja i zebrane informacje na stronie: <https://bit.ly/pomocukrainie>, Facebook, 24.02.2022, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=10226942014802242&set=a.1056916389032> [dostęp: 22.02.2024]. Co jednak znamienne, po prawie dwóch latach część zamieszczonych linków już się nie otwiera.

¹⁰ INFOR.PL. Polska pomoc dla Ukrainy 2022 – ile kosztowała?, <https://www.infor.pl/prawo/nowosci-prawne/5635962,Polska-pomoc-dla-Ukrainy-2022-ile-kosztowala.html> [dostęp: 22.02.2024].

¹¹ O. Górczyński, *Minister Rzeczkowska: Polska wydała na pomoc Ukrainie ok. 50 mld złotych*, Polska Agencja Prasowa, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1561419%2Cminister-rzeczkowska-polska-wydala-na-pomoc-ukrainie-ok-50-mld-zlotych> [dostęp: 19.10.2024].

UAM) powstało Archiwum Pomocy, którego celem jest zachowanie materiałów w postaci elektronicznej, świadczących o wsparciu, jakie organizowała dla walczącej Ukrainy społeczność akademicka uczelni. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie założeń archiwum, struktury i treści zbiorów, omówienie typów dokumentów, zaprezentowanie zastosowanych w opisie archiwalnym rozwiązań, ale również zasygnalizowanie problemów, z jakimi spotkano się, tworząc całkowicie elektroniczne archiwum, bazujące w dużej mierze na zrzutach postów z mediów społecznościowych i stron internetowych oraz sprawozdań opracowywanych przez osoby zajmujące się organizacją pomocy.

Wojna na Ukrainie a inicjatywy dokumentacyjne

Wydarzenia na Ukrainie były wstrząsem dla wielu społeczności. Rozwój technologii cyfrowej, sposobność śledzenia mediów społecznościowych, zapisywanie postów w formie zrzutów z ekranu, szeroki dostęp do Internetu, łatwość robienia zdjęć dobrej jakości (choćby telefonem komórkowym) spowodowały, że możliwe jest gromadzenie dokumentacji z bieżących wydarzeń, które poruszają społeczeństwa. Różne instytucje i centra zajmujące się pamięcią, w tym także archiwa, mogą dzisiaj uczestniczyć w ciekawym procesie łączenia kreowanej pamięci z walką o prawdę¹².

Takim przykładem może być „Archiwum pandemii”, czyli akcja prowadzona przez archiwa państwowe w Polsce, która miała na celu zbieranie wszelkich świadectw związanych z epidemią SARS COVID-19¹³. Biblioteka Kongresu Stanów Zjednoczonych zgromadziła z kolei kolekcję pod hasłem „The Coronavirus Web Archive”, która zawiera źródła pochodzące z Internetu, czyli zrzuty z ekranu¹⁴.

Podobne działania dokumentacyjne podjęto we Francji po zamachach terrorystycznych w Paryżu w dniu 13 listopada 2015 r., których koncentracja nastąpiła w Sali Bataclan, gdzie zginęło ponad 140 osób. Wkrótce potem grupa historyków przystąpiła do gromadzenia opublikowanych na Twitterze postów na temat za-

¹² J. Boel, P. Canavaggio, A. Gonzalez Quintana, *Archives and the duty to remember* [w:] *Archives and Human Rights*, red. J. Boel, P. Canavaggio, A. González Quintana, Nowy Jork 2021, s. 56.

¹³ Archiwa Państwowe. Archiwum Pandemii, <https://archiwa.gov.pl/poznaj/projekty/archiwum-pandemii/> [dostęp: 22.02.2024].

¹⁴ Library of Congress. Coronavirus Web Archive, <https://www.loc.gov/collections/coronavirus-web-archive/about-this-collection/> [dostęp: 1.03.2024].

machów. Wspierały ich przy tym projekcie Bibliothèque nationale de France oraz Institut national de l'audiovisuel¹⁵.

Archiwa, które są określane jako „born-digital”, czyli zawierające dokumenty powstałe jako elektroniczne, są dzisiaj obecne w wielu instytucjach, począwszy od prywatnych, rządowych i tworzonych na potrzeby bibliotek, a skończywszy na znanym Wayback Machine, które jest określane jako „archiwum Internetu”¹⁶. Podobnie dokumentowanie wojny na Ukrainie stało się przedmiotem rozmaitych projektów mających na celu ocalenie świadectw tego czasu, które być może w przyszłości będą mogły być dowodami w procesach osób odpowiedzialnych za konflikt. Jednym z takich przedsięwzięć jest „Ukraine Testifies”, realizowany przez The Reckoning Project oraz Weiser Center for Europe and Eurasia na Uniwersytecie w Michigan¹⁷. Na stronie internetowej projektu zamieszczone są krótkie opisy zbrodni dokonanych przez rosyjskie wojska, wymienione są ofiary oraz świadkowie.

Z kolei czasopismo „New York Times” ma specjalną podstronę: „Documenting Atrocities in the War in Ukraine”¹⁸. Zebrane są tam reportaże dziennikarzy, którzy jechali na Ukrainę i rozmawiali ze świadkami, a ich relacje uzupełniali zdjęciami.

Wiele projektów dokumentowania wojny i zbrodni rosyjskich jest realizowanych na miejscu przez Ukraińców, jednak na razie nie ma do nich dostępu on-line¹⁹. Projekty te wspiera Institut für die Wissenschaften vom Menschen w Wiedniu, w ramach programu „Documenting Ukraine”, którym kierują dr Katherine Younger i prof. Timothy Snyder²⁰.

Bardzo ciekawym projektem jest „Eyes on Russia: Documenting Russia’s war on Ukraine”, realizowany przez Centre of Information Resilience. Jest to interaktywne archiwum, które zawiera posty z Facebooka, Twittera oraz innych mediów

¹⁵ ASAP – Archives sauvegarde attentats Paris, <https://asap.hypotheses.org/a-propos> [dostęp: 22.02.2024].

¹⁶ T. Ries, G. Palko, *Born-digital archives*, „International Journal of Digital Humanities” 2019, t. 1, s. 2, <https://doi.org/10.1007/s42803-019-00011-x> [dostęp: 29.03.2024].

¹⁷ The Reckoning Project. Ukraine Testifies, <https://sites.lsa.umich.edu/thereckoningproject/> [dostęp: 29.03.2024].

¹⁸ The New York Times. Documenting Atrocities in the War in Ukraine, <https://www.nytimes.com/interactive/2022/05/22/world/europe/ukraine-war-crimes.html> [dostęp: 29.03.2024].

¹⁹ Institut für die Wissenschaften vom Menschen Institute for Human Sciences. Documenting Ukraine. Projects Funded, <https://www.iwm.at/documenting-ukraine/grants> [dostęp: 29.03.2024].

²⁰ Institut für die Wissenschaften vom Menschen Institute for Human Sciences. Documenting Ukraine. About, <https://www.iwm.at/documenting-ukraine/about> [dostęp: 29.03.2024].

społecznościowych, nagrania z TikTok'a i YouTube'a. Nadsyłane tam materiały są weryfikowane i dopiero wtedy publikowane w formie interaktywnej mapy²¹.

Rinat Akhmetov Foundation stworzyła Museum of Civilian Voices, aby zachować świadectwa o cywilach, którzy ucierpieli w wyniku konfliktu. Strona zawiera ponad 105 tys. możliwych do odsłuchania nagrań. Filmom, które mają angielskie tłumaczenia, towarzyszą krótkie opisy ich treści. Wszystkie wymienione wyżej projekty przedstawiają wstrząsające historie z wojny, która dzieje się w XXI w.

Wśród pracowników Centrum Historii Zajezdnia we Wrocławiu narodził się pomysł Archiwum Pomocy. 2 marca 2022 r. ogłoszono, że jego celem ma być zachowanie dokumentacji dotyczącej pomocy i solidarności dla walczącej Ukrainy. Zachęcano, by zrobić zdjęcie podczas akcji pomocy, manifestacji czy koncertu lub przesłać publikację na ten temat, która ukazała się on-line. W przyszłości planowano stworzyć ze zbiorów wystawę²². Niestety brakuje informacji na temat tego, jak akcja rozwinęła się, jak duży zasób udało się zorganizować, czy jest on dostępny i na jakich zasadach.

Ważną polsko-ukraińską inicjatywą jest projekt „24.02.2022, 5 rano: Świadectwa wojny”, którego celem jest dokumentowanie doświadczeń obywateli Ukrainy dotkniętych wojną. Organizatorzy akcji to Centrum Historii Miejskiej Europy Środkowo-Wschodniej ze Lwowa oraz Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, które archiwizuje wywiady. Świadectwa są nagrywane w Polsce i na Ukrainie²³. Kontynuacją projektu jest „U-CORE Badania nad gromadzeniem, przechowywaniem i udostępnianiem ukraińskich świadectw z czasów wojny 2022” prowadzony przez badaczy z Polski, Ukrainy i Luksemburga. Podczas jego realizacji badacze przeprowadzą drugą turę wywiadów, a całość źródeł zostanie w przyszłości poddana analizie²⁴.

Inny polski projekt, którego celem było zbieranie świadectw od osób, które przyjechały z Ukrainy, został opisany w artykule w „Archival Science”²⁵, jednak

²¹ Centre for Information Resilience. Eyes on Russia: Documenting Russia's war on Ukraine, <https://www.info-res.org/post/eyes-on-russia-documenting-conflict-and-disinformation-in-the-kremlin-s-war-on-ukraine> [dostęp: 29.03.2024].

²² Radio Wrocław. Centrum Historii Zajezdnia we Wrocławiu tworzy Archiwum Pomocy, <https://www.radiowroclaw.pl/articles/view/117435/Centrum-Historii-Zajezdnia-we-Wroclawiu-tworzy-Archiwum-Pomocy> [dostęp: 22.02.2024].

²³ Świadectwa wojny, <https://swiadectwawojny2022.org/#projekt> [dostęp: 19.10.2024].

²⁴ U-CORE. Badania nad gromadzeniem, przechowywaniem i udostępnianiem ukraińskich świadectw z czasów wojny 2022, <https://u-core.org/#o-projekcie> [dostęp: 19.10.2024].

²⁵ M. Wiśniewska-Drewniak, J. Lowry, N. Kravchenko, „*Maybe in a few years I'll be able to look at it*”: a preliminary study of documentary issues in the Ukrainian refugee experience, „Archival

nagrania, które pozyskano, nie są dostępne. Nie ma też strony internetowej na ten temat, więc jedynym śladem inicjatywy jest wspomniana publikacja.

Inicjatywa

Odpowiedź pracowników UAM na kolejną agresję na Ukrainę była bardzo duża. Jeszcze w dniu wybuchu wojny stanowisko uczelni wobec konfliktu przekazała rektor UAM prof. dr hab. Bogumiła Kaniewska w liście ogólnouczelnianym i na Facebooku. Władze UAM jednoznacznie potępiły agresję Rosji. Jednocześnie szybko zaczęto organizować zbiórki darów. Wiązało się to być może z tym, że od lat (od 2005 r. Polska i Ukraina wzajemnie uznawały swoje dyplomy) na UAM studiowało wielu studentów z krajów Europy Wschodniej i Azji²⁶, osoby z Ukrainy były także zatrudnione wśród pracowników administracyjnych. Uniwersytet współpracował z około 20 uczelniami ukraińskimi, więc można było uzyskać jasne wskazania co do tego, czego potrzebowały. W trakcie wojny współpraca jeszcze się pogłębiła. W pomoc zaangażowały się wydziały i jednostki organizacyjne, ale pojawiały się także prywatne inicjatywy pracowników i studentów. Organizowano ponadto wydarzenia kulturalne i naukowe, które miały uwrażliwiać polskie społeczeństwo i zacieśniać współpracę między dwoma krajami.

Spółeczność UAM aktywnie włączyła się w działania na rzecz pomocy. Aby udokumentować to, co miało miejsce, dr Magdalena Heruday-Kiełczewska²⁷, pracująca na stanowisku adiunkta na Wydziale Historii w Zakładzie Archiwistyki, zainicjowała własny projekt Archiwum Pomocy i jest dotychczas jego jedyną realizatorką. Ponieważ jest to inicjatywa oddolna, pracownicza, można ją porównać do

---

Science” 2023, t. 23, z. 2, s. 256–258, <https://doi.org/10.1007/s10502-022-09407-1> [dostęp: 19.10.2024].

²⁶ P. Nowosielska, *Ofensywa studentów ze Wschodu. Jak UAM znalazł sposób na poprawę pozycji w międzynarodowych rankingach*, *GazetaPrawna.pl*, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/8212694,uam-ukraincy-studenci-pierwszego-roku-rankingi-miedzynarodowe.html> [dostęp: 22.02.2024].

²⁷ Magdalena Heruday-Kiełczewska realizowała już wcześniej projekty, które miały na celu archiwizację materiałów. Uporządkowała, opracowała, opisała i zinventaryzowała archiwum Stowarzyszenia Solidarité France-Pologne, które udostępniane jest w Bibliotece Polskiej w Paryżu. Zob. M. Heruday-Kiełczewska, *Archiwum Stowarzyszenia Solidarité France-Pologne w zbiorach Biblioteki Polskiej w Paryżu*, „Folia Toruniensia” 2017, nr 17, s. 175–189. Współtworzyła także Archiwum o. Tomasza Alexiewicza OP, które jest zarejestrowane jako archiwum społeczne: Ojciec Tomasz, <http://tomaszalexiewicz.pl/archiwum/> [dostęp: 19.10.2024].

archiwum społecznego. W tym przypadku archiwum to nie miejsce fizyczne – to zbiór dokumentów, które znajdują się na dysku twardym i są w posiadaniu koordynatorki. Wydawałoby się, że naturalnym miejscem prowadzenia takich działań mogłyby być Archiwum UAM lub Biblioteka Uniwersytecka, jednak nie należy to do ich obowiązków. Jak dotąd jednostki te nie zajmowały się zadaniami dokumentacyjnymi polegającymi na archiwizacji stron internetowych czy mediów społecznościowych. Stąd projekt zafunkcjonował „obok” nich, ale niewykluczone, że w przyszłości nawiązana zostanie współpraca z Archiwum UAM lub Biblioteką w celu przekazania zbiorów do udostępniania.

Projekt miał być realizowany w porozumieniu ze wspomnianym wcześniej Centrum Historii Zajezdnia (stąd zresztą ta sama nazwa inicjatywy), dla której może właściwszym określeniem (w przypadku zbiorów z UAM, które odnoszą się nie tylko do pomocy) byłoby np. Archiwum dla Ukrainy. Współpraca jednak się nie rozwinęła, a wiadomości od koordynatorki archiwum na UAM pozostały bez odpowiedzi²⁸.

Informację o powstającym na UAM Archiwum Pomocy przekazano do wiadomości społeczności akademickiej 18 marca 2022 r.²⁹, a więc można powiedzieć, że oba pomysły (na UAM i w Centrum Historii Zajezdnia) narodziły się w podobnym czasie. Archiwum zostało utworzone w porozumieniu z prorektorem ds. współpracy międzynarodowej prof. UAM dr. hab. Rafałem Witkowskim oraz dziekanem Wydziału Historii prof. dr. hab. Józefem Doboszem³⁰. Od początku zadaniem archiwum było gromadzenie wszelkich wzmianek na temat solidarności i pomocy organizowanej przez studentów, doktorantów oraz pracowników UAM. W ogłoszeniu na stronie internetowej Uniwersytetu zachęcano do tego, by przysyłać na adres archiwum zdjęcia lub filmy z miejsc zbiórek i transportów wraz z ich opisem, dokumenty i apele w formie elektronicznej, screeny, czyli zrzuty z ekranu, postów z mediów społecznościowych, zdjęcia plakatów z podaniem daty i miejsca³¹. Chodziło przede wszystkim o to, by nie zaginęły informacje i materiały publikowane w Internecie (na stronach jednostek uczelni) i za pośrednictwem mediów społecznościowych. Część stron internetowych po jakimś czasie jest już nieaktywna, w związku z tym nie można dotrzeć do prezentowanych tam

²⁸ Mail Magdaleny Heruday-Kiełczewskiej do Wojciecha Kucharskiego, 22.03.2022.

²⁹ Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Archiwum Pomocy na UAM, <https://amu.edu.pl/solidarni/aktualnosci/archiwum-pomocy-na-uam> [dostęp: 22.02.2024].

³⁰ Mail Józefa Dobosza do Magdaleny Heruday-Kiełczewskiej, 9.03.2022.

³¹ Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Archiwum Pomocy...

treści. Z kolei w mediach społecznościowych, zwłaszcza takich jak Facebook czy portal X (dawniej Twitter), dziennie zamieszczana jest tak duża ilość informacji, że nawet po krótkim czasie stają się one trudne do odnalezienia.

Inspiracją do działania były wcześniejsze badania koordynatorki archiwum na temat pomocy, jaką społeczeństwo polskie otrzymało od społeczeństwa francuskiego w czasie stanu wojennego pod koniec 1981 i na początku 1982 r. Zdjęcia transportów z darami z tamtego czasu³² bardzo przypominały obrazy pomocy humanitarnej przewijające się przez polskie media po wybuchu wojny³³.

Nowe źródła i ich struktura

Po ogłoszeniu informacji o archiwum osoby zaangażowane w pomoc zaczęły przysyłać informacje o swojej (lub wiadomej im) działalności. Część z nich tworzyła nawet, specjalnie na potrzeby Archiwum Pomocy, sprawozdania z podejmowanych czynności. Główny trzon zbiorów stanowią jednak zrzuty z ekranu postów z mediów społecznościowych lub stron internetowych związanych z uczelnią, które zapisywała Magdalena Heruday-Kiełczewska. Źródłami zrzutów były głównie oficjalne profile na Facebooku (z treściami dostępnymi dla wszystkich) oraz oficjalne strony internetowe jednostek i władz uczelni: rektorki Kaniewskiej, prorektora Witkowskiego, czasopisma „Życie Uniwersyteckie”, samego Uniwersytetu, Wydziałów Biologii, Filologii Polskiej i Klasycznej, Historii, Pedagogiczno-Artystycznego w Kaliszu, Instytutu Kultury Europejskiej w Gnieźnie, Uniwersytetu Otwartego, bibliotek oraz Samorządów Studentów i Doktorantów. Koordynatorka wybierała te wpisy i artykuły, które w jakikolwiek sposób dotyczyły pełnoskalowej wojny na Ukrainie, organizowanej pomocy, współpracy między UAM a ukraińskimi uczelniami, organizowanych na UAM wydarzeń kulturalnych, debat czy konferencji na temat Ukrainy. Informacje o działalności innych jednostek zostały przekazane koordynatorce archiwum mailowo.

W przypadku mediów społecznościowych ograniczono się do zapisywania samych postów, nie zaś komentarzy. Facebook jest przestrzenią publiczną, gdzie każdy, kto się wypowiada, może to robić pod swoim imieniem i nazwiskiem (lub

³² M. Heruday-Kiełczewska, *Reakcja Francji na wprowadzenie w Polsce stanu wojennego, grudzień 1981 – styczeń 1982*, Warszawa 2012.

³³ Spotify. Podcast „Naukowa Dzielnicza” – Komentarz na czasie – Archiwum pomocy Ukrainie na UAM – dr Magdalena Heruday-Kiełczewska, podcast dostępny w serwisie.

wymyślonym „nickiem”) i nie jest zabronione cytowanie komentarzy³⁴, ale wydaje się, że nieuprawnione jest archiwizowanie prywatnych wypowiedzi bez uzyskania na to zgody komentujących.

Archiwizacja Webu staje się dzisiaj coraz powszechniejsza. Wayback Machine, jako Archiwum Internetu, powstała już w 1996 r. i choć niedoskonała, cieszy się dużym powodzeniem wśród historyków zajmujących się siecią³⁵. Istnieje dzisiaj na świecie wiele inicjatyw (realizowanych często w bibliotekach narodowych), które na różne sposoby i według różnych strategii archiwizują strony internetowe³⁶. Można do tych działań wykonywać zrzuty, pobierać strony, stosować metodę crawlingu, wykorzystującą crawlery, czyli roboty indeksujące, oraz stosować API (application programming interfaces – interfejs programowania aplikacji) do pozyskiwania danych³⁷. Jeśli chodzi o archiwizację mediów społecznościowych, brytyjskie Archiwa Narodowe opracowały wskazówki, w których określają kilka sposobów realizacji tego działania: crawling; używanie narzędzi i oprogramowania do wykonywania zrzutów ekranu (np. darmowe programy stworzone przez Windows – Windows Snipping Tool, Windows Snip and Sketch); wykorzystanie API do pozyskiwania danych; korzystanie ze standardu formatu danych RSS, który służy do informowania i dostarczania treści do użytkownika oraz umożliwia agregację treści pochodzących z wielu źródeł w jednym miejscu; manualne metody przechwytywania zrzutów ekranu (dla systemu Windows 10 i 11 jest to narzędzie „Wycinania”, które pojawia się po wciśnięciu razem przycisków z logo systemu Windows, Shift i S lub przycisku z logo oraz Print Screen – prt sc); używanie narzędzi wbudowanych w platformy mediów społecznościowych, aby wyeksportować zawartość³⁸. W przypadku Archiwum Pomocy do przechwytywania zrzutów ekranu wykorzystano manualne metody, czyli narzędzia wbudowane do systemu Windows oraz systemu Android. Wybór tej, wydaje się najprostszej,

---

³⁴ Rzeczpospolita. Nie każdą wypowiedź z Facebooka można cytować, <https://www.rp.pl/prawo-prasowe/art3829991-nie-kazda-wypowiedz-z-facebook-a-mozna-cytowac> [dostęp: 27.03.2024].

³⁵ V. Schafer, *De la Wayback Machine à la bibliothèque: les différents saveurs des archives du Web*, „La Gazette des Archives” 2019, nr 253, s. 95–96.

³⁶ B. Konopa, *Archiwizacja Webu w Europie – Narodowe Archiwa Sieci*, „Archeion” 2020, nr 121, s. 452–457.

³⁷ B. Konopa, A. Rosa, *Egodokumentalne ślady człowieka w Internecie i ich archiwizacja*, „Archeion” 2023, t. 124, s. 203.

³⁸ *Guidance on managing social media records*, „NARA (The National Archives and Records Administration) Bulletin” 2014-02, <https://www.archives.gov/records-mgmt/bulletins/2014/2014-02.html> [dostęp: 19.10.2024].

metody podyktowany był koniecznością szybkiego reagowania na zamieszczanie w Internecie wielu informacji.

Powstanie Archiwum Pomocy spowodowało powstanie nowych źródeł, ponieważ elektroniczne teksty i pliki również powinny być traktowane jako źródła historyczne³⁹. Historycy dziejów najnowszych powołują się w swoich publikacjach na wypowiedzi polityków, które zamieszczane były przez nich np. na Twitterze (dzisiaj platforma X)⁴⁰. Część dokumentów, jak sprawozdania, została stworzona specjalnie na potrzeby archiwum. Mamy więc do czynienia z sytuacją, w której celem tworzenia dokumentów jest ich przechowywanie, a co za tym idzie – upamiętnienie wydarzeń, do których się odnoszą. Warto podkreślić, że trafiają one do archiwum od razu, a nie – jak dzieje się to zazwyczaj – po upływie pewnego czasu.

W archiwum wyodrębniono 19 serii, które odpowiadają strukturze Uniwersytetu. Trzeba jednak przyznać, że liczba dokumentów, jakie zawierają poszczególne serie, jest bardzo różna. Niektóre serie dzielą się jeszcze na dodatkowe foldery, podczas gdy inne obejmują tylko kilka dokumentów. Łącznie w archiwum znajduje się 246 plików, o rozmiarze 222 MB, które zgrupowano w 36 jednostek archiwalnych. Rodzaje zarchiwizowanych materiałów to wspomniane już zrzuty z ekranu (postów i stron internetowych), ale także fotografie (zarówno pobrane z Internetu, jak i przesyłane przez pracowników uczelni), korespondencja mailowa, raporty w formacie pdf lub doc oraz plakaty lub ogłoszenia w formacie jpg.

Ze względu na to, że Archiwum Pomocy jest archiwum otwartym, materiałom nie nadano jeszcze sygnatur. Dla zbioru sporządzono jednak roboczy inwentarz elektroniczny w programie Excel. Przyjęto, że foldery plików o wspólnym temacie (wydarzenia, uchwały, osoby) są jednostkami archiwalnymi. W inwentarzu wyodrębniono więc serie i jednostki z tytułami. Dla każdej jednostki podano także daty skrajne, liczbę plików w folderze, rozmiar w MB, typ plików (pdf, jpg, png, doc), źródło, czyli wskazanie skąd lub od kogo je pozyskano, oraz uwagi.

Przy okazji organizacji archiwum uwidoczniły się rozmaite problemy. Pierwszy to kwestia udostępniania. Postać cyfrowa dokumentów bardzo ułatwia ich

---

³⁹ T. Ries, G. Palko, *Born-digital archives...*, s. 3.

⁴⁰ Bardzo dobrym przykładem jest powoływanie się historyków na tweety Donalda Trumpa, co zostało wykorzystane m.in. w książce: P. Baker, S. Glasser, *The Divider: Trump in the White House, 2017–2021*, Nowy Jork 2023 oraz w artykule: S. Elayan, M. Sykora, T. Jackson, „His Tweets Speak for Themselves”: *An Analysis of Donald Trump’s Twitter Behavior*, „The International Journal of Interdisciplinary Civic and Political Studies” 2019, t. 15, z. 1, s. 13–35.

przesyłanie i umieszczenie w chmurze, w związku z tym dostęp do nich może być powszechny. Taki zresztą jest w przypadku postów na Facebooku czy artykułów na stronach internetowych. Jednak już korespondencja elektroniczna i sprawozdania zawierają imiona i nazwiska, które nie powinny być udostępniane bez zgody osób wymienionych w dokumentach. Zbiory archiwum są na razie dostępne u koordynatorki – na dysku twardym oraz w chmurze, na dysku One Drive. Zostały także przekazane władzom uczelni (w postaci linku do dysku One Drive), ze względu na możliwość ich wykorzystania przy tworzeniu raportów z działalności Uniwersytetu⁴¹, nie są więc dostępne dla szerokiego grona użytkowników. Prof. Witkowski prosił, aby pozyskiwać i przechowywać materiały z poszanowaniem danych osobowych⁴². Zresztą większość zbiorów born-digital nie jest otwarta dla ogółu użytkowników ze względu na wrażliwe dane, jakie zawierają⁴³. Otwartym pytaniem pozostaje, czy należałoby udostępnić przynajmniej część tej kolekcji, np. na wzór Archives of Pandemia prowadzonych przez Bibliotekę Kongresu USA? A może powinna ona być dostępna za zgodą władz uczelni np. w Bibliotece Uniwersyteckiej? Na razie nie podjęto decyzji o sposobie udostępniania.

Drugi problem to proces porządkowania. Klasyfikacja i uporządkowanie materiałów pochodzących z różnych źródeł – od wielu osób i z licznych stron internetowych czy profili na Facebooku – nie było proste. Z racji tego, że jest to kolekcja tworzona sztucznie, wydaje się, że dobrym rozwiązaniem jest podział dokumentów według struktury Uniwersytetu. Innym, jakie się również nasuwa, jest podział według tematów lub zdarzeń, ale taki układ mógłby być mniej przejrzysty. Ostatecznie jako pierwsza seria występuje więc Uniwersytet, gdzie znajdują się materiały odnoszące się do ogólnej działalności UAM. Następna seria dotyczy władz uczelni, a więc Rektoratu, w tym rektor prof. dr hab. Bogumiły Kaniewskiej oraz prorektorów: prof. UAM dr. hab. Rafała Witkowskiego oraz prof. dr. hab. Tadeusza Wallasa. Trzecia seria dotyczy Senatu uczelni, następne – kolejnych wydziałów lub innych jednostek związanych z prowadzeniem działalności naukowo-dydaktycznej, takich jak: Wydział Biologii (seria 4), Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej (seria 5), Wydział Fizyki (seria 6), Wydział Historii (seria 7), Wydział Nauk

⁴¹ Mail Magdaleny Heruday-Kiełczewskiej do Rafała Witkowskiego, 8.02.2024; Mail Magdaleny Heruday-Kiełczewskiej do Bogumiły Kaniewskiej, 11.02.2024.

⁴² Mail Rafała Witkowskiego do Magdaleny Heruday-Kiełczewskiej, 4.03.2022.

⁴³ L. Jaillant, *How can we make born-digital and digitised archives more accessible? Identifying obstacles and solutions*, „Archival Science” 2022, t. 22, z. 3, s. 427, <https://doi.org/10.1007/s10502-022-09390-7> [dostęp: 19.10.2024].

Politycznych i Dziennikarstwa (seria 8), Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu (seria 9), Wydział Prawa i Administracji (seria 10), Wydział Socjologii (seria 11), Collegium Polonicum w Słubicach (seria 12), Instytut Kultury Europejskiej w Gnieźnie (seria 13), Studium Języka i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców (seria 14), Studium Wychowania Fizycznego i Sportu (seria 15), Uniwersytet Otwarty (seria 16). Kolejne serie to Biblioteki (seria 17), Poradnia Wsparcia Psychologicznego i Rozwoju (seria 18) oraz Samorządy Studentów i Doktorantów (seria 19), gdzie zgrupowane są dokumenty dotyczące dwóch odrębnych samorządów. Ze względu na to, że obie jednostki czasami podpisywały się razem pod apelami, wydawało się zasadne, aby połączyć je w jedną serię.

Trzecim problemem było stworzenie opisu archiwalnego. Nie istnieją bowiem żadne wskazówki mówiące o tym, jak należałoby opisywać materiały elektroniczne w tego typu kolekcjach. W tym wypadku większość elementów opisu zaczerpnięto ze standardu International Standard Archival Description, czyli serię, tytuł jednostki (określający konkretne wydarzenia np. „Areopag Uniwersytetów, 9.03.2023”, „Koncert charytatywny – Jednym głosem z wolną Ukrainą, 5.06.2023” bądź cyklicznie trwające akcje, np. „Szkoła Letnia 2023”, „Zbiórka opatrunków”, ewentualnie typ dokumentów, np. „Facebook, screeny, 2022”), daty skrajne oraz uwagi. Ze względu na to, że niemożliwe było uwzględnienie tradycyjnego opisu archiwalnego, zamiast niego dodano również elementy takie jak liczba plików, rozmiar w MB, typ plików i źródło, co pozwoliło zawrzeć dodatkowe informacje.

Czwarty problem to możliwość zastosowania terminologii archiwalnej, ponieważ pojawia się pytanie, czy folder dokumentów zebranych pod wspólnym tematem może być traktowany jako jednostka archiwalna? Wydaje się, że tak, ponieważ jest to przeniesienie systemu akt spraw, gdzie dokumenty narastają wokół sprawy (lub tematu), do świata cyfrowego. W tym wypadku łączono materiały według ich pochodzenia (np. screeny z Facebooka, posty rektor Kaniewskiej), cyklicznych akcji, takich jak Szkoła Letnia, lub konkretnych wydarzeń kulturalnych czy spotkań.

Piąty problem to kwestia kompletności zbioru i tego, w jakim stopniu udało się zarchiwizować powstałe posty i artykuły ze stron internetowych. Zebranie wszystkich materiałów wydaje się niemożliwe, głównie dlatego, że Internet zawiera tak dużo informacji, że strony z komunikatami i artykułami czy posty sprzed paru dni mogą się nie wyświetlać. Ponadto im więcej czasu upływa, tym trudniej odnaleźć dawne publikacje on-line. Wydaje się jednak, że Archi-

wum Pomocy przechowuje przynajmniej znaczną większość takich materiałów. Z kolei obecność w nim sprawozdań zależała w dużej mierze od tego, czy osoby odpowiedzialne za organizację pomocy i wydarzeń kulturalnych chciały i mogły podzielić się swoją wiedzą i dokumentacją. Nie można zapominać również o tym, że wielu studentów i pracowników UAM angażowało się w pomoc poza uczelnią i nie zostały po tym żadne ślady. Być może dobrym pomysłem byłoby przeprowadzenie wywiadów z osobami zaangażowanymi w organizację pomocy, które uzupełniłyby zarówno same zbiory, jak i stan wiedzy o działaniach podjętych na uczelni.

Wreszcie szósty problem to pytanie o to, jak robić zrzuty postów z Facebooka – czy należałoby zostawiać wszystkie komentarze, tylko te wybrane, czy je usuwać? Mogą one świadczyć o reakcjach społeczności akademickiej – studentów, doktorantów, pracowników naukowo-dydaktycznych, pracowników administracji oraz innych osób obserwujących uniwersyteckie media społecznościowe. Z drugiej strony należy się zastanowić, czy wszystkie komentarze są wartościowe i czy w ogóle warto je przechowywać.

Przy tej okazji pojawia się również refleksja nad tym, jak należy opisywać zrzuty z ekranu postów z mediów społecznościowych, stron internetowych czy korespondencji elektronicznej. Nie ulega wątpliwości, że trzeba zwracać szczególną uwagę na daty publikacji postów, ponieważ w przypadku nowych na portalach widnieje zapis np. „1 godz.”, czy „1 dzień”. Poza tym rodzi się pytanie: czy należy nadawać im tytuły samemu, czy opisywać tak, jak wskazuje system chicagowski do tworzenia przypisów do postów – nazwa profilu, kilka słów z posta, źródło (np. Facebook, Twitter), data posta?

Treść

O tym, jakie znaczenie może mieć wpis na Facebooku dobitnie świadczy krótki tekst, jaki zamieścił na swoim profilu prof. Witkowski w drugą rocznicę wybuchu wojny na Ukrainie:

„When I woke up two years ago, February 24th, 2022, as I always do at 6 a.m., I first heard the news of the outbreak of war on the radio. I arrived at work at 8 a.m., and a few minutes later we gathered for the first time in the Rector’s office to talk about the events. Later, we met very often to solve a myriad of questions

related to the thousands of refugees from Ukraine. Thanks to the tremendous generosity of very many AMU employees, we collected aid and sent it to Ukraine, while at the same time helping, in cooperation with the city authorities, various organizations and NGOs, those who had to flee the war in Ukraine. Today marks two years since the outbreak of the war. I still start each day by reviewing news about the situation in Ukraine, and my many duties and activities are related to Ukraine”⁴⁴.

Post odsłania nieco kulisy tego, co działo się w gabinecie rektora w dniu wybuchu wojny i jak szybko władze uczelni zebrały się, aby przedyskutować bieżące wydarzenia, w tamtym momencie najważniejsze, choć były wydarzeniami politycznymi, a nie naukowymi. Drugi wątek, jaki się tu pojawia, to zaangażowanie we współpracę z innymi instytucjami i organizacjami⁴⁵. Trzeci to osobista aktywność prof. Witkowskiego, który od początku inwazji włączał się w wiele działań na rzecz współpracy polskich i ukraińskich uniwersytetów i kontynuuje je do dzisiaj⁴⁶.

---

⁴⁴ Archiwum Pomocy UAM (dalej AP UAM), Rektorat, Prorektor prof. Rafał Witkowski, Rafał Witkowski, „When I woke up two years ago, February 24th, 2022, as I always do at 6 a.m., I first heard the news of the outbreak of war on the radio.”, Facebook, 24.02.2024. Z uwagi na brak wytycznych dotyczących cytowania w przypisach zarchiwizowanych dokumentów elektronicznych, w artykule przyjęto zapis zgodny ze standardem chicagowskim, dodając miejsce przechowywania na początku oraz serię, jednostkę archiwalną (archiwalia nie mają jeszcze sygnatur), czyli folder i ewentualnie odnośny dokument, tak jak jest to zalecane i przyjęte dla archiwów. Rozbieżności w strukturze opisów dokumentów elektronicznych potwierdza Anna Matysek. Co więcej, wymieniając rodzaje dokumentu elektronicznego, nie zamieściła jako jednego z nich postu z mediów społecznościowych. Autorka pisze ponadto, że być może niektóre dokumenty, takie jak wiadomości e-mail, wyniki generowane z baz danych czy listy dyskusyjne są cytowane na tyle rzadko, że opracowanie dla nich wzorów przypisów nie jest konieczne. Być może tak jest również w przypadku zarchiwizowanych postów z mediów społecznościowych, ale wydaje się, że takich odwołań będzie coraz więcej. Zob. A. Matysek, *Cytowania dokumentów elektronicznych w wydawnictwach naukowych*, „Nowa Biblioteka” 2017, nr 4, s. 53–68, szczególnie zob. s. 60, 63. Problem cytowania takich źródeł należałoby rozpatrzyć i przedyskutować w gronie ekspertów. W przypadku niniejszego artykułu posty z Facebooka są bowiem wciąż możliwe do odnalezienia w Internecie, ale jednocześnie znajdują się już w określonym, zarchiwizowanym zbiorze.

⁴⁵ Potrzeba było porozumienia i wsparcia np. ze strony wojewody wielkopolskiego. Zob. Epoznan.pl. UAM oddaje halę sportową dla uchodźców z Ukrainy. Studenci będą mieć zajęcia w innym obiektach, <https://epoznan.pl/news-news-127092-uam-oddaje-hale-sportowa-dla-uchodzcow-z-ukrainy-studenci-beda-miec-zajecia-w-innym-obiektach> [dostęp: 30.03.2024].

⁴⁶ AP UAM, Uniwersytet, Współpraca europejskich i ukraińskich uniwersytetów, Rafał Witkowski, „In cooperation with friends from University of Strasbourg”, Facebook, 15.03.2024.

Treść zebranych źródeł oddaje dynamikę rozwoju sytuacji. Pierwsze wypowiedzi przede wszystkim potępiły wojnę i wyrażały solidarność z narodem ukraińskim. Kolejne informowały o organizowanej pomocy, natomiast później zaczęto aranżować wydarzenia kulturalne oraz współpracę polskich i ukraińskich uniwersytetów.

W dniu rozpoczęcia inwazji rektor Kaniewska zwróciła się do społeczności uniwersyteckiej ze słowami:

„W tych dramatycznych okolicznościach chcę wyrazić swoją solidarność z Narodem Ukraińskim oraz zadeklarować pomoc dla naszych studentów i pracowników pochodzących z Ukrainy.

Jesteście Państwo wśród przyjaciół, którzy pragną podnieść Was na duchu i zapewnić, że nie jesteście sami. [...]

Jestem przekonana, że w naszej akademickiej społeczności znajdziecie Państwo zrozumienie, a pracownicy Uniwersytetu [...] będą z wielką życzliwością podchodzili do wszelkich Państwa problemów, okazując stosowną pomoc”⁴⁷.

Media społecznościowe stały się przestrzenią do komunikowania się ze społeczeństwem w ważnych sprawach. Wpisy na Facebooku informowały o działaniach, w jakie można było się włączyć na początku wojny. Archiwum Pomocy zebrało wiele takich wpisów. Doktoranci tworzyli bazę wolontariuszy, którzy chcieli się zaangażować w pomoc dla osób, które schroniły się w Polsce. Samorządy doktorantów i studentów szybko zresztą połączyły siły i w dniach 28 lutego – 4 marca 2022 r. prowadziły na różnych wydziałach zbiórkę materiałów dla Ukrainy⁴⁸. Odbyły się one m.in. na Wydziałach: Biologii (szczególnie dla osób, które uciekały przed wojną i czekały na granicy polsko-ukraińskiej)⁴⁹, Nauk Poli-

⁴⁷ Ibidem, Uniwersytet, List Ogólnouczelniany, 24.02.2022.

⁴⁸ Ibidem, Samorząd Doktorantów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Facebook – screeny 2022, Samorząd Doktorantów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, „Drogie Osoby, w ramach współpracy Samorząd Studentów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i Samorządu Doktorantów UAM ruszają zbiórki rzeczy i materiałów dla Ukrainy”, Facebook, 27.02.2022.

⁴⁹ Ibidem, Wydział Biologii, Zbiórka na Wydziale Biologii, Wydział Biologii UAM „Serdecznie zachęcamy do przyłączenia się do zbiórki darów dla osób uciekających przed wojną na Ukrainie...”, Facebook, 28.02.2022. Tym razem zwracano uwagę, że na granicy potrzebne były przede wszystkim pampersy dla dzieci, artykuły higieniczne dla kobiet oraz batony i żele wysokoenergetyczne, ponieważ na granicy brakowało jedzenia.

tycznych i Dziennikarstwa⁵⁰, Pedagogiczno-Artystycznym w Kaliszu⁵¹ czy Prawa i Administracji⁵².

Organizowanymi cyklicznie przedsięwzięciami były Szkoła Zimowa i Letnia, których kilka edycji odbyło się w 2023 r. Studenci oraz pracownicy ukraińskich uniwersytetów mieli możliwość przyjazdu do Wielkopolski, gdzie pod Poznaniem przygotowano dla nich spotkania i zajęcia z prowadzącymi z UAM. Mocno zaangażowany w ten cykl był prof. Witkowski oraz pracownicy Wydziału Historii⁵³ i Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej⁵⁴. Łącznie w 2023 r. UAM miał przygotować 30 takich wydarzeń⁵⁵.

Ukraińców wspierano także poprzez inne działania, odbywające się na miejscu – np. kursy polskiego organizowane przez Collegium Polonicum w Słubicach⁵⁶. Poza tym planowano także warsztaty dla nauczycieli języka polskiego, którzy mieli w swoich klasach uczniów z Ukrainy⁵⁷. Podobna inicjatywa była realizowana w Studium Języka i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców, ale był to pomysł studentów Filologii Polskiej i Klasycznej⁵⁸.

Starano się zwiększyć także świadomość o tym, co się działo i dzieje na Ukrainie, organizując wydarzenia naukowe. Już 3 marca w Centrum Kultury i Bibliotece w Opalenicy pracownicy Wydziału Historii dyskutowali wokół zagadnienia „Ukraina – historia i współczesność”, wyjaśniając przeszłość kraju⁵⁹. Na 30 marca 2022 r. zaplanowano seminarium pt. „Ludność cywilna w konfliktach zbrojnych.

⁵⁰ Ibidem, Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Organizacja pomocy materialnej luty-marzec 2022.

⁵¹ Ibidem, Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu, Zbiórka charytatywna marzec 2022.

⁵² Ibidem, Wydział Prawa i Administracji, Zbiórka charytatywna marzec 2022, mail Rafała Witkowskiego do Archiwum Pomocy, 28.04.2022.

⁵³ Ibidem, Wydział Historii, Szkoła Zimowa 2023, „Szkoła Zimowa European Heritage in Public Discourse”, Wydział Historii (strona), 20.03.2023.

⁵⁴ Ibidem, Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej, Życie Uniwersyteckie, „Na Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej UAM trwa Letnia Szkoła Międzynarodowych Studiów Polskich...”, Facebook, 23.03.2023.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Ibidem, Collegium Polonicum w Słubicach, Kursy języka polskiego w Słubicach, mail Rafała Witkowskiego do Archiwum Pomocy, 1.04.2022.

⁵⁷ Radio Zachód. Collegium Polonicum organizuje bezpłatne kursy polskiego dla uchodźców, <https://zachod.pl/607578/collegium-polonicum-organizuje-bezplatne-kursy-polskiego-dla-uchodzcow/> [dostęp: 23.05.2024].

⁵⁸ AP UAM, Studium Języka i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców, mail Olgi Bambrowicz do Archiwum Pomocy, 18.03.2022.

⁵⁹ Ibidem, Wydział Historii, Facebook – screeny 2022, Życie Uniwersyteckie, „Ukraina jest dzisiaj na ustach całego świata. W Centrum Kultury i Biblioteka w Opalenicy, już w najbliższy

Ukraina i Górski Karabach”. Wydarzenie, które odbyło się na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, organizowali pracownicy Wydziału Historii⁶⁰.

Innymi aktywnościami podtrzymującymi solidarność były koncerty. W ramach cyklicznych Koncertów Charytatywnych odbyły się dwa pod hasłem „Jednym głosem z wolną Ukrainą”, w 2022 i 2023 r. Za każdym razem zbierano środki, przede wszystkim na chore i osierocone dzieci⁶¹. Do podobnych wydarzeń należały Dni Ukraińskie „Ukraina 2022–2023” organizowane wspólnie przez Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej, Fundację Barak Kultury oraz Teatr Polski w Poznaniu. W tym czasie odbywały się także dyskusje z wolontariuszami jeżdżącymi na Ukrainę, miały miejsce wernisaż wystawy zdjęć, spektakle i występy muzyczne⁶².

Biblioteki wydziałowe wraz z Biblioteką Uniwersytecką organizowały kilkakrotnie w 2022 r. akcję „Cegiełka dla Ukrainy”. Wydaje się, że pierwsza taka inicjatywa pojawiła się w Bibliotece Collegium Historicum, gdzie po apelu władz dziekańskich Wydziału Archeologii zorganizowano od 28 lutego do 8 marca kiermasz książek. Wpłatę przekazano na specjalne konto, które utworzono na UAM, aby zbierać środki dla Ukrainy. Inicjatywa ta zaowocowała skoordynowaną akcją bibliotek wydziałowych, która odbyła się 9 maja 2022 r.⁶³. Niezależnie jednak od wspólnych działań, poszczególne biblioteki na Uniwersytecie prowadziły także swoje własne kiermasze⁶⁴.

Widać, że większość działań mających za zadanie niesienie pomocy materialnej skończyło się w 2022 r. W kolejnym roku podejmowano raczej aktywności dążące do współpracy. Wydaje się, że zaangażowanie Uniwersytetu w pomoc materialną przerodziło się w trwałą kooperację z ukraińskimi uczelniami. Przejawem tego są wspomniane już Szkoły Zimowe i Letnie, ale przede wszystkim rozmaite inicjatywy, wspierane szczególnie przez grono rektorskie. Parokrotnie więc dochodziło do spotkań z rektorami ukraińskich uczelni, którzy rozmawiali w Poznaniu

---

czwartek, odbędzie się spotkanie poświęcone historii i teraźniejszości tego kraju”, Facebook, 1.03.2022.

⁶⁰ Ibidem, Wydział Historii, Facebook – screeny 2022, Wydział Historii UAM, „Dr Magdalena Lachowicz i prof. dr hab. Krzysztof Fedorowicz serdecznie zapraszają do wzięcia udziału w seminarium naukowym”, Facebook, 27.03.2022.

⁶¹ Ibidem, Uniwersytet, Koncert charytatywny „Jednym głosem z wolną Ukrainą”.

⁶² Ibidem, Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej, Dni Ukraińskie „Ukraina 2022–2023”.

⁶³ Ibidem, Biblioteki, Biblioteka Collegium Historicum, mail Lucyny Leśniak do Archiwum Pomocy, 11.10.2022.

⁶⁴ Ibidem, Biblioteki, Biblioteka Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, mail Anny Magdzińskiej do Archiwum Pomocy, 16.03.2022.

o możliwości rozwinięcia współpracy po zakończeniu wojny⁶⁵. Prof. Witkowski, jak sam pisze, „poświęca większość swojego czasu i energii na wspieranie Ukrainy”⁶⁶. UAM działa na tym polu przy pomocy europejskiego programu EPICUR. W marcu 2023 r. Poznań odwiedzili dzięki temu reprezentanci uczelni z Charkowa. W marcu 2024 r. prof. Witkowski uczestniczył w programie współpracy europejskich i ukraińskich uniwersytetów w Strasbourgu⁶⁷, które było pierwszym takim spotkaniem. Przedstawiciele europejskich uniwersytetów (UAM i Uniwersytet w Strasbourgu są zrzeszone w programie EPICUR) mogli zapoznać się z nim z problemami ukraińskich uczelni i podzielić się swoim doświadczeniem⁶⁸. Prawdopodobnie właśnie takie budowanie sieci współpracy z ukraińskimi uczelniami i włączanie w to także partnerów z innych krajów europejskich będzie wyzwaniem dla Uniwersytetu w Poznaniu na najbliższe lata. Materiały z Archiwum Pomocy świadczą o tym, że początkowe wsparcie materialne dla społeczeństwa ukraińskiego przekształciło się w tym konkretnym przypadku w wymianę akademicką.

Przedstawiona powyżej treść dokumentacji znajdującej się w Archiwum Pomocy jest tylko wycinkiem z większej całości. Nie wspomniano tutaj o materiałach do innych, drobniejszych wydarzeń, a zarysowano jedynie ogólną problematykę, podpierając się konkretnymi przykładami.

Zakończenie

Dwa i pół roku po rozpoczęciu pełnoskalowej wojny na Ukrainie, robiąc pobieżne poszukiwania w Internecie, widać, jak trudno jest odnaleźć informacje z początku wojny. Zbiór Archiwum Pomocy jest więc unikatowy z dwóch powodów. Po pierwsze jest zbiorem całkowicie elektronicznym i nawet jeżeli opis czy

⁶⁵ Ibidem, Uniwersytet, 1st AMU Staff Week for Ukraine, 23–27.01.2023.

⁶⁶ Ibidem, Rektorat, Prorektor prof. Rafał Witkowski, Rafał Witkowski, „I continue to devote most of my time and energy to supporting the Ukraine”, Facebook, 8.06.2023.

⁶⁷ Ibidem, Uniwersytet, Współpraca europejskich i ukraińskich uniwersytetów, Rafał Witkowski, „In cooperation with friends from University of Strasbourg”, Facebook, 15.03.2024.

⁶⁸ Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Współpraca uniwersytetów europejskich i ukraińskich: terażniejszość i przyszłość, https://amu.edu.pl/dla-mediow/komunikaty-prasowe/wspolpraca-uniwersytetow-europejskich-i-ukrainskich-terazniejszosc-i-przyszlosc?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR3sAv-mFaBaWbn5OXXb75kV5rauhDeNMOICW5t_GmmwZU-VgpfN2_4cQ7wU_aem_ukjY5pZr-jHbysYOOGbKNw [dostęp: 20.04.2024].

metody porządkowania wymagałyby poprawy, to jest to okazja do sprawdzenia, jak można opracowywać tego rodzaju dokumenty. Po drugie – zebranie w jednym miejscu materiałów dotyczących jednego tematu, takich jak zrzuty z ekranu, specjalnie tworzone sprawozdania czy korespondencja elektroniczna, pozwala na szybkie dotarcie do poszukiwanych informacji. Archiwum wpisuje się też w inne inicjatywy dokumentujące wojnę na Ukrainie.

Samo Archiwum Pomocy jest nie tylko świadectwem zaangażowania, wrażliwości społeczności uczelnianej. Jest także świadectwem potrzeb ludzi, którzy przybyli z Ukrainy i którzy tam zostali. Uniwersytet pomagał Ukraińcom materialnie, ale wiele robiono również dla wsparcia w uczeniu się języka polskiego czy zapewnienia noclegów. Przede wszystkim więc archiwum jest świadectwem wojny i jej konsekwencji.

Przy okazji organizacji pomocy humanitarnej w Polsce po 24 lutego 2022 r. powstało wiele dokumentów w państwowych instytucjach oraz instytucjach pozarządowych. Za jakiś czas znajdą się one w archiwach państwowych. Być może staną się obiektem badań historyków, politologów i socjologów, którzy będą zainteresowani postawami polskiego społeczeństwa wobec wybuchu wojny na Ukrainie, problemem uchodźców, historią wojny rosyjsko-ukraińskiej i jej różnymi aspektami. Jeśli tak się stanie, materiały z Archiwum Pomocy byłyby ciekawym uzupełnieniem tej bazy źródłowej.

***

Materiały do Archiwum Pomocy nadal można przesyłać do Magdaleny Heruday-Kielczewskiej na adres: archiwumpomocy@amu.edu.pl.

Bibliografia

- Archives and Human Rights*, red. J. Boel, P. Canavaggio, A. González Quintana, Nowy Jork 2021.
- Baker P., Glasser S., *The Divider: Trump in the White House, 2017–2021*, Nowy Jork 2023.
- Boel J., Canavaggio P., Gonzalez Quintana A., *Archives and the duty to remember [w:] Archives and Human Rights*, red. J. Boel, P. Canavaggio, A. González Quintana, Nowy Jork, s. 54–56.
- Elayan S., Sykora M., Jackson T., „His Tweets Speak for Themselves”: *An Analysis of Donald Trump’s Twitter Behavior*, „The International Journal of Interdisciplinary Civic and Political Studies” 2019, t. 15, z. 1, s. 13–35.

- Guidance on managing social media records*, „NARA (The National Archives and Records Administration) Bulletin” 2014-02, <https://www.archives.gov/records-mgmt/bulletins/2014/2014-02.html> [dostęp: 19.10.2024].
- Heruday-Kiełczewska M., *Archiwum Stowarzyszenia Solidarité France-Pologne w zbiorach Biblioteki Polskiej w Paryżu*, „Folia Toruniensia” 2017, nr 17, s. 175–189.
- Heruday-Kiełczewska M., *Reakcja Francji na wprowadzenie w Polsce stanu wojennego, grudzień 1981 – styczeń 1982*, Warszawa 2012.
- Jaillant L., *How can we make born-digital and digitised archives more accessible? Identifying obstacles and solutions*, „Archival Science” 2022, t. 22, z. 3, s. 417–436, <https://doi.org/10.1007/s10502-022-09390-7> [dostęp: 19.10.2024].
- Konopa B., *Archiwizacja Webu w Europie – Narodowe Archiwa Sieci*, „Archeion” 2020, nr 121, s. 452–465.
- Konopa B., Rosa A., *Egodokumentalne ślady człowieka w Internecie i ich archiwizacja*, „Archeion” 2023, t. 124, s. 190–213.
- Matysek A., *Cytowania dokumentów elektronicznych w wydawnictwach naukowych*, „Nowa Biblioteka” 2017, nr 4, s. 53–68.
- Pińczak L., *Wojna ukraińsko-rosyjska – kampania 2022 r. Przebieg i następstwa*, „Rocznik Strategiczny” 2022/23, s. 382–407.
- Ries T., Palko G., *Born-digital archives*, „International Journal of Digital Humanities” 2019, t. 1, s. 2, <https://doi.org/10.1007/s42803-019-00011-x> [dostęp: 29.03.2024].
- Wiśniewska-Drewniak M., Lowry J., Kravchenko N., *“Maybe in a few years I’ll be able to look at it”: a preliminary study of documentary issues in the Ukrainian refugee experience*, „Archival Science” 2023, t. 23, z. 2, s. 247–273, <https://doi.org/10.1007/s10502-022-09407-1> [dostęp: 19.10.2024].

Źródła

- Korespondencja Magdaleny Heruday-Kiełczewskiej z Józefem Doboszem, Bogumiłą Kaniewską, Wojciechem Kucharskim, Rafałem Witkowskim.
- Komenda Główna Straży Granicznej, *Straż Graniczna, Informacja statystyczna za I kwartał 2022 r.*, Warszawa, kwiecień 2022.
- Komenda Główna Straży Granicznej, *Straż Graniczna, Informacja statystyczna za I kwartał 2023 r.*, Warszawa, kwiecień 2023.
- Komenda Główna Straży Granicznej, *Straż Graniczna, Informacja statystyczna za I kwartał 2024 r.*, Warszawa, kwiecień 2024.

Źródła archiwalne

Archiwum Pomocy na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Uniwersytet: List Ogólnouczelniany; Współpraca europejskich i ukraińskich uniwersytetów; Koncert charytatywny „Jednym głosem z wolną Ukrainą”; 1st AMU Staff Week for Ukraine, 23–27.01.2023.

Rektorat: Prorektor prof. Rafał Witkowski.

Wydział Biologii: Zbiórka na Wydziale Biologii.

Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej: Szkoła Letnia, Dni Ukraińskie „Ukraina 2022–2023”.

Wydział Historii: Szkoła Zimowa 2023; Facebook – screeny 2022.

Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa: Organizacja pomocy materialnej luty–marzec 2022.

Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu: Zbiórka charytatywna marzec 2022.

Wydział Prawa i Administracji: Zbiórka charytatywna marzec 2022.

Collegium Polonicum w Słubicach: Kursy języka polskiego w Słubicach.

Samorząd Doktorantów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu: Facebook – screeny 2022.

Biblioteki: Biblioteka Collegium Historicum; Biblioteka Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa.

Netografia

Archiwa Państwowe. Archiwum Pandemii, <https://archiwa.gov.pl/poznaj/projekty/archiwum-pandemii/> [dostęp: 22.02.2024].

ASAP – Archives sauvegarde attentats Paris, <https://asap.hypotheses.org/a-propos> [dostęp: 22.02.2024].

Centre for Information Resilience. Eyes on Russia: Documenting Russia’s war on Ukraine, <https://www.info-res.org/post/eyes-on-russia-documenting-conflict-and-disinformation-in-the-kremlin-s-war-on-ukraine> [dostęp: 29.03.2024].

Dobra Fabryka, https://www.dobrafabryka.pl/chce-pomoc/akcja/na-pomoc-ukrainie/?fbclid=IwAR2Ocxu7IU71GTQdNyIqPdh4Esb4B5wy_xGpHzLxhG0pwe-u-9ASicLa-Y [dostęp: 22.02.2024].

Epoznan.pl. UAM oddaje halę sportową dla uchodźców z Ukrainy. Studenci będą mieć zajęcia w innym obiektach, https://epoznan.pl/news-news-127092-uam-oddaje_hale_sportowa_dla_uchodzcow_z_ukrainy_studenci_beda_miec_zajecia_w_innym_obiektach [dostęp: 30.03.2024].

- Górzyński O., *Minister Rzeczkowska: Polska wydała na pomoc Ukrainie ok. 50 mld złotych*, Polska Agencja Prasowa, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1561419%2Cminister-rzeczkowska-polska-wydala-na-pomoc-ukrainie-ok-50-mld-zlotych> [dostęp: 19.10.2024].
- INFOR.PL. *Polska pomoc dla Ukrainy 2022 – ile kosztowała?*, <https://www.infor.pl/prawo/nawosci-prawne/5635962,Polska-pomoc-dla-Ukrainy-2022-ile-kosztowala.html> [dostęp: 22.02.2024].
- Institut für die Wissenschaften vom Menschen Institute for Human Sciences. *Documenting Ukraine*, <https://www.iwm.at/documenting-ukraine/> [dostęp: 29.03.2024].
- Library of Congress. *Coronavirus Web Archive*, <https://www.loc.gov/collections/coronavirus-web-archive/about-this-collection/> [dostęp: 1.03.2024].
- Nowosielska P., *Ofensywa studentów ze Wschodu. Jak UAM znalazł sposób na poprawę pozycji w międzynarodowych rankingach*, GazetaPrawna.pl, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/8212694,uam-ukraincy-studenci-pierwszego-roku-rankingi-miedzynarodowe.html> [dostęp: 22.02.2024].
- Ojciec Tomasz, <http://tomaszalexiewicz.pl/archiwum/> [dostęp: 19.10.2024].
- Osiński B., *Eurostat: Czechy, Polska i Estonia przyjęły najwięcej uchodźców z Ukrainy w relacji do populacji tych krajów*, Polska Agencja Prasowa, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1606735%2Ceurostat-czechy-polska-i-estonia-przyjely-najwiecej-uchodzcow-z-ukrainy-w> [dostęp: 22.02.2024].
- Pomagam.pl. *Solidarni z Ukrainą*, https://pomagam.pl/solidarnizukraina?fbclid=IwAR3f5uuT-tCbu6Kjq06uLFldt_LyFT9MgftYApb3UI12AHLqZ07ECgBaqkB0 [dostęp: 22.02.2024].
- Porembiński K., *Aktualizacja i zebrane informacje na stronie*: <https://bit.ly/pomocukrainie>, Facebook, 24.02.2022, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=10226942014802242&set=a.1056916389032> [dostęp: 22.02.2024].
- Radio Wrocław. *Centrum Historii Zajezdnia we Wrocławiu tworzy Archiwum Pomocy*, <https://www.radiowroclaw.pl/articles/view/117435/Centrum-Historii-Zajezdnia-we-Wroclawiu-tworzy-Archiwum-Pomocy> [dostęp: 22.02.2024].
- Radio Zachód. *Collegium Polonicum organizuje bezpłatne kursy polskiego dla uchodźców*, <https://zachod.pl/607578/collegium-polonicum-organizuje-bezplatne-kursy-polskiego-dla-uchodzcow/> [dostęp: 23.05.2024].
- Rzeczpospolita. *Nie każdą wypowiedź z Facebooka można cytować*, <https://www.rp.pl/prawo-prasowe/art3829991-nie-kazda-wypowiedz-z-facebook-a-mozna-cytowac> [dostęp: 27.03.2024].
- Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. *Obywatele Ukrainy w Polsce – aktualne dane migracyjne*, <https://www.gov.pl/web/udsc/obywatele-ukrainy-w-polsce--aktualne-dane-migracyjne2> [dostęp: 19.10.2024].
- Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. *Otwarte Dane. Szczegółowe statystyki dot. osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca*

- na podstawie specustawy. Stan na 09.07.2024 r., <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr/resource/59180/table> [dostęp: 19.10.2024].
- Spotify. Podcast „Naukowa Dzielnica” – Co dalej po wojnie? – prof. Rafał Witkowski, podcast dostępny w serwisie.
- Spotify. Podcast „Naukowa Dzielnica” – Komentarz na czasie – Archiwum pomocy Ukrainie na UAM – dr Magdalena Heruday-Kiełczewska, podcast dostępny w serwisie.
- Świadectwa wojny, <https://swiadectwawojny2022.org/#projekt> [dostęp: 19.10.2024].
- The New York Times. Documenting Atrocities in the War in Ukraine, <https://www.nytimes.com/interactive/2022/05/22/world/europe/ukraine-war-crimes.html> [dostęp: 29.03.2024].
- The Reckoning Project. Ukraine Testifies, <https://sites.lsa.umich.edu/thereckoningproject/> [dostęp: 29.03.2024].
- U-CORE. Badania nad gromadzeniem, przechowywaniem i udostępnianiem ukraińskich świadectw z czasów wojny 2022, <https://u-core.org/#o-projekcie> [dostęp: 19.10.2024].
- Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Archiwum Pomocy na UAM, <https://amu.edu.pl/solidarni/aktualnosci/archiwum-pomocy-na-uam> [dostęp: 22.02.2024].
- Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Współpraca uniwersytetów europejskich i ukraińskich: terażniejszość i przyszłość, https://amu.edu.pl/dla-mediow/komunikaty-prasowe/wspolpraca-uniwersytetow-europejskich-i-ukrainskich-terazniejszosc=-i-przyszlosc?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR3sAv-mFaBaWbn5OXXb75kV5rauhDeNMOICW5t_GmmwZU-VgpfN2_4cQ7wU_aem_ukjY5pZr-jHbysYOOGbKNw [dostęp:20.04.2024].

“Fulfilling, but demanding” – Swedish recordkeeping in transition

Anneli Sundquist

Oslomet – storbyuniversitetet / Oslo Metropolitan University (Norway)
annsu@oslomet.no, ORCID 0000-0001-9471-4992

Hilde Lange

Oslomet – storbyuniversitetet / Oslo Metropolitan University (Norway)
hildelan@oslomet.no, ORCID 0009-0005-9894-3932

ABSTRACT

In recent decades, records management has undergone profound changes due to technological developments as well as political and organisational changes. The global view shows considerable diversity, not only between legal and administrative systems based on common law, such as those in the UK, North America and Australia, but also between systems operating under civil law. Sweden represents a special case of a civil law system, the so-called Nordic model. The purpose of this study, based on three case studies, is to analyse the recordkeeping functions in contemporary government agencies in Sweden, their responsibilities, competences and the role they play. Study findings show that most of the functions defined in international standards are implemented by Swedish government agencies, but at different levels and with different outcomes. Furthermore, there are significant differences between them, which may stem from intra-organisational arrangements. The actual work tasks focus on implementing the strategic activities of recordkeeping, providing support in upgrading skills and acquiring new knowledge, while the more routine tasks are deprioritized.

KEYWORDS

records management, Sweden, government administration, public administration functions

“Satysfakcjonujące, ale wymagające” – zarządzanie dokumentacją w Szwecji w okresie transformacji

STRESZCZENIE

W ostatnich dziesięcioleciach, w związku z rozwojem technologicznym oraz zmianami politycznymi i organizacyjnymi, zarządzanie dokumentacją uległo głębokim przemianom. Globalny obraz pokazuje znaczną różnorodność, nie tylko między systemami prawnymi i administracyjnymi opartymi na wspólnym prawodawstwie, takim jak brytyjskie, północnoamerykańskie i australijskie, ale także między systemami działającymi w ramach prawa cywilnego. Szwecja stanowi szczególny przypadek systemu prawa cywilnego, tzw. modelu nordyckiego. Celem niniejszego badania, przeprowadzonego w odniesieniu do trzech studiów przypadków, jest analiza funkcji zarządzania dokumentacją we współczesnych rządowych jednostkach

SŁOWA KLUCZOWE

zarządzanie dokumentacją, Szwecja, administracja rządowa, funkcje administracji publicznej

organizacyjnych w Szwecji, ich obowiązków, kompetencji oraz roli, jaką odgrywają. Wyniki badań pokazują, że większość funkcji zdefiniowanych w międzynarodowych normach jest realizowana przez szwedzkie agencje rządowe, ale na różnych poziomach i z odmiennymi skutkami. Ponadto istnieją między nimi znaczące różnice, które mogą być spowodowane ustaleniami wewnątrzorganizacyjnymi. Rzeczywiste zadania koncentrują się na realizacji działań strategicznych w zakresie zarządzania dokumentacją, wsparciu w podnoszeniu kwalifikacji oraz zdobywaniu nowej wiedzy, podczas gdy bardziej rutynowe zadania schodzą na dalszy plan.

1. Introduction

There is no need to say that in the last few decades organizational business processes and work practices have undergone profound changes. This is, to a certain extent, a consequence of technological development, particularly the digitalization of society, in a dialectical relationship with political and institutional changes and new governance models such as New Public Management. These changes had an impact throughout society, significantly affecting organizational performance, work tasks, and professional responsibilities¹. One area that has rapidly changed due to this development is archives and records management², hereafter referred to as recordkeeping³. It is assumed that technologies and services such as cloud storage, open data, as well as rapid implementation of artificial intelligence applications in different sectors of society are causing transformative effects that challenge the recordkeeping function, but also open new fields of activity⁴. Operational scope of the recordkeeping function and

---

¹ K. Byström, J. Heinström, I. Ruthven, *Information at work: information management in the workplace*, London 2019.

² L. Duranti, C. Rogers, *Trusting records in the cloud*, London 2019; H. Stančić, *Trust and records in an open digital environment*, London, New York 2020.

³ "[R]ecordkeeping describes a plurality of coherent, iterative, and inter-dependent processes by which records are created, captured, organized, described, managed, and made accessible for multiple purposes over multiple time periods. Recordkeeping is a synthesis of records management and archival concerns" (K. Cumming, *Recordkeeping* [in:] *Encyclopedia of Archival Science*, eds. L. Duranti, P.C. Franks, Lanham 2015, p. 319). The term is chosen because archives and records management are well integrated in Scandinavian countries and the professionals are usually defined as archivist, irrespective of what part of the recordkeeping process they work with.

⁴ L.L. Richards, *Records Management in the Cloud: From System Design to Resource Ownership*, "Journal of the Association for Information Science and Technology" 2018, vol. 69, no. 2, pp. 281–289, <https://doi.org/10.1002/asi.23939> [access: 15.11.2024]; E. Shepherd et al., *Open government data: critical information management perspectives*, "Records Management Journal" 2019, vol. 29, no. 1–2, pp. 152–167, <https://doi.org/10.1108/RMJ-08-2018-0023> [access:

its relationship with other functions and business fields have been the subject of analysis and debate in recent years. For example, recordkeeping as part of or in collaboration with information governance, enterprise architecture, and information security⁵. What, then, is the role and responsibility of the recordkeeping function in this context? What activities and work tasks does it comprise, and what changes can be made? Does the development strive towards standardization of the recordkeeping function in different environments?

Technological advancements, globalization, formation of an international professional community through conferences, journals, and collaborative projects, as well as the implementation of international standards within the field, might create impetus to strive for conformity. Nevertheless, the global picture shows a certain diversity, not least between legal and administrative systems based on common law, such as those in Britain, North America, and Australia, and those based on civil law, as seen in European countries. Among the latter, the Nordic countries might be seen as a special case – a Nordic model characterized, among other things, by a universal welfare state, a strong public sector, high trust in institutions, and a rather far-reaching citizens’ right to information, but with certain national traits influencing the public recordkeeping systems⁶. In 1997,

---

15.11.2024]; S.L. Xie et al., *Competing with artificial intelligence – can the records and information management profession withstand the challenge?*, *ibidem*, 2022, vol. 32, no. 2, pp. 151–169, <https://doi.org/10.1108/RMJ-08-2021-0033> [access: 15.11.2024].

⁵ J. Brooks, *Perspectives on the relationship between records management and information governance*, *ibidem*, 2019, vol. 29, no. 1–2, pp. 5–17, <https://doi.org/10.1108/Rmj-09-2018-0032> [access: 15.11.2024]; J. Hagmann, *Information governance—beyond the buzz*, *ibidem*, 2013, vol. 23, no. 3, pp. 228–240, <https://doi.org/10.1108/RMJ-04-2013-0008> [access: 15.11.2024]; E. Lomas, *Information governance: information security and access within a UK context*, *ibidem*, 2010, vol. 20, no. 2, pp. 182–198, <https://doi.org/10.1108/09565691011064322> [access: 15.11.2024]; S. Katuu, *The utility of enterprise architecture to records and archives specialists* [in:] *2018 IEEE International Conference on Big Data (Big Data), 10–13 December 2018, Seattle*, eds. N. Abe et al., Piscataway 2018, pp. 2702–2710, <https://doi.org/10.1109/BigData.2018.8622467> [access: 15.11.2024]; eadem, *Enterprise architecture – a value proposition for records professionals* [in:] *2019 IEEE International Conference on Big Data (Big Data), 9–12 December 2019, Los Angeles*, eds. C. Baru et al., 2019, pp. 3116–3125, <https://doi.org/10.1109/BigData47090.2019.9006603> [access: 15.11.2024]; A. Sundqvist, T. Sahlén, M. Andreassen, *The Intermesh of Records Management Principles and Enterprise Architecture* [in:] *Infuture 2019. Knowledge in the Digital Age*, eds. P. Bago et al., Zagreb 2019, pp. 75–85, <https://doi.org/10.17234/INFUTURE.2019.10> [access: 15.11.2024]; S.L. Xie, *A must for agencies or a candidate for deletion: A grounded theory investigation of the relationships between records management and information security*, “Records Management Journal” 2019, vol. 29, no. 1–2, pp. 57–85, <https://doi.org/10.1108/Rmj-09-2018-0026> [access: 15.11.2024].

⁶ M. Rostgaard, G. Bak, *The Nordic model of digital archiving*, London, New York 2024.

Professor Eric Ketelaar called for a “comparative archivistics” to highlight socio-cultural differences⁷. Research and publication patterns have become more multifaceted since then, but greater knowledge of recordkeeping practices and institutional arrangements in different national and socio-cultural contexts is still desirable. This study aims to contribute to the current state of research by analysing the recordkeeping function in a Swedish context. The purpose of the study is to analyse the recordkeeping function in contemporary governmental organizations in Sweden, including its responsibilities, competencies, and tasks, its role and organizational position; to identify development tendencies and drivers of change; and to discuss particular traits of the Swedish governmental recordkeeping function.

The study is based on three qualitative case studies of Swedish government agencies, undertaken in 2022. For the purpose of data anonymization they are referred to as A, B and C. The cases were selected through a targeted sample of agencies with critical societal functions, which could also be regarded as “information heavy”; meaning that their business processes are largely executed by exchanging information, and they manage vast amounts of information and, consequently, records. The cases vary in size: the smallest agency has about 2,300 employees, while the others have between 10,000 and 14,000 employees. However, all have a national-level mission and local offices in various parts of the country. Data collection entailed a close reading of policy documents, such as job descriptions, organization charts, process charts, business plans, and policy documents specifically related to the recordkeeping function. Additionally, semi-structured interviews were conducted with 14 employees in different positions within the agencies’ recordkeeping functions. These individuals are referred to as A_1, B_1, C_1, etc. The interviews focused on the recordkeeping function’s mission and competences, the employees’ positions and work tasks, the organization of the work, the division of labour and responsibility, and an account of the activities during a regular working week (see Appendix 1). A thematic analysis of the data was undertaken, and a set of trends was identified (see Appendix 2). The results were then discussed against the analytical framework presented in Section 3 below.

---

⁷ E. Ketelaar, *The difference best postponed? Cultures and comparative archival science*, “Archivaria” 1997, vol. 44, pp. 142–148, <https://www.archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12201> [access: 15.11.2024].

2. Literature review

Although the concept of function and functional analysis have been long recognized in archival theory and implemented in recordkeeping practice, the recordkeeping function itself has seldom been the subject of empirical analysis, at least in a Nordic context. However, Lars-Erik Hansen and Anneli Sundqvist, in a study of Swedish government agencies, identified considerable changes in the Swedish recordkeeping function in the early 2000s⁸. These changes involved a division between physical and digital archives, transfer or outsourcing of certain operational tasks to other functions or organizational units, rationalization and elimination of certain traditional tasks due to digitalization, and an emphasis on more strategic tasks.

Tasks and professional competencies of records professionals, from which the functions can be derived, are studied more frequently. In a comparative analysis of job postings from the 1980s and early 2020s, Elisabeth Fagerholm showed that management and maintenance of paper records is still included in professional duties⁹. Tasks like registration, appraisal, arrangement and description, access control, and reference service are common to both time periods. However, since the 1980s, new tasks have emerged as well. Those include work process analysis, systems requirements, deliveries to digital archives, business development, and change management due to digitalization. In an interview study with Norwegian archivists, Maya Andreassen found that the main activities could be divided into more routine operational tasks, such as mail reception, scanning, registration, and more strategic tasks like quality control, support, training, and development work¹⁰. A similar grouping was identified by Linea Kristine Solgård, who differentiated between daily routines like mail reception and registration, and

---

⁸ L.E. Hansen, A. Sundqvist, *A New Function: A New Archivist?* [in:] *10th European Conference on Information Systems Management: ECISM 2016*, eds. P. Silva, R. Quaresma, A. Guerrero, New York 2016, pp. 76–84.

⁹ E. Fagerholm, *Arkivarien i informationssamhället: En komparativ kritisk diskursanalys av platsannonser för arkivarierket under 1980-talet och tidigt 2020-tal*, unpublished thesis, Mid Sweden University, Sundsvall 2021, <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:miun:diva-42521> [access: 15.11.2024].

¹⁰ M. Andreassen, *Hvem er de og hva gjør de? – arkivarene under lupen*, unpublished thesis, OsloMet – Oslo Metropolitan University, Oslo 2020, <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/handle/10642/9160> [access: 15.11.2024].

more complex duties such as user service and quality control¹¹. The former were increasingly subject to automation, while the latter still required more judgment skills and, so far, human intervention. Automation or transfer of routine task is also, according to Daniel Henriksen Hagen, a consequence of the digitalization and so-called user orientation of the Norwegian public sector¹². However, progress varied between organizations, and there was also a risk of shifting the workload onto the users. In a North American study, the most frequent tasks of records managers were characterized as “negotiating others’ compliance with policies and providing advice to others”¹³, that is, control and support related activities. An Australian study of records managers recruitment, however, showed a more frequent demand for supportive and operational work tasks, than for strategic and controlling roles¹⁴.

Introduction of new methods and technologies, such as archival description based on work processes, in Swedish governmental organizations has influenced the roles and duties of the records professionals to some extent as well. A more proactive approach and a closer collaboration with other functions is required, which results in a more prominent position and higher visibility¹⁵. Several studies emphasized the importance of collaboration with other functions and professionals, especially the ICT-related fields¹⁶. A study of Finnish municipalities, however, shows that recordkeeping activities were fragmented and still largely

---

¹¹ L.K. Solgård, *Arkivarer i dag – En undersøkelse av behovet for den menneskelige faktor i offentlig arkivdanning i Norge*, unpublished thesis, NTNU, Trondheim 2019, <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/2610378> [access: 15.11.2024].

¹² D. Henriksen Hagen, *The effect of digitalization on the daily use of and work with records in the Norwegian public sector*, “Records Management Journal” 2023, vol. 33, no. 2–3, pp. 105–119, <https://doi.org/10.1108/RMJ-10-2022-0030> [access: 15.11.2024].

¹³ S.A. Buchanan et al., *Survey research on tasks and competencies to inform a records management education*, *ibidem*, 2017, vol. 27, no. 1, pp. 2–18, <https://doi.org/10.1108/RMJ-11-2015-0041> [access: 15.11.2024].

¹⁴ L. Gibbons, J. Douglas, *Markers of professional identity: records management jobs advertisements in Australia*, *ibidem*, 2021, vol. 31, no. 1, pp. 1–17, <https://doi.org/10.1108/RMJ-03-2020-0007> [access: 15.11.2024].

¹⁵ I. Grönroos, *Yrkesroll i förändring? En studie av ett antal statsanställda arkivariers upplevelser av införandet av en verksamhetsbaserad arkivredovisning*, unpublished thesis, Uppsala University, Uppsala 2012, <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-197020> [access: 15.11.2024].

¹⁶ E. Fagerholm, *Arkivarien i informationssamhället...*; N. Löfdahl, *E-arkiv – Gäller det att positionera sig rätt: En studie om samband och orsakssamband mellan e-arkiv och en yrkesroll i förändring, samt mekanismer till orsakssambandet*, unpublished thesis, Uppsala University, Uppsala 2016, <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-295698> [access: 15.11.2024]; E. Shepherd et al., *Open government data...*

invisible¹⁷. So-called disruptive technologies, such as blockchain technology, might also push the recordkeeping function in a more proactive direction. Recordkeeping requirements and retention schedules will be paramount in development and design of applications, due to the blockchains' fixed nature and their distributed management¹⁸. The impact of the rapidly emerging artificial intelligence development on the recordkeeping profession and practice is, so far, difficult to predict, but it is assumed that here, too, the judgment skills of humans would serve as a foundation for a new division of labour between humans and technology¹⁹.

Nisakorn Löfdahl showed that work tasks transformed into more ICT-related and strategic activities when digital archives were introduced²⁰. For example, records professionals become involved in systems design and requirements, planning of records transfers to the archives, and in the production of information and training materials. However, the focal tasks were still related to appraisal and preservation. A similar phenomenon, introduction of electronic records management systems, was analysed by Renate Marie Solberg, who found that it entailed a larger variety of work tasks²¹. For instance, there was increased responsibility for systems administration and user control, while simple registration has declined. Lack of competence and, not least, lack of resources, could, however, impede the performance of the more strategic duties demanded by the introduction of e-government, and thus lead to loss of status and professional autonomy²². Introduction of governance models like New Public

---

¹⁷ T. Kautto, P. Henttonen, *Records management as invisible work: A study of Finnish municipalities*, "Government Information Quarterly" 2020, vol. 37, no. 4, <https://doi.org/10.1016/j.giq.2020.101460> [access: 15.11.2024].

¹⁸ S. Bhatia, E.K. Douglas, M. Most, *Blockchain and records management: disruptive force or new approach?*, "Records Management Journal" 2020, vol. 30, no. 3, pp. 277–286, <https://doi.org/10.1108/RMJ-08-2019-0040> [access: 15.11.2024]; P.C. Franks, *Implications of blockchain distributed ledger technology for records management and information governance programs*, *ibidem*, 2020, vol. 30, no. 3, pp. 287–299, <https://doi.org/10.1108/RMJ-08-2019-0047> [access: 15.11.2024].

¹⁹ S.L. Xie et al., *Competing with artificial intelligence...*

²⁰ N. Löfdahl, *E-arkiv – Gäller det att positionera sig rätt?...*

²¹ R.M. Solberg, *"Det er mer stas å jobbe som arkivar nå enn det var før" – Endringer i arkivaryrket med innføringen av ny teknologi*, unpublished thesis, NTNU, Trondheim 2014, <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/274979> [access: 15.11.2024].

²² M. Kallberg, *Archivists – A Profession in Transition?*, "Professions and Professionalism" 2012, vol. 2, no. 1, pp. 27–21, <https://doi.org/10.7577/pp.v2i1.158> [access: 15.11.2024]; *idem*, *Archivists 2.0: redefining the archivist's profession in the digital age*, "Records Management

Management and outsourcing of recordkeeping and information management services might also contribute to lack of clear division of roles and responsibilities and insufficient influence and control²³.

The literature review indicates a change in the recordkeeping function, generally attributed to technological development. There is a trend towards more qualified tasks on a higher strategic level and a greater polarization between strategic and routine operational activities. However, the findings are not entirely unambiguous and indicate that the progress is uneven.

3. An analytical framework – the concept of function and the recordkeeping function

The concept of function originates from organization theory and the writings of French industrialist Henri Fayol in the early 1900s²⁴. The concept can be defined in slightly different ways, but one definition relevant for the purpose of this study is “[a] group of activities that fulfils the major responsibilities for achieving the strategic goals of a business entity”²⁵. Functions refer to the primary responsibilities and tasks of an organization, realized through performance of specific activities and work tasks. However, the concept is, to some extent, an abstraction; its specific manifestations and constituent elements might appear in different constellations and evolve over time. Functions are generally more durable than formal organizational structures and practices by which they are constituted. For example, education has been a primary function of universities for centuries, but its actual performance has undergone radical changes over

---

Journal” 2012, vol. 22, no. 2, pp. 98–115, <https://doi.org/10.1108/09565691211268162> [access: 15.11.2024].

²³ A.S. Klareld, “*The information has moved away from home*”. *Conceptions about how an outsourcing policy affects public records management*, “International Journal of Public Information Systems” 2017, vol. 12, no. 1, pp. 22–38; eadem, *Recordkeeping in an outsourcing public agency*, “Records Management Journal” 2018, vol. 28, no. 1, pp. 99–114, <https://doi.org/10.1108/RMJ-02-2017-0002> [access: 15.11.2024]; P. Svård, *The impact of new public management through outsourcing on the management of government information. The case of Sweden*, ibidem, 2019, vol. 29, no. 1–2, pp. 134–151, <https://doi.org/10.1108/Rmj-09-2018-0038> [access: 15.11.2024].

²⁴ H. Fayol, *Administration industrielle et générale: prévoyance, organisation, commandement, coordination, controle*, Paris 1920.

²⁵ ISO 15489-1:2016 *Information and documentation – Records management – Part 1: Concepts and principles*, section 3.11.

the years. Functions could be regarded as sets of institutionalized conceptions of activity directed towards the goals of organizations. Institutions are stable social arrangements that shape and constrain human behaviour – “multifaceted, durable social structures, made up of symbolic systems, social activities and material resources”²⁶. Institutions are often considered macro-level social forces with society-level implications. The process of institutionalization, however, could take place on different levels, with overarching macro-level institutions forming the context of and influencing medium- and micro-level units, such as organizations and organizational activity. According to W. Richard Scott, institutionalization is built on three “pillars”: regulations, normative systems, and cultural-cognitive notions²⁷. It is further embedded in and transferred through time and space by various “carriers”²⁸. These could be formed by symbolic systems such as formal rules and laws, norms and values such as professional ethics, codes and standards, and taken-for-granted concepts; relational systems such as power structures, roles and identities; formal and informal routines; and last but not least, artifacts. Institutions and institutionalized phenomena are, as mentioned above, durable and stable, but nevertheless subject to change – changes resulting from continuous evolution of their constituent elements through ongoing practice, inherent tensions between the elements, “conflicting logics”, and the fact that they develop at different pace, or changes induced by external forces such as new technologies²⁹.

One of early adopters of this concept in the field of archives management was the American archivist and theoretician Theodore Schellenberg³⁰. Functions have since then played a role in contextualization and appraisal of records, although the concept itself was rarely used until the 1990s³¹. Today, the concept is well established within recordkeeping practice, primarily through the method of

---

²⁶ W.R. Scott, *Institutions and organizations: ideas, interests and identities*, Thousand Oaks 2014, p. 57.

²⁷ *Ibidem*, p. 59.

²⁸ *Ibidem*, p. 95.

²⁹ E.g. A. Mutch, *Practice, substance, and history: Reframing institutional logics*, “Academy of Management Review” 2018, vol. 43, no. 2, pp. 242–258, <https://doi.org/10.5465/amr.2015.0303> [access: 15.11.2024]; M.G. Seo, W.D. Creed, *Institutional contradictions, praxis, and institutional change: A dialectical perspective*, “Academy of management review” 2002, vol. 27, no. 2, pp. 222–247, <https://doi.org/10.5465/amr.2002.6588004> [access: 15.11.2024]; C.E. Ayres, *The theory of economic progress*, Chapel Hill 1944.

³⁰ T.R. Schellenberg, *Modern archives. Principles and techniques*, Chicago 1956.

³¹ F. Foscarini, *Function* [in:] *Encyclopedia of Archival...*, pp. 215–218.

functional analysis. Functional analysis, codified in the now defunct part 2 of the international standard for records management ISO/TR 15489-2:2001(E), the standard ISO/TR 26222 Work Process Analysis for Records and the Australian DIRKS Manual for documenting government business, has had a rather widespread impact as a professional tool over the last 20 years³².

Depending on size and complexity, functions can be divided into a set of sub-functions on different levels. The recordkeeping function of an organization is a facilitative function that intersects all other functions, aiming to contribute to the fulfilment of the organization's business goals, ensure legal compliance and organizational accountability, and protect the interests of the organization's stakeholders. It encompasses several subfunctions and is performed through tasks that vary depending on tradition, institutional circumstances, and technology, and that also change over time. Elizabeth Shepherd identifies the key functions of recordkeeping, or "archives and records services" as "Organizational analysis and records creation, appraisal, acquisition, preservation, arrangement and description", and finally "access and use"³³. "Organizational analysis and records creation" aims "to acquire a deeper understanding of its [the organisation's] functions and the activities which are performed to support them, using techniques such as functional and systems analysis. The knowledge gained from these investigations can then be used to assess how each of these factors affects the organization's needs for evidence and information, and the degree to which its needs are met by the existing records and records systems"³⁴. This largely corresponds to what the international standard for records management, in a rather unorthodox manner, defines as "appraisal": an analysis of an organization's activity, its need for records and requirements with regard to them; that is, functional analysis³⁵. Shepherd, though, uses the term appraisal in a conventional sense, as "to determine which records have long-term value and are worthy of permanent preservation"³⁶. *Acquisition*, "the process by which an archives service adds to its holdings by accepting archives as a transfer, donation, loan, or purchase"³⁷, is less relevant for the records-creating organizations. *Preservation*

³² S.L. Xie, *Functional Analysis* [in:] *ibidem*, pp. 218–222.

³³ E. Shepherd, *Archival Science* [in:] *Encyclopedia of library and information sciences* (4th ed.), eds. J.D. McDonald, M. Levine-Clark, Boca Raton 2018, pp. 166–178.

³⁴ E. Shepherd, *Archival Science...*, p. 171.

³⁵ ISO 15489-1:2016..., section 7.1.

³⁶ E. Shepherd, *Archival Science...*, p. 172.

³⁷ *Ibidem*.

covers the physical maintenance of analogue as well as digital materials. Under *Arrangement and description* Shepherd also includes *classification*: “For records managers, a key element in this is the classification scheme, which provides links (both intellectual and physical) between records which originate from the same activity or from related activities, helps to determine where a record should be placed in a larger aggregation of records, and assists users in retrieving and in interpreting records”³⁸. However, classification is normally regarded as separate function related to the capturing of records early in the life-cycle. *Access and use*, finally, is about retrieval but also about providing access to users according to legislation and organizational policy, that is to authorized users.

A slightly more elaborate model of the recordkeeping function, in the form of an ontology based on an analysis of international records and archives management standards, is presented by Georg Gänser and Giovanni Michetti³⁹. They also highlight the connections, and certain overlaps, with related functions such as *Information security*, demonstrating that “the responsibilities of records professionals are growing and expanding, moving towards new fields”⁴⁰. Standards are now a key resource for recordkeeping professionals, influencing the content and organization of their work, and can be regarded as carriers of professional norms and knowledge. At the same time, they are the result of negotiations between different vested interests representing various administrative and professional traditions and might therefore carry a seed of contradictions. A grouping of nine high-level (sub-)functions with subordinated functions has been derived from the standards, along with a set of related functions. These nine functions are: *Records management*, a rather comprehensive function including the subordinated functions of capture, registration, classification, access management and disposal; *[Archival] Appraisal*, which involves deciding “which records need to be kept for the long term”⁴¹; *[Digital] Preservation*; *Archival management*; *Information security management*; *Monitoring and auditing*, which deals with compliance; *Training*; *Governance*, which addresses “high-level management issues, such as policy making, business planning, and involving in

---

³⁸ Ibidem.

³⁹ G. Gänser, G. Michetti, *The Ontology of Functional Activities for Archival Systems*, 2018, <https://interparestrust.org/assets/public/dissemination/TR05-FinalReport-20180526.pdf> [access: 15.11.2024].

⁴⁰ T. Engvall, *The role of the records professional* [in:] *Trusting Records in the Cloud*, eds. L. Duranti, C. Rogers, London 2019, p. 227.

⁴¹ G. Gänser, G. Michetti, *The Ontology...*, p. 11.

developing mission statements and long-term planning"⁴², and, finally, *Design and implementation of a records system*. The last function involves a process that starts with a functional analysis and process mapping in order to identify requirements for records and strategies to implement and evaluate a regime for recordkeeping, thus encompassing more than just design and implementation of information systems in a narrower, technical sense.

The notions of the recordkeeping function above are based on normative sources, thus representing an ideal and an attempt to present a universal model of recordkeeping. To what extent this reflects actual recordkeeping functions is another matter, but the overview will serve as an analytical backdrop that helps to elucidate the structure and performance of local recordkeeping functions.

4. Activities of the recordkeeping function

Based on the conceptualizations presented above, the recordkeeping function in contemporary Swedish governmental agencies and its constituent elements have been analysed. The analysis of policy documents and interview data (see Appendix 2 for an overview) shows that the contemporary recordkeeping function can be divided into substantive activities based on the core competency of recordkeeping and more general support and management activities.

4.1 Substantive activities

Based on the policy documents and the interviews, two fields of activity in particular emerge as important. The first is appraisal; however, the English term "appraisal" lacks a direct equivalent in traditional Swedish archival theory and practice. In established archival terminology and in legislation the Swedish word for "culling" is used, which has a slightly different connotation. However, culling covers both the actual disposal and destruction of records according to predefined rules, the assessment of how long records should be retained, and "to determine which records have long-term value and are worthy of permanent preservation"⁴³.

---

⁴² Ibidem, p. 18.

⁴³ E. Shepherd, *Archival Science...*, p. 172.

Therefore, “appraisal” could be used as an overarching term. Appraisal is defined as one of the main responsibilities for the recordkeeping function. The assessment of records is a key task for the archivists and is based on the analysis of work processes and records requirements. Several interviewees mentioned appraisal as a prioritized field of work. In the government sector, appraisal is regulated at a general level by the Archives Act, which states that governmental records can be destroyed, and that the archival agencies themselves are responsible for the appraisal and disposal of records⁴⁴. Whether and for how long different types of records should be preserved is a matter regulated by dedicated laws, such as the Data Protection Ordinance⁴⁵, and by the provisions of the National Archives, which should be interpreted and implemented by the agencies. This means that the assessment of archival value is undertaken in advance, not retrospectively after acquisition by archival repositories. This so-called “appraisal by the source”⁴⁶ has been applied for a long time in Sweden. Thus, Swedish interpretation of appraisal tends to align more closely with the appraisal definition in the international standard for records management⁴⁷, namely, to assess what information should be created or captured and for how long it should be preserved.

The other salient field of activity is digital preservation, commonly referred to as e-archives. Its focus and scope depend on the progress of digitalization, which varies slightly between the agencies, but all of them have implemented some solution for digital preservation, e-archives. The work tasks of the interviewees could be divided into those of a more analytical and strategic character, and those more tactical and operational in nature. The first category involves, for instance, development and strategic issues. Tactical assignments include planning transfers, specifying requirements and evaluating different solutions. The more operational tasks include mapping, importing, and checking data quality. In principle, e-archives can be seen as a continuation of traditional archives management in a new technological environment, since it involves elements of storing, structuring, and describing records. However, there is currently a certain emphasis on development work, testing, and planning for future solutions,

---

⁴⁴ SFS 1990:782 *Arkivlag* [The Archives act], sections 6–5, 10.

⁴⁵ SFS 2018:218 *Lag med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning* [Act containing supplementary provisions to the EU General Data Protection Regulation].

⁴⁶ N. Nilsson, *Arkivkunskap*, Lund 1973, p. 123.

⁴⁷ ISO 15489-1:2016..., section 7.1.

which require specific technological competence. Thus, at present, the e-archives emerge as a distinct element of the recordkeeping function.

Similarly, archival management, which today primarily focuses on the management of physical archives, is identified as a separate part of the Swedish recordkeeping function. Its fundamental task is arrangement and description of archives, which has traditionally been the most emblematic duty of the recordkeeping function but now constitutes a lesser part of the activities. It is characteristic for the Swedish public sector that the records creators, i.e., the agencies themselves, are responsible for describing their archives⁴⁸. Records should, in principle, be described as soon they are created or captured, though in practice there is often a backlog. After the introduction of process-based archival description in 2009⁴⁹, the structure of the archives is closely related to business processes and based on a business classification scheme⁵⁰. This means that the structure of the contemporary archival descriptions and the classification during records capture are very similar. Archival descriptions should also include digital records, although these are often controlled by other means during an interim period while updated routines for description of e-archives are under development. However, older records are still described using an earlier system based on physical series⁵¹. In connection with arrangement and description of physical archives, certain other tasks are performed – such as receiving, clearing, boxing, shelving, and similar activities. The work tasks include actual arrangement and description, revision of older descriptions, physical management of records, guiding assistants, but also systems maintenance for the software used in descriptions. There are still archives that are not fully arranged and described, but the workload will diminish as fewer paper records are produced.

A fundamental function in Swedish public administration, as well as in several other European administrations, is the registration of records, which forms the basis for capturing and controlling records created or received in the course of business. According to Swedish legislation, so-called official documents – the records of public organizations – must be registered as soon as they are created

---

⁴⁸ SFS 1990:782..., section 6.

⁴⁹ RA-FS 2008:4 *Föreskrifter om ändring i Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd (RA-FS 1991:1) om arkiv hos statliga myndigheter* [The National Archives provision on governmental archives] <https://riksarkivet.se/rafs?pdf=rafs/RA-FS%202008-04.pdf> [access: 15.11.2024].

⁵⁰ Cf. ISO 15489-1:2016..., section 8.3.

⁵¹ E.g. U. Geijer, H. Lövblad, *Arkivlagen: en kommentar*, Stockholm 2018, pp. 28ff.

or received⁵². In Sweden, registration is carried out by a separate recordkeeping function, the registry, which is staffed by specialized professional personnel: the registrars. Registrars and archivists together form the recordkeeping profession. The registry has a direct connection to handling of cases, i.e., work processes resulting in a decision or resolution, which constitute a significant part of the activities of public organizations. The registry performs such actions as capturing, classifying, and registering records, as well as following up on the documentation of the administrative process. Capturing is an especially important activity, as it involves assessing whether the information or documents are relevant enough – i.e., if they have a business connection – to be considered records to be forwarded in the administrative process. The registry contributes to the authenticity and integrity of records by contextualizing them with metadata and filing them properly. The registration process includes reception of mail, usually in electronic form but to some extent also in paper format: “there are fewer and fewer paper documents, mostly when a signature is required” (C_4). Paper records are scanned and captured in the electronic records management system. Reception of mail requires an assessment of whether it should be captured and registered at all, that is, if it qualifies as records, and whether it belongs to an ongoing case or initiates a new one. Once the records are registered and classified, they are sent to the administrative officer in charge of the case. The registry also monitors the process and the information flows during the handling process, ensuring that cases are closed and that the records that has been created during the handling process are properly filed. Today, this is largely a digital process, but in certain cases manual operations and hybrid solutions are necessary. There is, however, a trend of administrative officers increasingly taking over some of the registration duties, while the registrars are responsible for the overall quality control: “A few years ago there was a specialization between registrars and administrative officers, the administrative officers should not be authorized [to register]. Later we have moved in the opposite direction, in connection with the implementation of a new records management system, and that has brought about some quality challenges” (B_2); “it is expected that the administrative officers should do more of the registration and the registrars should have a control function” (C_3). Development of e-services is also a driving force behind the digitalization of work

---

⁵² SFS 2009:400 *Offentlighets- och sekretesslag* [The Public access to information and secrecy act], section 5.

processes and will contribute to a higher degree of automation in the registration and capturing of records. "There is certain automation of the registry, and it will probably increase" (A_3). Routine cases are increasingly subject to automation.

Another characteristic of the Swedish public administration is the extensive citizens' right to insight and control over public bodies. This is primarily manifested in the right to access official documents or information from official documents⁵³. However, this does not mean that all records are publicly available; nonetheless, exemptions from the rule of access must be specified in the law⁵⁴. Access management is, therefore, a thorough procedure, involving retrieval, assessment, decision, and disclosure, and it covers both current records and older records transferred to archival repositories. The agencies included in this study handle large amounts of personal data and certain other classified information, making confidentiality assessment a significant responsibility: "We have a lot of confidentiality assessments compared to my previous workplaces, this is demanding. It is an advanced and often difficult task. If anything goes wrong..., it may have severe consequences" (A_3). Traditionally, access management is organizationally linked with the registry and is often performed by the registry staff, but in principle, these are two distinct activities related to different work processes. Requests for access to official documents filed by citizens and organizations should be handled promptly, and this is prioritized by the agencies – "a request for an official document may come in, and that goes before anything else" (A_4). In case of more complex cases or if a larger number of records are required, the requests will lead to a more extensive investigation regarding both retrieval and legal assessment, while routine cases can be managed directly. To speed up the process, one of the agencies has introduced a "1st line and a 2nd line". The first handles simpler cases that can be executed more or less directly, while the other takes on more complex and extensive cases, investigations, and certain related secondary tasks. Automatic disclosure of certain types of records where no restrictions apply is also under discussion. Thus, routine cases will be streamlined in the future, while professional judgement will still be paramount when it comes to more complex cases of disclosure: "the head registrars will play

---

⁵³ U. Geijer, H. Lövblad, *Arkivlagen...*, pp. 119ff.; SFS 1949:105 *Tryckfrihetsförordning* [The Freedom of the press act], chapter 2.

⁵⁴ Ministry of Justice, *Public access to information and secrecy. Legislation in brief*, 2020, <https://www.government.se/information-material/2009/09/public-access-to-information-and-secrecy-act> [access: 15.11.2024].

a more important role – having more responsibility for the disclosure process” (A_3).

The recordkeeping function also participates in systems development and specification of requirements for digital systems. It is not uncommon for the interviewees to take part in projects related to procurement, development, and implementation of systems, particularly systems for handling cases or so-called e-archives for long-term preservation; but not exclusively so. Hence, there is some overlap with digital preservation since both to some extent involve systems solutions. Interestingly, in connection with systems development, systems decommissioning was mentioned, with interviewees often responsible for both tasks. However, these are basically two qualitatively different activities. While the first is primarily about requirements and systems functionality, the second concerns managing the data, i.e., the records, held within the systems. Engaging in decommissioning and the closure of systems seems to be a frequent task, regardless of type of system. The recordkeeping function contributes with knowledge about how the data in the systems should be handled – whether they should be kept and for how long, if and how they should be transferred to other systems or platforms, and how long-term preservation should be undertaken.

4.2 Management activities

Besides those substantive activities, the recordkeeping function includes a set of overarching management and support activities. These are connected to the activities described above but take a more holistic perspective, covering all areas of recordkeeping. An increasingly prominent task involves various forms of strategic management, often in the form of regulation and connected to strategic development. There is a trend towards a more pronounced organizational division of labour, where purely operational work tasks would be performed by separate units or teams. The fact that the job title of some of the recordkeeping function employees is “business developer” emphasizes the prominent role of this field of work in the agencies.

While these tasks concern general policy and long-term strategies, regulation of the operational handling of records, along with development and maintenance of operational policy documents, constitutes a separate activity. The most important element of operational management is issuing and updating so-

called records management plans, or, in more modern terminology, information management plans. The records management plan has been one of the most important policy documents in Swedish recordkeeping practice since at least the 1980s, with its roots in the archival schedules, previously used in government organizations. The primary purpose of archival schedules was to ensure that well-structured archives were eventually transferred to archival repositories for permanent preservation. They included information on archival series, identification codes, order, as well as rules for form and medium, packing, storage, and time for disposal⁵⁵. Thus, they bore a resemblance to American retention plans. Later, the focus shifted from preparation for final preservation to the continuous control and maintenance of records, including conversion and migration. A contemporary records management plan is a summary of all the rules concerning the management of records, and is based on an analysis of business processes and the requirements for records.

4.3 Support activities

A related task that cuts across most of the substantive activities is providing feedback and follow-up on work performance, i.e., monitoring the implementation of policy and regulation, as well as quality assurance. Thus, operational support to the rest of the organization is a significant task for the recordkeeping function. Operational support includes such tasks as development and maintenance of methods and routines, manuals, and guidelines. It can be seen as part of the implementation of efficient procedures. A portion of the support activities involves consulting – answering, more or less on a regular basis, often by email, questions concerning matters related to the recordkeeping function's specific expertise. These questions might pertain to file formats, registration, retrieval and access control, appraisal, systems decommissioning, transfer of records, description matters, and not least – resolving legislative ambiguities. In some cases, this may require more comprehensive investigation and analysis, for instance, to identify and interpret older appraisal decisions. An additional component of advice and support is planning and carrying out training activities, workshops, and similar events.

---

⁵⁵ N. Nilsson, *Arkivkunskap...*, p. 80.

A final task that can be identified is commenting on proposals referred for consultation. The recordkeeping function is obliged to comment on proposals and reports which fall within its field of expertise. This might seem like a marginal activity, but it is explicitly mentioned in policy documents and mentioned in interviews as a specific work task. The Instrument of Government, a constitutional law, requires that agencies and other institutions should be consulted when government proposals and official reports are issued, and government agencies are obliged to comment on them⁵⁶. Consultations are, however, not limited to government proposals; they can also involve proposals from other agencies. Internal consultations are also common, where employees are expected to comment on policies and reports. These internal consultations serve as a basis for planning and decision-making, which makes them a form of supporting activity. External consultations might not have a direct impact on the organization's own performance, but the recordkeeping function is expected to contribute with its professional knowledge when required.

5. Trends, tendencies, and significant changes

The following sections present current tendencies and changes in the recordkeeping function that have emerged from the data.

5.1 Organizational cohesion

One characteristic shared by all of the agencies included in this study is that the recordkeeping function is placed in at relatively high level in the organization. One interviewee states: "I understand that we are positioned at a higher strategic level than in many other countries" (A_2). The recordkeeping functions are organized in units which, in two of the cases, are connected to the legal departments, and, in one case, to the administrative department. These departments report directly to the Director-General. The recordkeeping units have different names: "Information Management", "the Records Unit", and "Information and Archives

---

⁵⁶ Statsrådsberedningen, *Att svara på remiss. Om remisser av betänkanden och andra förslag från Regeringskansliet*, Stockholm 2021, <https://www.regeringen.se/rapporter/2021/09/svara-pa-remiss/> [access: 15.11.2024].

Management". Depending on their size, they are divided into various sub-units with specific mandates. All the agencies have departed from a regionally structured organization, which has also affected the recordkeeping function. This is a general, if not global, process made possible by technological development, but also induced by the neo-liberal turn in politics and the implementation of New Public Management governance models. Centralization process within Swedish governmental administration started during the 1990s and led to regional and local agencies being closed or decommissioned as autonomous entities⁵⁷. The result is fewer, but considerably larger organizations. The staff is dispersed across various locations throughout the country but belongs to the same organizational units: "This is basically a virtual organization. We work with colleagues all over the country" (B_4). The pandemic during 2020–2021 further reinforced the "virtual" work procedures, but "we had a lot of video meetings even before the pandemic" (B_2). This allows for an allocation of competency and strengthening of collegial exchange, but the benefits are not considered unambiguous: "We were closer to the line operations before, more out on the floor" (B_2).

Another trend in Swedish public administration is the introduction of a client-contractor model⁵⁸. All tasks that do not involve the exercise of authority could be outsourced to external contractors or privatized. "There is an ongoing paradigm shift within the agency – more of the business is outsourced to private actors and we are doing less by ourselves, taking an expert role instead, a client or commissioner role. This has an impact on the systems that are used and on the information flows we are handling" (A_2). Certain Swedish agencies have also outsourced the management of archives to commercial actors⁵⁹, although none of the agencies in the present study have outsourced the recordkeeping function itself. The client-contractor model could, however, also be implemented within the agencies. This means that some units act as clients while others are executing the tasks that are commissioned: "The line operations order, for instance, an appraisal assessment, and the [recordkeeping] unit performs it in collaboration with the line operation and proposes a decision" (B_3). Thus, there is a trend towards

---

⁵⁷ E.g. A. Pauloff, J. Quist, *Centralisering och specialisering inom svensk statsförvaltning*, Stockholm 2010.

⁵⁸ E.E. Österberg, *Att styra med upphandling – staten som marknadsaktör* [in:] *Statlig förvaltningspolitik för 2020-talet: En forskningsantologi*, eds. P. Ehn, G. Sundström, Stockholm 2020, pp. 111–128.

⁵⁹ L.E. Hansen, A. Sundqvist, *A New Function...*; A.S Klareld, "The information has moved away from home"...; eadem, *Recordkeeping...*; P. Svärd, *The impact of new public management...*

a more developed division of labour, parallel to the geographical integration and the centralization of the organization. In two of the agencies, this is reflected in organization, where more general management, business development, support, methods and routine development, as well as the operational tasks, are divided between different units or teams. A prominent example of division of labour in the study is that archives containing paper records are mainly handled by special teams or units, which are or will be localized to central repositories. Organizational and physical separation results in specialization and expertise regarding physical maintenance, arrangement and description, and the retrieval of paper records. In the third agency, specialization is expressed in the division of tasks between the staff members. This is also the smallest unit, which does not allow for a far-reaching allocation of competency to separate units. The physical archives are dispersed all over the country and managed by local staff, while the recordkeeping function is responsible for the archival descriptions (C_Archives organization).

5.2 The impact of digitalization

Sweden has been characterized by the early and wide-spread adoption of telecommunications services and subsequently digitalization underpinned by political strategies⁶⁰. Initially, the investment in ICT infrastructure and systems was intended to reduce and speed up calculations and information processing tasks. Over time, more and more of administrative tasks were performed with computer support. The main drivers were rationalization and cost savings, although in the 1990s, a new rhetoric emerged that emphasized quality of service for citizens and enterprises, and, not least, a continuing effort to develop e-services⁶¹. Government agencies have thus implemented systems solutions during different phases of technological development and with different aims.

---

⁶⁰ L. Ilshammar, *Offentlighetens nya rum: teknik och politik i Sverige 1969–1999*, doctoral dissertation, Örebro university, Örebro 2002, <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:oru:diva-28> [access: 15.11.2024].

⁶¹ L. Ilshammar et al., *Public E-Services in Sweden: Old Wine in New Bottles?*, “Scandinavian Journal of Information Systems” 2005, vol. 17, no. 2, pp. 11–40, <https://aisel.aisnet.org/sjis/vol17/iss2/3> [access: 15.11.2024]; Prop. 1997/98:136 *Statlig förvaltning i medborgarnas tjänst* [government bill 1997/98:136], https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/proposition/statlig-forvaltning-i-medborgarnas-tjanst_gl03136/html/ [access: 15.11.2024].

This is one reason behind the increasing emphasis on systems decommissioning. Older systems are being phased out, and the records involved need to be managed.

Another outcome of the digitalization process is that archives, as shown above, are no longer created at a specific physical place or need to be physically close, as current work processes are largely digital: "We have very little paper administration [...], we try to digitize as much as possible. [...] We have gone from a very paper-heavy business to a very systems-heavy one" (A_1); "The main part of our processes is digital, but there are some analogue islands due to legal requirements. Otherwise, analogue information is being phased out" (B_1); "The big change is of course digitalization. Earlier, we had to do a lot of physical structuring. physical pallet racking, physical retrieval. There are still paper archives and some physical handling, but to a much lesser extent. The main part is digital, and our work consist by large to develop policy documents for digital handling" (B_2). There are some exceptions to the general trend, due to national legal requirements, and in connection with international collaboration where different legal frameworks are not harmonized, and due to legacy systems that use analogue or hybrid information flows: "there is still a lot of incoming mail on paper, the largest amount of information is still on paper, partly because signatures are required and because e-services have not been developed for all kinds of cases" (C_1). Thus, not all work processes and types of cases are fully digitalized yet, even though the trend is moving in that direction: "There is still a lot of paper, but it is declining. [...] More and more cases are being transferred to the new system that handles digital records, and the old system will be phased out" (C_3).

Digitalization in general, but not least the ratification of the European Union regulation on the processing of personal data (GDPR), seems to have given the recordkeeping function a boost and made it more visible in the organization: "GDPR has been a locomotive for us, for instance by imposing sanctions if you don't comply" (B_1). However, data protection legislation has other impacts on the recordkeeping function and its tasks, such as higher demands on appraisal and disposal of records: "Appraisal assessment due to digitalization is increasing" (A_1); "[The agency] has always had strong disposal norm, but because of the new data protection legislation and GDPR, that has been emphasized" (B_2). As stated above, appraisal is one of the core activities of the Swedish recordkeeping function, and it seems to be increasingly emphasized. The impetus for that might be the growing amounts of information created, in combination with a more

restrictive legislation. The growing importance of systems decommissioning is partly a consequence of the same phenomenon. Oncoming challenges, mentioned by individual interviewees, include the expected implementation of AI solutions and resulting changes in legislation. However, at the time of data collection no actual impact of artificial intelligence on the recordkeeping function could be observed.

5.3 More advanced tasks

There are primarily two activities that appear to become increasingly significant for the recordkeeping function in contemporary agencies, and that intersect all functions: investigative and regulatory work. Contemporary records professionals' work consists largely of knowledge acquisition and analysis, such as interpreting legislation and conducting business analytics. This forms the basis for internal policy and business development, as well as for operational activities such as appraisal, disposal of digital records, and access management. Appraisal at the government agencies consists of several elements: assessing preservation value and retention periods; making decisions based on these assessments, which is a management-level task; and carrying out actual disposal and destruction of records. The first can be regarded as an analytical task that appears to be gaining in importance due to increasing digitalization. The actual disposal and destruction are operational tasks performed at specific times in accordance with retention plans. The disposal of physical records can be carried out by the archivists but is often done by assisting staff under the guidance of archivists. Disposal of digital records should ideally be a part of the system's functionality, but that is rarely the case, and older systems in particular need to be handled individually by archivists. The information in each individual system needs to be appraised according to GDPR and other data protection legislation. Access management focuses on retrieval and disclosure of records. This involves identifying the requested records, assessing confidentiality restrictions, and finally disclosing the records physically or digitally, which requires a judicious assessment and legal awareness. Digital preservation is another significant aspect of the recordkeeping function's work: either in form of assessment and analysis of solutions and planning of transfers, or as preparation and reception of transfers and maintenance of e-archives. The interviewees involved in digital

preservation have so far participated in a wide variety of work tasks, but a certain specialization might be expected. The development of the area is, however, still open – “will you get more practical duties like accepting transfers, quality control, mapping, coding etc., or will you primarily be a requirement specifier? I have seen examples of both tendencies” (A_2).

Thus, analytical work is carried out at strategic, tactical, and operational levels. The output of these activities includes various policy documents, rules, plans, procedures, and decisions; that is, various forms of regulation. Implementation of such regulation is usually carried out through guidance, information, training, and simply by regularly answering questions, but also through some monitoring and quality assurance activities. Operational tasks performed are increasingly shifting towards more qualified, knowledge-based activities that require certain amount of professional judgement, while routine tasks are pushed away. “I think the work and the archivist’s role in general is moving towards control and strategic tasks, less handling of the materials” (A_4). Certain routine tasks, for instance, are automated by capturing records via e-services and including retention rules in systems design. Others are transferred to administrative officers or even to citizens using digital forms. Physical management of records is diminishing due to digitalization and is mostly performed by assistants. Thus, the “administrative burdens”⁶² are being redistributed.

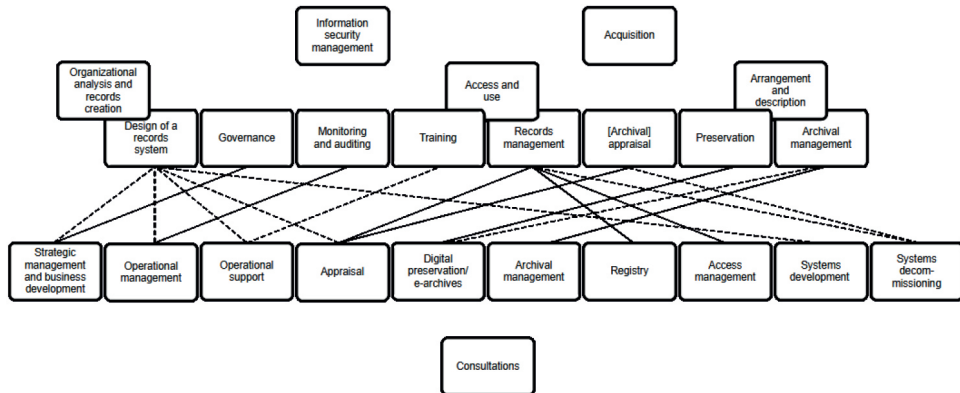
---

⁶² D. Henriksen Hagen, *The effect of digitalization...*

6. Analysis

A comparison between the functions identified in this study and the set of generic functions presented in Section 3 above shows both similarities and differences – see Figure 1 below.

Figure 1. A comparative overview of recordkeeping functions

The (sub-)function that emerges from the present study is outlined in the lower section of the figure and the generic functions in the upper. Solid lines show strong correspondence, dashed lines weaker correspondence.

Although there are overlaps, the categories are not entirely congruent, and the elements of each function are related to each other in different ways. An obvious example is *Records management*, which, according to international standards, is defined as one consistent, though complex, function. However, in the Swedish context, some of its components appear as separate functions or form different constellations. One such example is the registry, which plays a prominent role in Swedish public administration. It carries out activities such as capture, classification, and registration of records – activities considered sub-functions of *Records management* – but it also monitors the documentation of the administrative handling process. An element of (records management) appraisal⁶³ is also included in the registry, as one of its important tasks is assessing whether the information or documents should be captured and forwarded in the administrative process. Another example is access management, which, due

⁶³ ISO 15489-1:2016..., section 7.1.

to Sweden's far-reaching FOI legislation, constitutes a separate function with similarities to *Access and use*⁶⁴. Traditionally, the registry and access management are organizationally linked and often performed by the same staff, but they constitute two distinct activities related to different work processes.

A function that seems to play an increasingly prominent role in the Swedish context is strategic management, including business development. Strategic management largely corresponds with the generic function *Governance*, which encompasses "high-level management issues, such as policy making, business planning, and involving in developing mission statements and long-term planning"⁶⁵. Business development is not explicitly mentioned in the conceptualizations of function in Section 3 above, but elements of it can be identified in *Design and implementation of a records system*, which includes "performance evaluation" and "continual improvement"⁶⁶. Additionally, operational management constitutes a significant portion of the Swedish recordkeeping function's activities. Operational management aims, like *Monitoring and auditing* to "ensure compliance"⁶⁷ with legislation and business needs. It also includes follow-up and quality assurance, though the study did not identify a specific audit function. This might be due to the fact that recordkeeping in Swedish governmental agencies is subject to an external supervision regime by the National Archives, and that is also integrated with the agencies' general systems for internal control⁶⁸. Operational management also overlaps *Design and implementation of a records system*, as it involves the development, implementation, and follow-up of internal regulations and plans for operational activities. Similarly, the function operational support overlaps with *Design and implementation of a records system*, as consulting and support can be seen as a part of implementing efficient procedures. Another element of operational support entails various training activities, making this function relate to the function of *Training*. However, an autonomous training function cannot be identified, as it is embedded in the general support activities.

---

⁶⁴ E. Shepherd, *Archival Science...*

⁶⁵ G. Gänser, G. Michetti, *The Ontology...*, p. 18.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 19.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 16.

⁶⁸ SFS 1991:446 *Arkivförordning* [The Archives ordinance], section 5; SFS 2007:603 *Förordning om intern styrning och kontroll* [The Ordinance on internal governance and control].

As for more substantive activities, appraisal emerges as one of the most fundamental and increasingly important functions, partly due to the growing amount of information being created and partly because of legal requirements. Appraisal can be compared with *[Archival] appraisal*. However, the Swedish interpretation tends to align more closely with the definition in the international standard for records management, which involves assessing what information should be created or captured and for how long it should be preserved. Thus, it overlaps with *Design and implementation of a records system*, and through disposal – with “implementing records retention, destruction or transfer decisions”⁶⁹, included in *Records management*. Another predominant function identified in the analysis is e-archives, which largely corresponds to *Preservation*. The preservation of physical records is on the other hand emerging as a separate activity, archival management, with arrangement and description as core activities. It may be reasonable to believe that those will coalesce once the field of e-archives or digital preservation has matured. Two other distinct functions identified in the study are systems development and implementation and systems decommissioning. While these two are often mentioned together, they are fundamentally different activities. The first is primarily concerned with requirements and system functionality, while the second focuses on managing the data in the systems, i.e., the records. Interestingly, these do not have any exact equivalents among the generic functions. *Design and implementation of a records system* refer to the implementation of a more overarching strategy for recordkeeping, although technical system solutions could be part of that. Systems decommissioning is not explicitly mentioned at all, but it shares some affinity with *[Archival] appraisal* and, perhaps even more with Disposal – a sub-element of *Records management* that has no equivalent in Swedish recordkeeping tradition or terminology. Another function that appears in the present study but is not mentioned in the literature is consultations. However, this could be regarded as a more general administrative duty, characteristic of Swedish public administration, that is not a core recordkeeping activity and not subject to recordkeeping standards. On the other hand, *Information security management* and *Acquisition* are not mentioned in the study.

---

⁶⁹ ISO 15489-1:2016..., section 3.9.

7. Discussion

Swedish recordkeeping function has certain characteristics shaped by administrative tradition and the institutional arrangements of the Swedish public sector. In English-speaking countries, a distinction is often made between records management and archives management, referring to different phases in the life cycle of records. The former includes activities such as creation, capture, classification, maintenance, access, storing and disposal, while the latter encompasses more traditional repository work such as appraisal, acquisition, long-term preservation, arrangement and description, and reference service. Swedish archival tradition is characterized by a more holistic view of records and archives management, influencing the division of labour between records creators and archival institutions⁷⁰. For instance, appraisal, archival management and preservation are duties of the records creators as long as they have records in their custody and are thus integrated in the recordkeeping function of the agencies.

Swedish governmental agencies are subject to comprehensive recordkeeping regimes to secure citizens' right to access official documents, support an efficient and accountable public administration and judiciary, and provide for research needs. These regimes are primarily based on the Freedom of the Press Act, the Public Access to Information and Secrecy Act, the Archives Act and Ordinance, and the Data Protection Act⁷¹. Additionally, agencies are subject to supervisory control by the National Archives, which issues supplementary directives and regularly conducts inspections to ensure compliance with current legislation⁷². Interpretation of the law and its implementation in internal regulations and policy documents, systems requirements and decisions are thus major responsibilities of the recordkeeping function. The recordkeeping function has long held a certain governing and controlling role within the agencies, a role that has become more pronounced. There is a tradition of early intervention in the records creating processes, i.e., the business processes of public agencies, in form

---

⁷⁰ E. Norberg, *A Nordic archival tradition*, "Archival Science" 2003, vol. 3, no. 2, pp. 85–95, <https://doi.org/10.1007/BF02435652> [access: 15.11.2024].

⁷¹ E.g. U. Geijer, H. Lövblad, *Arkivlagen...*, pp. 119–142.

⁷² *Ibidem*, pp. 189–190.

of instructions, plans, routines, and other policy documents⁷³. Those could be regarded as materialized carriers of professional norms and competence.

Other aspects include the central role of the registry and legal requirements regarding access to official documents. Sweden has a long tradition of openness and transparency in public administration and decision-making processes, codified in the Freedom of the Press Act⁷⁴. This openness is largely realized through public access to so-called official documents, i.e., the records of public agencies and administrative units⁷⁵. Documentation of actions and decisions, processes and procedures – i.e., the creation of records – is a crucial prerequisite for the rule of law. Public access to records serves as a means of control and is regarded as an antecedent of public trust. Administrative legislation and its implementation in internal policies are therefore important institutional carriers, that help uphold the fundamental obligations of the recordkeeping function. At the same time, changes in the legislation, de-regulation and new governance models have induced changes in the organization of the recordkeeping function, its position, and the way it operates. Thus, legislation can also act as a carrier of change. GDPR, for instance, has introduced new requirements on the recordkeeping function, but it is also a tool to advance its interests within the organization and increase its visibility. GDPR directly influences management of digital records, their preservation, and accessibility, while also responding to broader societal technological challenges. However, tensions can arise when different legal frameworks are not harmonized, for instance in case of international collaboration. This can lead to preservation of traditional ways of working, resulting in “analogue islands” and hybrid work processes that conflict with the overarching ambition towards digitalization. These tensions are further underpinned by several generations of systems solutions implemented during earlier phases of the technological development, which carry the legacy of older regulations, norms, and work procedures, thus maintaining elements of traditional operational work.

Several interviewees emphasize digitalization as a driving force behind the development of the recordkeeping function. It has influenced the kinds of tasks that should be performed, how they should be performed, how the work is organized, and, not least, the position of the recordkeeping function.

---

⁷³ N. Nilsson, *Arkivkunskap...*

⁷⁴ L. Ilshammar, *Offentlighetens nya rum...*

⁷⁵ Ministry of Justice, *Public access...*

However, as mentioned above, other factors also have an impact like the organization of Swedish public administration, established administrative procedures, legislation, and other political measures. For instance, the overall organization of government agencies has shifted from a large number of regional or local agencies operating as independent legal entities to centralized national agencies. This change is the result of political decisions but requires technological advancements that make communication and collaboration feasible regardless of physical location. The same trend can be observed internally within agencies, where a regionally based organizational structure has been abandoned, allowing employees in different parts of the country to work together in activity-based units or teams. As a result, specialized competence is concentrated in separate units. Thus, technological and institutional development cannot be regarded as autonomous phenomena independent from each other. They interplay and may have both a restricting and enabling impact on each other, with consequences to organization and activities of the recordkeeping function.

8. Conclusions and future research

The analysis shows that most of the functions described in Section 3 above are represented in the Swedish agencies, albeit in different constellations and with varying impacts. The recordkeeping function in the three analysed cases can be divided into a set of management, support, and substantive functions and activities. The specific constellation of technological and institutional factors that emerges in a national context might explain the differences between the elements of the recordkeeping function and its mission and work tasks in a Swedish governmental context compared to the generic model based on international standards. Additionally, local solutions are generated in each agency when technology and institutional circumstances are implemented in practice, leading to individual differences. The study also shows that the development is not entirely uniform or unambiguous. There are "islands" of traditional operational recordkeeping work and certain analogue work processes due to legal restrictions and lingering system solutions. The size of the units might also impact on the degree of specialization. Nevertheless, there is a noticeable general trend of the recordkeeping function in the three governmental agencies evolving into a specialist function with organization-wide competency, independent of

physical location. The function occupies a central position at a relatively high strategic level within the organizations. The actual work tasks are increasingly focused on strategic management and development activities, qualified support, and knowledge-based operational tasks. As one interviewee states: “Previously we had more traditional tasks – arrangement and description, culling, and suchlike. We have gone from paper to digital – from receiving to controlling. The process of physical handling and physical movement with the archivist at the end does not exist anymore. [...] It’s fulfilling but demanding; fortunately, you have colleagues to confer with. But, the work tasks are much more interesting today” (B_4). This is consistent with findings of previous studies in a Nordic context.

The present study is based on three cases, and as such, its results have limitations. It cannot be deemed to paint a representative picture of Swedish conditions or provide grounds for statistical generalizations. However, the findings corroborate previous research and can contribute to a conceptual generalization – a model of the Swedish recordkeeping function that could be tested in a wider context. This could provide the basis for more extensive studies of recordkeeping in public organizations. Another subject worthy of research would be a deeper analysis of the impacting factors and institutional logic that shape the formation of the recordkeeping function. In the last two years, a major breakthrough in generative artificial intelligence has also been observed. Its impact on decision-making and business processes in public administration – and, by extension, on recordkeeping processes – is another area for future studies.

Appendix 1. Interview guide

Background

- For how long have you been working in this organization?
- What is your position?
- How long have you held this position?

Organisation

- Tell me about the unit you are working in.
- What is your role?
- Describe the division of labour and responsibilities
  - within the unit
  - within the organization as a whole

Work tasks

- What are your primary work tasks?
  - regular tasks?
  - occasional task?
- Which part of your work is most time consuming?
- Have you experience any changes in your work over time?
  - activities that has dissolved or new activities that has emerged
  - changes in the division of labour and responsibilities
  - changes in organization

Give an account of your activities during a regular working week.

Appendix 2. Thematic analysis

Table 1. Activities identified through data analysis

Activity	Sample quotes	
	Obligations	Work tasks
Appraisal	<ul style="list-style-type: none"> – “decide on appraisal of information on an overall level and in individual cases” (A_Rules of Procedure) – “appraise official documents if there are appraisal regulations” (B_Guidelines appraisal) – “The unit’s mandate include among other things: [...] appraisal assessments” (C_Archives organization). 	<ul style="list-style-type: none"> – “I work quite a lot with appraisal in specific systems on a rather operational level. I work close with the users and analyse content” (A_2) – “I work primarily with appraisal assessments” (A_4) – “I work for instance with appraisal assessments and records management plans” (B_2) – “modelling appraisal routines for the e-archives” (C_1) – analysing work processes as basis for appraisal assessments” (C_2)
E-archives	<ul style="list-style-type: none"> – “to plan for future digital preservation” (A_Archives organization) – “assess and drive deliveries to the e-archives” (A_Role description [1]) – “A function for archiving electronic records, an e-archives, is implemented” (B_Archives organization) – “Provide support in matters regarding registration, archiving and digital archiving in the e-archives” (C_Archival organization). 	<ul style="list-style-type: none"> – “handling of error reports”; “map files”; “import files”; “check test-deliveries”; “writing a pre-study on [the agency’s] future strategy for e-archives”; “develop a new method for describing digital information”; “draft a specification”; “investigate file formats for digital preservation”; “evaluate solutions for the e-archives” (A_2) – “specification of requirements and development work” (B_1); – “identify and test solutions”; “draft agreements of transfer”; “test transfers against agreements”; “map files in e-archives” (C_1)

Activity	Sample quotes	
	Obligations	Work tasks
Archival management	<ul style="list-style-type: none"> - "custody and care of the agency's archives" (A_Archives organization) - "describe the agency's physical archives" (A_Role description [3]) - "archival management"; "describe the records from the agency and its predecessors" (B_Archives organization) - "responsible for [the agency's] archival management, central repository..." (C_Archives organization) 	<ul style="list-style-type: none"> - "receive records, clear, control, sort, box, describe"; "arrange, describe and supervise the assistants" (A_5) - "describe, file" (C_2).
Registry	<ul style="list-style-type: none"> - "responsible for [...] the agency's registry" (A_Work procedure) - "registration in [the agency's] general registry" (B_Archives organization) - "responsibility for [...] the main registry" (C_Archives organization) 	<ul style="list-style-type: none"> - "help internal customers [i.e. the administrative officers] receive, register and retrieve cases" (A_3) - "receive mail, scan paper documents, register, file paper documents"; "register [new] incoming cases, and register additional documents in ongoing cases"; certain quality control of the officials registration" (C_3) - "receive physical mail every morning, scan, allot cases between the registrars, register new cases, additional registration in ongoing cases, check closed cases and file paperwork"; "check subject headings, that records are correctly registered as sent or received, and that cases are closed" (C_4)
Access management	<ul style="list-style-type: none"> - "register and handle requests for access to official documents"; "secure retrieval and disclosure of information quickly and correctly" (A_Role description [4]) 	<ul style="list-style-type: none"> - "handle cases concerning disclosure of official documents"; "confidentiality assessments"; "prioritized activity to develop a common disclosure procedure for

Activity	Sample quotes	
	Obligations	Work tasks
	<ul style="list-style-type: none"> - “[the agency] should handle official documents in a way that facilitates the public’s search and access” (B_Guidelines Handling official documents) - ”A request for access to official documents should be handled by the unit that is responsible for the cases the records belong to [...] In case the request concerns all units in [the agency [...] is the [recordkeeping] unit responsible for the coordination of disclosure] (C_Work procedure) 	<p>customers with »a high sense of justice«” (A_3)</p> <ul style="list-style-type: none"> - “legal issues, secrecy assessments” (B_1) - ”answer questions from externals, disclose records”; “handle requests for official documents” (C_2)
Systems development, implementation, and decommissioning	<ul style="list-style-type: none"> - “to participate in implementation and decommissioning of systems” (A_Role description [1]) 	<ul style="list-style-type: none"> - “participate in projects – system requirements” (A_4) - ”a large part is systems requirements and development” (B_1) - “specification of requirements, development and decommissioning of systems”; “decommissioning of a business system”(B_3) - “support development initiatives – I have worked actively to address records management in IT-development, requirements on appraisal, access, rule of law”; “answering questions regarding systems decommissioning, legal requirements” (B_4) - “participate in the implementation of systems and routines and decommissioning of systems” (C_1)
Strategic management and business development	<ul style="list-style-type: none"> - ”the responsibility for developing and coordinating the agency’s records management” (A_Archives organization) 	<ul style="list-style-type: none"> - “participate in development projects” (A_2) - “I work a lot with development cases, develop value streams”;

Activity	Sample quotes	
	Obligations	Work tasks
	<ul style="list-style-type: none"> - "work with strategic issues by continuously and proactively review the agency's regulations and information processes"; "work with continuous improvement of regulations" (A_Role description [1]) - "regulation and investigation", "business development" (B_Archives organization) - "run and participate in development projects" (C_Archives organization) 	<ul style="list-style-type: none"> - "propose changes of regulations" (B_1) - "matters concerning development, strategies, management" (B_2) - "development issues, propose solutions"; "participate in development projects" (C_1)
Operational management	<ul style="list-style-type: none"> - "develop internal policies" (A_Archives organization) - "produce and up-date information management plans; produce and up-date other governing and supporting documents" (A_Role description [1]) - "develop records management routines" (B_Archives organization) 	<ul style="list-style-type: none"> - "updating of manuals and records management plans" (A_4) - "I work for instance with appraisal assessments and records management plans" (B_2)
Operational support	<ul style="list-style-type: none"> - "support the line organization to ensure compliance with the rules" (A_Archival organization) - "support rule interpretation"; "comment upon proposals for consultations from an information management perspective" (A_Role description [1]) - "support/information/training" (B_Archives organization) - "give support in matters of registration, archiving and digital archiving" (C_Archives organization) 	<ul style="list-style-type: none"> - "contributing to writing a manual for IT-staff"; "completed a document on how information should be handled"; "answer questions about the choice of file formats"; "develop the course »Legislation for managers«"; "handle a consultation from the National Archives regarding a proposal on digital signatures" (A_2) - "conduct training in information management" (A_3) - "reading appraisal proposals for consultation" (A_5)

Activity	Sample quotes	
	Obligations	Work tasks
		<ul style="list-style-type: none"> - “training activities »Records Management for everyone«, workshops for managers and the operational units directed towards their special needs” (B_1) - “comment on reports, consultations and suchlike” (B_2). - “I work a lot with different assignments and projects, for instance supporting IT-development”; “advise my [teams]”; “advise the line operations how to register”; “preparing a workshop on e-signatures[...][perform] workshop 1 on e-signatures[...][finishing up workshop” (B_3) - “answer questions, for instance regarding systems decommissioning, rule interpretation”; “produce educational materials” (B_4) - “writing a user manual” (C_1) - “answer questions from administrators”; “participate together with legal experts in training on the Public Access to Information and Secrecy Act and to some extent provide information and training in archives management for administrators” (C_2) - “demonstrate or guide by phone when the administrators have questions” (C_4)

Bibliography

- Andreassen M., *Hvem er de og hva gjør de? – arkivarene under lupen*, unpublished thesis, OsloMet – Oslo Metropolitan University, Oslo 2020, <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/handle/10642/9160> [access: 15.11.2024].
- Ayres C.E., *The theory of economic progress*, Chapel Hill 1944.
- Bhatia S., Douglas E.K., Most M., *Blockchain and records management: disruptive force or new approach?*, "Records Management Journal" 2020, vol. 30, no. 3, pp. 277–286, <https://doi.org/10.1108/RMJ-08-2019-0040> [access: 15.11.2024].
- Brooks J., *Perspectives on the relationship between records management and information governance*, "Records Management Journal" 2019, vol. 29, no. 1–2, pp. 5–17, <https://doi.org/10.1108/Rmj-09-2018-0032> [access: 15.11.2024].
- Buchanan S.A., Stratton C., Sun Y., Chaudhary A., *Survey research on tasks and competencies to inform records management education*, "Records Management Journal" 2017, vol. 27, no. 1, pp. 2–18, <https://doi.org/10.1108/RMJ-11-2015-0041> [access: 15.11.2024].
- Byström K., Heinström J., Ruthven I., *Information at work: information management in the workplace*, London 2019.
- Cumming K. *Recordkeeping* [in:] *Encyclopedia of Archival Science*, eds. L. Duranti, P.C. Franks, Lanham 2015, pp. 319–323.
- Duranti L., Rogers C., *Trusting records in the cloud*, London 2019.
- Engvall T., *The role of the records professional* [in:] *Trusting Records in the Cloud*, eds. L. Duranti, C. Rogers, London 2019, pp. 223–244.
- Fagerholm E., *Arkivarien i informationssamhället: En komparativ kritisk diskursanalys av platsannonser för arkivarieryrket under 1980-talet och tidigt 2020-tal*, unpublished thesis, Mid Sweden University, Sundsvall 2021, <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:miun:diva-42521> [access: 15.11.2024].
- Fayol H., *Administration industrielle et générale: prévoyance, organisation, commandement, coordination, controle*, Paris 1920.
- Foscarini F., *Function* [in:] *Encyclopedia of Archival Science*, eds. L. Duranti, P.C. Franks, Lanham 2015, pp. 215–218.
- Franks P.C., *Implications of blockchain distributed ledger technology for records management and information governance programs*, "Records Management Journal" 2020, vol. 30, no. 3, pp. 287–299, <https://doi.org/10.1108/RMJ-08-2019-0047> [access: 15.11.2024].
- Gänsler G., Michetti G., *The Ontology of Functional Activities for Archival Systems*, 2018, <https://interparestrust.org/assets/public/dissemination/TR05-FinalReport-20180526.pdf> [access: 15.11.2024].
- Geijer U., Lövlblad H., *Arkivlagen: en kommentar*, Stockholm 2018.

- Gibbons L., Douglas J., *Markers of professional identity: records management jobs advertisements in Australia*, "Records Management Journal" 2021, vol. 31, no. 1, pp. 1–17, <https://doi.org/10.1108/RMJ-03-2020-0007> [access: 15.11.2024].
- Grönroos I., *Yrkesroll i förändring? En studie av ett antal statsanställda arkivariers upplevelser av införandet av en verksamhetsbaserad arkivredovisning*, unpublished thesis, Uppsala University, Uppsala 2012, <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-197020> [access: 15.11.2024].
- Hagmann J., *Information governance—beyond the buzz*, "Records Management Journal" 2013, vol. 23, no. 3, pp. 228–240, <https://doi.org/10.1108/RMJ-04-2013-0008> [access: 15.11.2024].
- Hansen L.E., Sundqvist A., *A New Function: A New Archivist?* [in:] *10th European Conference on Information Systems Management: ECISM 2016*, eds. P. Silva, R. Quaresma, A. Guerriero, New York 2016, pp. 76–84.
- Henriksen Hagen D., *The effect of digitalization on the daily use of and work with records in the Norwegian public sector*, "Records Management Journal" 2023, vol. 33, no. 2–3, pp. 105–119, <https://doi.org/10.1108/RMJ-10-2022-0030> [access: 15.11.2024].
- Ilshammar L., *Offentlighetens nya rum: teknik och politik i Sverige 1969–1999*, doctoral dissertation, Örebro university, Örebro 2002, <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:oru:diva-28> [access: 15.11.2024].
- Ilshammar L., Bjurström A., Grönlund Å., *Public E-Services in Sweden: Old Wine in New Bottles?*, "Scandinavian Journal of Information Systems" 2005, vol. 17, no. 2, pp. 11–40, <https://aisel.aisnet.org/sjis/vol17/iss2/3> [access: 15.11.2024].
- ISO 15489-1:2016 *Information and documentation – Records management – Part 1: Concepts and principles*.
- Kallberg M., *Archivists – A Profession in Transition?*, "Professions and Professionalism" 2012, vol. 2, no. 1, pp. 27–21, <https://doi.org/10.7577/pp.v2i1.158> [access: 15.11.2024].
- Kallberg M., *Archivists 2.0: redefining the archivist's profession in the digital age*, "Records Management Journal" 2012, vol. 22, no. 2, pp. 98–115, <https://doi.org/10.1108/09565691211268162> [access: 15.11.2024].
- Katuu S., *Enterprise architecture – a value proposition for records professionals* [in:] *2019 IEEE International Conference on Big Data (Big Data), 9–12 December 2019, Los Angeles*, eds. C. Baru, J. Huan, L. Khan, X. Hu, R. Ak, Y. Tian, R. Barga, C. Zaniolo, K. Lee, Y. F. Ye, 2019, pp. 3116–3125, <https://doi.org/10.1109/BigData47090.2019.9006603> [access: 15.11.2024].
- Katuu S., *The utility of enterprise architecture to records and archives specialists* [in:] *2018 IEEE International Conference on Big Data (Big Data), 10–13 December 2018, Seattle*, eds. N. Abe, H. Liu, C. Pu, X. Hu, N. Ahmed, M. Qiao, Y. Song, D. Kossmann, B. Liu, K. Lee, J. Tang, J. He, J. Saltz, Piscataway 2018, pp. 2702–2710, <https://doi.org/10.1109/BigData.2018.8622467> [access: 15.11.2024].

- Kautto T., Henttonen P., *Records management as invisible work: A study of Finnish municipalities*, "Government Information Quarterly" 2020, vol. 37, no. 4, <https://doi.org/10.1016/j.giq.2020.101460> [access: 15.11.2024].
- Ketelaar E., *The difference best postponed? Cultures and comparative archival science*, "Archivaria" 1997, vol. 44, pp. 142–148, <https://www.archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12201> [access: 15.11.2024].
- Klarelid A.S., *Recordkeeping in an outsourcing public agency*, "Records Management Journal" 2018, vol. 28, no. 1, pp. 99–114, <https://doi.org/10.1108/RMJ-02-2017-0002> [access: 15.11.2024].
- Klarelid A.S., *"The information has moved away from home". Conceptions about how an outsourcing policy affects public records management*, "International Journal of Public Information Systems" 2017, vol. 12, no. 1, pp. 22–38.
- Lomas E., *Information governance: information security and access within a UK context*, "Records Management Journal" 2010, vol. 20, no. 2, pp. 182–198, <https://doi.org/10.1108/09565691011064322> [access: 15.11.2024].
- Löfdahl N., *E-arkiv – Gäller det att positionera sig rätt? En studie om samband och orsakssamband mellan e-arkiv och en yrkesroll i förändring, samt mekanismer till orsakssambandet*, unpublished thesis, Uppsala University, Uppsala 2016 <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-295698> [access: 15.11.2024].
- Ministry of Justice, *Public access to information and secrecy. Legislation in brief*, 2020, <https://www.government.se/information-material/2009/09/public-access-to-information-and-secrecy-act> [access: 15.11.2024].
- Mutch A., *Practice, substance, and history: Reframing institutional logics*, "Academy of Management Review" 2018, vol. 43, no. 2, pp. 242–258, <https://doi.org/10.5465/amr.2015.0303> [access: 15.11.2024].
- Nilsson N., *Arkivkunskap*, Lund 1973.
- Norberg E., *A Nordic archival tradition*, "Archival Science" 2003, vol. 3, no. 2, pp. 85–95, <https://doi.org/10.1007/BF02435652> [access: 15.11.2024].
- Österberg E.E., *Att styra med upphandling – staten som marknadsaktör* [in:] *Statlig förvaltningspolitik för 2020-talet: En forskningsantologi*, eds. P. Ehn, G. Sundström, Stockholm 2020, pp. 111–128.
- Pauloff A., Quist J., *Centralisering och specialisering inom svensk statsförvaltning*, Stockholm 2010.
- Prop. 1997/98:136 *Statlig förvaltning i medborgarnas tjänst* [government bill 1997/98:136], https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/proposition/statlig-forvaltning-i-medborgarnas-tjanst_g103136/html/ [access: 15.11.2024].
- RA-FS 2008:4 *Föreskrifter om ändring i Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd (RA-FS 1991:1) om arkiv hos statliga myndigheter* [The National Archives provision on governmental archives], <https://riksarkivet.se/rafs?pdf=rafs/RA-FS%202008-04.pdf> [access: 15.11.2024].

- Richards L.L., *Records Management in the Cloud: From System Design to Resource Ownership*, "Journal of the Association for Information Science and Technology" 2018, vol. 69, no. 2, pp. 281–289, <https://doi.org/10.1002/asi.23939> [access: 15.11.2024].
- Rostgaard M., Bak G., *The Nordic model of digital archiving*, London, New York 2024.
- Schellenberg T.R., *Modern archives. Principles and techniques*, Chicago 1956.
- Scott W.R., *Institutions and organizations: ideas, interests and identities*, Thousand Oaks 2014.
- Seo M.G., Creed W.D., *Institutional contradictions, praxis, and institutional change: A dialectical perspective*, "Academy of management review" 2002, vol. 27, no. 2, pp. 222–247, <https://doi.org/10.5465/amr.2002.6588004> [access: 15.11.2024].
- SFS 1949:105 *Tryckfrihetsförordning* [The Freedom of the press act].
- SFS 1990:782 *Arkivlag* [The Archives act].
- SFS 1991:446 *Arkivförordningen* [The Archives ordinance].
- SFS 2007:603 *Förordning om intern styrning och kontroll* [The Ordinance on internal governance and control].
- SFS 2009:400 *Offentlighets- och sekretesslag* [The Public access to information and secrecy act].
- SFS 2018:218 *Lag med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning* [Act containing supplementary provisions to the EU General Data Protection Regulation].
- Shepherd E., *Archival Science* [in:] *Encyclopedia of library and information sciences (4th ed.)*, eds. J.D. McDonald, M. Levine-Clark, Boca Raton 2018, pp. 166–178.
- Shepherd E., Bunn J., Flinn A., Lomas E., Sexton A., Brimble S., Chorley K., Harrison E., Lowry J., Page J., *Open government data: critical information management perspectives*, "Records Management Journal" 2019, vol. 29, no. 1–2, pp. 152–167, <https://doi.org/10.1108/RMJ-08-2018-0023> [access: 15.11.2024].
- Shepherd E., Engvall T., Flinn A., *The role of records managers and archivists in open government* [in:] *Trust and records in an open digital environment*, ed. H. Stančić, London, New York 2020, pp. 11–21.
- Shepherd E., Yeo G., *Managing records: a handbook of principles and practice*, London 2003.
- Solberg R.M., "Det er mer stas å jobbe som arkivar nå enn det var før" – *Endringer i arkivaryrket med innføringen av ny teknologi*, unpublished thesis, NTNU, Trondheim 2014, <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/274979> [access: 15.11.2024].
- Solgård L.K., *Arkivarer i dag – En undersøkelse av behovet for den menneskelige faktor i offentlig arkivdanning i Norge*, unpublished thesis, NTNU, Trondheim 2019, <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/2610378> [access: 15.11.2024].
- Staničić H., *Trust and records in an open digital environment*, London, New York 2020.

- Statsrådsberedningen, *Att svara på remiss. Om remisser av betänkanden och andra förslag från Regeringskansliet*, Stockholm 2021, <https://www.regeringen.se/rapporter/2021/09/svara-pa-remiss/> [access: 15.11.2024].
- Sundqvist A., Sahlén T., Andreassen M., *The Intermesh of Records Management Principles and Enterprise Architecture* [in:] *Infuture 2019. Knowledge in the Digital Age*, eds. P. Bago, I. Hebrang Grgić, T. Ivanjko, V. Juričić, Ž. Miklošević, H. Stublić, Zagreb 2019, pp. 75–85, <https://doi.org/10.17234/INFUTURE.2019.10> [access: 15.11.2024].
- Svärd P., *The impact of new public management through outsourcing on the management of government information. The case of Sweden*, "Records Management Journal" 2019, vol. 29, no. 1–2, pp. 134–151, <https://doi.org/10.1108/Rmj-09-2018-0038> [access: 15.11.2024].
- Xie S.L., *A must for agencies or a candidate for deletion: A grounded theory investigation of the relationships between records management and information security*, "Records Management Journal" 2019, vol. 29, no. 1–2, pp. 57–85, <https://doi.org/10.1108/Rmj-09-2018-0026> [access: 15.11.2024].
- Xie S.L., *Functional Analysis* [in:] *Encyclopedia of Archival Science*, eds. L. Duranti, P.C. Franks, Lanham 2015, pp. 218–222.
- Xie S.L., Siyi L., Han R., *Competing with artificial intelligence—can the records and information management profession withstand the challenge?*, "Records Management Journal" 2022, vol. 32, no. 2, pp. 151–169, <https://doi.org/10.1108/RMJ-08-2021-0033> [access: 15.11.2024].

Wybrane zagadnienia archiwizacji Internetu w kontekście rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych w administracji publicznej w Polsce

Justyna Adamus-Kowalska

Uniwersytet Śląski w Katowicach / University in Silesia in Katowice (Poland)
justyna.adamus@us.edu.pl, ORCID 0000-0002-8245-7631

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest przybliżenie problematyki archiwizacji Internetu w administracji publicznej w Polsce. Przedstawiono w nim stan wiedzy z zakresu archiwizacji Internetu, następnie przybliżono problematykę kształtowania narodowego zasobu archiwalnego oraz dokonano analizy ilościowej w obrębie nadzoru nad narastającym zasobem archiwalnym. Przy zastosowaniu metody studium przypadku zobrazowano, jak w wybranych urzędach w Polsce postępuje się z zasobami publikowanymi w Internecie. W wyniku badań stwierdzono, że brakuje rozwiązań prawnych i organizacyjnych z zakresu archiwizacji zasobów internetowych administracji publicznej, która jest najważniejszą aktotwórcą w całym procesie kształtowania narodowego zasobu archiwalnego.

SŁOWA KLUCZOWE

archiwizacja
Internetu,
administracja
publiczna, nadzór
archiwalny

Selected issues regarding archiving of the Internet in context of information and communication technology development in public administration of Poland

ABSTRACT

The aim of the article is to present the issues of Internet archiving in public administration in Poland. The article presents the current state of knowledge in the field of Internet archiving, the issues involved in shaping the national archival resource and a quantitative analysis with regard to supervision over the growing archival holdings. The case study method illustrates how selected offices in Poland manage resources published on the Internet. As a result of the research, it was found that there is a lack of legal and organizational solutions in the field of archiving online resources of public administration, which is the most important actor in the entire process of shaping the national archival resource.

KEYWORDS

Internet
archiving, public
administration,
archival supervision

Wprowadzenie

Archiwa państwowe mają za zadanie gromadzić i przechowywać różnego typu materiały archiwalne o znaczeniu historycznym. Dokonują one selekcji i wartościowania dokumentacji w zależności od przyjętych zasad i przepisów kancelaryjno-archiwalnych. Istotne w niniejszych rozważaniach jest zwrócenie uwagi na problematykę archiwizacji informacji i dokumentacji tworzonej współcześnie przez administrację publiczną. Ta sfera funkcjonowania archiwów związana jest z kształtowaniem narodowego zasobu archiwalnego¹. Artykuł ma na celu ukazanie w szerszym kontekście, jak prowadzona przez administrację publiczną komunikacja, przybierająca coraz to nowsze formy i korzystająca z nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych, wpływa na kształtowanie narodowego zasobu archiwalnego.

Zmiany w komunikacji obejmują przede wszystkim korzystanie z mediów społecznościowych². W wyniku tego procesu powstają niezliczone ilości informacji, które nie podlegają systematycznej i planowej archiwizacji. W związku z tym istnieje obawa, że materiały tworzone przez administrację publiczną podczas komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej nie zostaną zachowane i nie będą stanowiły w przyszłości dóbr kultury, jakimi są materiały archiwalne. Współcześnie narastający zasób archiwalny w dużym stopniu powstaje w efekcie nadzoru nad administracją publiczną ze strony archiwów państwowych. Przy czym specyfika działań administracyjnych polega na tym, że prowadzi się je w obszarze prawa administracyjnego, co narzuca niejako określone formy i sposoby jej prowadzenia. Narzędzia komunikacji stosowane w Internecie z powodzeniem wykorzystuje wiele firm i instytucji skoncentrowanych na działalności biznesowej³. Pracownicy

¹ Kształtowanie narodowego zasobu archiwalnego jest uregulowane w Ustawie z dnia 14 lipca 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2020, poz. 164).

² Portale społecznościowe to serwisy internetowe nastawione na interakcję pomiędzy użytkownikami Internetu. W przeciwieństwie do tradycyjnych narzędzi internetowych, w portalach tych następuje przepływ informacji pomiędzy wszystkimi użytkownikami. Funkcjonują przede wszystkim dzięki ich aktywności. Ponadto media społecznościowe różnią się od innych typów platform internetowych, ponieważ charakteryzują się masowym użyciem, umożliwiają tworzenie treści, a nie są konsumowane jedynie biernie, a także pozwalają na wytwarzanie informacji osobom nieposiadającym formalnej wiedzy o środkach masowego przekazu. Zob. C.T. Carr, R.A. Hayes, *Social media: Defining, developing, and divining*, „Atlantic Journal of Communication” 2015, nr 23, s. 46–65.

³ Ł. Iwasiński, *Przyczynek do rozważań nad suwerennością konsumenta w epoce danetyzacji i Big Data*, „Kultura, historia, globalizacja” 2017, nr 21, s. 119–133.

archiwów podjęli pewne kroki w kierunku archiwizacji zasobów Internetu. Swoje rozwiązania w tym zakresie przedstawili podczas dyskusji podjętej w Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w dniach 16–17 listopada 2021 r., odbywającej się pod hasłem przewodnim „Forum archiwizacji zasobów polskiego Internetu”⁴. Świadczy to niewątpliwie o wadze tej problematyki.

Założenia badawcze

Tezą niniejszych badań jest twierdzenie, że w administracji publicznej zasobów sieciowych nie uznaje się za materiały archiwalne. Zasoby te tworzone są każdego dnia w procesach komunikacyjnych administracji, ale nie są one archiwizowane przez podmioty publiczne, ponieważ nie utrwalają przebiegu załatwiania i rozstrzygania spraw. Celem niniejszych badań jest omówienie problematyki kształtowania narodowego zasobu archiwalnego w kontekście rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych w administracji publicznej w Polsce. Badania te są istotne ze względu na fakt, iż zachowanie obrazu funkcjonowania kraju oraz życia społeczno-gospodarczego w państwie jest zadaniem archiwów historycznych. Od właściwej metodyki przejmowania do archiwów tych materiałów zależy przyszość i znaczenie narodowego zasobu archiwalnego.

Metody badawcze

Badania problematyki archiwizacji Internetu przeprowadzono metodą analizy i krytyki publikacji naukowych oraz źródeł internetowych. Na jej podstawie określono stan wiedzy dotyczący tego zagadnienia oraz dokonano wprowadzenia do własnych badań. Przeprowadzono ponadto analizę przepisów prawnych z zakresu nadzoru nad narastającym zasobem archiwalnym. Następnie wykorzystano metody badań ilościowych, aby zobrazować liczbę nadzorowanych podmiotów publicznych w Polsce oraz ilość i rozmiar przejmowanych materiałów archiwalnych w postaci tradycyjnej i elektronicznej. Następnie przy zastosowaniu metody studium przypadku zobrazowano, jak w wybranych urządach w Polsce postępuje

---

⁴ Archiwa Państwowe. Forum archiwizacji zasobów polskiego Internetu, <https://archiwa.gov.pl/forum-archiwizacji-zasobow-polskiego-internetu/> [dostęp: 1.10.2024].

się z zasobami internetowymi. Przeprowadzono także ankietowe badanie jakościowe na losowo wybranej grupie podmiotów publicznych w Polsce. Miało ono na celu zidentyfikowanie, wyjaśnienie i zrozumienie zasad postępowania z zasobami informacji prezentowanej przez podmioty publiczne w Internecie. Badania te ukazują sposoby archiwizacji zasobów oraz pozwalają ustalić, czy teza postawiona w niniejszym badaniu jest prawdziwa.

Omówienie stanu badań

Archiwizacja zasobów sieciowych Internetu prowadzona jest od 1996 r. przez organizację Internet Archive. Utworzone przez nią archiwum znajduje się pod adresem <https://archive.org/>, a jego celem jest gromadzenie zasobów Internetu w formie cyfrowej. Dostęp do niego jest bezpłatny. Strony internetowe archiwizowane są za pomocą Wayback Machine, dzięki czemu można nie tylko odnaleźć konkretną stronę internetową z przeszłości, ale także prześledzić jej historię. Według informacji podanych na stronie archiwum, zgromadzono w nim łącznie 835 mld stron internetowych, 44 mln książek i tekstów, 15 mln nagrań audio (w tym 225 tys. nagrań koncertów odbywających się na żywo), 10,6 mln filmów (w tym 2,6 mln wiadomości telewizyjnych), 4,8 mln zdjęć i 1 mln programów⁵. Metodyka archiwizacji Internetu omówiona została w publikacji pod redakcją Juliana Masanèsa *Web Archiving*⁶. W większości krajów europejskich najistotniejszym problemem w regulacji tej kwestii jest brak odpowiednich przepisów prawnych, które uwzględniałyby dynamicznie rozwijające się technologie informacyjno-komunikacyjne⁷.

W kontekście kształtowania narodowego zasobu archiwalnego interesujące są wyniki badania obowiązków i zadań archiwów oraz bibliotek w zakresie gromadzenia i opracowania zasobów internetowych w Polsce. Lidia Derfert-Wolf w swoich publikacjach wskazała z jednej strony na ogromne rozmiary zasobów Internetu, z drugiej na krótką trwałość treści, jakie zamieszczane są w sieci www.

---

⁵ Internet Archive. About the Internet Archive, <https://archive.org/about/> [dostęp: 1.10.2024].

⁶ *Web Archiving*, red. J. Masanès, Nowy Jork 2006.

⁷ L. Derfert-Wolf, *Archiwizacja Internetu: wnioski i rekomendacje z kilku raportów*, „Biuletyn EBIB” 2017, nr 2(172), s. 3, <https://www.ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/145/147> [dostęp: 1.10.2024].

Autorka przedstawiła wiele inicjatyw archiwizacji Internetu podejmowanych w różnych krajach świata⁸.

Sama definicja pojęcia archiwizacji Internetu w realiach polskich bibliotek i archiwów została opracowana na spotkaniu przedstawicieli Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i Biblioteki Narodowej w styczniu 2014 r.⁹ Wskazano wówczas, że pod tym pojęciem należy rozumieć działanie polegające na zbieraniu treści prezentowanych w Internecie na stronach www poprzez pozyskiwanie kodu stron internetowych, przechowywanie tego kodu oraz jego udostępnianie na określonych zasadach. Celem tego działania ma być zabezpieczenie historycznych informacji prezentowanych w Internecie w danym okresie. Wojciech Woźniak wskazał, że dla zrozumienia pojęcia archiwizacji Internetu istotny jest aspekt gromadzenia. Według tego autora gromadzenie jest zdeterminowane przez techniczne uwarunkowania archiwizacji Internetu. W wyniku tego archiwizacja to aktywne zbieranie (harwestowanie) danych zamieszczonych w sieci przez podmiot zajmujący się archiwizacją Internetu. Dla lepszego zrozumienia terminu Woźniak przeanalizował samo pojęcie archiwizacji wywodzące się z teorii archiwistycznej oraz pojęcie archiwizacji używane na oznaczenie działań zabezpieczających treści zamieszczonych w Internecie¹⁰. Istotne w procesie archiwizacji jest według niego opracowanie, które w przypadku archiwizacji Internetu polega na organizowaniu zgromadzonych zasobów. Zbiory danych w procesie tym otrzymują odpowiednie metainformacje, które opisują je w taki sposób, aby mogły być sprawnie odnalezione i wykorzystane przez przyszłych użytkowników. W archiwizacji zasobów internetowych propozycję metadanych opracowało Online Computer Library Center (OCLC) w ramach działań grupy roboczej Research Library Partnership Web Archiving Metadata¹¹.

Istotne dla polityki archiwizacji Internetu w Polsce było utworzenie w 2008 r. Narodowego Archiwum Cyfrowego (NAC). Wśród jego zadań znalazło się m.in. archiwizowanie stron internetowych najważniejszych urzędów państwo-

---

⁸ Idem, *Archiwizacja Internetu: wprowadzenie i przegląd wybranych inicjatyw*, „Biuletyn EBIB” 2012, nr 1(128), s. 1–19, https://www.ebib.pl/images/stories/numery/128/128_derfert.pdf [dostęp: 01.10.2024]; idem, *Archiwizacja Internetu: wnioski i rekomendacje...*

⁹ W. Woźniak, *Archiwizacja Internetu – próba podsumowania dotychczasowych prac i ustaleń*, „Archiwa, Kancelarie, Zbiory” 2019, nr 10(12), s. 82.

¹⁰ Ibidem, s. 83.

¹¹ The OCLC Research Library. Web Archiving Metadata Working Group, <https://www.oclc.org/research/areas/research-collections/wam.html> [dostęp: 1.10.2024].

wych w Polsce¹². W latach 2009–2011 zapisywano kopie stron 46 instytucji¹³. Narodowe Archiwum Cyfrowe prowadziło także pierwsze istniejące w Polsce Archiwum Internetu¹⁴. W dniu 1 kwietnia 2009 r., przy jego wykorzystaniu, doszło do pierwszej krajowej archiwizacji. Zgromadzono wówczas archiwalia w postaci stron internetowych archiwów państwowych oraz Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (NDAP). W dniu 26 marca 2010 r. powyższe archiwalia udostępniono publicznie na stronie internetowej pod adresem www.archiwuminternetu.nac.gov.pl. Ostatnie archiwizacje stron internetowych w ramach Archiwum Internetu miały miejsce w kwietniu 2011 r., a w styczniu 2014 r. archiwum przestało być ogólnodostępne.

Zdaniem Antala Posthumusa z Archiwum Narodowego Holandii strony rządowe należy traktować tak samo jak każdą inną formę informacji wytworzonej w administracji rządowej. Należy się nimi zająć zgodnie z zasadami, które obowiązują przy archiwizacji całego cyfrowego rządu, gwarantując ich autentyczność, kompletność i dostępność¹⁵. Organizacje rządowe muszą zachować przynajmniej część swoich rejestrów cyfrowych, by następnie móc je przekazać do archiwów historycznych. Nie wynika to bezpośrednio z przepisów archiwalnych obowiązujących w administracji rządowej w Holandii. Niemniej jednak w praktyce uznaje się, że witryny internetowe stanowią dokumenty rządowe, więc archiwa narodowe Holandii służą pomocą w określaniu standardów dla ich archiwizacji, udzielając agencjom rządowym porad i wskazówek, w jaki sposób prowadzić archiwizację, a tym samym wykazać się odpowiednim poziomem odpowiedzialności za „dobre i dostępne państwo”¹⁶.

Dokładny przegląd badań nad mediami i wykorzystaniem archiwów internetowych przeprowadził Daniel Gomes¹⁷. Jego zdaniem problem w archiwizacji Internetu polega na zwróceniu większej uwagi zwykłych obywateli i de-

---

¹² Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie zmiany nazwy i zakresu działania Archiwum Dokumentacji Mechanicznej z dnia 6 lutego 2008 r. (Dz.U. 2008, nr 26, poz. 167).

¹³ M. Nowina-Konopka, *Problematyka zarządzania informacją w procesie archiwizacji zasobów Internetu*, „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna” 2014, nr 10(1), s. 28–43.

¹⁴ S. Gaca, *Propozycja modelu archiwizacji polskiego Internetu na bazie doświadczeń brytyjskich*, „Officina Historiae” 2021, nr 4, s. 79–90.

¹⁵ A. Posthumus, *The National Archives of the Netherlands and archiving government websites*, „Archeion” 2022, t. 123, s. 31–45.

¹⁶ Ibidem, s. 34.

¹⁷ D. Gomes, *Web archives as research infrastructure for digital societies: the case study of Arquivo.pt*, „Archeion” 2022, t. 123, s. 46–85.

cydentów na to, że w Internecie dane są niezwykle efemeryczne¹⁸. Ponadto autor ten wskazał na wartość ekonomiczną zasobów gromadzonych w archiwach internetowych. Stanowią one ogromne zbiory informacji określane terminem *big data*. Jednym z problemów wiążących się z tworzeniem tego typu archiwów jest konieczność zatrudnienia specjalistów zarówno z branży IT, jak i historyków¹⁹.

Kolejnym wyzwaniem jest przyjęcie skutecznego modelu zarządzania prawami własności intelektualnej do zasobów internetowych. W przypadku selekcji tych zasobów, w administracji publicznej obowiązuje Dyrektywa (UE) 2019/1024 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 czerwca 2019 r. w sprawie otwartych danych i ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego²⁰. Przepisy te wskazują, że dokumenty, w tym także te publikowane na stronach internetowych, muszą być ogólnodostępne, również do automatycznego przetwarzania i ponownego wykorzystania²¹. Nie ma zatem prawnej konieczności selekcji osób uprawnionych do dostępu do tych danych. Można w sposób automatyczny archiwizować i udostępniać wszystkie witryny internetowe z domeny rządowej np. gov.pl. Gomes podał kilka wskazówek, które mogą pomóc w tworzeniu archiwum Internetu tj.: zastosowanie architektury Shared-Nothing dla sprzętu i oprogramowania, tworzenia wielu kopii danych i przechowywania ich w różnych lokalizacjach, systematyczne monitorowanie usług, automatyczne wykonywanie zadań testowych, współpraca z użytkownikami i monitorowanie ich potrzeb²².

Na problem archiwizacji informacji publikowanych w Internecie w polskiej praktyce kancelaryjno-archiwalnej zwróciła uwagę Katarzyna Jaskółka-Leśniak²³. Autorka przedstawiła rozwiązania stosowane w Archiwum Narodowym w Krakowie podczas prowadzenia kontroli archiwalnej. W jednostkach podlegających nadzorowi przegląda się strony internetowe, profile w mediach społeczności-

---

¹⁸ Ibidem, s. 75.

¹⁹ Ibidem, s. 76.

²⁰ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1024 z dnia 20 czerwca 2019 r. w sprawie otwartych danych i ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego (Dz. Urz. UE L 2019, nr 172, s. 56), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32019L1024> [dostęp: 1.10.2024].

²¹ D. Gomes, *Web archives...*, s. 77.

²² Ibidem, s. 79.

²³ K. Jaskółka-Leśniak, *Dobre praktyki w obszarze kształtowania państwowego zasobu archiwalnego* [w:] *Dobre praktyki zarządzania dokumentacją*, Biblioteka Zarządcy Dokumentacji, t. 10, red. K. Peplińska, M. Smoczyński, Toruń 2022, s. 80.

wych oraz kanały na platformie YouTube, które – jak zauważono – nie są w żaden sposób archiwizowane²⁴.

Bartłomiej Konopa z kolei analizował sposób archiwizacji zasobów internetowych w Europie²⁵, uwzględniając sposób ich gromadzenia, opisu i udostępniania. Wyniki badań wskazują, że działalność w tym zakresie prowadzona jest w Europie na podobnych zasadach, niemal wyłącznie przez biblioteki narodowe, które w większość należą do International Internet Preservation Consortium²⁶. Instytucja ta wspiera proces archiwizacji poprzez opracowanie praktycznych wskazówek postępowania oraz rozwój oprogramowania. Jeśli chodzi o selekcję zbiorów, autor wskazał, że archiwa europejskie gromadzą narodowe zasoby uznawane za domenę krajową najwyższego poziomu oraz materiały powiązane z danym państwem lub adresowane do jego obywateli²⁷. Ponadto stosowane są dwie strategie – masowa i selektywna (tematyczna oraz event harvesting)²⁸. Przyglądając się zagadnieniom opisu i metadanych, autor zauważył, że ten aspekt archiwizacji może wymagać poprawy w celu lepszego wykorzystania tych zasobów w przyszłości. Jeśli chodzi o dostęp, to część zbiorów podlega w tej kwestii ograniczeniom ze względu na przepisy z zakresu ochrony własności intelektualnej, egzemplarza obowiązkowego oraz ochronę danych osobowych²⁹.

Krzysztof Wieniecki omówił z kolei archiwizację Internetu na przykładzie 14 europejskich inicjatyw³⁰. Wyniki badań pokazały, że Polska jest największym państwem na Starym Kontynencie, które nie posiada własnej inicjatywy archiwizacji Internetu³¹.

Niels Brügger zajmował się problematyką archiwizacji stron internetowych w kontekście ich zachowania i wykorzystania w badaniach historycznych. Analizował on możliwości archiwizowania witryn internetowych i uznawania ich za

²⁴ Ibidem.

²⁵ B. Konopa, *Archiwizacja webu w Europie – Narodowe archiwa sieci*, „Archeion” 2020, t. 121, s. 445–465.

²⁶ Ibidem, s. 461.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Więcej na ten temat zob. B. Konopa, *Strategia selektywna jako narzędzie w archiwizacji Webu. Analiza wybranych przykładów*, „Archiwa, Kancelarie, Zbiory” 2020, nr 11(13), s. 97–117.

²⁹ Ibidem.

³⁰ K. Wieniecki, *Europejskie inicjatywy archiwizacji Internetu – przegląd i ocena benchmarkingowa wybranych serwisów WWW*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiarum Pertinentia” 2023, nr 21, s. 419–445.

³¹ Ibidem, s. 439.

nowy typ dokumentu historycznego³². Podjął także próbę sformułowania pewnych zasad metodologicznych, reguł i zaleceń dla przyszłej krytycznej filologii tekstowej serwisu internetowego. Ponadto autor stworzył metodologię badania zarchiwizowanej sieci, która bazuje na tradycyjnych metodach historiograficznych³³. Skupia się ona na pochodzeniu materiału archiwalnego oraz umożliwia ocenę wersji i cytowanie materiału. Publikacja *The Archived Web* kładzie podwaliny pod tworzenie historii sieci w epoce cyfrowej, oferując ważne i aktualne wskazówki dla współczesnych badaczy mediów i przyszłych historyków. Brügger włączył się także w dyskusję nad zastosowaniem metod obliczeniowych w badaniach historycznych Internetu³⁴.

Zagadnieniu archiwizacji Internetu wiele swoich publikacji poświęcił Marcin Wilkowski. Przedstawił on m.in. kilka problemów, jakie pojawiają się w kontekście wykorzystania zasobów Internetu do badań historycznych³⁵. Autor zastanawiał się, w jakim stopniu zarchiwizowaną witrynę internetową można uznać za nowy typ dokumentu historycznego i jak jej cechy wpływają na zadania historyka serwisu, który musi z niej później korzystać. Wilkowski badał także współczesną dostępność polskich stron internetowych, które znalazły się w katalogu z roku 1997³⁶. Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdził, że tylko 21,77% z nich było jeszcze dostępnych. Natomiast w archiwach Webu było 79,6% stron³⁷. Wilkowski wskazał ponadto, że przeciętna długość życia strony internetowej wynosi kilkadziesiąt dni. Jego prace podkreślają znaczenie niezależnego archiwizowania stron internetowych. Dzięki temu możliwe jest zachowanie ich pierwotnej postaci dla przyszłych badań historycznych.

³² N. Brügger, *The Archived Website and Website Philology*, „Nordicom Review” 2008, nr 29(2), s. 155–175; idem, *Website history and the website as an object of study*, „New Media and Society” 2009, nr 11(1–2), s. 115–132.

³³ N. Brügger, *Archiving the Web* [w:] *The Archived Web. Doing History in the Digital Age*, 2018, <https://doi.org/10.7551/mitpress/10726.003.0007> [dostęp: 1.10.2024].

³⁴ N. Brügger et al., *Internet histories and computational methods: a „round – doc” discussion* [w:] *Oral Histories of the Internet and the Web*, red. N. Brügger, G. Goggin, Londyn 2022, <https://doi.org/10.4324/9781003319191> [dostęp: 1.10.2024].

³⁵ M. Wilkowski, *World Wide Web (WWW) jako obiekt badań historycznych: kilka problemów* [w:] *Historia 2.0. = History 2.0. [Materiały sympozjum: XIX Powszechny Zjazd Historyków Polskich, Szczecin 17 września 2014]*, red. A. Sobczak, M. Cichocka, P. Frąckowiak, Lublin 2014, <https://open.icm.edu.pl/items/795bc8a8-10f2-4449-84f3-993a91680ab7> [dostęp: 1.10.2024].

³⁶ M. Miszczak, *Internet. Katalog Polish World*, Gliwice 1997.

³⁷ M. Wilkowski, *Polish web resources described in the Polish World Directory (1997). Characteristics of domains and their conservation state*, „Archiwa, Kancelarie, Zbiory” 2020, nr 11(13), s. 119–140.

Sposób gromadzenia i opracowania dokumentacji archiwalnej

Współczesna dokumentacja archiwalna jest tworzona głównie przez administrację publiczną na podstawie określonych przepisów prawnych. Gromadzenie narodowego zasobu archiwalnego wynika z metodologii selekcji i kształtowania narastającego zasobu archiwalnego. W Polsce organy państwowe oraz państwowe jednostki organizacyjne, organy jednostek samorządu terytorialnego oraz samorządowe jednostki organizacyjne zobowiązane są posiadać i stosować przepisy z zakresu instrukcji kancelaryjnej, jednolitego rzeczowego wykazu akt oraz instrukcję w sprawie organizacji i zakresu działania archiwum zakładowego (składnicy akt). Są to tzw. przepisy kancelaryjno-archiwalne³⁸. Pojęcia państwowych i samorządowych jednostek organizacyjnych sformułowano w Ustawie z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2020, poz. 164). Wśród tych jednostek wymieniono:

- państwowe jednostki organizacyjne, które stanowią w 100% własność Skarbu Państwa (państwowe osoby prawne);
- samorządowe jednostki organizacyjne, które stanowią w 100% własność jednostek samorządu terytorialnego (samorządowe osoby prawne);
- państwowo-samorządowe jednostki organizacyjne, które po części stanowią własność państwową, a po części własność samorządu terytorialnego.

W art. 6 ust. 1 przyjęto, że dokumentacja powstająca, nadsyłana i składana w ww. organach i jednostkach musi być prowadzona w sposób odzwierciedlający przebieg załatwiania i rozstrzygania spraw. Wprowadzono także Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej (Dz.U. 2019, poz. 246), gdzie w § 2 ust. 1 jest mowa o stosowaniu wykazów akt jako podstawy rejestracji i gromadzenia dokumentacji w postaci akt spraw. W Rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organi-

³⁸ Archiwa Państwowe. Podstawowe informacje o przepisach kancelaryjnych i archiwalnych, <https://archiwa.gov.pl/poznaj/dla-instytucji-i-firm/zarzadzanie-dokumentacja/przepisy-kancelaryjne-i-archiwalne/> [dostęp: 1.10.2024].

zacji i zakresu działania archiwów zakładowych (Dz.U. 2011, nr 14, poz. 67) ustalono z kolei w § 4 ust. 1, że dokumentacja powstająca w podmiocie i do niego napływająca jest klasyfikowana i kwalifikowana na podstawie jednolitego rzeczowego wykazu akt poprzez oznaczanie, rejestrację i łączenie dokumentacji w akta spraw albo jej grupowanie jako dokumentacji nietworzącej akt spraw. W podmiotach publicznych, które zostały wymienione w ustawie, stosowany jest system kancelaryjny bezdziennikowy.

Instytucje, które tworzą dokumentację stanowiącą materiały archiwalne podlegają pod nadzór ze strony archiwów państwowych. Liczbę jednostek nadzorowanych przez archiwa państwowe w latach 2011–2022 przedstawiono w tabeli nr 1.

W tabeli nr 2 zebrano z kolei dane liczbowe na temat ilości dokumentacji tradycyjnej i papierowej, która jest przekazywana do archiwów państwowych w ramach kształtowania narodowego zasobu archiwalnego.

Tabela nr 1. Liczba podmiotów nadzorowanych przez archiwa państwowe w latach 2011–2022

Rok	Liczba jednostek
2011	10067
2012	10077
2013	10062
2014	10110
2015	9973
2016	10021
2017	10024
2018	10011
2019	10038
2020	10294
2021	10272
2022	10270

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych. Sprawozdanie z działalności archiwów państwowych, <https://www.gov.pl/web/archiwa/sprawozdanie-z-dzialalnosci-archiwow-panstwowych> [dostęp: 1.10.2024].

Rysunek nr 1. Liczba jednostek nadzorowanych przez archiwa państwowe w latach 2011–2022

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Naczelną Dyrekcja Archiwów Państwowych. Sprawozdanie z działalności archiwów państwowych, <https://www.gov.pl/web/archiwa/sprawozdanie-z-dzialalnosci-archiwow-panstwowych> [dostęp: 1.10.2024].

Tabela nr 2. Liczba materiałów archiwalnych przekazanych do archiwów państwowych w latach 2011–2021

Rok	Liczba zespołów archiwalnych	Rozmiar materiałów archiwalnych w metrach bieżących	Rozmiar materiałów archiwalnych w jednostkach archiwalnych	Rozmiar materiałów archiwalnych w GB
2011	1 409	5 950,24	584 964	177,37
2012	1 640	5 972,33	700 475	5,01
2013	1 314	32 354,68	1 967 765	16 103,99
2014	1 010	5 625,36	646 856	49,316
2015	1 315	5 560,93	668 179	166,766
2016	1 011	5 493,13	1 134 334	16,027
2017	1 240	6 376,16	687 874	748,186
2018	1 224	6 556,10	743 008	137,089
2019	1 492	6 529,00	838 945	4091,70
2020	957	4 277,29	671 225	24 220,81
2021	1 087	8 379,87	1 152 167	509,06

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Naczelną Dyrekcja Archiwów Państwowych. Sprawozdanie z działalności archiwów państwowych, <https://www.gov.pl/web/archiwa/sprawozdanie-z-dzialalnosci-archiwow-panstwowych> [dostęp: 1.10.2024].

Powyższe zestawienia obrazują tendencję wzrastającą w gromadzeniu danych w postaci elektronicznej. Badania wskazują także na znaczny wzrost liczby jednostek nadzorowanych przez archiwa państwowe, zauważalny w 2020 r.

Archiwizacja zasobów internetowych administracji publicznej – studium przypadku

W trybie dostępu do informacji publicznej uzyskano dane na temat sposobu zachowania i archiwizacji zasobów informacyjnych publikowanych w Internecie przez podmioty publiczne w Polsce³⁹. Do 25 z nich wysłano wnioski z zapytaniem o informacje publikowane w Internecie. Kompletna odpowiedź wpłynęła z 22 urzędów (w tym: 5 starostw powiatowych, 5 urzędów miasta, 5 urzędów wojewódzkich, 6 urzędów marszałkowskich oraz z Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej). Wniosek o udostępnienie informacji publicznej obejmował trzy pytania:

1. Jaki jest sposób zachowania i archiwizacji zasobów informacyjnych Urzędu publikowanych w Internecie?
2. Jakie symbole rzeczowego wykazu akt i jakie kategorie archiwalne otrzymują zasoby informacyjne Urzędu publikowane w Internecie?
3. Jaka jest procedura publikacji i jakie dokumenty są wytwarzane w procedurze publikacji informacji w Internecie w serwisach społecznościowych Facebook, YouTube, Twitter/platforma X?

Wśród badanych podmiotów 10 odpowiedziało jednoznacznie, że nie archiwizuje swoich stron internetowych. W 12 wskazano, że archiwizacja stron internetowych odbywa się w archiwum systemu teleinformatycznego Biuletynu Informacji Publicznej (dalej: BIP). W odpowiedziach zaznaczono, że w podmiotach publicznych w Polsce obowiązuje w tym zakresie Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz.U. 2022, poz. 902). Nakłada ona obowiązek prowadzenia podmiotowej strony BIP w formie strony www. Administratorem strony, tworzonej w oparciu o Scentralizowany System Dostępu do Informacji Publicznej (SSDIP), jest Minister Cyfryzacji. Ponadto Rozporządzenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 stycznia 2007 r.

---

³⁹ Wnioski o udostępnienie informacji publicznej przesłano do podmiotów publicznych zgodnie z Ustawą z dnia 6 września 2001 roku o dostępie do informacji publicznej (Dz.U. 2022, poz. 902).

w sprawie Biuletynu Informacji Publicznej (Dz.U. 2007, nr 10, poz. 68) wprowadziło obowiązek systematycznego, nie rzadziej niż raz na dobę, kopiowania na odrębne elektroniczne nośniki informacji danych zgromadzonych zarówno na głównej stronie BIP, jak i na stronach podmiotowych. Poza systematycznym archiwizowaniem tej strony, obowiązkowe jest także utworzenie nowego zapisu w przypadku wprowadzenia jakiegokolwiek zmiany. Odpowiedzialność za tworzenie kopii spoczywa na administratorze systemu.

W jednym podmiocie, tj. w Starostwie Powiatowym w Krakowie, odpowiedziano, że archiwizacja zasobów internetowych prowadzona jest w systemie Elektronicznego Obiegu Dokumentów (dalej: EOD) oraz Biuletynie Informacji Publicznej. Zasoby informacyjne publikowane na profilu Facebook Powiatu Krakowskiego są raz na pół roku archiwizowane na serwerach. Aktualnie jedyną metodą umożliwiającą pobranie ww. materiałów jest skorzystanie z modułu należącego do archiwum Instagrama. Ponadto zasoby informacyjne publikowane na stronie internetowej Powiatu Krakowskiego są codziennie zabezpieczane na jego serwerach poprzez tworzenie kopii zapasowych. Dane publikowane w BIP przechowywane są z kolei w podlegającej archiwizacji bazie elektronicznego systemu obiegu dokumentów. Dokumenty wytworzone w urzędzie przez pracowników, które mają zostać opublikowane w Internecie, są dodatkowo archiwizowane jeszcze przed przesłaniem ich za pomocą systemu EOD.

Jeden z urzędów – Warmińsko-Mazurski Urząd Wojewódzki w Olsztynie – wskazał, że zasoby informacyjne urzędu dostępne są w Serwisie Rzeczypospolitej Polskiej wdrożonym przez Ministerstwo Cyfryzacji. Portalem administruje Centralny Ośrodek Informatyki (COI), jednostka nadzorowana przez ministra cyfryzacji. Urząd nie posiada informacji o sposobach zachowania i archiwizacji treści publikowanych w Internecie w ramach portalu.

Drugie pytanie miało na celu ustalenie, czy podmioty publiczne w Polsce stosują jednolity rzeczowy wykaz akt dla zasobów informacyjnych publikowanych w Internecie. Spośród 22 urzędów 6 odpowiedziało, że w trakcie tworzenia i umieszczania treści w Internecie nie tworzy żadnych dokumentów. Pozostałe 16 urzędów wskazało, że stosuje jednolity rzeczowy wykaz akt dla spraw powstających wewnątrz komórek organizacyjnych, w tym m.in. stosowane są następujące symbole:

- w Starostwie Powiatowym w Krakowie symbol klasyfikacyjny 134, który obejmuje hasło klasyfikacyjne „Projektowanie i eksploatacja powiatowych stron i portali internetowych” (kategoria archiwalna BE10);

- w Urzędzie Miejskim w Michałowie symbol klasyfikacyjny 152 dla zachowania dokumentacji z konsultacji społecznych (hasło klasyfikacyjne „Petycje, postulaty i inicjatywy obywateli”, kategoria archiwalna A). Wskazano także symbol 3020 jako właściwy dla dokumentacji świdnickiego Budżetu Obywatelskiego, który otrzymuje hasło klasyfikacyjne „Przygotowanie projektu budżetu gminy” (kategoria archiwalna BE5). Do archiwum zakładowego została przekazana jedna teczka przygotowana przez komórkę merytoryczną odpowiedzialną za sprawy informatyczne urzędu. Nadano jej symbol 134, hasło i opis „Projektowanie i eksploatacja gminnych stron i portali internetowych – wnioski o wydanie certyfikatów dla systemów gminnych, informacje o skrytce ePUAP, o domenie gminnej, projekty zarządzeń w sprawie BIP, multiportal” oraz zakwalifikowano do kategorii archiwalnej BE10. W odpowiedzi zaznaczono także, że zasoby informacyjne urzędu publikowane w Internecie, w oparciu o jednolity rzeczowy wykaz akt obowiązujący w jednostce, powinny zostać zarchiwizowane pod symbolem klasyfikacyjnym 0544 i hasłem klasyfikacyjnym „Materiały do serwisu internetowego” (kategoria archiwalna A) oraz pod symbolem klasyfikacyjnym 134 i hasłem klasyfikacyjnym „Projektowanie, eksploatacja gminnych stron i portali internetowych” (kategoria archiwalna BE10);
- w Warmińsko-Mazurskim Urzędzie Wojewódzkim w Olsztynie zastosowano symbol 1330 – „Obsługa merytoryczna Biuletynu Informacji Publicznej” (kategoria archiwalna A) oraz symbol 124 – „Projektowanie i eksploatacja stron i portali internetowych” (kategoria archiwalna BE10);
- w Śląskim Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach skorzystano natomiast z symbolu klasyfikacyjnego 1330 – „Obsługa merytoryczna Biuletynu Informacji Publicznej” (kategoria archiwalna A).

Trzecie pytanie miało na celu ustalenie, czy istnieje procedura publikacji informacji w Internecie w serwisach społecznościowych Facebook, YouTube, Twitter/platforma X. Spośród 22 podmiotów 6 wskazało, że jej nie posiada. Postępowanie uproszczone, obejmujące wytworzenie informacji i ścieżkę akceptacji kierownictwa urzędu, stosuje 5 podmiotów. Pozostałych 11 urzędów opisało cały proces wytworzenia i akceptacji oraz publikacji informacji w serwisach internetowych. Przykładowo w Starostwie Powiatowym w Brzesku procedura polega na zaprojektowaniu grafiki, redakcji opisu, korekcie, akceptacji i publikacji. W Starostwie Powiatowym w Krakowie po wytworzeniu/otrzymaniu informacji przez komórkę merytoryczną pracownik odpowiedzialny za informację przesyła ją do pracowni-

ków Wydziału Promocji i Współpracy lub rzecznika prasowego, którzy zajmują się prowadzeniem strony internetowej i mediów społecznościowych. Wygenerowana informacja jest oceniana pod kątem zgodności z przekazem powiatu krawskiego przyjętym dla odpowiedniego serwisu społecznościowego, a następnie oceniana pod kątem pożyteczności dla mieszkańców powiatu. Jeśli uznana zostanie za przydatną, to jest publikowana przez rzecznika prasowego lub pracownika Wydziału Promocji i Współpracy w odpowiednim serwisie. Później podlega monitorowaniu ze względu na możliwość wystąpienia treści nieodpowiednich (jak np. wulgaryzmy w komentarzach), a finalnie analizuje się ją pod kątem jej rzeczywistej celowości publikacji. Wygenerowane w ten sposób informacje są przetwarzane, a wnioski wdrażane bez wytwarzania dodatkowych dokumentów. Kilka urzędów wskazało na wewnętrzne regulacje w zakresie funkcjonowania swoich profili na Facebooku. Urząd Miasta Świdnik stosuje zarządzenie nr 69/2020 Burmistrza Miasta Świdnik z dnia 17 lipca 2020 r. Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze wskazał, że korzysta z regulaminów obowiązujących na przedmiotowych platformach. Lubelski Urząd Wojewódzki w Lublinie stosuje z kolei regulamin profilu „Lubelski Urząd Wojewódzki” w serwisie www.facebook.com⁴⁰.

Na uwagę zasługuje sposób archiwizacji zasobów internetowych Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Materiały publikowane na stronie są archiwizowane autonomicznie przez konkretne biura merytoryczne wytwarzające dany dokument. Wszystkie zdjęcia są na bieżąco archiwizowane w systemie CMS (Content Management System) strony www.prezydent.pl, a także oddzielnie – na dedykowanym serwerze. Analogicznie sytuacja wygląda w przypadku materiałów video oraz graficznych. Zgodnie z instrukcją kancelaryjną obowiązującą w Kancelarii, po zakończeniu kadencji do Archiwum Prezydenta RP przekazuje się uporządkowane zbiory audiowizualne. Na pytanie: „Jakie symbole rzeczowego wykazu akt i jakie kategorie archiwalne otrzymują zasoby informacyjne Kancelarii Prezydenta RP publikowane w Internecie?” otrzymano odpowiedź, że dla materiałów archiwalnych publikowanych w Internecie jednolity rzeczowy wykaz akt nie ma zastosowania. Na pytanie: „Jaka jest procedura publikacji i jakie dokumenty są wytwarzane w procedurze publikacji informacji w Internecie w serwisach społecznościowych Facebook, YouTube, Twitter, Tik Tok?” odpowie-

---

⁴⁰ Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Lubelski Urząd Wojewódzki w Lublinie, <https://www.gov.pl/web/uw-lubelski/dla-mediow> [dostęp: 21.12.2023].

dziano, że konta Kancelarii Prezydenta RP w mediach społecznościowych prowadzone są w dwóch celach: komunikacji z obywatelami i kreowania wizerunku Prezydenta RP i Kancelarii Prezydenta RP. Informacje umieszczane w serwisach społecznościowych przygotowywane są w oparciu o dane wydarzenie oraz na podstawie wystąpienia Prezydenta RP bądź Małżonki Prezydenta RP. Publikacja treści w mediach społecznościowych odbywa się zgodnie z wypracowanymi wewnątrz procedurami. Każde medium społecznościowe ma swoją specyfikę, własne mechanizmy i algorytmy, a ich rozpoznanie i działanie wedle tych reguł jest kluczem do skutecznego przekazu i dotarcia do odbiorców. Niemniej standardem jest, że we wszystkich kanałach informacyjnych Kancelarii Prezydenta RP wyczerpująco relacjonowane są aktywności Prezydenta i Kancelarii, z uwzględnieniem relacji fotograficznej, cytatów wypowiedzi, form graficznych czy transmisji na żywo (jeśli jest realizowana). Kancelaria korzysta ze wszystkich narzędzi udostępnianych do komunikacji przez portale Facebook, Twitter czy Instagram. Jednocześnie wskazano, że Kancelaria Prezydenta RP nie prowadzi komunikacji w oparciu o Tik Tok. Usługi www służące do prezentowania danych utrzymywane są na serwerach firm zewnętrznych, które ponoszą odpowiedzialność za ich bezpieczeństwo i archiwizację. Kancelaria Prezydenta RP zleca także archiwizację materiałów znajdujących się na jej stronie internetowej firmie, która świadczy usługi hostingowe. Materiały i dokumenty zamieszczane w Internecie przekazywane są na serwer, a po zakończeniu kadencji przez kolejną głowę państwa, trafiają do specjalnej zakładki „Archiwum”. Zakładka ta znajduje się w eksponowanym miejscu na oficjalnej stronie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (<https://www.prezydent.pl/bip/archiwum-prezydenta-rp>). Kancelaria kataloguje w systemie CMS wszystkie dokumenty, które w formie załączników są zamieszczane na stronie.

Warto także przywołać informacje otrzymane z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego. W tym podmiocie dokumentacja dotycząca zasobów publikowanych na stronie internetowej urzędu do 2020 r. była prowadzona w systemie tradycyjnym (papierowym). Zgodnie z terminem wskazanym w § 63 ust. 1 instrukcji kancelaryjnej stanowiącej załącznik nr 1 do Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych (Dz.U 2011, nr 14, poz. 67), teczki aktowe zawierające ww. dokumentację przekazywane były do archiwum zakładowego urzędu w trybie i na warunkach określonych w instrukcji archiwalnej stanowią-

cej załącznik nr 6 do ww. rozporządzenia. Ze względu na kategorię archiwalną A, teczki z materiałami publikowanymi na stronie internetowej przechowywane są w archiwum zakładowym urzędu przez 25 lat od momentu ich wytworzenia, a następnie przekazywane do właściwego miejscowo archiwum państwowego. Jednocześnie od początku 2020 r. symbol dotyczący prowadzenia spraw z zakresu materiałów do serwisu internetowego został włączony do Elektronicznego Zarządzania Dokumentacją i sprawy z tego zakresu są prowadzone wyłącznie elektronicznie. Następnie, po okresie wynikającym z § 37 instrukcji kancelaryjnej, przekazywane są do archiwum zakładowego. Zgodnie z § 15 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie szczegółowego sposobu postępowania z dokumentami elektronicznymi (Dz.U. 2006, nr 206, poz. 1518) materiały archiwalne (zgromadzone w formie elektronicznej) przekazywane będą do archiwum państwowego wskazanego przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych po 10 latach od momentu ich wytworzenia. Kwalifikacja i klasyfikacja dokumentacji zgromadzonej w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Mazowieckiego w Warszawie odbywa się na podstawie jednolitego rzeczowego wykazu akt dla organów samorządu województwa i urzędów marszałkowskich stanowiącego załącznik nr 4 do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. Zgodnie z ww. wykazem akt publikowane w Internecie zasoby informacyjne urzędu klasyfikowane są pod symbolem 0634 – „Materiały do serwisu internetowego” (kategoria archiwalna A). Wskazano także, że w podmiocie funkcjonują zasady prowadzenia służbowych profili na portalu społecznościowym Facebook. Biuro Prasowe posiada ponadto kanał na YouTube, na którym zamieszcza się materiały promocyjne, spoty oraz program informacyjny. Publikacji na YouTube nie regulują procedury. Za zgodą dyrektora Urzędu Wydział Komunikacji Zewnętrznej prowadzi profil w serwisie Facebook „Mazowsze serce Polski”, na którym zamieszczane są m.in. artykuły oraz zaproszenia na wydarzenia ukazujące się w piśmie Samorządu Województwa Mazowieckiego i na stronie internetowej urzędu. Biuro Prasowe także posiada profile w mediach społecznościowych – Facebook i Twitter – gdzie publikowane są posty dotyczące bieżącej działalności Samorządu Województwa Mazowieckiego. Co istotne, w odpowiedzi na pytanie: „Jaka jest procedura publikacji i jakie dokumenty są wytwarzane w procedurze publikacji informacji w Internecie w serwisach społecznościowych Facebook, YouTube, Twitter, TikTok?” stwierdzono, że w toku publikacji nie powstają żadne dokumenty.

W wyniku badań przeprowadzonych metodą studium przypadku stwierdzono, że w administracji publicznej nie istnieją jednolite zasady wytwarzania, klasyfikacji oraz archiwizacji zasobów sieciowych. Powyższe przykłady dowodzą tezy, że w administracji publicznej nie uznaje się informacji publikowanych w Internecie za potencjalny materiał archiwalny, który w przyszłości może stanowić narodowy zasób archiwalny. Powodem takiego stanu rzeczy jest szybki rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych i niedostosowanie przepisów kancelaryjno-archiwalnych do rzeczywistości wirtualnej. Konieczne jest zatem wprowadzenie rozwiązań prawnych dla aktotwórców. Regulacje takie wpłynęłyby na poprawę kwestii archiwizacji zasobów publikowanych w Internecie przez administrację publiczną. Zdaniem autorki efektywne archiwizowanie zasobów sieciowych administracji publicznej nie jest możliwe przy zastosowaniu dotychczasowych rozwiązań. Konieczne byłoby archiwizowanie tych zasobów w sposób scentralizowany. Są one wprawdzie publicznie dostępne, ale to rolą państwa jest kształtowanie i dbanie o zachowanie narodowego zasobu archiwalnego.

Zakończenie

Zmiany społeczno-gospodarcze spowodowane rozwojem nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych cechuje duża dynamika. Z kolei w działalności archiwalnej ważne jest, aby postępować w sposób planowy i stabilny. Metodyka pracy archiwalnej, podążając za zmianami, musi w sposób przemyślany i skoordynowany przenieść swoje narzędzia pracy do świata wirtualnego. Efektem transformacji i dostosowań, jakie nastąpiły w tym zakresie w ostatnich latach, jest m.in. archiwizacja dokumentów elektronicznych i powstanie archiwów cyfrowych. Sama modyfikacja systemu kancelaryjnego świadczy o tym, że narzędzia, jakie stosowano od okresu międzywojennego w Polsce, czyli system bezdziennikowy, przestały być wystarczające. W przepisach kancelaryjno-archiwalnych uwzględniony został nowoczesny system kancelaryjny, jakim jest system Elektronicznego Zarządzania Dokumentacją.

Działalność archiwalna nie może być prowadzona w oderwaniu od nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych. W jej nowym rozumieniu powinna także polegać na budowaniu pamięci społecznej na podstawie zasobu

archiwalnego⁴¹. W ostatnich dziesięcioleciach obserwuje się ogromny wzrost zastosowania komunikacji elektronicznej. Prowadzenie badań w sposób zdalny na urządzeniach komputerowych czy smartfonach z dostępem do Internetu oznacza zupełnie inną jakość tych poszukiwań. Z jednej strony jest to większa wygoda ze względu na brak konieczności podróżowania np. do odległych archiwów. Z drugiej – poszukiwania w bazach danych skutkują zastosowaniem nowych sposobów badania dokumentów⁴². Dzięki coraz większej liczbie dokumentów cyfrowych, a także ich przechowywaniu we wciąż powiększających się repozytoriach i bazach danych oraz wykorzystaniu nowych technologii, pojawiają się szanse na zastosowanie całkowicie odmiennych sposobów ich interpretowania. Praca na źródłach cyfrowych podlega ponadto innym zasadom analizowania tekstu ze względu na możliwość odczytu nielinearnego. Zapis elektroniczny umożliwia także wykonanie na nim różnych operacji, takich jak np. przeszukiwanie, filtrowanie, szybkie kopiowanie, usuwanie danych i automatyczne przetwarzanie. Ważne pojęcie to humanistyka cyfrowa, które określa dynamicznie rozwijające się praktyki polegające na wykorzystywaniu do celów badawczych i komunikacyjnych cyfrowych danych, funkcjonujących przede wszystkim w domenie publicznej (zasoby sieciowe), jak również cyfrowych narzędzi i metod oraz nowych form prezentacji wiedzy, np. digital storytelling. Internet służy także jako kanał dystrybucji informacji i gromadzenia danych. W humanistyce cyfrowej dominuje przekonanie o konieczności szerszego wyjścia do społeczeństwa z tworzoną wiedzą, pewnego poluzowania rygorów naukowości, przekraczania barier dyscyplinarnych i naciśku na kolektywne tworzenie wiedzy⁴³. Pytanie o wartość dowodową źródeł, na jakich opiera się humanistyka cyfrowa, jest pytaniem otwartym. Wydaje się ono także najistotniejsze dla pokazania konieczności tworzenia dobrych narzędzi selekcji i wartościowania oraz archiwizacji powstających współcześnie ogromnych zbiorów danych. Istnienie archiwów internetowych niezależnych od administracji publicznej budzi wątpliwości i pytania o to, czyje historie gromadzą, kto jest ich właścicielem oraz jak skutecznie budować zaufanie do tych instytucji.

Zarówno oczekiwania użytkowników archiwów, jak i otoczenie zewnętrzne administracji publicznej zmagają się w kierunku tworzenia narzędzi archiwizacji

⁴¹ B. Wilk, *Archiwum miejscem pamięci o ludziach nauki i kultury*, „Zarządzanie w Kulturze” 2017, t. 18, nr 2, s. 200.

⁴² A. Radomski, *Źródła historyczne w „trzeciej kulturze”: od biologii do informatyki* [w:] *Źródło historyczne jako tekst kultury*, red. B. Płonka-Syroka, M. Dąsał, Warszawa 2014, s. 263.

⁴³ *Ibidem*, s. 173–174.

zasobów sieciowych jako elementu polityki kształtowania narodowego zasobu archiwalnego, stąd też należałoby ten nowy rodzaj dokumentacji objąć przepisami kancelaryjno-archiwalnymi, tak aby w sposób jednolity archiwizować zasoby sieciowe administracji publicznej w Polsce.

Bibliografia

- Archiwistyka społeczna: diagnoza i wyzwania*, red. E. Kołodziejska, Warszawa 2017.
- Brügger N., *Archiving the Web* [w:] *The Archived Web. Doing History in the Digital Age*, Massachusetts 2018, <https://doi.org/10.7551/mitpress/10726.003.0007> [dostęp: 1.10.2024].
- Brügger N., *The Archived Website and Website Philology*, „Nordicom Review” 2008, nr 29(2), s. 155–175.
- Brügger N., *Website history and the website as an object of study* „New Media and Society” 2009, nr 11(1–2), s. 115–132.
- Brügger N. et al., *Internet histories and computational methods: a „round – doc” discussion*. [w:] *Oral Histories of the Internet and the Web*, red. N. Brügger, G. Goggin, Londyn 2022, <https://doi.org/10.4324/9781003319191> [dostęp: 1.10.2024].
- Carr C.T., Hayes R.A., *Social media: Defining, developing, and divining*, „Atlantic Journal of Communication” 2015, nr 23, s. 46–65.
- Derfert-Wolf L., *Archiwizacja Internetu: wnioski i rekomendacje z kilku raportów*, „Biuletyn EBIB” 2017, nr 2(172), s. 1–11, <https://www.ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/145/147> [dostęp: 1.10.2024].
- Derfert-Wolf L., *Archiwizacja Internetu: wprowadzenie i przegląd wybranych inicjatyw*, „Biuletyn EBIB” 2012, nr 1(128), s. 1–19, https://www.ebib.pl/images/stories/numery/128/128_derfert.pdf [dostęp: 01.10.2024].
- Gaca S., *Propozycja modelu archiwizacji polskiego Internetu na bazie doświadczeń brytyjskich*, „Officina Historiae” 2021, nr 4, s. 79–90.
- Iwasiński Ł., *Przyczynek do rozważań nad suwerennością konsumenta w epoce danetyzacji i Big Data*, „Kultura, historia, globalizacja” 2017, nr 21, s. 119–133.
- Jaskółka-Leśniak K., *Dobre praktyki w obszarze kształtowania państwowego zasobu archiwalnego* [w:] *Dobre praktyki zarządzania dokumentacją*, Biblioteka Zarządcy Dokumentacji, t. 10, red. K. Pełowska, M. Smoczyński, Toruń 2022, s. 71–97.
- Konopa B., *Archiwizacja webu w Europie – Narodowe archiwa sieci*, „Archeion” 2020, t. 121, s. 445–465.
- Konopa B., *Strategia selektywna jako narzędzie w archiwizacji Webu. Analiza wybranych przykładów*. „Archiwa, Kancelarie, Zbiory” 2020, nr 11(13), s. 97–117.

- Miszczak M., *Internet. Katalog Polish World*, Gliwice 1997.
- Nowina-Konopka M., *Problematyka zarządzania informacją w procesie archiwizacji zasobów Internetu*. „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna” 2014, nr 10(1), s. 28–43.
- Posthumus A., *The National Archives of the Netherlands and archiving government websites*. „Archeion” 2022, t. 123, s. 31–45.
- Radomski A., *Źródła historyczne w „trzeciej kulturze”: od biologii do informatyki [w:] Źródło historyczne jako tekst kultury*, red. B. Płonka-Syroka, M. Dąsał, Warszawa 2014, s. 255–268.
- Wieniacki K., *Europejskie inicjatywy archiwizacji Internetu – przegląd i ocena benchmarkingowa wybranych serwisów WWW*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2023, nr 21, s. 419–445.
- Wilk B., *Archiwum miejscem pamięci o ludziach nauki i kultury*, „Zarządzanie w Kulturze” 2017, t. 18, nr 2, s. 195–217.
- Wilkowski M., *Polish web resources described in the Polish World Directory (1997). Characteristics of domains and their conservation state*. „Archiwa, Kancelarie, Zbiory” 2020, nr 11(13), s. 119–140.
- Wilkowski M., *World Wide Web (WWW) jako obiekt badań historycznych: kilka problemów [w:] Historia 2.0. = History 2.0. [Materiały sympozjum: XIX Powszechny Zjazd Historyków Polskich, Szczecin 17 września 2014]*, red. Sobczak A., Cichocka M., Frąckowiak P., Lublin 2014, <https://open.icm.edu.pl/items/795bc8a8-10f2-4449-84f3-993a91680ab7> [dostęp: 1.10.2024].
- Web Archiving*, red. J. Masanès, Nowy Jork 2006.
- Woźniak W., *Archiwizacja Internetu – próba podsumowania dotychczasowych prac i ustaleń*, „Archiwa, Kancelarie, Zbiory” 2019, nr 10(12), s. 75–98.

Źródła

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1024 z dnia 20 czerwca 2019 r. w sprawie otwartych danych i ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego (Dz. Urz. UE L 2019, nr 172, s. 56), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32019L1024> [dostęp: 1.10.2024].
- Rozporządzenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 stycznia 2007 r. w sprawie Biuletynu Informacji Publicznej (Dz.U. 2007, nr 10, poz. 68).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie zmiany nazwy i zakresu działania Archiwum Dokumentacji Mechanicznej z dnia 6 lutego 2008 r. (Dz.U. 2008, nr 26, poz. 167).

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej (Dz.U. 2019, poz. 246).

Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie szczegółowego sposobu postępowania z dokumentami elektronicznymi (Dz.U. 2006, nr 206, poz. 1518).

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych (Dz.U. 2011, nr 14, poz. 67 i nr 27, poz. 140).

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2020, poz. 164).

Ustawa z dnia 6 września 2001 roku o dostępie do informacji publicznej (Dz.U. 2022, poz. 902).

Netografia

Archiwa Państwowe. Forum archiwizacji zasobów polskiego Internetu, https://archiwa.gov.pl/forum-archiwizacji-zasobow-polskiego-internetu/?doing_wp_cron=1729509017.8935348987579345703125 [dostęp: 1.10.2024].

Archiwa Państwowe. Podstawowe informacje o przepisach kancelaryjnych i archiwalnych, <https://archiwa.gov.pl/poznaj/dla-instytucji-i-firm/zarzadzanie-dokumentacja/przepisy-kancelaryjne-i-archiwalne/> [dostęp: 1.10.2024].

Internet Archive, <https://archive.org/about/> [dostęp: 1.10.2024].

Internet Archive. About the Internet Archive, <https://archive.org/about/> [dostęp: 1.10.2024].

Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych. Sprawozdanie z działalności archiwów państwowych, <https://www.gov.pl/web/archiwa/sprawozdanie-z-dzialalnosci-archiwow-panstwowych> [dostęp: 1.10.2024].

Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Lubelski Urząd Wojewódzki w Lublinie, <https://www.gov.pl/web/uw-lubelski/dla-mediow> [dostęp: 1.10.2024].

The OCLC Research Library. Web Archiving Metadata Working Group, <https://www.oclc.org/research/areas/research-collections/wam.html> [dostęp: 1.10.2024].

Przyczynek do analizy kancelarii brytyjskiego Home Office w okresie międzywojennym¹

Marcin Smoczyński

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu / Nicolaus Copernicus University in Toruń (Poland)
marsmo@umk.pl, ORCID 0000-0002-4111-0201

STRESZCZENIE

Artykuł podejmuje nieznanne dotąd w polskim piśmiennictwie zagadnienie biurowości brytyjskiego Home Office w okresie międzywojennym, a jego głównym celem jest przyczynkowe przedstawienie działań kancelarii tej jednostki organizacyjnej. Punkt wyjścia w rozważaniach stanowi przybliżenie najważniejszych wydarzeń w historii urzędu od jego powstania do II wojny światowej. Kolejne części artykułu poświęcono na przedstawienie kompetencji merytorycznych urzędu do 1939 r. oraz jego struktury organizacyjnej w dwudziestoleciu międzywojennym. W ostatniej części omówiono funkcjonowanie kancelarii głównej (Registry) wraz z przyczynkowym scharakteryzowaniem wykonywania przez nią czynności kancelaryjnych od przyjęcia korespondencji do przechowywania akt spraw. Głównym wnioskiem płynącym z analizy jest rozpoznanie w Home Office dziennikowej, w pełni scentralizowanej kancelarii.

SŁOWA KLUCZOWE

Home Office, kancelaria Home Office, biurowość brytyjska, międzywojenna biurowość, międzywojenna biurowość brytyjska

Contribution to analysis of the operation of British Home Office Registry in the interwar period

ABSTRACT

The article addresses the issue previously not analysed in Polish literature, namely the office work of British Home Office in the interwar period; its main objective is to provide a selective presentation of the activities of its chancery. The starting point for the considerations is a description of the most critical events in the history of the unit from its founding until World War II. Subsequent parts of the article present the substantive competencies of the office until 1939 and its organizational structure in the interwar period. The last part discusses the functioning of the Registry, along with a partial characterization of its clerical activities from the receipt of correspondence through to storage of case files. The main conclusion from the analysis is recognizing the Home Office Registry as a fully centralized chancery, operating based on daily registers.

KEYWORDS

Home Office, Home Office Registry, British office work, office work in the interwar period; British office work in the interwar period

¹ Praca powstała w wyniku realizacji projektu badawczego nr 2023/07/X/HS3/00237 finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki.

Wstęp

Wielowiekowe *contiumuum* – odmiennie od większości państw Starego Kontynentu – stawia administrację brytyjską jako posiadającą najdłuższe i najbogatsze tradycje. Od starożytnych korzeni w Imperium Rzymskim, poprzez wieki feudalnych struktur, aż do rozwoju nowoczesnego aparatu państwowego – droga dziejowa administracji w Wielkiej Brytanii stanowi nie tylko historię instytucji i związanych z ich funkcjonowaniem praktyk zarządczych, ale także katalizator dla tożsamości narodowej, transformacji społecznych oraz politycznych. Rewolucja przemysłowa, która odcisnęła swoje nieodwracalne piętno na społeczeństwie brytyjskim wcześniej, niż miało to miejsce w innych krajach Europy, spowodowała, że powstanie i wzmożony rozwój nowoczesnej administracji brytyjskiej przypadły na wiek XIX. Jedno z najważniejszych miejsc w całej strukturze zajmowało (i zajmuje do dziś) Home Office.

Brytyjskie Home Office, zwane także Home Department, jako jedna z centralnych instytucji rządowych, od powstania w 1782 r. niezmiennie odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu polityki wewnętrznej i zapewnianiu bezpieczeństwa narodowego. Kilkusetletnia historia urzędu to także dzieje jego biurowości – funkcjonowania kancelarii, codziennego, praktycznego obrazu wykonywania służbowych obowiązków urzędniczych związanych z dokumentowaniem działalności „ogółu spraw dotyczących pracy kancelaryjno-administracyjnej”². Jest to kwestia nader istotna dla interpretacji, krytyki, opracowania oraz wykorzystania źródeł historycznych, która, podobnie jak samo Home Office, do tej pory nie stanowiła obiektu zainteresowania polskich badaczy³. Zagadnienie przeszłości brytyjskiej administracji pojawiało się szczególnie przy okazji szerszych badań nad historią administracji w ujęciu globalnym lub międzynarodowym⁴.

² *Biurowość* [w:] *Słownik Języka Polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/biurowo%C5%9B%C4%87.html> [dostęp: 5.04.2024].

³ Z zakresu studiów nad brytyjskimi systemami kancelaryjnymi wskazać można m.in.: D.O. Stephens, *Records management in the United Kingdom: Part III – English registry filing systems*, „ARMA Records Management Quarterly” 1996, t. 30, nr 2, s. 73 oraz badania nad kancelarią Skarbu Państwa Jego Królewskiej Mości (HM Treasury): B.L. Craig, *Rethinking Formal Knowledge and its Practices in the Organization: The British Treasury's Registry between 1900 and 1950*, „Archival Science” 2002, t. 2, s. 111–136.

⁴ M.in.: P. Ashley, *Zarząd centralny i lokalny w Anglii, Francji, Prusiech i Stanach Zjednoczonych. Studium porównawcze*, tłum. J. Gościcki, Lwów 1910; P. Biskup, *Prawno-polityczna ewolucja brytyjskiej doktryny suwerenności*, Warszawa 2007; G. Górski, *Historia administracji*, Toruń 2011,

Celem artykułu jest przybliżenie wstępnych informacji dotyczących funkcjonowania kancelarii Home Office w okresie międzywojennym. Tak ustalone ramy chronologiczne wynikają ze zgromadzonego materiału źródłowego, choć można założyć, że tożsame praktyki biurowe stosowano w urzędzie przez niemal całą pierwszą połowę XX w. Ani wyzwania związane z zaangażowaniem Zjednoczonego Królestwa w I wojnę światową, ani nowe realia okresu międzywojennego nie wpłynęły bowiem znacząco na obraz wykonywania czynności kancelaryjnych urzędu. Dopiero ostatnie lata II wojny światowej przyniosły zmiany w strukturze kancelarii i jej częściową dekoncentrację (powołanie kancelarii wydziałowych przy niektórych komórkach organizacyjnych), co jednak wymaga odrębnych, pogłębionych studiów.

Główną bazę źródłową dla dalszych rozważań stanowiła dokumentacja wytworzona lub zgromadzona przez Home Office oraz przechowywana w The National Archives (Kew, Richmond, Londyn) w zespole archiwalnym HO – Records created or inherited by the Home Office, Ministry of Home Security, and related bodies⁵, szczególnie cztery dokumenty: dwie instrukcje dotyczące działalności kancelarii z 1922 r. i prawdopodobnie połowy okresu międzywojennego oraz instrukcja i broszura z 1937 r. Wszystkie proponowały te same rozwiązania, różniąc się jedynie poziomem szczegółowości. W toku prac zastosowanie znalazła metoda analizy tekstów (literatury przedmiotu, aktów prawnych i archiwalnych źródeł informacji).

Rys historyczny Home Office do 1939 r.

Historia bodaj dwóch najważniejszych departamentów w brytyjskiej administracji centralnej – Home Office oraz Foreign Office formalnie rozpoczyna się 27 marca 1782 r., gdy wraz z objęciem funkcji premiera przez Charles'a Watsona-Wentwortha urzędy przejęły obowiązki poprzedników: Departamentu Północnego (Nothern Department) i Departamentu Południowego (Southern Department). Genezy ich kompetencji należy szukać już w XIII w., rozszerzenie

---

s. 171–176, 258–261; H. Izdebski, *Historia administracji*, Warszawa 2001, s. 52–53, 103–104, 160.

⁵ The National Archives w Londynie (dalej: TNA), HO – Records created or inherited by the Home Office, Ministry of Home Security, and related bodies (dalej: HO), sygn. HO 45/16941.

zaś przypadło na okres panowania Tudorów⁶. Od początku XVII w. kwestie zagraniczne były podzielone między oba departamenty – Północny i Południowy, sekretarze stanu (*Secretaries of State*) dzielili natomiast między siebie sprawy wewnętrzne⁷. W 1782 r. zdecydowano o bardziej racjonalnym podziale kompetencji, w efekcie tworząc dwie odrębne jednostki organizacyjne z jednoznacznie wydzielonymi zadaniami. Home Office (zwane wówczas *Office of the Secretary of State for the Home Department*⁸) powierzono sprawy wewnętrzne, polityką zagraniczną zaś zajmowało się Foreign Office. Na czele obu urzędów stanęli powoływani przez monarchę sekretarze stanu⁹. Pierwszym sekretarzem stanu ds. wewnętrznych został William Petty, a w ciągu pierwszych dwudziestu lat istnienia obsada personalna tego stanowiska była wyjątkowo niestała – zmian dokonywano aż sześciokrotnie¹⁰.

Pierwsze dekady XIX w. upłynęły w Home Office pod znakiem tłumienia niepokojów społecznych, a także na latach sprawowania urzędu przez Henry’ego Addingtona, który sekretarzem stanu był najdłużej w historii (1812–1822). Jednym z najwybitniejszych sekretarzy epoki był zaś jego następca Robert Peel, który kierował departamentem od 1822 r. do 1827 r. i ponownie w latach 1828–1830. Z jego inicjatywy przyjęto osiem ustaw z zakresu prawa karnego (niezmienianego w niektórych obszarach od średniowiecza), reformę więziennictwa (1823 r.) oraz uchwalono Metropolitan Police Act z 1829 r., który ustanowił pierwszą w Wielkiej Brytanii powszechną, zorganizowaną i umundurowaną policję. Prosperity epoki wiktoriańskiej, która znacząco odmieniła społeczeństwo brytyjskie, odświeżyła swe piętno również na funkcjonowaniu Home Office. Nie tylko zmieniono siedzibę na reprezentacyjny budynek przy jednej z najważniejszych ulic Londynu – Whitehall (na 102 lata, licząc od 1875 r.), ale także przeprowadzono kolejne wielkie reformy, szczególnie za rządów Williama Ewarta Gladstone’a w latach 1868–1874 oraz Benjaminia Disraeliego (1874–1880)¹¹.

⁶ Zob. szerz. E. Troup, *Home Office*, Londyn 1925, s. 7–16.

⁷ *Home Office 1782–1982*, Londyn 1981, s. 3.

⁸ Nazwa Home Office po raz pierwszy została oficjalnie użyta dopiero w latach 40. XIX w.

⁹ Byli to najwyżsi rangą ministrowie. Sekretarze stanu było czterech – ds. zagranicznych, ds. wewnętrznych, ds. wojny oraz ds. marynarki, zob. G. Górski, *Historia...*, s. 260; *Home Office 1782...*, s. 3.

¹⁰ R.R. Nelson, *The Home Office, 1782–1801*, Durham 1969, s. 11.

¹¹ Zmodyfikowano wówczas m.in. mechanizm finansowania policji (1874 r.), więziennictwo (1877 r.), w dziedzinie prawa karnego uregulowano kwestię ekstradycji, co otworzyło drogę do podpisywania traktatów dwustronnych z większością krajów na świecie (1870 r. i 1873 r.) oraz dalej reformowano prawo karne (1861 r. i 1897 r.), zob. *Home Office 1782...*, s. 4.

Pierwsza połowa XX w. w Home Office to – tak jak w historii powszechnej – przede wszystkim przygotowania do dwóch wielkich wojen, a następnie funkcjonowanie w cieniu konsekwencji wynikających z zaangażowania w konflikty zbrojne. Był to także okres dynamicznych zmian na stanowisku sekretarza stanu. W ciągu trzydziestu jeden lat departamentem kierowało aż szesnastu urzędników, z których dwóch – Herbert Samuel oraz John Simon – dwukrotnie. Jedyne dwóch sekretarzy piastowało stanowisko dłużej niż dwa lata. Byli to William Joynson-Hicks (1924–1929) i Herbert Morrison (1940–1945). Najsłynniejszym jednak sekretarzem XX w. był bez wątpienia Winston Churchill (na stanowisku w latach 1910–1911)¹².

Obie wojny światowe wpłynęły na strukturę zatrudnienia w urzędzie. Wielu pracowników zostało powołanych do armii, szereg etatów przenoszono do komórek organizacyjnych, które szczególnie były zaangażowane w problemy pojawiające się wraz z nowymi realiami (np. obsługą uchodźców i organizacją pomocy, kwestiami kombatantów i sierot itp.). Podczas II wojny światowej Home Office, wraz z nowo utworzonym Ministerstwem Bezpieczeństwa Wewnętrznego (Ministry of Home Security), stały się największymi – pod względem liczebności personelu – spośród wszystkich brytyjskich urzędów, co wymagało zwiększenia budżetu oraz zmiany w sposobie zarządzania. Wdrożono wówczas politykę większego zaufania wobec urzędników (*trust the man on the spot*), co ograniczyło kontrole wewnętrzne. Nowoczesnej formy nabrały także sposoby komunikacji z otoczeniem zewnętrznym. W czasie wojny kontakty z prasą i public relations znalazły się wśród najważniejszych spraw koordynowanych przez podsekretarza stanu¹³.

Kompetencje merytoryczne Home Office do 1939 r.

Ideą utworzenia urzędu było powołanie jednostki o jasno określonych kompetencjach merytorycznych. Zadania Home Department w momencie utworzenia skupiały się głównie na obsłudze niektórych prerogatyw królewskich – nadań, nominacji, awansów oraz ułaskawień. Urząd był także kanałem komunikacji dla spraw rządowych Szkocji, Irlandii, Wysp Normandzkich i Wyspy Man oraz kolonii, dominiów, protektoratów i terytoriów mandatowych. Ważna grupa kompe-

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem, s. 15. Pierwszego rzecznika prasowego instytucji powołano jednak wcześniej, już w 1936 r.

tencji związana była z utrzymaniem wewnętrznego spokoju i porządku (*King's* lub *Queen's Peace*), początkowo za pośrednictwem sędziów i wojska, a później także policji. Zakres działalności urzędu został w 1785 r. podsumowany przez jego pracownika wyższego szczebla następująco:

„Zadania Office of the Secretary of State for the Home Department obejmują wszystko, co dotyczy rządu wewnętrznego Wielkiej Brytanii, Irlandii, Jersey, Guernsey, Alderney, Sark, Wyspy Man, Kolonii w Ameryce Północnej, Indii Zachodnich, Indii Wschodnich, Afryki i Gibraltaru. Sprawy skarbowe i admiralicji są oczywiście wyłączone, ale wszystkie inne sprawy, takie jak nadania koronne, komisje wojskowe, awanse kościelne w darze Jego Królewskiej Mości, zatwierdzanie nominacji lordów poruczników w milicji i sprawy związane z przestępczością – przechodzą przez ten urząd i są składane przez Sekretarza Stanu przed Jego Królewską Mością w celu uzyskania Jego Królewskiego Podpisu lub zatwierdzenia”¹⁴.

Od 1793 r. – w wyniku konsekwencji rewolucji francuskiej – na Wyspy Brytyjskie coraz liczniej napływali cudzoziemcy. Kwestie ich obsługi, deportacji, a później także naturalizacji weszły do zakresu działań Home Office.

Lista kompetencji merytorycznych nie była stała i zmieniała się wraz z rozszerzającym się obszarem ingerencji państwa w życie jego obywateli, a także reorganizacjami w strukturze brytyjskich urzędów centralnych. Szczególny rozrost przypadł na drugą połowę XIX w. Przykładowo w 1875 r. kontrolą Home Department objęto wytwarzanie i wykorzystywanie materiałów wybuchowych, pod koniec stulecia – wskutek regulacji z 1883 r. dotyczących fabryk i piekarni oraz z 1895 r. obejmujących pralnie, magazyny oraz doki – nadzór nad przemysłem. Po I wojnie światowej urzędowi poruczono sprawy związane z używaniem broni palnej i narkotyków, w 1921 r. nadzór nad procesami wyborczymi, a w drugiej połowie okresu międzywojennego – obronę cywilną i straż pożarną. Z drugiej jednak strony niektóre zadania przesuwano do nowo utworzonych departamentów rządowych: np. kwestie militarne już w 1794 r. przekazano Sekretarzowi Stanu ds. Wojny (urząd w 1801 r. został rozszerzony o kwestie związane z zarządzeniem nad koloniami), w 1885 r. zagadnienia Szkocji powierzono sekretarzowi ds. Szkocji, a kwestie pochówków, mieszkalnictwa i nadzoru nad General Register Office¹⁵

¹⁴ Tłum. własne, cyt. za: F. Newsham, *The Home Office*, Londyn 1954, s. 25.

¹⁵ Odpowiednik Urzędu Stanu Cywilnego.

sukcesywnie przesuвано do samorządów¹⁶. Jak już wspomniano, nowe obowiązki przypadały instytucji w konsekwencji udziału Wielkiej Brytanii w obu wojnach światowych, jednakże – dla wzmocnienia skuteczności działań – w wyniku konfliktu z 1939 r. powołano do życia Ministerstwo Bezpieczeństwa Narodowego, które było organizacyjnie, personalnie oraz kompetencyjnie powiązane z Home Office¹⁷.

Struktura organizacyjna Home Office w okresie międzywojennym

Struktura organizacyjna urzędu nie była stała, rozrastając się w czasie wraz ze zmieniającymi się zadaniami jednostki, a także wobec pojawiających się wyzwań, np. I wojny światowej¹⁸. W okresie międzywojennym trwały był podział na wydziały (*divisions*), działy (*departments*), podwydziały (*sub-departments*), oddziały (*branches*), sekcje (*sections*) oraz biura (*offices*). W 1918 r. istniało siedem wydziałów (każdy oznaczony symbolem literowym), w 1937 r. było ich już dwanaście („A” – „L”) wraz z następującymi kompetencjami merytorycznymi:

- A – odpowiedzialny za sprawy naturalizacji cudzoziemców, narodowości oraz Wypś Normandzkich, Wyspy Man, Irlandii Północnej.
- B – właściwy do spraw cudzoziemców.
- C – zajmujący się m.in. sprawami z zakresu prawa karnego, królewskiego prawa łaski, administracji wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, więzieniami oraz ekstradycjami.
- D – właściwy m.in. do spraw dzieci, szkolnictwa i rozrywki, tj. funkcjonowania kin, teatrów, oper itp.
- E – odpowiedzialny m.in. za sprawy związane z wyborami oraz pochówkami.
- F – zajmujący się sprawami policji.
- G – właściwy m.in. do spraw zakłóceń publicznych, strajków i innych sytuacji kryzysowych, zakładów i gier hazardowych.

¹⁶ *Records created or inherited by the Home Office, Ministry of Home Security, and related bodies*, <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C150> [dostęp: 9.04.2024].

¹⁷ Ministry of Home Security funkcjonowało w latach 1939–1945. Jego głównym zadaniem było koordynowanie obrony cywilnej, szczególnie organizowanie środków ostrożności w związku z nalotami bombowymi.

¹⁸ TNA, HO, sygn. HO 45/12199, Home Office List. April 1918, s. 6.

H – odpowiedzialny za sprawy m.in. sklepów, zatrudnienia młodych osób, truziczn, alkoholi oraz materiałów wybuchowych.

I – zajmujący się sprawami m.in. fabryk i przemysłu oraz pracowniczymi.

J – sprawy ochrony przed nalotami powietrznymi.

K – sprawy związane z pożarnictwem.

L – podobnie jak w przypadku wydziału „J”, w zakres jego kompetencji wchodziły sprawy związane z ochroną przed nalotami powietrznymi.

Oprócz wymienionych wydziałów funkcjonowały minimum 4 oddziały: a – probacja, b – narkotyki, c – finanse i personel, d – statystyka. W ramach wydziałów tworzono działy, które stanowiły najliczniejszą grupę komórek organizacyjnych. Odpowiadały poszczególnym kompetencjom, np. w strukturze z 1937 r. można było znaleźć Factory Department, Mines Department oraz Reformatory and Industrial Schools Department. Spośród biur wymienić można np. odpowiedzialne za sprawy policji Office of the Receiver for the Metropolitan Police District czy Office of the Commissioner of Police of the Metropolis¹⁹. W rozbudowanej i zmiennej w czasie strukturze wspólna dla całego urzędu kancelaria główna nie była przypisana do żadnego z wydziałów.

Home Office Registry

„Małe rzeczy prowadzą do perfekcji,
a perfekcja nie jest małą rzeczą.”²⁰

Czynności kancelaryjne w Home Office skupione były głównie w komórce organizacyjnej nazwanej Registry. Prosta translacja wskazywałaby na przetłumaczenie jej nazwy jako „registratura”, co jednak miałoby tylko częściowe odzwierciedlenie w środkowoeuropejskim rozumieniu tego terminu. Wedle *Polskiego Słownika Archiwalnego* – obok innych znaczeń – registratura to „komórka organizacyjna (stanowisko pracy) twórcy zespołu zajmująca się wyłącznie lub m.in. rejestracją i przechowywaniem dokumentów”²¹. Mieczysław Stelmach natomiast registraturom pruskich urzędów administracji państwowej do 1910 r. przypisał

¹⁹ Ibidem, s. 5–22; ibidem, sygn. HO 45/16941.

²⁰ Motto pracy kancelarii Home Office zapisane w instrukcji z 1937 r., zob. ibidem.

²¹ *Registratura* [w:] *Polski Słownik Archiwalny*, red. W. Maciejewska, Warszawa 1974, s. 70.

czynności: rejestrację dokumentów i nadzór nad ich obiegiem w urzędzie, łączenie pism i formowanie akt w registraturze, przechowywanie dokumentacji i jej udostępnianie oraz brakowanie, co było już bliższe brytyjskim rozwiązaniom²². Straciło to jednak aktualność po reformach pruskiej kancelarii z pierwszej połowy XX w.²³ Można stwierdzić, że czynności Registry najpełniej odpowiadały działaniom międzywojennych kancelarii w wariantcie scentralizowanym, funkcjonujących w niektórych ministerstwach lub też traktowanym łącznie „Kancelarii Głównej” i „Wydziałom Kancelaryjnym” z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z początku międzywojnia²⁴. Nie jest to jednakże porównanie pozbawione wad, bowiem niektórych rozwiązań brytyjskich w Polsce nie znano²⁵. Do zadań kancelarii głównej Home Office należały w szczególności:

- przyjmowanie i otwieranie korespondencji;
- nanoszenie pieczęci wpływu;
- segregacja wpływów;
- umieszczanie wpływów w specjalnych obwolutach wraz z opisem obwoluty;
- nanoszenie pieczęci komórki organizacyjnej, do której miało trafić pismo;
- uzupełnianie kart rejestrujących wewnętrzny obieg;
- rejestracja w dzienniku podawczym;
- łączenie pism w sprawy;
- prowadzenie pomocy kancelaryjnych;
- dostarczanie precedensów;
- przechowywanie dokumentacji;
- ekspedycja oraz rejestracja korespondencji wychodzącej;
- udostępnianie dokumentacji;
- brakowanie dokumentacji.

Przez cały okres międzywojenny dla całego urzędu zasadniczo funkcjonowała tylko jedna komórka odpowiedzialna za rejestrowanie i prowadzenie akt. Wyjątkiem od tej reguły był osobny sekretariat zajmujący się rejestracją dokumentacji związanej z niektórymi sprawami cudzoziemców zorganizowany przy Wydziale

²² M. Stelmach, *Kancelaria pruskich urzędów administracji państwowej na przykładzie rejencji w latach 1808–1945*, Szczecin 1981, s. 104–109.

²³ Ibidem, s. 113–136.

²⁴ H. Robótka, *Kancelaria urzędów administracji państwowej II Rzeczypospolitej. Procesy aktotwórcze*, Toruń 1993, s. 76; A.G. Dąbrowski, *Kancelaria Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie w latach 1918–1939*, Warszawa 2015, s. 137.

²⁵ Np. dostarczania i rejestrowania precedensów decyzyjnych czy prowadzenia almanachu.

Cudzoziemców (Aliens Division)²⁶. Biura kancelarii były zlokalizowane w siedzibie głównej przy Whitehall, jednakże jej filie znajdowały się także w Horseferry House oraz Queen Anne's Chambers, gdzie operowały nieliczne komórki organizacyjne Home Office²⁷.

Registry bez wątpienia stanowiła ważną komórkę organizacyjną w strukturze urzędu, na co wskazuje wysokie ułożenie w corocznie przygotowywanych spisach personelu²⁸, ale także dostrzeżenie istotnej roli jej działań dla efektywnej pracy całej jednostki, co wyrażono *expressis verbis* w jednej z instrukcji z 1937 r.:

„Na sprawności działań kancelarii w dużej mierze polega płynna praca całego urzędu. Doświadczenie wskazuje, że w przypadku niepowodzenia lub »zawiedzenia« wydziału cierpi reputacja nie tylko urzędnika, ale złą sławę zyskuje cała kancelaria”²⁹.

To w tej komórce ześrodkowano zdecydowaną większość czynności kancelaryjnych, liczna więc musiała być obsada personalna, która w okresie międzywojennym liczyła kilkadziesiąt osób – w 1918 r. zatrudniano łącznie 54 pracowników, po tym roku liczba ta zaczęła nieznacznie spadać – do 46 urzędników w 1926 r.³⁰ Pracami kierował Superintendent, który w niektórych latach posiadał jednego lub dwóch asystentów. Oprócz nich czynności wykonywali wyżsi urzędnicy (Clerks Higher Grade), urzędnicy (Clerks lub Second Division Clerks), asystenci urzędników (Assistant Clerks), urzędnicy tymczasowi (Temporary Male Clerks), gońcy (Messengers/Boys) oraz – z całą pewnością do 1925 r. – urzędnik odpowiedzialny za prowadzenie składnicy akt (Paper Room Clerk)³¹. Liczebność poszczególnych grup zobrazowano w tab. nr 1.

²⁶ Stan na grudzień 1937 r. W materiałach źródłowych nie udało się odnaleźć szczegółowych informacji na temat funkcjonowania oddzielnej komórki odpowiedzialnej za rejestrację dokumentacji przy Wydziale Cudzoziemców. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można jednak założyć, że podejmowała ona sprawy cudzoziemców najliczniej napływające do Home Office, odciążając tym samym kancelarię główną.

²⁷ TNA, HO, sygn. HO 45/16941. Takie rozproszenie warunkowane było wyłącznie względami praktycznymi.

²⁸ Ibidem, sygn. HO 45/12199.

²⁹ Tłum. własne za: ibidem, sygn. HO 45/16941; termin „kancelaria” – oryg. *Registry*.

³⁰ Do personelu *Registry* nie włączano osób odpowiedzialnych za przepisywanie pism na maszynach.

³¹ Ibidem, sygn. HO 45/12199. Na 1928 r. przypadła dyskusja na temat oszczędności i redukcji etatów. Utworzono wówczas listę pracowników do zwolnienia w każdym z wydziałów, zwolnie-

Tabela 1. Struktura zatrudnienia pracowników Registry w Home Office w 1918 r. oraz w 1926 r.

	Superintendent	Assistant Superintendent	Second Assistant Superintendent	Clercs Higher Grade	Clercs Second Division Clercs	Assistant Clercs	Temporary Male Clercs	Messengers Boys	Paper Room Clerc
1918	1	1	1	1	8	2	14	25	1
1926	1	0	0	3	19	0	10	13	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie TNA, HO, sygn. HO 45/12199.

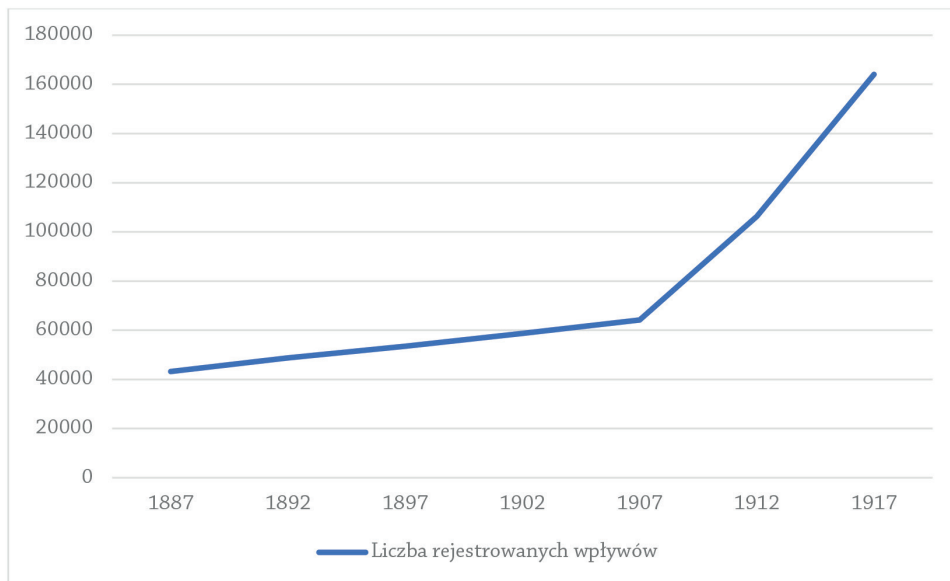
Pracownicy komórki organizacyjnej byli podzieleni na cztery główne zespoły: dwie grupy odpowiedzialne za numerowanie pism oraz dostarczanie dokumentów mogących być punktem odniesienia przy podejmowaniu decyzji (*Precedents*), jedna grupa tworzona przez urzędników prowadzących rejestry precedensów (*Note Books*) i ich asystentów oraz jedna grupa, która była odpowiedzialna za pozostałe czynności, w tym związane z funkcjonowaniem Out Registry zajmującej się wysyłką korespondencji oraz Paper Room, czyli składnicy akt właściwej do przechowywania dokumentacji³².

Liczebność pracowników wynikała bezpośrednio z bardzo dużej „produkcji aktowej”. Już w ostatniej dekadzie XIX w. osiągnano liczbę ok. 50 tys. wpływów rejestrowanych rocznie w dzienniku podawczym, by w 1917 r. zanotować wzrost do ponad 164 tys. (zob. wykres nr 1). Odnaleziona w dokumentacji urzędu statystyka urywa się na 1919 r., jednak z całą pewnością można założyć, że w okresie międzywojennym rokrocznie rejestrowano dużo ponad 100 tys. przesyłek.

nia nie objęły jednak kancelarii. Zdecydowano jedynie, że opiekun składnicy akt będzie miał zastępcę z Wydziału B, zob. *ibidem*, sygn. HO 45/14234. Więcej na temat ewolucji struktury zatrudnienia, zadań i przygotowania merytorycznego personelu Home Office do 1914 r. zob.: J. Pellew, *The Home Office 1848–1914. From Clerks to Bureaucrats*, Londyn 1982.

³² TNA, HO, sygn. HO 45/16941.

Wykres nr 1. Liczba przesyłek rocznie rejestrowanych w dzienniku podawczym w latach 1887–1918

Źródło: Opracowanie własne na podstawie TNA, HO, sygn. HO 45/10914/B2705.

Pierwszą czynnością związaną z obiegiem dokumentacji w Home Office było przyjęcie i otwarcie korespondencji. Nie otwierano listów adresowanych imiennie, od członków parlamentu ani przesyłek kierowanych do podsekretarza stanu wyznaczanego przez parlament. Przesyłki od deputowanych Izb Lordów i Gmin do sekretarza stanu i podsekretarza kierowano bezpośrednio do ich sekretariatów (opatrywane jednak specjalnymi etykietami). Korespondencję z ministerstwa skarbu oraz Civil Service Commission przekazywano natomiast bezpośrednio do kierownika Registry. Odrębną drogę przewidziano dla przesyłek tajnych oraz poufnych. Pierwsze kierowano do jednoznacznie określonych w instrukcji urzędników: Private Secretary lub Under Secretary, drugie – do upoważnionego pracownika. Koperty otwierano „z należytą ostrożnością”, upewniając się, że wyjęto wszystkie dokumenty³³. Ujawnienie niedostarczenia załączników odnotowywano bezpośrednio na piśmie (ołówkiem), w odpowiedzi na pismo oraz na obwolucie³⁴. „Listy nieprzyzwoite” lub pogróżki przesyłane do sekretarza stanu

³³ Ibidem.

³⁴ Obwoluta *docket* lub *jacket*.

nie były kierowane do adresata, a do Wydziału C i pozostawiane bez dalszego biegu. Oddzielną procedurę ustalono dla przesyłek z pieniędzmi – umieszczano je w kopertach, na których zapisywano przesłaną kwotę, koperty zaś trzymano w specjalnych pudłach (*fee boxes*), które dostarczano do Oddziału Finansowego. Zasadniczo do dalszego obiegu przekazywano same pisma (wraz z kopertami jedynie w uzasadnionych przypadkach), na koperty zaś przewidziano codziennie opróżniane wózki³⁵.

Kolejną czynnością było odcisnięcie pieczęci wpływu. Instrukcja nie określała jednoznacznie miejsca jej przystawienia, miało ono być jedynie „dogodne”. Zazwyczaj była to górna część pierwszej strony pisma. Interesującym rozwiązaniem było przypisanie do każdego z urzędników jednej, konkretnej pieczęci wpływu, co umożliwiało późniejszą identyfikację pracownika przyjmującego daną przesyłkę. Nie stosowano jednego wzoru pieczęci wpływu – zakres informacyjny zawsze obejmował nazwę jednostki organizacyjnej oraz datę, niekiedy także informację „Przyjęto” (*Received*) oraz godziny przyjęcia przesyłki (ilustracja nr 1). Załączników nie pieczętowano³⁶.

Ilustracja nr 1. Pieczęci wpływu stosowane w Home Office

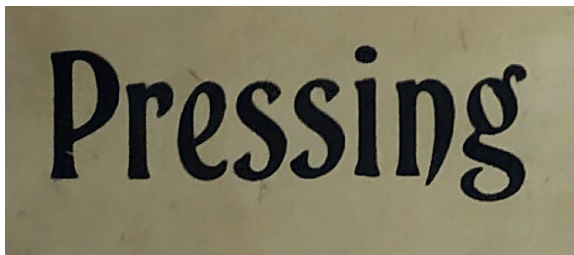
Źródło: TNA, HO, sygn. HO 144/23427, HO 144/23428.

Następnie przechodzono do segregowania wpływów – w pierwszej kolejności na przesyłki pilne oraz niepilne. Pisma wymagające szybkiego toku załatwienia pieczętowano (zob. ilustracja nr 2) informacją „Pilne” (*Pressing*).

³⁵ TNA, HO, sygn. HO 45/16941.

³⁶ Ibidem.

Ilustracja nr 2. Pieczęć dla pism pilnych

Źródło: TNA, HO, sygn. HO 45/16941.

Segregacji dokonywano w ramach dwóch grup, które tworzyli tzw. numeratorzy (Numberers), czyli urzędnicy odpowiedzialni głównie za określenie numeru pisma. Pierwsza z grup przejmowała sprawy karne i przestępstw (oprócz związanych z nieletnimi), policji, prawne i ładu publicznego, sprawy wydziałów C, F, G, sprawy Wysp Normandzkich, Wyspy Man oraz Irlandii Północnej. Druga grupa podejmowała dalsze czynności w związku z pozostałą dokumentacją: spraw niekryminalnych, probacji i wydziałów I, E, D, H³⁷.

Równoległą czynnością było umieszczanie pisma w specjalnej obwolucie (*jacket* lub częściej *docket*, zob. ilustracja nr 3)³⁸. Już w 1910 r. w użyciu było aż 60 wzorów obwolut o różnorodnych kolorach oraz zakresie informacyjnym, w zależności od zawartości – np. specjalne przewidziano dla dokumentacji więźniów, raportów oraz dokumentacji osobowej. Były one niekiedy częściowo zadrukowane (np. ze wskazaniem komórki organizacyjnej lub charakteru dokumentacji), najczęściej natomiast miały miejsce na:

- numer pisma,
- „podnumer”,
- informację o rejestracji w dzienniku podawczym,
- daty,
- tytuł,

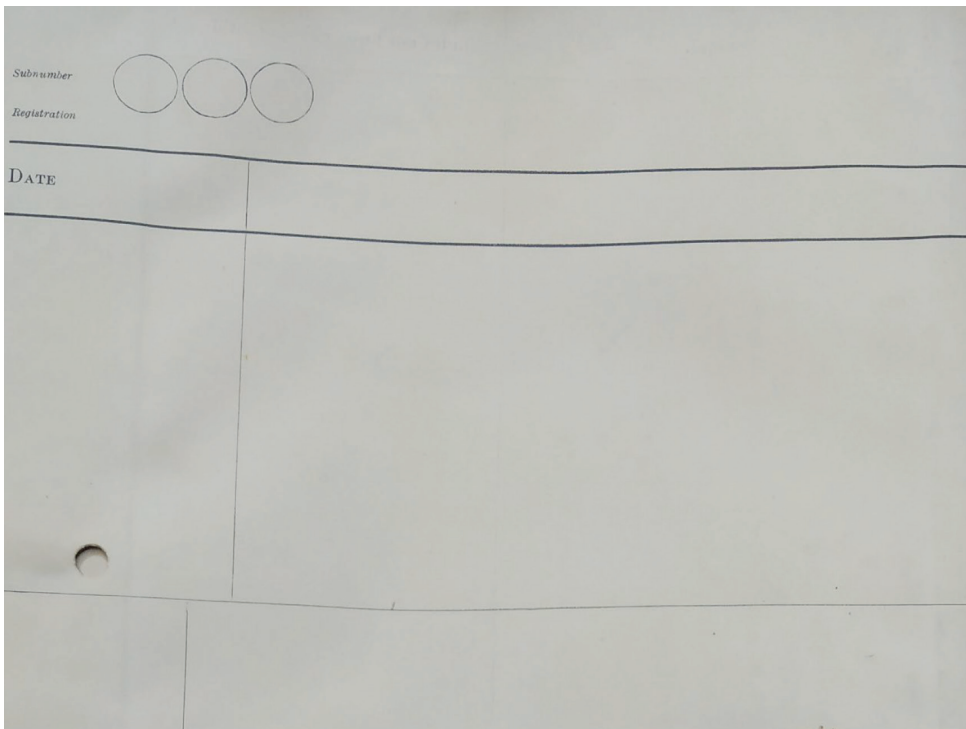
³⁷ Stan na rok 1929, zob. ibidem.

³⁸ Takie rozwiązanie z pewnością nie było szerzej stosowane w polskiej biurowości, choć można je porównać do „arkuszy referatowych” lub „koszulek referatowych” wykorzystywanych w kancelarii Ministerstwa Spraw Zagranicznych; zob. P. Romanowski, *Kancelaria Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939*, Siedlce 2020 (niepublikowana praca doktorska); idem, *Obieg pism w centrali Ministerstwa Spraw Zagranicznych w latach 1918–1939. Zarys problematyki* [w:] *Archiwistyka, zarządzanie dokumentacją i... koty. Księga jubileuszowa Profesora Haliny Robótki*, red. R. Degen, M. Jabłońska, W.K. Roman, Warszawa 2016, s. 58.

- różnego rodzaju notatki dotyczące załatwienia, czynności urzędowych oraz wskazówki urzędnika dla kancelarii (*minutes*)³⁹.

Dla pism ważniejszych, utrwalonych na wyjątkowo cienkim papierze oraz rozpoczynających sprawy natury ogólnej, które mogły zainicjować późniejszą wymianę korespondencji (*general files*), wybierano wzmocnione obwoluty (*thick skins*).

Ilustracja nr 3. Przykład obwoluty (fragment) *docket* o wąskim zakresie informacyjnym, która była stosowana najczęściej

Źródło: TNA, HO, sygn. HO 45/14123.

Umieszczeniu pisma w obwolucie towarzyszyło sformułowanie lapidarnego streszczenia (*docketing*) wraz z zapisem na obwolucie. Kwestia *docketingu*, które moglibyśmy określić nadawaniem tytułu obwolucie, była szczegółowo scharakteryzowana w materiałach instruujących pracowników kancelaryjnych. Od 1934 r. wprowadzono politykę krótkich nagłówek, co pozwoliło ograniczyć liczbę uży-

³⁹ TNA, HO, sygn. HO 45/14123.

wanych wyrazów ze średnio 30 do około 6⁴⁰. Numerator powinien maksymalnie zwięźle, w kilku słowach, oddać przedmiot pisma, a wyrazy umieścić w odpowiedniej kolejności, tzn. stronę sprawy zapisywano zawsze na początku. Nagłówek powinien być przepisany wprost do rejestrów wykorzystywanych na kolejnych etapach czynności kancelaryjnych⁴¹.

Uzupełnieniu treści obwoluty towarzyszyło odcisnięcie pieczęci wskazującej wydział, do której pismo miało trafić (ilustracja nr 4). Ten skromny zakres informacyjny można jednak przyjąć za uproszczoną dekretację. To właśnie pieczętą wskazywano, do której komórki organizacyjnej pismo miało trafić w dalszym toku obiegu. Pieczęć obejmowała: nazwę instytucji, symbol literowy komórki organizacyjnej oraz datę.

Ilustracja nr 4. Pieczęć z symbolem wydziału, do którego pismo było kierowane po rejestracji

Źródło: TNA, HO, sygn. HO 144/234427, HO 45/173838.

Najbardziej istotną rolą numeratorów było jednak określenie, czy dane pismo powinno otrzymać nowy numer lub czy istnieją w danej sprawie priora i wpływ należy zarejestrować pod istniejącym już numerem (*number*) wraz z tzw. „podnumerem” (*sub-number*) – kolejnym numerem pisma zapisanym po ukośniku⁴². Do ustalenia istnienia wcześniejszej dokumentacji służyły pomoce kancelaryjne:

- osobowy i geograficzny indeks kartkowy (ułożone alfabetycznie);
- listy wybranych spraw natury ogólnej (*certain general files*);

⁴⁰ Przykład rozbudowanego tytułu obwoluty z 1926 r.: *Mrs. A. Newman asks for permission to visit her brother's grave in Pentonville Prison co she is leaving Europe probably for good*, zob. TNA, HO, sygn. HO 144/23427. Od 1934 r. rzeczywście tytuły stały się bardziej lapidarne, np.: *Finnish Seamen's Mission – Licence in Mortmain*; ibidem, sygn. HO 45/24192.

⁴¹ Ibidem, sygn. HO 45/16941.

⁴² Ibidem.

- księgi, w których zapisywano precedensy prawne i decyzyjne (w 1937 r. ogółem zebrano 50–60 tomów);
- dzienniki podawcze.

Gdy pismo było rejestrowane pod istniejącym już identyfikatorem, numer ten od razu zapisywano na obwolucie, gdy zaś miało otrzymać nowy numer – zaznaczano w prawym górnym rogu konieczność nadania nowego numeru przez pracownika obsługującego dziennik podawczy. Gdy pisma pozostawiano bez rejestracji w dzienniku podawczym, przekreślano miejsce przewidziane na obwolucie na numer pisma⁴³.

Zadaniem numeratora było także dołączenie precedensów oraz priorów (*former papers*, w skrócie *f.p.*) W krajach stosujących tzw. *common law* (m.in. w sądownictwie angielskim) precedens jest orzeczeniem sądu, które staje się prawem i ma moc wiążącą w odniesieniu do późniejszych orzeczeń w podobnych sprawach⁴⁴. Można założyć, że podobne precedensy decyzyjne funkcjonowały w biurowości – wcześniejsza decyzja urzędnika w sprawie musiała więc być wiążąca dla tożsamyh merytorycznie spraw załatwianych w późniejszym toku urzędowania⁴⁵. Konieczność dołączania precedensów do pisma często była przewidywana już na etapie numerowania, ponadto referent mógł w każdej chwili zgłosić konieczność dostarczenia potrzebnej dokumentacji⁴⁶. Wcześniejsze pisma w danej sprawie lokalizowano natomiast głównie na podstawie wymienionych już pomocy kancelaryjnych.

Kolejną czynnością było uzupełnienie dwóch rodzajów kart (ilustracja nr 5) wskazujących numer pisma (sprawy) oraz „podnumer” identyfikujący konkretne pismo, a także nazwę komórki organizacyjnej (względnie urzędnika), do której trafiało pismo na kolejnych etapach wewnętrznego obiegu⁴⁷. Karty podlegały okresowemu brakowaniu wraz z niszczeniem dokumentacji, której dotyczyły lub gdy „przez dłuższy czas pozostawały nieużywane”⁴⁸. Oba materiały pozwalały odszukać dokumentację także w momencie poszukiwania priorów.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 2012, s. 70.

⁴⁵ Ta nader interesująca kwestia wymaga jednak szczegółowego zbadania.

⁴⁶ TNA, HO, sygn. HO 45/16941.

⁴⁷ Zatem ta czynność musiała być wykonywana również po dokonaniu wpisu w dzienniku podawczym (dla pism rejestrowanych pod nowym numerem).

⁴⁸ Ibidem, sygn. HO 45/16941.

Ilustracja nr 5. Karta „podnumeru” (*subnumbering card*) oraz metryczka dokumentu (*record slip*)

No. 521834			
112			
Sub-Number	Location and Date	Sub-Number	Location and Date
1-2	Div D 12/8/28		

<u>LOCATION OF PAPERS</u>		
No. 521634		
Sub-numbers wanting	Location	Date
7	Div E	5/4/28
Det:		
Initials <i>ak</i>		
(433m) Wt. 21877—290. 500 Pads. 1/28.		

Źródło: TNA, HO, sygn. HO 45/16941.

Na etapie czynności związanych z numerowaniem pism w niektórych przypadkach przygotowywano także pisemne potwierdzenie odbioru (*acknowledgement*). Większość wpływów pozostawiano bez takiej odpowiedzi. W materiale instrukcyjnym jednoznacznie wskazano, że nie odsyłano potwierdzenia na listy od urzędów publicznych, władz lokalnych, policji, więźniów i byłych więźniów, natomiast wpływy od parów, biskupów oraz członków Izby Gmin potwierdzano w innych komórkach organizacyjnych. Kwestia przygotowania tej wstępnej odpowiedzi zależała więc w dużej mierze od charakteru i treści wpływu. Przewidziano cztery rodzaje *letter of acknowledgement*: zwykłe potwierdzenie (*mere acknowledgement*), obiecujące dalsze procedowanie (*promising attention*), podziękowanie (*expressing thanks*) oraz zawierające swego rodzaju instrukcje (*form of instructions*)⁴⁹.

Po szeregu czynności wykonywanych na stanowiskach numeratorów, pisma przekazywano do urzędników odpowiedzialnych za prowadzenie dzienników podawczych. Ci – mając już informację o rejestracji wpływu pod nowym (tzn. kolejnym) lub starym (wzbogaconym o numer wpływającego pisma w procedowanej sprawie) numerem – ograniczali się jedynie do uzupełnienia zapisów w prowadzonych rocznie księgach. Odmienne niż w przypadku kancelarii polskich, od 1871 r. w Home Office nie było jednego dziennika podawczego prowadzonego

⁴⁹ Ibidem.

chronologicznie, a jego kolejne tomy dzielono rzeczowo, co w bardzo ograniczonym stopniu odpowiadało komórkom organizacyjnym urzędu⁵⁰. Wewnątrz tomów stosowano różnorodne formy podziału: alfabetyczną, geograficzną oraz chronologiczną. Przykładowo w 1929 r. funkcjonowało pięć (wobec siedmiu wydziałów w strukturze organizacyjnej jednostki) rejestrów, w każdym wpisywano ogólnie sformułowane grupy spraw (wybór):

1. Noty do monarchy i rodziny królewskiej, prawo związane z reklamami, naturalizacja i narodowość cudzoziemców.
2. Cudzoziemcy – ograniczenia.
3. Zakłady i hazard, ustawodawstwo, odznaczenia i tytuły.
4. Publikacje nieprzyzwoite, Irlandia, alkohol, obłąkani, transport handlowy, alimenty, sprawy różne, policja, więzienia, probacja, sklepy, podpisy i pieczęcie, drogi, odszkodowania robotnicze, ochrona dzikiego ptactwa.
5. Sprawy kryminalne.

Dodatkowo prowadzono dziewięć rejestrów pomocniczych, m.in. okólników, ekstradycji oraz delegacji⁵¹. Zakres informacyjny dzienników podawczych w Home Office nie był rozbudowany, ograniczono się – wobec szeregu pomocy kancelaryjnych oraz kart lokalizujących dokumenty – do podstawowych informacji⁵². Zasadniczo obejmowały one: datę wpływu, nadawcę, tytuł oraz numer pisma (zob. ilustracja nr 6), choć w niektórych przypadkach, i według potrzeb, kolumnę przewidzianą na „tytuł” rozbijano na szereg informacji identyfikujących stronę sprawy⁵³.

W świetle zgromadzonego materiału źródłowego numer pisma (*Office Number*) przez cały okres międzywojenny składał się z sześciu cyfr, niekiedy w środku oddzielanych przecinkiem, względnie kropką⁵⁴. Jak już wspomniano, w przypadku rejestracji pisma pod istniejącym już numerem, po ukośniku zapisywano numer kolejnego pisma w danej sprawie (zob. ilustracja nr 7). Po rejestracji pisma w dzienniku podawczym dokumentację przekazywano do komórek organizacyjnych⁵⁵.

⁵⁰ Ostatni dziennik prowadzony wyłącznie chronologicznie oraz pierwszy z podziałem rzeczowym zob. *ibidem*, sygn. HO 46/46; HO 48/48.

⁵¹ W toku kwerendy nie udało się odnaleźć żadnego z rejestrów pomocniczych.

⁵² TNA, HO, sygn. HO 45/16941.

⁵³ *Ibidem*, sygn. HO 46/217, HO 46/322.

⁵⁴ W 1939 r. zaczęto sporadycznie dodawać trzecią cyfrę po ukośniku w numerze pisma; *ibidem*, sygn. HO 46/338.

⁵⁵ *Ibidem*, sygn. HO 45/16941.

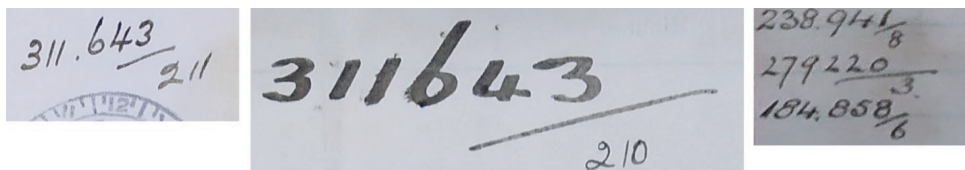
Ilustracja nr 6. Fragment dziennika podawczego z 1919 r. i z 1939 r.

Received		SUBJECT		Office Number
When	From whom			
Encl. 3 rd	Receives	Lambeth P.C.	q. d. 30/12/18.	374,139.
"	do	W. London "	do	374,138.
"	do	N. London "	do	374,137.
4	do	Marlow St "	do	374,175
6	do	S. London "	5/12/16	533,526
6	do	Bow St "	50/9/18	374,207
"	do	Queens "	do	374,208
Com?	do	Westminster "	5/12/15	310,840

Received		COUNTRY		PLACE	NAME	PARTICULARS	Office Number
When	From whom						
10	J. O. (1000/1000/1000)	Italy	Santhompson	PROC. Signa Afficio	Consular Agent	Copy given for copy of a	481003/14
6	" (1000/1000/1000)	Switzerland	Geneva	Consular Agent	Copy given for copy of a	489,107/14	
2	Consular Agent Mayor	Poland	London	Staniewicz, Dr. Marian	Reported directions have been given for	509,014/35	
10	London Lord Mayor	Poland	London	Staniewicz, Dr. Marian	Reported directions have been given for	404,308/18	
10	J. O. (1000/1000/1000)	U.S.	Washington	Mr. Paul G.	Copy given for copy of a	696,094/21	
11	Consul Lord Mayor	Switzerland	Geneva	Mr. G.	Copy given for copy of a	509,014/34	
10	J. O. (1000/1000/1000)	"	Geneva	Mr. G.	Copy given for copy of a	124	

Źródło: TNA, HO, sygn. HO 46/217, HO 46/322.

Ilustracja nr 7. Od lewej: numery pism zapisane bezpośrednio na piśmie, na obwolicie (docket) oraz w dzienniku podawczym

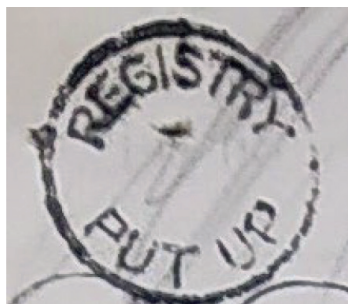
Źródło: TNA, HO, sygn. HO 144/23429, HO 144/23428, HO 46/217.

Po wykonaniu czynności związanych z merytorycznym załatwieniem sprawy dokumentację zwracano do kancelarii wraz z przygotowanymi w dwóch egzemplarzach odpowiedziami⁵⁶. Jedną, opatrzoną podpisem, wysyłano na zewnątrz

⁵⁶ Wedle instrukcji z 1937 r. zachowywano dwie kopie odpowiedzi (jedną wraz z dokumentacją sprawy, drugą odkładano do teczek w porządku rzeczowym), które później sklecano w księgi.

(czym zajmowała się Out Registry⁵⁷), drugą natomiast dołączano do akt sprawy. W zależności od etapu załatwienia, na obwolutach umieszczano symbol C.P. (*Cases in Progress*) dla spraw będących w toku. Dokumentację spraw ostatecznie zakończonych opatrywano pieczęcią *Lay by* lub częściej *Put up* (zob. ilustracja nr 8). W momencie wznowienia sprawy w komórce organizacyjnej pieczęć przekreślano. Gdy referent oczekiwał odpowiedzi na wysyłane przez siebie pismo, mógł rekomendować dokonanie wpisu w almanachu (*Almanac*). Zapisywano w nim informację o konieczności uzyskania odpowiedzi, co w razie jej braku przypominało kancelarii i referentowi o obowiązku podjęcia dodatkowych czynności⁵⁸. Referenci mogli także zasygnalizować (tak jak w przypadku wpisu w almanachu na obwolucie w części przewidzianej na *minutes*) potrzebę ponownego przekazania dokumentacji do komórki organizacyjnej w określonym terminie. Wówczas zastosowanie znajdowała kolejna pomoc kancelaryjna – zmodyfikowany rodzaj terminatki *Letts Diary*⁵⁹.

Ilustracja nr 8. Pieczęć dla akt spraw ostatecznie załatwionych

Źródło: TNA, HO, sygn. HO 144/23427.

Dokumentację spraw będących w toku przechowywano na specjalnych stojakach, akta spraw ostatecznie załatwionych przenoszono do składnicy Paper Room, która odpowiedzialna była za okresowe brakowanie dokumentacji oraz przekazywanie materiałów archiwalnych – po ustaleniu utraty przydatności

Takiej praktyki nie udało się jednak potwierdzić w materiałach źródłowych, zob. TNA, HO, sygn. HO 45/16941.

⁵⁷ Była to komórka wchodząca w skład Registry. Dla korespondencji wychodzącej prowadzono oddzielne dzienniki.

⁵⁸ W przeciwnym razie, tj. po uzyskaniu oczekiwanej odpowiedzi, wpis wykreślano z almanachu.

⁵⁹ TNA, HO, sygn. HO 45/16941.

praktycznej oraz stwierdzeniu wartości historycznej – zgodnie z ustalonym harmonogramem do Public Record Office⁶⁰.

Podsumowanie

Home Office – jako jedna z najważniejszych jednostek organizacyjnych w strukturze brytyjskiej administracji publicznej – może poszczycić się kilkusetletnią historią oraz istotnym wkładem w rozwój kultury politycznej Zjednoczonego Królestwa. Decyzje podejmowane przy Whitehall modernizowały społeczeństwo, wpływały na dobrostan obywateli oraz kształtowały sektor finansów publicznych i przedsiębiorstwa prywatne.

Przez cały okres międzywojenny, choć materiał źródłowy pozwala rozszerzyć ten pogląd także na wcześniejsze i późniejsze dziesięciolecia, urząd dysponował w pełni scentralizowaną kancelarią dziennikową. W przeciwieństwie do równolegle reformowanych kancelarii polskich⁶¹, w Londynie nie dyskutowano w ogóle nad unowocześnieniem biurowości – pierwsze próby wprowadzenia rzeczowego systemu rejestracji podjęto długo po II wojnie światowej, a niemal bezpośrednio przed tym konfliktem utrwalano wcześniejsze rozwiązania, przygotowując instrukcje działania kancelarii i broszury kolportowane wśród personelu.

Do najważniejszych zadań Registry należały przyjmowanie i numerowanie korespondencji wraz z rejestracją w dziennikach podawczych, umieszczanie dokumentów w specjalnych obwolutach wraz z uzupełnianiem ich opisu, prowadzenie rozlicznych pomocy kancelaryjnych (obok dziennika podawczego oraz dziennika poczty wychodzącej funkcjonowały rejestry pomocnicze, rejestry precedensów, almanach, terminatki, listy pomocnicze) oraz indeksów i kartotek, wyszukiwanie i dołączanie precedensów, ekspedycja korespondencji, przechowywanie dokumentacji akt spraw w toku i ostatecznie załatwionych oraz przeprowadzanie procedury brakowania i przekazania materiałów archiwalnych do archiwum historycznego.

Przyczynkowo opisane w artykule, osobliwe i niekiedy nieznanie szerzej polskiej biurowości rozwiązania stawiają brytyjską kancelarię szczebla centralnego

⁶⁰ Ibidem. Pod tą nazwą do 2003 r. funkcjonowało brytyjskie archiwum narodowe, dziś – The National Archives.

⁶¹ Zob. M. Smoczyński, *Walczy o usprawnienie administracji. Komisje dla usprawnienia administracji publicznej i ich rola w racjonalizacji polskiej biurowości do roku 1956*, Toruń 2023, s. 93–236.

jako interesujący punkt odniesienia dla rozważań nad zarządzaniem dokumentacją w rodzimych urzędach w pierwszej połowie XX w. Zaliczyć tu można m.in. stosowanie specjalnych obwolut i etykiet o różnej głębi informacyjnej i kolorach oraz szeroki wachlarz różnorodnych pomocy kancelaryjnych, które właściwie wykorzystane przez liczny, stały i wykwalifikowany personel sprawiały, że system dziennikowej kancelarii scentralizowanej – w bardzo dużej strukturze organizacyjnej i przy ogromnej liczbie prowadzonych spraw – był wydolny. Nie narodziła się więc potrzeba działań ukierunkowanych na zreformowanie kancelarii. Zaakcentowane w artykule kwestie związane z zarządzaniem dokumentacją w Home Office niewątpliwie zasługują na dalsze, pogłębione badania.

Źródła

The National Archives w Londynie, HO – Records created or inherited by the Home Office, Ministry of Home Security, and related bodies, sygn. HO 45/16941; HO 45/12199; HO 45/16941; HO 45/14234; HO 45/10914/B2705; HO 144/23427; HO 144/23428; HO 45/24192; HO 144/23429; HO 46/217; HO 46/217; HO 46/322; HO 46/46; HO 48/48; HO 46/217; HO 46/322; HO 46/338; HO 144/234427; HO 45/173838.

Bibliografia

- Ashley P., *Zarząd centralny i lokalny w Anglii, Francji, Prusiech i Stanach Zjednoczonych. Studium porównawcze*, tłum. J. Gościcki, Lwów 1910.
- Biskup P., *Prawno-polityczna ewolucja brytyjskiej doktryny suwerenności*, Warszawa 2007.
- Biurowość* [w:] *Słownik Języka Polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/biurowo%C5%9B%C4%87.html> [dostęp: 5.04.2024].
- Craig B.L., *Rethinking Formal Knowledge and its Practices in the Organization: The British Treasury's Registry between 1900 and 1950*, „Archival Science” 2002, t. 2, s. 111–136.
- Dąbrowski A.G., *Kancelaria Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie w latach 1918–1939*, Warszawa 2015.
- Górski G., *Historia administracji*, Toruń 2011.
- Home Office 1782–1982*, Londyn 1981.
- Izdebski H., *Historia administracji*, Warszawa 2001.
- Morawski L., *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 2012.

- Nelson R.R., *The Home Office, 1782–1801*, Durham 1969.
- Pellew J., *The Home Office 1848–1914. From Clerks to Bureaucrats*, Londyn 1982.
- Records created or inherited by the Home Office, Ministry of Home Security, and related bodies*, <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C150> [dostęp: 9.04.2024].
- Registratura [w:] *Polski Słownik Archiwalny*, red. W. Maciejewska, Warszawa 1974, s. 70.
- Robótka H., *Kancelaria urzędów administracji państwowej II Rzeczypospolitej. Procesy aktotwórcze*, Toruń 1993.
- Romanowski P., *Obieg pism w centrali Ministerstwa Spraw Zagranicznych w latach 1918–1939. Zarys problematyki* [w:] *Archiwistyka, zarządzanie dokumentacją i... koty. Księga jubileuszowa Profesor Haliny Robótki*, red. R. Degen, M. Jabłońska, W.K. Roman, Warszawa 2016.
- Romanowski R., *Kancelaria Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939*, Siedlce 2020 (niepublikowana praca doktorska).
- Smoczyński M., *Walczy o usprawnienie administracji. Komisje dla usprawnienia administracji publicznej i ich rola w racjonalizacji polskiej biurowości do roku 1956*, Toruń 2023.
- Stelmach M., *Kancelaria pruskich urzędów administracji państwowej na przykładzie rejencji w latach 1808–1945*, Szczecin 1981.
- Stephens D.O., *Records management in the United Kingdom: Part III – English registry filing systems*, „ARMA Records Management Quarterly” 1996, t. 30, nr 2, s. 73–75.
- The Home Office*, Londyn 1954.
- Troup E., *Home Office*, Londyn 1925.

***Archives and Human Rights*, eds. J. Boel, P. Canavaggio, A. González Quintana, ISBN: 978-0-429-05462-4, Routledge, London–New York 2021, pp. 352, <https://doi.org/10.4324/9780429054624>¹**

Archives and Human Rights explores the significant role that archives and archivists play in defending the universal human rights to truth, justice, and reparation. This two-part volume, which was published in English in 2021 as part of Routledge’s expansive Approaches to History series, provides an historical overview of archives’ role in documenting crimes against humanity since World War II as well as in-depth case studies from specific countries. Although of greatest interest to archivists and other information professionals, *Archives and Human Rights* will also appeal to historians, social scientists, legal scholars, and activists who focus on human rights and transitional justice movements.

On a practical level, the volume is open access, which extends its potential reach, particularly for archivists who may not have access to academic scholarship through their institutions. French and Spanish editions were released in 2023, which expands the book’s audience beyond English-language readers². The compilation is edited by Jens Boel, Perrine Canavaggio, and Antonio González Quintana, each of whom has served in leadership roles in the ICA’s Section on Archives and Human Rights (formerly the Archives and Human Rights Working Group), which sponsored the publication³. The editors are therefore recognized experts in the topic of archives and human rights, and they have assembled an equally distinguished team of nineteen contributing authors who have experience

¹ All views expressed in this review are the author’s own and do not reflect the views of the National Archives and Records Administration nor any agency or office of the United States government.

² For the Spanish edition see: *Archivos y derechos humanos: Una perspectiva mundial*, eds. J. Boel, P. Canavaggio, A. González Quintana, Gijón 2023. For the French edition see: *Archives et droits humains*, eds. J. Boel, P. Canavaggio, A. González Quintana, Bayonne 2023.

³ International Council on Archives. Section on Archives and Human Rights, <https://www.ica.org/ica-sahr-international-human-rights-day-press-release/> [access: 8.10.2024].

researching or working in all four geographical regions represented in the book (Africa, Asia, Europe, and Latin America).

Archives and Human Rights begins with a foreword from Michelle Bachelet, the United Nations High Commissioner for Human Rights, and a message from David Fricker, the ICA president. Both emphasize the critical role that archives play in preserving the evidence of human rights violations necessary to hold perpetrators accountable, bring justice to survivors, and help societies confront painful pasts. Boel, Canavaggio, and González Quintana expand on these themes in the introduction, where they clarify that the book focuses on records documenting crimes against humanity and other “massive human rights violations” that have occurred since World War II (p. 1). As they explain, international recognition of the rights to truth, justice, and reparation emerged in the postwar era as repressive, authoritarian regimes around the world fell and societies sought peace in the aftermath. Archives “entered the contemporary political and historical scene” like never before when truth and reconciliation commissions, courts, survivors, and activists sought documentation of crimes committed under these regimes, and archivists enabled access (p. 3). The editors acknowledge that these events played out differently in different societies, which the book’s case studies demonstrate. Yet across contexts, archivists and others who work with records documenting human rights violations have shared experiences, which the editors highlight in the hopes that the book “can serve as a tool and as an inspiration for future endeavours to use archives in defence of human rights” (p. 7).

The editors dive deeper into these themes in Part 1, *Archives and Human Rights: A Close Relationship*, where they trace across six chapters the intertwined histories of public archives and the concepts of individual liberties, democracy, and universal human rights. Emphasizing the role that public records have played since the eighteenth century in enabling individuals to exercise and defend their personal rights as citizens in democratic societies, the editors demonstrate how access to public records became linked in the late twentieth century with the collective right to know the truth about past events and with democratic principles of government transparency and accountability. Here the editors draw on multiple United Nations (UN) reports to show how the international community increasingly recognized archives’ role in pursuing transitional justice in societies recovering from widespread human rights violations and in fighting impunity for officials involved in repressive regimes. Of particular importance

to these efforts have been regimes' security and intelligence records, but the editors also highlight how records of nongovernmental organizations (NGOs) and businesses can document human rights violations as well. The growing need to protect and preserve records documenting human rights violations, regardless of their origin, along with the need to provide archivists with guidance on managing those records, ultimately led to the ICA to develop guiding documents such as "Archival Policies in the Protection of Human Rights" (2009) and "Basic Principles on the Role of Archivists and Records Managers in Support of Human Rights" (2016), although the editors note numerous areas where more work is needed.

Part 1 overall works well as a summary of the complex legal and historical developments leading to archives' role in defending human rights, and will be an excellent resource for readers who are new to the topic. The extensive bibliography at the end of the section points to the depth of international scholarship about archives and human rights published in the past twenty-five years and provides readers with ample sources for pursuing specific subjects or reports further. The bibliography will be particularly useful for introducing readers to publications in languages other than English, such as Ramon Alberch i Fugueras's 2008 work, *Archivos y derechos humanos*, which discusses some of the same cases (e.g., the opening of the Stasi Archives in Germany, the politics of remembering the Spanish Civil War) that Boel, Canavaggio, and González Quintana feature⁴.

However, the individual chapters of Part 1 are not always well integrated and read more like discrete essays than component parts of a larger analysis. Part 1, Chapter 4, *Archives and the Duty to Remember*, is an example. This chapter touches on the relationship between archives and memory; the difference between memory policies (i.e., "policies for dealing with the past") and archival policies; and the implications when records of human rights violations are subjected to politically charged public memory policies (p. 54). But at only two-and-a-half pages, this chapter does not adequately address any of these weighty and consequential topics, and a lack of transitions leaves it awkwardly sandwiched between the discussion of archives' role in truth commissions and restitution

---

⁴ For a review of *Archivos y derechos humanos* see A. Ferrer, (Ramon Alberch Fugueras) *Archivos y derechos humanos*, "El profesional de la información" 2008, vol. 17, no. 4, pp. 471–472, <https://doi.org/10.3145/epi.2008.jul.17> [access: 8.10.2024], which is published in Spanish. Alberch i Fugueras also contributes a case study on Colombia to the current volume (see pages 263–276).

efforts in Part 1, Chapter 3, and the discussion of international archival policies and principles stemming from this role in Part 1, Chapter 5. It is not until readers delve into the case studies, which offer concrete examples of the connections between human rights records, collective memory, and politicization of archives, that these topics are clarified.

Examples and analysis are more seamlessly incorporated into “Proof,” the first chapter of Part 2, *Case Studies*. Author Trudy Huskamp Peterson explores records’ role in supporting claims for compensation due to harm from state action. She delves specifically into post-World War II compensation laws and regulations in select countries in Latin America, Eastern Europe, and North America, detailing the different types of documents required for compensation claims to proceed in these contexts and the myriad challenges that claimants often faced in accessing necessary documents. Peterson’s chapter provides useful background for understanding the sixteen case studies that follow, which are grouped by region: four case studies from Africa, two from Asia, five from Europe, and five from Latin America.

Although unique in their coverage and content, most case studies focus on national-level developments in a single country and begin with a brief historical overview of massive human rights violations and transitional justice efforts in that country. The level of detail in these overviews varies, with some authors (like Graham Dominy in his case study on South Africa) tracing decades of political and social developments in their country of focus, and others (like Adel Maïzi in his case study on Tunisia) foregrounding the laws and policies directly impacting the archival issues they discuss. Both approaches are valid, given the complexity of summarizing decades of history for an international readership; as Alberch i Fugueras comments in his case study on Colombia, “putting an armed conflict like the Colombian case into context in a few lines is a complicated task” (p. 263). Moreover, each case study offers notes and a bibliography, which are helpful for readers who want additional historical information.

After contextualizing their case, authors then describe specific bodies of records documenting human rights violations in their country of focus, how those records have been used in transitional justice systems or public reckonings with repressive pasts, and the myriad challenges that archivists face – from preservation and access issues to legal ambiguities and political persecution – in managing the records. Dagmar Hovestädt’s chapter on Germany’s Stasi Records

Archive, which has been open for over thirty years, represents one of the earliest cases discussed, while Maïzi's chapter on Tunisia's Truth and Dignity Commission, which published its final report in 2019, represents one of the most recent cases. But all authors discuss the continuing ramifications of the events they highlight, and in cases where transitional justice or archival work is ongoing, authors note areas for future development.

The geographical arrangement of Part 2 encourages comparisons within instead of across regions. Considering the case studies in the context of their region can certainly be beneficial for understanding shared regional experiences. A prime example are the three case studies focusing on former communist countries in Europe: José M. Faraldo's examination of centers of remembrance in post-communist Europe (including the Polish Institute of National Remembrance, which may be of particular interest to "Archeion" readers); Marius Stan and Vladimir Tismaneanu's discussion of the Romanian security archives; and Hovestädt's aforementioned study of Germany's Stasi archives. Taken together, these three chapters offer a fuller picture of political and historical developments affecting archives and human rights in Eastern Europe than if they were read separately. The case studies from Latin American countries, which did not necessarily transition from totalitarian regimes to democratic ones, also shed light on the fact that no transitional justice model is universal and each country's experience is unique.

However, considering the case studies only within the context of their region overlooks the multiple similarities and themes relating to archives that emerge across cases, regardless of geography. For example, regarding the specific bodies of records that authors discuss, many focus on records that truth commissions collected and created. Commissions' differing mandates affected the scope of these records. As Maïzi describes, Tunisia's Truth and Dignity Commission had a broad mandate to access public and private records in the country, regardless of existing access laws, and to collect information from governments, NGOs, survivors, and witnesses in other countries as well. The records gathered ranged from textual documents and audiovisual files to objects and DNA tests, and they laid the groundwork for prosecutions carried out by Tunisia's justice system. In contrast, as Stan and Tismaneanu, Aluf Alba Vilar Elias, and Ruth Elena Borja Santa Cruz describe, respectively, truth commissions in Romania, Brazil, and Peru had mandates to uncover the historical abuses of previous regimes, but

for the purposes of official acknowledgment and collective healing rather than judicial prosecution. In Romania's case, the commission primarily conducted historical research in existing repositories to produce their final report, while the commissions in Brazil and Peru both held public hearings and took oral testimonies in addition to conducting archival research. As Elias writes, these differences reflect how "every national working experience of truth commissions around the world has its own particular way of trying to find a path to justice to reconcile a traumatic past with a peaceful present, be it via the legal framework or through hearings that expose the versions silenced by violent repression" (p. 291).

Other authors focus on the serendipitous discovery of repressive regimes' records, often thought to be lost or destroyed. Henri Thulliez describes how Human Rights Watch researchers in Chad discovered thousands of documents of former dictator Hissène Habré's political police in an old government building. Vincent de Wilde d'Estmael explains how records of the Khmer Rouge in Cambodia were found in the house of a former regime official. Kirsten Weld recounts how an investigation into an explosion on a Guatemalan military base uncovered millions of records of the former state secret police in an unfinished warehouse. In these cases and others, the recovered records injected new life into efforts to hold people accountable for human rights violations and to bring justice to survivors. These discoveries, however, were of analog records that had survived years of environmental exposure and neglect. Today's born-digital records are much less durable, which raises the question (unaddressed in this book) of whether similar serendipitous discoveries of repressive regimes' records will be likely in the future.

The practical realities of managing records feature strongly across case studies. Demands for access from survivors, transitional justice courts, historians, and others spurred archivists in some countries to conduct large-scale digitization projects. De Wilde d'Estmael discusses how the Documentation Centre of Cambodia, an NGO dedicated to documenting Cambodia's history under the Khmer Rouge, collected and digitized many records that have facilitated judicial trials of former regime officials. Likewise, Peter Horsman describes how the Gacaca Archive Project in Rwanda, a collaboration between the country's National Commission for Fight against Genocide, NGOs, and international universities, faced thousands of requests annually to access the disarranged and

poorly described court records in their custody. Rather than processing these records manually, which would have taken decades, the Gacaca project chose to digitize the records, which they accomplished in fourteen months. Weld describes how Guatemala's Historical Archives of the National Police digitized nearly twenty million pages of security files, backing them up on remote servers abroad and making them available online through a partnership with a US-based university. Digitization initiatives of this scale, of course, required significant staff and technical resources. Guatemala's historical police archive, for example, had nearly 150 staff members at its height. However, as the Rwandan and Cambodian examples demonstrate, partnerships with NGOs and international organizations have helped address resource concerns and ensure that digitization initiatives move forward.

Yet, many records documenting human rights violations contain highly sensitive personal information and thus require archivists to exercise caution in providing access, as Borja Santa Cruz, Horsman, and Dominy describe in their case studies on Peru, Rwanda, and South Africa, respectively. Balancing privacy and access has been critical to protecting survivors' confidentiality and safety while ensuring that the truth about past crimes and abuses is made known. In Peru and Rwanda, tiered access to commissions' records has been implemented, with courts and other transitional justice bodies able to access the full records, and historians and other researchers able to access anonymized versions. In South Africa, some sensitive commission records are dually controlled by the National Archives and the Department of Justice, which cooperate under information access laws to release records. These cases reveal the diverse legal environments in which human rights records exist and record custodians operate. They additionally show that collaboration between archives and other organizations with an interest in these records is often crucial for archivists to provide access while still protecting privacy.

Building on this theme, case studies also highlight how a lack of cooperation between stakeholders can impede access. Multiple authors describe the complicated process of accessing records of former security and intelligence forces, often because the records are maintained by successor law enforcement agencies and are exempt from public access under national security laws. Gilles Manceron and Gilles Morin describe how the French military continues to classify records relating to the Algerian War, which impedes access for family

members of missing Algerians who were imprisoned or abducted by French forces. Similarly, Alberch i Fugueras recounts how conflicting information access laws in Colombia allow intelligence agencies to classify and retain records that could shed light on the country's decades of armed conflict. Maïzi discusses how government agencies in Tunisia refused to provide the country's independent Truth and Dignity Commission with records of police officers who were involved in torturing civilians. In cases where security archives were finally opened, as Stan and Tismaneanu describe in Romania and Mariana Nazar discusses in Argentina, political buy-in from top government officials, influenced by years of sustained citizen advocacy, was often a deciding factor in breaking the access impasse.

Political will can be fleeting, though, and the politicization of archives, particularly as part of debates over collective memory, is another key theme across case studies. Karl Gustafsson describes the backlash in Japan after Chinese archives submitted documentation of the 1937 Nanjing massacre, which challenged Japan's official account of the event, for inclusion in UNESCO's Memory of the World Register. Faraldo discusses how political actors in Central and Eastern Europe have used former secret police records to denounce their political enemies as Soviet or police collaborators, even when there is little evidence to support the accusations. Rather than bringing "much-desired national concord", Faraldo writes, the opening of state security records in this region "has given rise to controversy and, indeed, continue[d] to stoke the fire of paranoia" (p. 215); his discussion of political developments in Poland will be of particular interest to "Archeion" readers. Weld describes what is perhaps the most extreme case of archives' politicization covered in the volume: a newly elected administration's "procedural coup" against Guatemala's Historical Archives of the National Police (p. 315). Archives staff were fired en masse and in some instances driven out of the country; records were restricted from public access; and foreign institutions safeguarding record copies were threatened with legal action. As Weld writes, "if ever it was possible to sustain the premise that archival access and management were not fundamentally political, Guatemala conclusively demonstrates otherwise" (p. 317). Situations like these have led to skepticism in many cases that government-operated archives or museums can be independent from political manipulation and thus properly preserve and provide access to human rights records.

Finally, authors across case studies explore the interplay between oral and textual sources as used in investigations and reconciliation efforts. In Cambodia, as de Wilde d'Estmael describes, documentary evidence of the Khmer Rouge's abuses was essential to prosecuting senior regime officials, given witnesses' difficulty in remembering precise details in the decades since the regime's fall. Documents lent "credibility" to witnesses' statements and enabled prosecutors to confront perpetrators with irrefutable evidence of their crimes or collusion (p. 180). In Guatemala, where the government claimed that files documenting past military abuses had been lost or destroyed, a UN-backed truth commission relied primarily on oral testimony and forensic evidence when investigating human rights violations; in turn, the Guatemalan government dismissed the commission's final report because it was not "substantiated by documentary evidence" (p. 311). Elias describes how Brazil's National Truth Commission placed greater weight on oral testimonies than government documents in their investigation because the documents were "compromised by belonging to the context of the military regime" (p. 294). Yet, survivors' and witnesses' oral testimonies ultimately became part of the truth commission's records, which were archived by Brazil's National Archives. The act of archiving conferred further legitimacy and authority to these testimonies, which Elias calls the "document-effect" (p. 294). These differing responses to oral versus written sources reflect broader conversations in the archival profession about what constitutes an archive and bias toward written documents, which multiple authors have explored in recent years⁵.

The overall effect of the case studies in Part 2 is that of a photograph: just as a photograph only captures one moment in time, the case studies in this volume offer merely a snapshot of the role that archives were playing up to 2021 in investigations of and discussions about human rights violations in a particular country. The situation in many countries, as the authors acknowledge, was in flux at the time of writing, and new developments may yet occur. This is not a limitation of the book, merely a by-product of exploring work that must always be defended and will never be complete. As the editors write in the conclusion, "The disasters continue, the »nunca más!« repeated so often seems like a vain

---

⁵ See for example: J. Bastian, *Archiving Cultures: Heritage, Community and the Making of Records and Memory*, New York 2023.

and illusory cry in face of these ongoing crimes against humanity and gross human rights violations” (p. 320). When paired with other recent scholarship about archives and human rights – like “Comma’s” Volume 2020, which was also sponsored by the ICA’s Section on Human Rights and Archives⁶, and the 2024 compilation *Documentation from Truth and Reconciliation Commissions*⁷ – a fuller picture of the role that archives continue to play in defending human rights will undoubtedly emerge.

As the editors acknowledge in their conclusion, one weakness of *Archives and Human Rights* is its minimal coverage of cases involving archives and records that document colonial crimes, with the case study on France and the Algerian War being the primary one included. Other reviewers have noted the absence of case studies from the United States and Canada⁸, although they may have overlooked Peterson’s (admittedly brief) discussions of compensation cases in these countries. Incorporating a standalone case study from the United States or Canada would not only have expanded the geographical coverage of the text and opened the door to further discussion about colonial archives⁹, but also

---

⁶ See journal “Comma” 2020, issue 1–2, <https://www.liverpooluniversitypress.co.uk/toc/coma/2020/1-2> [access: 8.10.2024]. Notably, A. González Quintana was an editor for this issue.

⁷ *Documentation from Truth and Reconciliation Commissions*, eds. P. Svård, B. Ibhawoh, London 2024, <https://doi.org/10.4324/9781032618623> [access: 8.10.2024].

⁸ A. Howard, *Review of Archives and Human Rights*, American Archivist Reviews Portal, 2023, <https://reviews.americanarchivist.org/2023/09/05/archives-and-human-rights/> [access: 8.10.2024]; A. Pucciarelli, *Review Archives and Human Rights*, “Journal of Contemporary Archival Studies” 2023, vol. 10, no. 1, article 6, <https://elischolar.library.yale.edu/jcas/vol10/iss1/6> [access: 8.10.2024].

⁹ A case study on Indian boarding schools in the United States, for example, could have explored recent work to document the US government’s role in funding and operating these schools, which were used in the nineteenth and twentieth centuries to forcibly assimilate Indigenous children into mainstream American society and culture. Native American activists and academics, tribal leaders, NGOs, and boarding school survivors and descendants have led these efforts. See National Native American Boarding School Healing Coalition. US Indian Boarding School History, <https://boardingschoolhealing.org/education/us-indian-boarding-school-history/> [access: 8.10.2024], and NIBSDA: The National Indian Boarding School Digital Archive, <https://boardingschoolhealing.org/nibsd/> [access: 8.10.2024]. Although the US government launched an initiative in 2021 to research the history of federal Indian boarding school policies and their impact, calls for a federal truth and healing commission are ongoing as of September 2024. See U.S. Department of the Interior. Federal Indian Boarding School Initiative, <https://www.bia.gov/service/federal-indian-boarding-school-initiative> [access: 8.10.2024]; National Native American Boarding School Healing Coalition. S.1723/H.R. 7227: Truth and Healing Commission on Indian Boarding School Policies Act, <https://boardingschoolhealing.org/truthcommission/> [access: 8.10.2024].

offered an opportunity to further explore the role of international NGOs and multinational businesses in documenting human rights violations, as many of these organizations are headquartered in North America, and their archives are likewise stored there¹⁰. Incorporating a case study from the United States or Canada also would have exposed readers to prevailing conversations around archives and human rights that are occurring in North American archival contexts. These conversations, driven by scholars like Michelle Caswell and Marika Cifor, largely center on affective aspects of archives and ethics of care, which attempt to move beyond a rights-based approach to archives that “ignores the realities of more subtle, intangible, and shifting forms of oppression”¹¹.

Overall, *Archives and Human Rights* is a powerful work about the transformative role that archives and archivists can play in defending human rights. While it highlights archivists’ unique circumstances in different countries, the book also sheds light on archivists’ shared experiences across contexts. Authors’ discussions of developments in Poland and Eastern Europe will particularly appeal to “Archeion” readers, but the book’s broad geographical coverage will engage readers in international conversations about archives as well. The book is written at a level appropriate for undergraduates, and case studies, which can be read independently, are excellent resources to incorporate into undergraduate- or graduate-level classroom discussions. As the editors state, “The writing of history

---

¹⁰ For example, select papers of the United Fruit Company, which the editors mention in connection to human rights violations in Latin America, and its successor, Chiquita Brands International, are held at universities in Canada and the United States. These records document the company’s financial ties to paramilitary groups in Colombia that committed human rights violations. See University of Toronto Mississauga Library. About the United Fruit Company Papers, <https://collections.utm.utoronto.ca/collections/united-fruit-company> [access: 8.10.2024]; Baker Library Special Collections and Archives. Harvard Business School Library. United Fruit Company Photograph Collection, <https://hollisarchives.lib.harvard.edu/repositories/11/resources/517> [access: 8.10.2024]; M. Evans, *The Chiquita Papers: Banana Giant’s Paramilitary Payoffs Detailed in Trove of Declassified Legal, Financial Documents*, The National Security Archive, <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB340/> [access: 8.10.2024]; S. Delouya, M. Torres, V. Calderón, S. Akbarzai, *Chiquita Found Liable for Financing Paramilitary Group*, CNN, <https://www.cnn.com/2024/06/11/business/chiquita-banana-liable-paramilitary-group-colombia/index.html> [access: 8.10.2024].

¹¹ M. Caswell, M. Cifor, *From Human Rights to Feminist Ethics: Radical Empathy in Archives*, “Archivaria” 2016, vol. 81, Spring, p. 23–43, <https://escholarship.org/uc/item/0mb9568h> [access: 8.10.2024]. For additional examples of scholarship in this vein, see Special Double Issue on Archives and Human Rights: “Archival Science: International Journal on Recorded Information” 2014, vol. 14, issue 3–4, <https://link.springer.com/journal/10502/volumes-and-issues/14-3> [access: 8.10.2024].

has always been a battlefield, but only archives can ensure that the historical debate can take place on an informed basis” (p. 6). *Archives and Human Rights*, in turn, ensures that the essential relationship between archives and the defense of human rights is recognized and the ways that archives “help in building sustainable and peaceful societies” are understood (p. 322).

Rose Buchanan

National Archives and Records Administration (USA)
rabuchanan77@gmail.com

Peter Lester, *Exhibiting the Archive. Space, Encounter, and Experience*, ISBN: 978-0-367-74625-4, Routledge, Londyn 2022, ss. 242

Czy archiwa powinny organizować wystawy? Wydaje się, że na obecnym etapie rozwoju placówek archiwalnych odpowiedź na to pytanie została już udzielona i objęta pełnym konsensusem, iż jest to działanie niemalże rutynowo przez nie realizowane w ramach ich funkcji promocyjnej i edukacyjnej. Dodajmy, że w tym zakresie jest to jedno z działań podstawowych. Obojętnie, czy mamy do czynienia z rocznicą, czy wydarzeniem o charakterze lokalnym lub ponadregionalnym, spodziewać możemy się, że archiwum wyjdzie naprzeciw temu faktowi i przygotowuje wystawę. Podczas wydarzeń łączących wiele instytucji archiwalnych, jak np. „Toruński Piknik Archiwalny”, jednorazowo obejrzeć można nawet kilka wystaw przygotowanych przez różne jednostki. Warto odnotować, że w ich organizację włączają się nie tylko samodzielne archiwa, jak np. archiwa państwowe podległe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (NDAP) czy też archiwa wojskowe, ale niekiedy także archiwa zakładowe. Rzecz to niewątpliwie chlubna.

Z perspektywy osoby, która wystaw takich widziała już wiele, jak również brała udział w ich przygotowaniu, rodzić może się jednak pewien niedosyt, wrażenie powtarzalności prezentowanych form i treści. Koniecznie podkreślić trzeba, że nie zawsze jest to winą archiwistów. Często wynika to z warunków lokalowych, niedostatecznej ilości środków pozwalających na innowacje, a niekiedy także z faktu, iż „zawsze tak to było”, a co za tym idzie, z tradycyjnego podejścia do organizacji wystaw.

Recenzowana praca stara się wyjść naprzeciw tym problemom, umiejscawiając je w szerszym kontekście przedstawiającym to, jak archiwum może być postrzegane w nowoczesnym społeczeństwie i jak na to postrzeżenie może wpływać. Głównym problemem analizowanym w prezentowanej książce jest bowiem to, jak wystawy archiwalne powinny być opracowane i zaprojektowane, aby wywoływać w odbiorcach określone doświadczenie. Ponadto Lester starał się spojrzeć

na elementy wpływające i kształtujące pracę nad wystawami oraz na wynikające z nich konsekwencje. Trzeba przy tym podkreślić, że – jak deklaruje sam autor – nie starał się on stworzyć podręcznika tworzenia wystaw. Jego celem było raczej podpowiedzenie, jakich środków technicznych i podejść użyć można, aby wywołać określone doświadczenie u odbiorcy.

Skupiając się na tych problemach, starał się on także odpowiedzieć na pytanie: jak archiwiści, projektanci i kuratorzy postrzegają wystawy archiwalne? Jakiego rodzaju doświadczenia i znaczące spotkania mają one wywołać? A także jakie są wynikające z tego konsekwencje dla rozumienia i doświadczenia archiwum?

W tym celu Lester spojrzął na same archiwa i ich praktyki, jak również sięgnął do przestrzeni leżącej pomiędzy archiwum, muzeum i biblioteką, czerpiąc jednocześnie z prac wybranych filozofów. W tej materii autor wiele miejsca poświęcił samej przestrzeni wystawy i archiwum/biblioteki – przestrzeni rozumianej fizycznie. Godne odnotowania jest jednak to, że Lester dostrzega istotne znaczenie sfery cyfrowej dla pracy i postrzegania archiwum. W tym miejscu podkreślić należy także, że spojrzenie prezentowane w książce jest bardzo mocno osadzone w tradycji i warunkach anglosaskich (choć nie tylko), co może mieć wpływ na odbiór ustaleń autora w częściach świata o innej tradycji archiwalnej i drodze rozwoju społecznego.

Zasadnicza część monografii Lestera składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów oraz podsumowania. Pierwszych pięć rozdziałów poświęconych jest rozważaniom teoretycznym i dotyczy kolejno: dyskusji wokół wystaw, spotkań w czasie i przestrzeni (doświadczeniu czasu i przestrzeni), doświadczeniu w archiwum, tworzeniu wystaw wewnątrz archiwum i spojrzeniu na ten proces, wystaw jako części działalności społecznej (aktywizmu). Części te oparte są na literaturze, oglądzie wystaw oraz wywiadach z archiwistami reprezentującymi różne instytucje archiwalne na świecie. Dwa ostatnie rozdziały dotyczą natomiast sposobów organizacji i prezentowania wystaw w Manchesterze (Archive+) oraz Królewskiej Bibliotece w Kopenhadze.

W rozdziale pierwszym, mającym charakter teoretycznej podbudowy prowadzonych rozważań, autor przedstawił zmieniające się podejście do obiektywizmu w historii oraz jego wpływ na rozwój teorii archiwalnej. W związku z tym rozważania w tej części rozpoczynają się od koncepcji Leopolda von Rankego, a kończą propozycjami postmodernistycznymi. W tej kwestii autor przedstawia m.in. ustalenia w zakresie zadań archiwów zaproponowane przez archiwistów

holenderskich (Samuela Mullera, Johana Feitha i Roberta Fruina) oraz Hilarego Jenkinsona i Theodora Schellenberga – archiwistów z kręgu anglosaskiego.

O ile archiwiści holenderscy są powszechnie znani, warto chociaż krótko nakreślić przemyslenia Jenkinsona i Schellenberga na temat roli archiwum w kontekście obiektywności badań historycznych. Jenkinson postrzegał zadania archiwisty jako bezstronnego i pasywnego kustosza dbającego wyłącznie o integralność i bezstronność archiwaliów. W związku z tym obowiązki archiwisty dzielił na dwie części. Były to zadania podstawowe, ukierunkowane na przechowywanie oraz opis i porządkowanie archiwaliów, oraz zadania określane jako drugorzędne, mniej istotne, takie jak publikowanie i zapewnienie dostępu do materiałów historykom i innym użytkownikom. Dla Schellenberga natomiast archiwa miały zarówno wartość dowodową, jak i informacyjną. Były one zatem istotne nie tylko dla rządu i jego agend, ale również dla innych użytkowników. W związku z tym Schellenberg akceptował podejście do selekcji, które uwzględniałoby nie tylko interesy twórcy, ale również zaangażowanie w ten proces archiwisty. Jednocześnie dopuszczał możliwość interpretacji zapisów zawartych w archiwaliach przez użytkownika, przy czym w dalszym ciągu stał na stanowisku, że ostatecznym celem tego odczytania jest utrzymanie obiektywnego obrazu historii.

Zaprezentowane w książce omówienie stanowi w zasadzie podsumowanie dotychczasowego stanu wiedzy, ze zwróceniem uwagi na to, jak panujące trendy w postrzeganiu archiwum i jego roli przekładały się (lub nie) na podejście do tworzenia wystaw archiwalnych.

W drugim rozdziale szerzej omówione zostały kwestie związane z przestrzenią wystawy oraz jej osadzeniem w czasie, a także ich wpływem na spotkanie odbiorcy z innym człowiekiem oraz samym archiwum. Rozważania te mają w dużej mierze charakter filozoficzny i oparte są na pracach Henriego Lefebvre'a oraz Maurice'a Merleau-Ponty'ego. Rozdział rozpoczyna się od refleksji nad tym, czym jest przestrzeń i jak jest postrzegana przez człowieka. W tym zakresie Lester odwołał się do koncepcji przestrzeni istniejącej w umyśle człowieka i przestrzeni doświadczanej stworzonej przez Lefebvre'a oraz rozważań tegoż filozofa na temat społecznej aktywności wewnątrz przestrzeni.

Na tej podstawie autor monografii przeanalizował kwestie związane z przestrzenią archiwum. Zwrócił m.in. uwagę na fakt, że tradycyjnie przestrzeń archiwum podporządkowana jest jego funkcjom, w tym przede wszystkim funkcji przechowywania, a co za tym idzie – konieczności zapewnienia bezpieczeństwa materiałom archiwalnym. W opinii autora przekłada się to jednak na to, że prze-

strzeń ta jest tak projektowana, aby archiwiści mogli sprawować kontrolę nad użytkownikiem, tworząc relację władzy i podporządkowania. Lester nie zgadza się z takim funkcjonowaniem przestrzeni, postulując jej ponowne przemyślenie w celu umożliwienia użytkownikom większej swobody doświadczania oraz zburzenia dotychczasowej ścisłej hierarchii, bez uszczerbku dla bezpieczeństwa materiałów archiwalnych.

Jako przykład przestrzeni otwartej, pozwalającej na indywidualne doświadczenie użytkownika, Lester wskazał archiwa społeczne, które jego zdaniem rozwijają się, w dużej mierze dzięki samym użytkownikom, jako przestrzenie alternatywne. Dzięki temu odpowiadają potrzebom tych społeczności, które nie czują się usatysfakcjonowane funkcjonowaniem archiwów instytucjonalnych, z przestrzenią uwikłaną w relacje władzy, odpowiadającą z jednej strony ich profesjonalnym funkcjom, a z drugiej potrzebom politycznym. Zdaniem autora archiwum społeczne jest natomiast przestrzenią tworzoną przez relacje społeczne oparte na równości wyrażanej przez akty samoarchiwizowania.

W opinii Lestera archiwum społeczne jest zatem miejscem wyraźnie różniącym się od archiwum instytucjonalnego. Związane jest to z tym, w jaki sposób konstrukcja tożsamości społeczności wiąże się z doświadczeniem przestrzennym, a także z tym, w jaki sposób doświadczenie archiwum jest wyrażane i rozumiane przez pryzmat przestrzeni: jako miejsca domu, bezpieczeństwa, przynależności, gościnności. Poczucie, czy archiwum jest gdzieś i czy jest dla kogoś uwidacznia się w jego przestrzeniach. Przykład archiwum społecznego wskazuje na intelektualną możliwość alternatywnych odczytań tego, w jaki sposób wytwarzana jest przestrzeń archiwalna. Autor wskazuje, odwołując się znowu do Lefebvre'a, że wystawa archiwalna może być elementem rekonceptualizacji przestrzeni archiwalnej. Przy czym wymaga to przeformułowania postrzegania samej wystawy nie tylko jako elementu promocji i edukacji.

Rozdział zamykają rozważania oparte na myślach Merleau-Ponty'ego dotyczące spotkania człowieka z archiwum i jego doświadczania całym sobą, a także o związkach materiałów archiwalnych z afektami, emocjami, uczuciami oraz ciałem. Autor dowodzi, że doświadczenie archiwum (zarówno obiektów fizycznych, jak i zapisów cyfrowych) rozumieć można jako splątanie osoby i rzeczy. Przy tym jest to aktywna forma spotkania. Merleau-Ponty twierdzi bowiem, że doświadczanie czegoś nie oznacza biernego przyjmowania tego samego w sobie. Oznacza przeżywanie tego, przyjmowanie i odkrywanie jego immanentnego sensu. Archiwum ma zatem charakter performatywny – nie tylko rejestruje wydarzenia, ale

samo je odgrywa: procesy pisania, kompilowania i składania dokumentów same w sobie podejmują, realizują i dopełniają decyzje i działania. W tym sensie autor dostrzega także znaczenie doświadczenia czasu w archiwum i jego związku z naszym postrzeganiem.

Rozdział trzeci poświęcony został doświadczeniu w archiwum, a mówiąc dokładniej: postrzeganiu wystawy jako formy doświadczenia. Jak wskazuje sam autor, takie rozumienie wystawy zmienia jej cel i znaczenie. Staje się ona mniej transakcyjna, a zyskuje wartość samą w sobie, wysuwając na pierwszy plan spotkanie ludzi z archiwum i ze sobą nawzajem. Lester podkreśla nawet, że w takim rozumieniu wystawa może stać się dla archiwum przestrzenią dialogu i wymiany, zaangażowania i zrozumienia, a także zakłóceń i wyzwań.

Aby zrozumieć, w jaki sposób ludzie mogą doświadczać w archiwum, autor poświęca nieco miejsca na zidentyfikowanie i scharakteryzowanie grup odbiorców, przy czym opiera się na ustaleniach dokonanych przez pracowników Archiwów Narodowych Niderlandów dokonanych na potrzeby m.in. tworzenia nowego centrum dla odwiedzających oraz jego inicjatyw internetowych. Zidentyfikowane grupy to odbiorcy niedokonujący poszukiwań (zainteresowani historią, ale nieprowadzący aktywnych poszukiwań informacji dotyczących historii) oraz użytkownicy prowadzący badania. Z potrzeb tych grup wynikają konkretne koncepcje wykorzystania przestrzeni i wystaw archiwalnych.

Autor dostrzegł także m.in. postępujący wzrost zainteresowania historią popularną, który doprowadził do znacznego zwiększenia popularności m.in. genealogii oraz historii lokalnej. Trendy te, poprzez wywieranie wpływu na udostępnianie bezpośrednio oraz dostęp cyfrowy, ukształtowały i zdefiniowały w konsekwencji przestrzeń wyszukiwania. Zwrot w kierunku historii popularnej doprowadził także do wzrostu zainteresowania koncepcją „dziedzictwa jako czasu wolnego”, której konsekwencją jest historyzacja przestrzeni i mediów. W tym sensie wystawa odgrywa istotną rolę: staje się miejscem, względnie forum, zaangażowania lub użytkowania. Wskazuje na zrozumienie samego archiwum jako przestrzeni doświadczenia i spotkania. Co podkreśla autor, analizowane archiwum starało się, działając w tym nurcie, zapewnić użytkownikom, w zależności od ich potrzeb, różne formy dostępu do materiałów archiwalnych oraz aktywności.

Następnie Lester przeanalizował samą wystawę jako doświadczenie i wynikającą z tego konieczność jej przeformułowania w kierunku wykraczającym poza jej tradycyjne pojmowanie jako element edukacji i promocji. W tych rozważaniach

autor odwoływał się często do wywiadów, jakie przeprowadził z pracownikami archiwów, takich jak London Metropolitan Archives.

Jak dowodzi Lester, tworząc przestrzeń dla doświadczenia i spotkania, archiwum zostaje w pewnym stopniu przeformułowane w miejsce będące czymś więcej niż tylko instytucją badawczą. Autor wskazał, że podczas gdy przestrzenie badawcze oferują doświadczenia i spotkania z materiałem archiwalnym, to odczucia i język, które są wywoływane przez ideę spotkania w ramach wystawy, wskazują na inne i alternatywne poczucie tego, czym jest przestrzeń archiwum i co ona umożliwia. Archiwum pozostaje zatem dalej przestrzenią badań i nauki, ale te reformulacje sugerują również przestrzeń zaprojektowaną w celu otwarcia nowych i różniących się od dotychczasowych rodzajów doświadczeń. Przeformułowanie wystawy jako spotkania wskazuje zatem na inną ideę tego, czym są przestrzenie archiwalne. Oznacza to również przekształcenie doświadczenia społecznego i relacji, ponieważ sama przestrzeń staje się nierozzerwalnie spleciona z towarzyskością. W tym względzie idea archiwum jako miejsca zaczyna sugerować przestrzeń, w której spotkania z innymi ludźmi – zarówno celowe (jako miejsca spotkań), jak i przypadkowe – zostają wzmocnione. To gest w stronę archiwum, w którym spotkanie z innymi staje się integralnym aspektem użytkowania. Jednocześnie wskazuje również na możliwe przeformułowanie lub spłaszczenie hierarchii władzy między archiwistą a użytkownikiem, przebudowanie etykiety społecznej opartej mniej na bezpieczeństwie i kontroli, jak to ujęto w tradycyjnym myśleniu archiwalnym, a bardziej na umożliwieniu doświadczenia w sposób zdefiniowany przez samych odbiorców i odwiedzających.

W prezentowanym kontekście wystawa może być także przestrzenią zderzenia się starego z nowym. Daje ona możliwość skonfrontowania spojrzenia np. na instytucje publiczne lub ludzi, w jakichś sposób innych w danym czasie, z naszym obecnym rozumieniem tych zjawisk. W tym sensie, zdaniem Lestera, wystawa, poprzez oddanie głosu osobom pominiętym i zmarginalizowanym, może działać na rzecz zakwestionowania oficjalnej instytucji archiwum i jego zasobu. Może również stworzyć z archiwum wspomnianą przestrzeń konfrontacji i zakłóceń poprzez kreowanie miejsca do kwestionowania i debaty na temat przeszłych i współczesnych postaw i perspektyw. Wystawa w tym aspekcie staje się także niejako niezależna od archiwum i jej twórcy, udostępniając przestrzeń do własnych odczuć i interpretacji.

Czwarty rozdział monografii poświęcony został odpowiedzi na pytanie, co to znaczy wystawiać archiwum/archiwalia. Autor postanowił zmierzyć się w nim

z takimi problemami jak ten, w jaki sposób wystawa zwraca uwagę lub wykorzystuje pewne cechy archiwum, a także w jaki sposób te cechy charakteryzują i wyróżniają archiwa od innych rodzajów instytucji wystawienniczych. Cechy te zgrupowane zostały w trzy, zdaniem autora, kluczowe tematy: po pierwsze archiwum jako fragment, jako coś osobistego i intymnego; po drugie, archiwa/archiwalia „w kontekście”; i po trzecie, archiwum performatywne oraz to, w jaki sposób jego materialność i obecność są wykorzystywane do wywoływania reakcji u zwiedzających. Rozważania te osnute zostały na przykładach i wywiadach pochodzących z archiwów rozsianych po całym świecie.

Szczególnie ciekawe są dwie pierwsze koncepcje. Nawiązując do tego, że archiwum ukazywać może jakiś fragment rzeczywistości, przytoczony został wywiad z Nancy Hovingh z Archiwów Narodowych Niderlandów, która zwróciła uwagę, że występują jej zdaniem dwa przeciwstawne rodzaje wystaw. Pierwszy rodzaj, opisany jako wystawa typu skarbcowego, polega na tym, że nacisk kładzie się na jak najlepsze wyeksponowanie pokazywanych obiektów, ze zwróceniem uwagi na to, jakie opowiadają historie. Drugi typ skupia się na przekazaniu pewnej narracji czy też opowiedzeniu historii. Oprócz samego ukazania oryginalnego obiektu, więcej uwagi poświęca się w nim całościowemu odbiorowi wystawy, a zatem różnorodności i spójności pomiędzy obiektami oraz stworzeniu pewnych scen czy kontekstów, w których się je umieszcza. Zdaniem Hovingh takie „totalne doświadczenie”, czerpiące z różnych zmysłów i emocji, może być bardziej skuteczne w stymulowaniu poczucia przeszłości. Twierdzenia te podparte zostały przykładem m.in. wystawy pt. „Rapenburgerstraat 1940–1945” (Muzeum Miejskie Amsterdamu, 2018) prezentującej wpływ II wojny światowej na pojedynczą ulicę położoną w części Amsterdamu tradycyjnie zamieszkaną przez ludność żydowską, czy też „Dead Central: In Memory of a Lost Cemetery” (Biblioteka Stanowa Nowej Południowej Walii w Sydney, 2019–2020), której celem było ukazanie emocji i wywołanie empatii względem ludności, która utraciła cmentarz, na miejscu którego wybudowano stację kolejową.

Kolejna koncepcja, dotycząca archiwum/archiwaliów „w kontekście”, odnosi się do wystawy jako spotkania i prób stworzenia nowych kontekstowych odczytań archiwaliów. W tej koncepcji wystawa to nie tylko spotkanie między jednostką a archiwum, ale także przeformułowanie relacji między archiwami, dzięki czemu możliwe jest wytworzenie nowych znaczeń. Osiąga się to m.in. poprzez łączenie w ramach wystawy materiałów przechowywanych w różnych instytucjach, których normalnie odbiorca nie byłby w stanie doświadczyć w tym samym momen-

cie. Z jednej strony pozwala to na przekazanie pewnych informacji, generowanie nowej wiedzy, z drugiej natomiast na wykorzystanie elementów emocjonalnych. Najważniejsze jest jednak łączenie archiwaliów poprzez przestrzeń wystawy i ich wzajemną ekspozycję.

Przykładem takich praktyk jest przywołana wystawa „Connections / Mura gadi: archives, people, place” (Archiwa Narodowe Australii) zawierająca m.in. element cyfrowej ściany, pozwalającej odwiedzającym na tworzenie własnych porządków i połączeń między prezentowanymi materiałami. Drugim ciekawym przykładem jest natomiast wystawa „Velvet Iron Ashes” (Biblioteka Stanu Wiktorii w Melbourne). Jej elementem było urządzenie „Map-o-Matic Machine”, które umożliwiało zwiedzającym wybranie dwóch różnych eksponatów w galerii, a następnie generowało wycieczkę po wystawie łączącą te dwa przedmioty.

Rozdział piąty poświęcony został natomiast współczesnym praktykom wystawienniczym sytuującym wystawy archiwalne jako miejsca aktywizmu. Zaczynając od rozważań na temat archiwum w relacji do empatii, autor przechodzi do rozważań na temat tego, jak archiwa są uwikłane we władzę i politykę, a także sposobów, na jakie współczesna praktyka wystawiennicza „rozpakowuje” idee i znaczenia związane z tymi kwestiami. Problemy te autor analizuje z trzech perspektyw: po pierwsze, wystawy jako przestrzeni do refleksji nad naturą archiwum jako aktywnego gracza w kształtowaniu narracji i dyskursów na temat przeszłości; po drugie, wykorzystania przy tworzeniu wystaw praktyk partycypacyjnych w celu zakwestionowania tradycyjnych dyskursów i roli archiwum oraz wprowadzenia różnych perspektyw, punktów widzenia i sposobów myślenia o przeszłości; po trzecie, z perspektywy wystawy jako narzędzia mającego zastosowanie, poprzez wykorzystanie praktyk partycypacyjnych, przy zaspokajaniu potrzeb społecznych w teraźniejszości – wystawy jako miejsca o potencjale wyzwoleniczym.

Ostatnie dwa rozdziały poświęcone zostały natomiast dokładnemu przedstawieniu archiwów angielskiego Manchesteru zrzeszonych w Archives+ oraz Duńskiej Biblioteki Królewskiej w Kopenhadze – ich przestrzeni, filozofii i sposobowi myślenia o kwestiach wystawienniczych – a także wybranych wystaw.

Monografia w całości stanowi dzieło przemyślane i kompletne. Trzeba jednak podkreślić, że jest ono mocno nacechowane sposobem myślenia o archiwach jako nie tyle o miejscach przechowywania materiałów archiwalnych, co o archiwach jako obiektach mających pełnić funkcje społeczne. Ich rozumienie jest przy tym nieco zbliżone do galerii handlowej, gdzie lokalna społeczność może przyjść, posiedzieć, pogadać, czegoś się dowiedzieć, ale raczej przez rozrywkę niż aktywny

kontakt z materiałami archiwalnymi. Trzeba jednak podkreślić, że idee te możliwe do spełnienia są tam, gdzie archiwa dysponują zupełnie nowymi, zaprojektowanymi pod tym kątem budynkami, lub też takimi, które da się dla tych celów zaadaptować. Fakt ten podkreśla również to, że główną kategorią, do której odwołuje się autor, jest spotkanie, co wielokrotnie powtarza w tekście monografii. Można powiedzieć, że spotkanie urasta w niej do miana głównej kategorii i punktu odniesienia w całej książce.

Głębokie osadzenie monografii w nurcie myśli anglosaskiej oraz momentami wybitnie teoretyczne podejście autora do omawianego zagadnienia, nie oznacza oczywiście, że nie warto np. na gruncie polskim zapoznać się z omawianą książką. Zaprezentowane przez Lestera spojrzenie na rolę archiwum wydaje się iść w kierunku zupełnie innym do panującego w Polsce, gdzie archiwum jest w dalszym ciągu przede wszystkim miejscem badań i – w ostatnich dziesięcioleciach – urzędem. Zaprezentowana przez autora koncepcja przedstawia natomiast archiwum partycypacyjne, funkcjonujące z dużym udziałem społeczeństwa oraz zajmujące istotne miejsce w społeczności lokalnej. Może być to zatem niewątpliwie koncepcja stymulująca i mająca wpływ nie tylko na projektowanie i budowę nowych archiwów, ale także na przeformułowanie pozycji archiwów już istniejących.

Znaczną wartość monografii stanowią także opisy wystaw zachęcające do poszukiwania innowacyjnych dróg interakcji z odbiorcą, przekraczania dotychczasowych ram i adaptowania w praktyce wystawiennictwa archiwalnego także doświadczeń placówek muzealnych.

Mimo że opracowanie stanowi swego rodzaju powiew świeżości w zakresie myślenia o wystawach archiwalnych i samych archiwach, należy niestety zauważyć, że teoretyczne rozważania, choć ciekawe, są jednak wtórne. W dużej mierze koncentrują się na omówieniu dotychczasowych teorii lub koncepcji filozoficznych, które autor dopasował do własnej wizji miejsca wystawy w archiwum i archiwum jako organizatora wystaw, wykorzystując je jako podbudowę snutej przez siebie narracji. Mają one zresztą wybitnie teoretyczny charakter, przez co dla nieobeznanej lub niezainteresowanej publiczności mogą być trudne w odbiorze. Zdecydowanie lepiej sprawdziłyby się, gdyby zostały poparte większą liczbą praktycznych przykładów oraz skonfrontowane z postrzeganiem archiwum przez użytkowników. Niekoniecznie bowiem wizja archiwisty czy archiwistka, nawet najbardziej wzniosła, musi być zgodna z odczuciem społecznym.

Na odbiór monografii wpływać może także szeroko stosowana tzw. „nowomowa”, częste podkreślanie teoretycznych kategorii spotkania, doświadczenia,

przeformułowania, bazujące raczej na odczuciach niż konkretnych badaniach lub wskaźnikach, które potwierdzałyby realizację tych celów.

Podsumowując, chciałbym jednak zachęcić wszystkich archiwistów do zapoznania się z monografią, która stanowić może ciekawe źródło inspiracji oraz okno na świat ukazujące zachodnie doświadczenia wystawiennicze i szansę na wprowadzenie zmian w praktyce funkcjonowania archiwum i jego miejsca w przestrzeni społecznej.

Hadrian Ciechanowski

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu /Nicolaus Copernicus University in Toruń (Poland)
hc@umk.pl, ORCID 0000-0002-4913-3600

Fiona R. Cameron, *The Future of Digital Data, Heritage and Curation: in a More-than-Human World*, ISBN: 978-1-00314-960-6, Routledge, London 2021, pp. 308

In an era where digital transformation shapes every aspect of our lives, the field of cultural heritage and curation is undergoing a profound metamorphosis. Digital data, heritage and curation is not just a topic of academic inquiry but a pressing reality that we are rapidly evolving into. *The Future of Digital Data, Heritage and Curation: in a More-than-Human World* by Fiona R. Cameron is a thought-provoking and timely exploration of digital cultural heritage and its implications in the contemporary world. Cameron's work stands out for its critical examination of how digital cultural heritage is conceptualized and applied to data. The book is particularly insightful in its exploration of new theories, curatorial practices, and the development of a more-than-human museology, which feels especially relevant in an era increasingly dominated by digital interactions and transformations.

The book is divided into nine chapters. Each chapter builds upon the premise that digital data and heritage are evolving in a complex, interconnected world, necessitating a reevaluation of traditional heritage concepts and practices. The opening chapter establishes the foundations for the book. It begins with an illustrative anecdote of former President Donald Trump's morning routine of tweeting, using this to showcase how diverse data sources, from presidential tweets to outputs from automated systems, are becoming part of our digital heritage. The author sets out the book's main objectives: to critique the existing concepts of digital cultural heritage, develop new theories, and propose innovative curatorial practices. This chapter serves as a roadmap, previewing the rich concepts and international examples that will be explored in subsequent chapters.

Transitioning from the introductory concepts, Chapter 2 delves into the history of digital cultural heritage. The focus is on its official recognition, notably

through UNESCO's Charter on Digital Heritage in 2003. The chapter critically examines the human-centric nature of this heritage and challenges the idea of universal human cosmopolitanism in digital cultural heritage, using such examples as the digitization efforts of the Google Digital Cultural Institute. It concludes by advocating for a broader understanding of digital heritage as encompassing various digital realities, thereby disrupting traditional heritage frameworks.

Building on the previous chapter's historical context, Chapter 3 presents digital data as a product of modern heritage concepts. It discusses how heritage practices in the digital age are intertwined with global capitalism and data economies, exemplified by the urgent need to preserve digital data like Trump's tweets. This chapter expands the notion of heritage, suggesting it encompasses various sectors of society and personal digital memories, thereby proposing a broader definition of what constitutes heritage.

Chapter 4 critically examines the notion of digital cultural heritage as object forms. It challenges traditional views of objects in museum and heritage practices and argues for a more-than-human perspective. The chapter uses case studies, such as the Smithsonian's 9/11 collection, to demonstrate how digital cultural heritage transcends human-centered, technical, or bounded interpretations and embodies broader ecological and non-human processes.

In Chapter 5, the discussion shifts from objects to ecological formations. The author introduces new theoretical and curatorial frameworks that view digital cultural heritage as part of a more extensive ecosystem. This chapter uses examples like Trump's tweets and the digitization of the American Airlines Flight 11 jump seat belt to illustrate how digital heritage can be understood as dynamic ecological compositions.

Chapter 6 critiques how digital data is transformed into artefactual legacies. It examines current practices in digital collecting and preservation, using examples such as Trump's tweets and the Wikileaks 9/11 collection. The author proposes three approaches to archiving: preserving artefacts as moments in time, keeping digital heritage active within the realm of the original, and maintaining ecological compositions actively in the world.

Chapter 7 builds on the previous discussions by proposing new curatorial practices for digital cultural heritage. It introduces the concept of "ecological composition" and suggests modifications to curation that embrace post-object thinking and worldwide practices. Using diverse examples like Trump's tweets

and data from sex robots, the chapter redefines curatorial roles and practices in the digital age.

Chapter 8 explores the future of digital data and heritage in a more-than-human world. It considers the impact of AI, automation, and emerging technologies on heritage concepts. The chapter argues for inclusion of non-human entities in heritage and discusses the role of digital cultural heritage in environmental issues, such as climate change and environmental justice.

In the final chapter, the author synthesizes the ideas presented throughout the book into a new concept of more-than-human digital museology. This chapter differentiates between traditional human-centric heritage practices and more-than-human ecological formations. It suggests a reimagining of heritage that is inclusive of various digital realities and practices, emphasizing the dynamic and ecological nature of digital cultural heritage for future generations.

Throughout the book, the author seamlessly transitions between chapters, building a comprehensive and interconnected argument. Each chapter advances the discussion, from setting the theoretical groundwork to critiquing current practices, and ultimately proposing a radical rethinking of digital data, heritage, and curation in a more-than-human world.

The Future of Digital Data, Heritage and Curation is a seminal work that offers a comprehensive and interdisciplinary approach to the study of digital cultural heritage. Blending concepts from digital humanities, cultural heritage management, information management, and environmental studies, Cameron's book stands out for its depth and breadth. This interdisciplinary nature is one of its core strengths, enabling a nuanced understanding of how digital heritage intersects with various aspects of contemporary society.

At the heart of the book is its critical and philosophical depth. Cameron offers insightful critiques and reflections on how digital cultural heritage, both digitally born and digitized, is perceived and preserved. This critical approach challenges the predominantly Western-centric views of digital heritage and enriches the discussion with a global perspective. The diverse range of case studies from around the world adds to this strength, allowing Cameron to explore digital heritage in varied cultural contexts.

Another significant contribution of Cameron's work lies in its theoretical innovations. The book introduces groundbreaking concepts such as a more-than-human museology, expanding the scope of what is traditionally considered heritage. This includes the inclusion of non-human entities like AI, automated

systems, and biological entities, offering a visionary outlook on the future of heritage. These innovative theories are not only academically stimulating but also have practical implications. Cameron proposes new curatorial practices that are essential for professionals managing and curating digital data in our contemporary and future world.

Perhaps one of the most unique aspects of Cameron's book is its focus on the environmental implications of digital cultural heritage. In an era where the environmental impact of digital technologies is increasingly scrutinized, the book's examination of digital heritage's role in climate change and environmental injustice is both timely and crucial. This perspective not only adds to the book's interdisciplinary nature but also highlights the urgent need for sustainable practices in the management of digital cultural heritage.

Furthermore, the book is lauded for its engagement with contemporary issues, making it highly relevant to current societal and technological trends. The inclusion of contemporary phenomena, such as the analysis of former President Trump's tweets, underscores the importance of current events in understanding the dynamics of digital heritage.

The book, while a comprehensive and visionary work, encounters certain limitations. Its interdisciplinary approach, while a strength, also introduces a level of complexity and specialized language that may challenge accessibility for a broader audience, particularly those new to digital humanities or cultural heritage management. The book's heavy emphasis on theoretical perspectives, while insightful, could overshadow practical applications, potentially limiting its direct utility for practitioners in the field. The focus on theoretical discussions over methodological approaches might limit its usefulness for practical research applications, and the scope of its global case studies, although diverse, might not comprehensively represent the vast spectrum of digital cultural heritage worldwide. Additionally, its forward-looking nature leads to speculative predictions about the role of AI and non-human entities in heritage, predictions that may not fully account for unforeseeable technological and societal changes.

Taken together, *The Future of Digital Data, Heritage and Curation: in a More-than-Human World* is an invaluable resource for academics, students, and practitioners in the fields of museums, archives, libraries, and digital humanities. Its comprehensive analysis, innovative ideas, and forward-looking perspective make it an essential read for anyone interested in the evolving

landscape of digital heritage and curation. Cameron's work is a testament to the richness and complexity of digital cultural heritage in the modern world, offering both critical insights and practical solutions for its preservation and interpretation.

Zilong Zhong

Beijing Foreign Studies University (China)
zhongzilong1106@bfsu.edu.cn, ORCID 0000-0002-8512-4701

***The Nordic Model of Digital Archiving*, eds. Greg Bak
and Marianne Rostgaard, ISBN: 978-1-003-32540-6,
Routledge, London 2023, pp. 328**

Greg Bak and Marianne Rostgaard are the editors of *The Nordic Model of Digital Archiving* – an anthology to which project participants in the form of researchers and practitioners within the IRFD network *Digitization and the Future of Archives* have contributed texts to. It is not a practical handbook on how to archive digital material. Instead, the purpose of the book is to investigate the roots of Nordic archiving in order to inspire archivists in how they should handle new technologies and the datafication of records. Examples of challenges and opportunities with the Nordic archiving strategy are provided. The book is divided into four parts and ends with concluding remarks by Elizabeth Shepherd, Professor of Archives and Records Management at University College London. She compares the Nordic model against the situation in the United Kingdom to highlight its strengths and weaknesses and what the Nordic countries should consider in their future archiving and digitisation strategies.

The book is of great immediate interest in a society where authorities and private organisations are increasingly exposed to, for example, ransomware attacks and thus have to review their digital archive management for how our cultural heritage can be kept accessible for the future with as little risk as possible of personal data breaches.

The first part introduces the Nordic region and provides a historical background to the composition of the Nordic countries to illustrate how history has affected the countries' archival organisation. The authors consider that the Nordic region differs in several ways from the rest of Europe. The centralised state has had a strong impact on the countries and provided the foundations for the capacity to implement the welfare state, which the authors believe explains the population's strong trust in their government authorities and social institutions. It was something that was clearly expressed during the Coronavirus pandemic, where

Nordic authorities did not introduce curfews but instead encouraged residents to work from home and to avoid public environments, which the residents largely followed. The welfare state, in turn, has made it clear that cultural heritage institutions belong to the public; and therefore institutions such as libraries, museums and archives were funded. Another characteristic of the Nordic region is that the public has influence in political decision-making, which may explain why the Nordic countries are often ranked among the least corrupt countries in the world in the Corruption Perceptions Index.

Part one emphasizes that the Nordic countries have started the efforts to digitise their documents very early, and that there was an idea that the archives should function as society's collective memory where information should be available both for the present and the future. The book describes a "Nordic model", as it is considered that there are several similarities between the countries' archive management – which can be summarised as a belief in standards, solid legislation – and the guiding principles that have influenced how records are handled. The legislation puts pressure on transparency in public relations and a strong collaboration between archivists and government authorities, which in turn affects how municipalities and county councils handle their records. Furthermore, the Nordic model is characterised by a strong connection between records management and archiving. The book focuses on archiving in the public sector but at the same time underlines that the Nordic model has major shortcomings when it comes to preserving records created by the private sector. Nordic archiving is largely based on laws and regulations that focus on archiving in the public sector, which the authors claim is not suitable for collecting and preserving private archives. A comparison is made between Denmark and Canada; the latter has a more flexible collection method which facilitates the acquisition of private archives, while Denmark requires for the records to be delivered in predetermined formats, making submissions from the private sector more difficult. Furthermore, it is pointed out that there are no clear requirements, mandates and resources to preserve private records, which threatens the cultural heritage.

In chapter two, by Marianne Roostgaard, we see how the Danish preservation strategy originally involved migrating records and data into standardised formats. She also writes that the welfare state turned the public into "record subjects" but that the digitisation of the public sector, where digital tools for automated decision-making have been introduced, means that citizens are suddenly involved

in the creation of records (p. 33). In Denmark, organisations' data must be moved to the archives every five years; several projects have been carried out where data from public agencies is reused for research purposes. Analogue documents are digitised and then combined with other datasets to generate big data, which can lead to new areas of research.

In the next chapter, Samuel Edquist describes how Sweden's Freedom of the Press Act dating back to 1766 has strongly influenced Sweden's practices, to the extent that archiving is based more on legislation than international archival theory (p. 49). He offers a critical perspective, pointing out that, for example, Swedish archiving of digital records has long consisted of printing the digitally born records and archiving them on paper in physical archival premises. He also mentions that the strict principle of openness has resulted in government employees deliberately creating as few records as possible, relying on oral conversations in order to avoid archiving. He claims this means that we are in a digital dark age (p. 53). Furthermore, migration to new formats means discarding according to current legislation. Swedish authorities have also been bad at procuring electronic archives and preservation strategies have been postponed. Instead of securing the digitally born information, they have invested in scanning paper documents into PDF files. Thus, Sweden has not come to a mindset that digital records require a new form of appraisal, different from the one applied to paper documents.

Chapter four also provides a historical review of the handling of records and how the legislation affected Denmark and Sweden. Here it would have been interesting if the authors had focused more on what separates the countries, as on occasion there is some repetition between the chapters. On the other hand, perhaps repetition is inevitable when several different authors discuss the same theme; this also means that you do not have to read the book from cover to cover, but can select the chapters you are interested in. The last chapter of the first part of the book compares the Norwegian and Swedish government committees which developed proposals for new archive legislation. The archive investigations were undertaken, as the archival community believed that society had changed with digitisation while the legislation had not kept up. Herbjørn Andresen analyses the government committees based on five different themes. One interesting observation was that a report by a Norwegian government committee tried to abolish the registry principle, something that was obviously too daring for the Norwegian Ministry of Culture.

The second part of the book deals with the Nordic countries' strong belief in standards. In chapter six, Bak compares digital archiving practices of Denmark and Canada, both of which were early adopters of digital archiving. In Denmark, the strategy has been that data, not systems, should be preserved, so the data should be archived in system-independent formats together with metadata (p. 99). The opinion in Canada was that the quality of the digital records must be managed first, before long-term preservation is considered, as there is no point in archiving substandard records. Therefore, the Canadians started to preserve several versions of the same record – both the original format and a preservation format are kept (p. 109).

In chapter seven, Pekka Henttonen discusses how information in Finland is often handled by systems that are not designed for records and archive management. Because of this, the Finnish National Archives introduced a specification for records management systems. Yet, the information control systems have only had limited success, as Henttonen notes. One problem is that, despite legal requirements, record management is not prioritised; management prioritises spending money on other things and only implements changes when they absolutely have to.

Chapter eight illustrates how Norway, in the absence of international standards, developed its own standard – Noark – two decades before ISO 15489. Currently, since several international standards are available, Noark will no longer be updated, which has given greater freedom for the public sector. Nonetheless, Martin Ellingsrud believes that standards will remain important to facilitate exchange of data. International research has been increasingly interested in the concept of “Archives as data”. Archival collections are made available digitally, which facilitates sharing of the archival material and data analysis on several collections that can be turned into big data. For example, one can study how often certain words appear in the collections and see if there are particular themes in the archival material. Ellingsrud takes the idea of an archives-as-data paradigm and compares it to the Noark standard which is centred around documents. This means that the metadata stops at the document level which makes it difficult to use the Noark standard for implementing a data-centric approach.

In the next chapter, the Danish National Archives' project Link-Lives is introduced, where historical archival documents are digitised to create a database matching other digital registers, creating big data sets that can generate new research. The chapter explores datafication of historical records and what one

should take into account if one wants to merge different forms of historical data into a database, for example, information that is expressed differently in the historical sources must be standardised (p. 165).

The third part of the book describes the shortcomings of the Nordic model. Chapter ten describes problems that may arise when migrating original formats to preservation formats. For example, when converting Excel files into static images such as a PDF, where information loss occurs, one could ask what use is the “new” record? The PDF file is a static representation of a situation, but the ability to review content such as the formulas which generated what is written on the record is gone. The importance of parallel archiving is emphasised, just as in the Canadian example, where the record is archived in both the original file-format and a preservation format. In Denmark, formats such as XLSX and ODS must be migrated to TIFF or JPEG-2000. The chapter argues that Denmark’s archival strategy results in simplified representations of the records, which means that migration creates less authentic records. The chapter therefore discusses problems that can arise with migration. At the same time, parallel archiving leads to increased storage costs, where a political question arises as to who should pay for the archiving and long-term storage. Even so, Asbjørn Skødt argues for parallel archiving because we do not know what the future holds and it should be up to future users to decide what information they need, while the archives must ensure that such information is available.

In chapter eleven, the importance of archiving websites is discussed, as the information contained there quickly becomes unavailable while at the same time being a vital communication and information tool with historical interest. Caroline Nyvang and Eld Zierau claim that the Nordic countries were at the forefront when it comes to archiving websites and give five examples of how the National Libraries in Sweden, Denmark, Norway, Finland and Iceland have chosen to proceed. Here, I believe, it would have been interesting to analyse why the archiving was done by the libraries and not the National Archives. Maybe it has to do with legal deposit. The chapter does not give a technical description of how to preserve websites, but points to five national projects where the biggest difference lies in how accessible the countries have chosen to make the collected data. Here it would have been interesting to have an in-depth discussion about why such differences exist.

Chapter 12 summarises the results of the CoSoPho project, which investigated the future acquisition of photographs from the public for archive and museum

collections. According to Bente Jensen, photography in social media is used more as a form of communication than as a memory, which was previously its main purpose. This places new demands on archiving, as she believes the context around the social digital photography becomes more important. The photograph consists not only of an image, but also of algorithmic metadata, geodata, text, likes and shares on social media, making the image an entire ecosystem that should be kept together for as long as possible. The project combined different methods for collecting social media images, dividing them into three groups: user-generated collecting where the contributor participated in lending the photograph, curated collecting where professionals working at museums and archives chose which photographs to preserve and finally harvesting the social media images as big data. The third method was subsequently abandoned due to legal difficulties. Much of the acquisition was done through hash tagging, where the contributors could tag their pictures they wanted to “donate”, and existing hashtags were used to identify interesting images to preserve.

The next chapter provides a background to the colonisation of Greenland and how information was spread before print and broadcast media. The chapter discusses how the legislation provides strong protection for archiving government information, but not for private records. This has meant that many AV records from private actors of great historical interest are at risk of being destroyed. The chapter cites an example of the archives of the local TV association in Aasiaat which holds VHS tapes. Most of them were damaged after being stored in an unheated container for many years. The records have been transferred to a museum, but it was not possible to search for a particular footage in the record management system and some recordings could not be watched due to lack of cables for the recorder. According to the author, these materials must be digitised in order to be saved.

Part four of the book deals with those who work with records archiving. Chapter fourteen examines user participation in the Nordic countries; a comparison is made between participatory archive and participatory archival practices. The former includes civic and individual perspectives, while the latter option pushes participation into predetermined existing framework, where the archivist continues to have the deciding role.

The next chapter describes how archival interests' groups were formatted in Sweden and concludes that the associations, in combination with the fact that the archival profession is now a university major, have elevated the profession

and effected a harmonisation, where the archivists now have a common professional identity. Moreover, this has made it easier for archivists to move between different sectors, since digitisation requirements are similar, regardless of whether it is a central institution or a municipality.

Chapter sixteen examines how archival education has developed in the Nordic countries. The first courses at university level were offered in the 1970s. The standard professional path consisted of a long-time in-house training combined with practice-oriented courses, but from the 1990s onwards, full-training programs were developed. Anneli Sundqvist sees them as an example of increased professionalisation combined with international demand for standardisation. At the same time, the profession has changed with time and is more multifaceted today. The archivists' tasks can differ within the same country; duties of many archivists in the Nordic countries include both archival work and records management. In other words, the archivist's job has evolved from a custodian and administrator to an expert in information management. Moreover, the close connection to history has weakened. This has resulted in different types of archive education, which Sundqvist divides into autonomous-, integrated- and combined programmes. The first one is almost fully dedicated to archival studies and the last one combines archival studies with complementary disciplines. The programmes are framed depending on the labour market, target group of students and the discipline's teaching of students, and have been shaped by the political and financial situation prevailing at the time of their formative phases. The fact that Nordic universities are autonomous institutions resulted in great diversity of educational programs. At the same time, however, all the Nordic programs are characterised by their emphasis on the archive's role within democracy and the citizens' rights to information. The author argues that the breadth of archival training is a positive thing, because the professional role itself is so different within different workplaces. What is needed is a greater understanding of how the programs are defined and designed so that a dialogue can be created between the universities about what the programs should look like to meet future professional needs.

In the next chapter, Ragna Kemp Haraldsdóttir argues that records managers and archivists need to be involved in digitisation projects. She brings an example of how digitisation has taken place in Iceland and the challenges involved in preserving digital records. The digitisation process has several advantages, such as increased accessibility for the public and facilitated collaborations

within the public sector. Despite this, archiving of digital records has been slow in Iceland due to lack of skills, absence of funding and because authorities have not prepared their records for transfer to electronic archives. Furthermore, the archiving itself is too complex and time-consuming. Several of the authorities lack staff with suitable competences to work with these issues. The situation is not unique to Iceland, a comparison is made with Finnish municipalities where there was a lack of clarity about what e-Governance meant and people who work with records management were not included in digitisation projects. One reason why the records managers were perceived as invisible was because they had varying professional backgrounds and not necessarily a university education. It should be added that this is not unique to either Iceland or Finland – the same situation exists in Sweden, and I assume that the situation is similar also in other countries. The lack of archiving can affect citizens' rights, be devastating for the cultural heritage and make the work of government authorities more difficult. Haraldsdóttir writes that records are rarely registered in records management systems or archived, as staff struggles with understanding what a record is. The chapter also states that the archival educators can do a better job of preparing the students for what they can expect in their professional life with increased digitisation.

As mentioned, the book ends with a summary based on various themes such as ethical problems with big data and a conclusion that the Nordic countries tend to focus on the archive rather than the user; it also presents a comparison between the archival profession and education in Great Britain and issues discussed in the body of the book.

I would say that the book is interesting for those archivists outside the Nordic countries, who want to learn what the archiving situation looks like in the Nordics; I assume that the issues covered in the book are nothing new to Nordic practitioners who deal with them in their daily work. Of course, the book could also be addressed to Nordic archivists who wish for inspiration on how they could work, or want to know if they are on the right track. I would say that it would be positive if heads of public offices in Nordic countries, as well as private managers, read the book to see what measures are required in their workplaces to ensure that their organisational and collective memory is maintained both within the company and for the future.

My point is that some of the things presented in the book are not news to those working as archivists; there are examples of government authorities

already working in the way the book presents as beneficial. For example, the book's suggestion that records should be preserved in the original file format as well as in a preservation format. These authorities work based on information-centric preservation principles rather than system-centric ones. It goes in line with what the book's authors strive for, namely that the information should be understandable and readable over time, regardless of the system in which the information was originally created. I also believe that more archive organisations would like to work in that way, but that there is a lack of support from management and a lack of resources.

It is a well-written book with interesting and burning questions where many aspects are certainly current even outside the Nordic countries. It provides a critical view of the Nordic records management and is a good material for further discussions about how to approach an increasingly complex preservation situation in the wake of digitisation.

Charlotte Borgerud

Uppsala universitet / Uppsala University (Sweden)
charlotte.borgerud@abm.uu.se, ORCID 0000-0002-7510-2955

Jeannette A. Bastian, *Archiving Cultures: Heritage, Community, and the Making of Records and Memory*, ISBN: 978-0-367-54826-1, Routledge, New York 2023, pp. 118

Jomo Kenyatta, the great Kenyan nationalist and anti-colonial activist, proclaimed to the West: “The African is conditioned, by the cultural and social institutions of centuries, to a freedom of which Europe has little conception. He realizes that he must fight unceasingly for his own complete emancipation, for without this he is doomed to remain the prey of rival imperialisms”¹. In her introduction to *Archiving Cultures: Heritage, Community, and the Making of Records and Memory*, the trailblazing archival scholar Jeannette A. Bastian advocates for a similar liberation of the archive, recognizing that its structures and objectives no longer meet the needs of our global society (p. 6). Tacking a Kenyattaian course, her stated goal is to broaden and expand the concept of archives beyond the boundaries of currently accepted, primarily Western, archival tradition and to present a credible case for the equal inclusion of diverse record-making within the archives. Over the course of six skillfully written chapters, she develops a compelling theoretical framework that considers both traditional archival records and the numerous, non-traditional ways that communities all over the world document themselves and their cultural heritage (p. 8).

In chapter one, Bastian elaborates on the connections between cultural and archival heritage in the formation of a cultural archive. She explores these relationships by posing the following queries: In what ways is cultural heritage supported by archive theory? What role do cultural heritage values play in an archive model? In what ways have scholarly approaches to theorizing “the archive” impacted and expanded the prevailing comprehension of records while elevating the perspective of cultural heritage (p. 12)? Throughout her investigation, Bastian

---

¹ J. Kenyatta, *Facing Mount Kenya. The Tribal Life of the Gikuyu* with an Introduction by Bronisław Malinowski, New York 1965, p. 306.

redefines cultural heritage by removing it from its Western roots. To illustrate, she cites the culture scholar Beverley Butler, who traces the “privileging of the »written text«” from ancient Alexandria to Europe, where Western traditions were universalized and valued over oral ones (p. 13). Concurring, Bastian adamantly advocates for a broader definition of heritage that is community- and society-driven, relates to the past, present, and future, and does not prioritize the written word (p. 19). Although nations, communities, and individuals express and record themselves in many ways, she believes that the human values that are being expressed and recorded are essentially similar. The foundation for these universal human ideals is manifested in the concept of the “archival turn”.

According to Bastian, the first “archival turn” arose in the early 19th century, when historians such as Leopold von Ranke connected professional historical studies with scholarship grounded in archival research, emphasizing the importance of the archival record as crucial evidence for confirming historical truth (p. 26). She then advances to the second “archival turn”, which came to be associated with academia in the late 20th century as a reaction to postmodernism and the influence of the French philosopher Jacques Derrida’s writings. Over time, this movement developed to examine the concept of “the archive”. Bastian’s analysis of these “archival turns” provides a comprehensive view of the archive, constructing a theoretical and analytical space for discourse across the humanities and social sciences. Considered as archival heritage, she maintains that these different views of the archive have the potential to broaden our professional practice by envisioning a forward-looking tradition that acknowledges the potential existence of knowledge waiting to be discovered (p. 28). Bastian notes, however, that archivists have struggled to embrace this scholarly concept of “the archive”, preferring instead to concentrate on such core archival management concerns as preservation and accessibility (p. 28).

The fluidity of archives is examined in the second chapter, “The Anatomy of an Archival Record”, where Bastian makes the case that fundamental concepts and characteristics have endured despite adopting diverse shapes and taking distinct paths through various historical periods and cultural contexts. Drawing on the work of Geoffrey Yeo, she cautions against assuming similarities across time, stating that every society has its own way of keeping, safeguarding, preserving, and using records (p. 34)². Bastian discusses the challenges of recovering pre-

---

² See also G. Yeo, *Record-making and Record-keeping in Early Societies*, New York 2021, pp. 187–188.

colonial identities and record traditions in archival efforts in the 21st century. Echoing Kenyatta's assertion that an individual's human dignity is derived from their culture, moral and intellectual values, and a sense of worth gained in their fight for liberty, she argues that more revisions to "the record" are necessary in order to attain true social, cultural, and political justice (p. 48)³. These reforms must recognize the elasticity of the record and harmonize archival expressions within cultural archives (p. 48). In the last four chapters, Bastian presents these different cultural manifestations of the archive, including oral tradition, folktales, dance, and celebrations, to determine if they share the characteristics of records as defined in this chapter.

In the third chapter, "Oral Traditions and Memory Texts", Bastian explores how cultural expressions serve as historical records and verifiable evidence of real events. She employs folktales and memoryscapes (places that serve as sites of memory) as illustrations of the concept of "memory text". Bastian suggests that classifying a text as an "oral archive" simplifies evaluating oral and written cultures. She observes that oral communication and written records are present in all societies, with variations only in their usage. For example, the archivist and historian Edwina Ashie-Nikoi notes that even where written records exist, the oral record is still a central repository of history, tradition, and indigenous knowledge (p. 55).

However, oral communication and transmission are often underestimated in Western nations, particularly in governmental and legal matters. In this regard, the archivist Tonia Sutherland points out that the common African American practice in the southern United States of "heir property", where land is passed on orally to descendants without written wills, has had ruinous consequences for landowners in these communities (p. 56). Bastian suggests, in turn, that "text" is also being used as a metaphor in academic disciplines to explain the inscription of meaning onto non-textual phenomena. She claims that "a »text« is any human-involved formulation or phenomenon that can be read for its meaning" (p. 58). The historian Antoinette Burton, for example, points out that for centuries, scholars have been "reading" historical evidence of any number of different archival incarnations, such as the Rosetta stone, medieval tapestries, Victorian house museums, and African body tattoos (p. 58). Conversely, the characteristics of both oral heritage and memory texts indicate that these two intangible cultural

---

³ J. Kenyatta, *Facing Mount Kenya...*, p. 304.

representations have values and attributes that are conventionally recognized as fundamental to archival records and belong in the cultural archive (p. 67).

In the fourth chapter, "Carnival in the Archives: Performance as Record", Bastian centers her analysis of the cultural archives on the role of performative expressions and performances as archival records. She utilizes the work of the performance studies scholar Diana Taylor to assess cultural parity between the performative (records) and the scribal (archives) (p. 70). Taylor believes that performance is an authentic representation of non-Western cultural knowledge, offering alternative perspectives to written archives. Bastian emphasizes, however, how crucial it is to harmonize all forms of cultural expression. In response, Taylor argues that a true cultural archive requires a constant interaction between the performative and the archive (p. 71). Although Bastian states that the flexibility and energy of the cultural event itself constitute a fundamental component of a performance, no website, film, or sound recording can fully capture a cultural event (p. 82). Therefore, archivists must acknowledge the limitations of documenting the scribal and the performative (p. 81).

Bastian examines the role of memory and community in cultural archives in the fifth chapter, emphasizing the unity of tangible and intangible elements. She discusses memory theories, including the connections between communities, records, and memory, and how these factors influence cultural archives. Bastian cites Paul Connerton's memory duality, which suggests that transitioning from an oral to a literate culture involves inscribing practices (p. 87). Aleida Assmann, in turn, frames cultural memory as a binary, distinguishing between active circulating memory (canon) and passive historical memory (archives). Assmann sees archives as the reference memory of society and a counterbalance to everyday working memory (p. 87).

In the final chapter, Bastian investigates the potential application of digital technology to unite seemingly incompatible binaries – the tangible and intangible, fluid and static, oral and scribal, performative and textual. She underscores the archivist's role in marrying these binaries in order to foster archival equity (pp. 101–102). Bastian stresses that the critical challenge lies in an adjustment of the archival mindset. Archivists must be willing to reach beyond the silos of these dichotomies, tear them down, and create an archival equity that accepts all records (pp. 101–102). She asserts that the concept of the living archive will achieve this shift in perspective within the archival profession. A living archive is a dynamic, fluid presentation that connects institutional

memory with contemporary practices and environments, promoting creative, performative, and participatory processes (p. 104). Living archives also use digital technology to explore cultural heritage, document social justice issues, facilitate social change, promote cultural awareness, and foster collective collaboration (p. 105). In essence, living archives enable new archival material to be created through various continuous participatory activities and instantly add elements to historical records (p. 108).

In an address to the Kenyan people, Kenyatta delivered a daunting demand: “Our children may learn about the heroes of the past. Our task is to make ourselves architects of the future”⁴. Bastian has conveyed a comparable challenge to her fellow archivists to adopt an alternative approach to achieving archival equity: become builders of their own destiny. Through a clear and convincing analysis, she presents a method that takes into account the cultural manifestations of communities as their historical records. Kenyatta’s mentor, the Polish anthropologist Bronisław Malinowski, in turn, warned his peers that an ethnographer who chooses to focus solely on religion, technology, or social organization and ignores a legitimate field for intellectual inquiry will be seriously handicapped in their work⁵. Similarly, Bastian forewarns her colleagues that this new course will necessitate a broadening of their archival mindset beyond the textual and static to include the oral, the fluid, and the dynamic. She asserts that archives that adhere to traditional principles and acknowledge diverse formats and styles of expression, such as records of legacy, history, and identity, would serve as a mirror for all humankind (p. 110).

On its face, Bastian’s case for change seems simple and straightforward. Her ultimatum for a transformation in our archival attitude, however, goes much deeper. In my estimation, she is requiring much more of us—a genuine recognition of our common humanity. In fact, Bastian is declaring that this conversion must come from our hearts. She is asking archivists to not only modify their practices but to heal themselves, learn from their historical sages, and become the masters of their own fate by moving their profession from a rigid Western approach to

---

⁴ T. Mvulane Moloi, *Afrikan Contribution to International Relations Theory: An Afrocentric Philosophical Enquiry*, “Africology: The Journal of Pan African Studies” 2016, vol. 9, no. 1, p. 445.

⁵ B. Malinowski, *Argonauts of the Western Pacific: An Account of Native Enterprise and Adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea* with a Preface by Sir James George Frazer, New York 1922, p. 11.

a more empathetic, inclusive, and multidisciplinary global paradigm. The time is indeed now for archivists to answer Bastian's clarion call and liberate the archive.

Christopher M. Laico

Rare Book and Manuscript Library, Columbia University (United States)
c880@columbia.edu

Problemy sieci archiwalnych w wybranych krajach Europy,
red. A. Danilczyk, J. Kordel, A. Kulecka,
ISBN: 978-83-235-5951-1, Wydawnictwa Uniwersytetu
Warszawskiego, Warszawa 2023, ss. 240

W 2023 r. na archiwalnym rynku wydawniczym ukazała się publikacja pt. *Problemy sieci archiwalnych w wybranych krajach Europy*. Celem powstania opracowania było „wzbogacenie refleksji o omówienie czynników kształtujących sieci archiwalne, szczególnie w XX w., oraz ich relacji z potrzebami społecznymi, które generalnie wymagałyby lepszego poznania i wskazania na ich ewolucję stymulowaną czynnikami kulturowymi i ustrojowymi, a także z ich szczególną odmianą – badaniami naukowymi o przeszłości służącymi rozwojowi refleksji nad uwarunkowaniami zjawisk współczesności” (s. 12).

We wstępie Alicja Kulecka wprowadza czytelnika w podstawowe założenia działalności sieci archiwalnych, wymieniając czynniki wpływające na ich kształtowanie. Redaktorka zwraca także uwagę na zainteresowanie tą tematyką teoretyków oraz podkreśla szczególne znaczenie sieci archiwalnych dla rozwoju dyscypliny w wielowątkowym wymiarze. Odnosząc swoje rozważania do uwarunkowań polskich, zadaje pytanie, jakie elementy powinny charakteryzować sieci archiwalne, by zapewnić im stabilność, a dzięki niej efektywną informację o zasadach gromadzenia, przechowywania i udostępniania akt (s. 10). Szukanie odpowiedzi na zadane przez Kulecką pytanie jest dla czytelnika motywacją do dalszej lektury. Wzrasta ona, gdy uświadomimy sobie pobudki, dla których podejmujemy dyskusję nad siecią archiwalną, jej kształtem, zmiennymi w czasie i przestrzeni czynnikami wpływającymi na jej działalność oraz dostrzeżemy silną potrzebę szukania i wdrożenia w życie stabilnego rozwiązania organizacyjnego, które zapewniłoby efektywne zachowanie i ochronę archiwaliów. Szukając optimum, często sięgamy do rozwiązań przyjętych w innych państwach. Nie są to jednak jedyne powody zajmowania się przez badaczy tą tematyką. Kulecka za równie ważny cel analizy zagranicznych sieci archiwalnych przez archiwistów polskich uznaje zainteresowanie materiałami dotyczącymi historii Polski wytworzonymi

przez instytucje obce oraz skupiające polskie środowiska emigracyjne. Pozwala to na szerszy sposób patrzenia na problem sieci archiwalnej oraz czynniki wpływające na jej kształt.

Mając na względzie cel publikacji, jej redaktorzy zaoferowali czytelnikowi 10 rozdziałów odnoszących się do problematyki polskiej oraz zagranicznych sieci archiwalnych. Taki jest również układ książki. Zarówno pierwsza część, zatytułowana *Sieć archiwów Polski*, jak i druga pt. *Sieci archiwalne w krajach Europy* składają się z pięciu rozdziałów. Wszystkie zostały napisane przez wybitnych teoretyków, uznane w środowisku autorytety, co sprawia, że lektura rozwija poznawczo, inspiruje, a – co najważniejsze – stanowi cenne źródło wiedzy i jest ważnym głosem w naukowej dyskusji nad tym wciąż aktualnym tematem.

Książkę otwiera rozdział autorstwa Władysława Stępniaaka pt. *Ustrojowe uwarunkowania działalności archiwalnej w Polsce w wieku XX*. Jest to wielowątkowa refleksja, która prezentuje normy konstytucyjne i rolę archiwów w procesie regulacji podstawowych zasad funkcjonowania państwa. Podkreślić trzeba, że archiwa jako instytucje stojące na straży praworządności, transparentności i ochrony praw obywatelskich mają ważną misję. Wypełniają one swoją funkcję poprzez gromadzenie, zabezpieczanie i udostępnianie dokumentacji, która stanowi świadectwo działania państwa i jego instytucji. W kontekście tym autor zwraca uwagę na znaczenie regulacji prawnych dotyczących dziedzictwa narodowego z jednej strony, a standardów archiwalnych z drugiej. Choć w artykule nie dokonano ostatecznych ocen w tym zakresie, to wskazano ważne wątki badawcze. Stępniaak, opisując uwarunkowania ustrojowe XX w., twierdzi, że źródła odnoszące się do działalności archiwalnej w Polsce nie przywiązują należytej wagi do okoliczności systemowych regulujących funkcjonowanie archiwów. Są one, obok zasad historycznie ukształtowanego zasobu archiwalnego oraz proveniencji, kluczowe dla szerszego zrozumienia kontekstu, a nawet treści zachowanych źródeł. Założeniem autora było wskazanie na występujące w prawie i praktyce archiwów rozstrzygnięcia organizacyjne i merytoryczne odpowiadające wymogom ustroju państwa demokratycznego (s. 16). W tekście odwołuje się do dwóch konstytucji (z 1921 r. i 1997 r.). Jak zauważa, rola archiwów w realizacji podstawowych zasad konstytucyjnych jest doniosła. Co godne podkreślenia, jest ona również istotna dla organizacji sieci archiwalnej. Wśród licznych zasad wymienionych w tekście moje zainteresowanie skupiła zasada ciągłości państwowości polskiej, której realizacja wymaga zabezpieczenia całego dziedzictwa kulturowego państwa i narodu. Stępniaak, opisując jej wdrożenie w zmiennych warunkach ustrojowych,

zwraca uwagę na podstawy prawne ochrony archiwaliów, dóbr kultury i zabytków. Prezentuje również programy międzynarodowe. W kontekście tym więcej uwagi należy poświęcić chociażby ustawie archiwalnej z 1983 r. Jak słusznie uważa autor, opracowano ją odwołując się do przeszłości i posiłkując zaleceniami UNESCO oraz wzorami aktów prawnych stosowanych w innych państwach. Tym samym można uznać, że wprowadzała ograniczenie wszechmocy państwa w dziedzinie archiwalnej (s. 23).

Jak już zostało zasygnalizowane, autor w wielu miejscach odwołuje się do norm konstytucyjnych. Pokazuje „analogię w sytuacji prawnej działalności archiwalnej w Polsce po odzyskaniu niepodległości, kiedy to przyjęcie konstytucji państwa poprzedziło wprowadzenie w życie dekretu z 1919 r., a stanem obecnym, w którym ustawa z 1983 r. poprzedziła o lat kilkanaście przyjęcie nowej konstytucji w 1997 r.” (s. 25). Nie pozostaje to bez znaczenia, a za Stępnikiem powtórzyć należy, że „archiwa państwowe w swej działalności winny kierować się zasadami konstytucyjnymi, podejmując aktywność niewyrażoną *explicite* w przepisach prawa” (s. 26). Aby mogło do tego dojść, musimy je znać i rozumieć, bowiem są to – jak pisze autor – ogólne warunki ustrojowe, których zmienność w różnych sytuacjach prawnych ujawnia wiele istotnych dla archiwistów kwestii.

Irena Mamczak-Gadkowska, autorka drugiego rozdziału książki pt. *Rozmieszczenie i struktura zasobu archiwalnego w archiwach państwowych okresu międzywojennego*, swoje rozważania rozpoczyna od dekretu z 1919 r. Szczególną uwagę zwraca na scentralizowany model sieci archiwalnej, który – wdrożony w innych państwach Europy i nowoczesny w swej formie – sprzyjał ujednoczeniu działalności, integracji i powstaniu środowiska archiwalnego, co *de facto* przyczyniło się do znaczących osiągnięć polskich archiwów (s. 29). Mając na uwadze również rozważania Stępnika, należy zaakcentować i powtórzyć, że demokratyczny i nowoczesny dekret z 1919 r. nie tylko wprowadzał scentralizowany model sieci archiwalnej w Polsce, ale dawał solidne podstawy do demokratycznego rozwoju archiwów. W rozdziale przedstawiono także czynniki mające wpływ na rozwój sieci archiwalnej, jej kształt oraz strukturę zasobu archiwalnego w okresie międzywojnia, prezentując jego zmiany zarówno w ujęciu całego zasobu, jak i poszczególnych archiwów. Wśród tych, które były decydujące dla ostatecznego kształtu sieci archiwalnej, autorka wymienia także problemy lokalowe, kadrowe czy finansowe. Zwraca również uwagę na te okoliczności, które siłą rzeczy wpływały na strukturę zasobu – takie jak chociażby narastający zasób czy sukcesy w rewindykacji archiwaliów. Jak podkreśla Mamczak-Gadkowska, trzeba pamiętać, że zaprojek-

towana według kryteriów historycznych sieć archiwalna II Rzeczypospolitej nie była równomiernie rozlokowana i nie odpowiadała podziałowi administracyjnemu kraju.

Temat sieci archiwalnej w okresie III Rzeczypospolitej (dalej: III RP) jest przedmiotem rozdziału autorstwa Huberta Mazura pt. *Sieć archiwów państwowych w Polsce po 1989 roku*. W ramach wstępu odwołuje się on do pierwszych koncepcji jej budowy, poczynając od czasów Księstwa Warszawskiego. Więcej uwagi poświęca latom międzywojennym oraz Polskiej Republice Ludowej. Przechodząc do przeobrażeń sieci dokonujących się w okresie III RP, sygnalizuje, że na przełomie lat 60. i 70. sieć archiwów państwowych obejmowała największą liczbę jednostek w historii, a po 1989 r. nie uległa już większym przekształceniom. Historyczny wstęp kończy się na 1989 r. Moment ten jest jednocześnie datą początkową szczegółowej analizy, której celem było „przedstawienie organizacji archiwów państwowych po 1989 r., czyli w okresie licznych i wielorakich przemian i przewartościowań w dziedzinie archiwalnej, w funkcjach i działalności archiwów” (s. 52). Realizując powyższe, Mazur przedstawił liczne zmiany, które dotknęły placówki archiwalne, w tym m.in. utratę autonomii przez część z nich, likwidację oddziałów zamiejscowych, zmiany nazw niektórych instytucji archiwalnych czy ich lokalizacji. Przekształcenia te dotyczyły głównie działalności archiwów, dlatego wypada zgodzić się z autorem, że w mniejszym zakresie dotknęły sieć. W mojej ocenie największą wartością tego rozdziału jest analiza przyczyn i skutków ww. działań. I choć decydowały o tym różnorodne warunki, takie jak chociażby problemy lokalowe, finansowe czy kadrowe, następstwa dotyczyły w głównej mierze lokalną społeczność, wpływając negatywnie na dostęp do informacji oraz osłabienie tożsamości lokalnej. Autor pokazał to na licznych przykładach interpelacji poselskich oraz działaniach medialnych. Podsumowując, stwierdzić należy, że lektura rozdziału skłania do szerszej refleksji, bowiem konfrontując zestawione przez Mazura poglądy na temat sieci archiwalnej kolejnych Naczelników Dyrektorów Archiwów Państwowych z wynikami badań, dochodzimy do przykrej konstatacji. Za autorem powtórzyć trzeba, że „sieć archiwów państwowych w III Rzeczypospolitej niestety nie była wynikiem pogłębionej refleksji archiwalnej czy świadomej, planowej i konsekwentnej strategii Naczelników Dyrektorów Archiwów Państwowych (s. 67), [...] jej postać to raczej dzieło przypadku i prób reagowania na bieżące trudności, a także smutne odzwierciedlenie kondycji polskich archiwów na przełomie XX i XXI w.” (s. 68).

Rafał Galuba w rozdziale zatytułowanym *Archiwa wyodrębnione centralnej administracji rządowej. Zarządzanie dokumentacją i informacją* przedstawił zagadnienia prawne związane ze statusem, organizacją i działalnością archiwów wyodrębnionych funkcjonujących w podmiotach centralnej administracji rządowej. Choć zostały one powołane w czasach Polski Ludowej, dopiero z początkiem III RP, wraz z reformą administracji publicznej, zaczęto w Polsce poświęcać większą uwagę zarządzaniu dokumentacją i informacją. Autor podkreśla ten fakt, bowiem nowe zadania i rola centralnej administracji rządowej uwypukliły potrzebę efektywnego zarządzania dokumentacją i materiałami archiwalnymi – również w odniesieniu do informacji niejawnych – przez archiwa wyodrębnione. Galuba zwraca uwagę, że właściwi ministrowie w sprawach archiwów wyodrębnionych odpowiedzialni są za szereg zadań związanych z szeroko rozumianym zarządzaniem dokumentacją i informacjami, których pełną listę prezentuje w tekście (s. 80–81). Odnosząc swoje rozważania do zarządzania informacją niejawną, autor przypomniał, że kluczowe regulacje na ten temat zostały zawarte w ustawie o ochronie informacji niejawnych. Trzeba przy tym zaakcentować, że podmioty administracji centralnej pionu rządowego, o których mowa w ustawie archiwalnej, realizują szereg zadań – nie tylko tych związanych z przetwarzaniem informacji niejawnych – co siłą rzeczy wpływa na strukturę zasobu w archiwum wyodrębnionym. Podmioty te stosują m.in. system elektronicznego zarządzania dokumentacją, wytwarzają większą ilość dokumentacji w postaci elektronicznej, co determinuje dalsze postępowanie chociażby pod kątem prowadzonej działalności archiwalnej. Mając to na uwadze, autor zadał pytanie o celowość wdrażania systemu teleinformatycznego do przetwarzania informacji niejawnych. Stanowi to cenny głos w dyskusji. Galuba słusznie przy tym wskazuje, że zarządzanie dokumentacją i informacją wymaga dużych nakładów finansowych.

Dość wymowny jest wniosek końcowy autora, że „centralna administracja rządowa w obecnej sytuacji polityczno-militarnej w Europie będzie odgrywała coraz większą rolę. Konieczność zapewnienia bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego państwa polskiego wymaga efektywnego systemu zarządzania informacją niejawną, dokumentacją i materiałami archiwalnymi w postaci tradycyjnej i w postaci elektronicznej” (s. 91). Zaprezentowany rozdział, niczym drogowskaz, wyznacza kurs ku tej efektywności.

Ostatnim rozdziałem pierwszej części książki jest tekst pt. *Archiwum Chmarów – jego historia, rozproszenie i potencjalne znaczenie dla badań nad dziejami państwa polsko-litewskiego w XVIII wieku i ziem polskich zaboru rosyjskiego* autorstwa

Dariusza Rolnika. O samym archiwum nie ma zbyt wielu opracowań. Autor odwołuje się do swoich wcześniejszych badań¹ oraz informuje czytelnika, że składają się na nie materiały z XVIII i początków XIX w. Zasób to przede wszystkim spuścizna Adama Chmary, który był ostatnim wojewodą mińskim, oraz „papiery” rodzinne jego ojca Antoniego, brata Joachima i późniejszych sukcesorów, przechowywane w Narodowym Archiwum Historycznym Białorusi w Mińsku (s. 95–96). Choć rozdział ten nie jest spójny tematycznie z myślą przewodnią książki, problemy rozproszenia archiwum Chmarów pośrednio odnoszą się do problemu sieci archiwalnej oraz rozmieszczenia zasobu. Główną osią tekstu jest prezentacja walorów poznawczych oraz znaczenia Archiwum Chmarów w badaniach naukowych. Wśród tematów badawczych wskazanych przez autora są powiązania polityczne na przełomie XVIII i XIX w. oraz poznanie mentalności i tożsamości elit prowincjonalnych w okresie dawnej Polski i pierwszej poł. XIX w. Nie są to jedyne nurty badań, bowiem, jak pisze Rolnik, „jednostki z mińskiego archiwum Chmarów są bardzo niejednorodne – listy wymieszane są z wypisami z akt, rachunkami, kwitami i różnymi rejestrami lub inwentarzami czy papierami o charakterze publicznym” (s. 98). Badacz zwraca uwagę na zachowaną korespondencję, nie tylko tę osobistą. Trzeba odnotować, że grono odbiorców listów było szerokie. Autor wskazuje na zidentyfikowaną liczbę 980 osób (s. 102). Rolnik podkreśla ogromne znaczenie zachowanych źródeł dla badań nad kwestiami ekonomicznymi. Wśród dokumentów odnaleźć można te, odnoszące się do zarządzania majątkiem i licznych spraw procesowych: „Wiele relacji dotyczy ucieczek chłopów i ich zachowań, niekiedy niecnych, i problemów z Rosjanami, cały czas w okresie staniśławowskim przebywającymi w województwie mińskim, ale też i ekonomicznych powiązań z nimi” (s. 104). Ponadto źródła dotyczą kultury, obyczajów, tradycji, chociażby funeralnych, czy też tematów związanych z prozaicznymi kwestiami utrzymania domu czy rozwoju kościoła. Za autorem podkreślić trzeba, że wśród 980 osób piszących do Adama Chmary było aż 80 księży (s. 106). Podsumowując, rozdział prezentuje szerokie spojrzenie badawcze na zachowaną spuściznę, co daje badaczom możliwość eksploracji tych materiałów.

Druga połowa książki odnosi się do sieci archiwalnych w wybranych krajach Europy i przenosi czytelnika do Hiszpanii, Liechtensteinu i Rosji.

---

¹ D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805) – ostatni wojewoda miński w świecie polityki czasów staniśławowskich i jego archiwum*, Katowice 2022.

Tę część otwiera rozdział pt. *Proces kształtowania się sieci archiwalnych w regionach autonomicznych Hiszpanii*. Jego autorka, Zuzanna Jaśkowska-Józefiak, związana z ośrodkiem poznańskiej archiwistyki, analizuje czynniki mające wpływ na rozwój zdecentralizowanej sieci archiwalnej. Hiszpania jest przykładem państwa, które od centralizacji przeszło na pełną decentralizację, tworząc 17 niezależnych sieci autonomicznych. Proces ten, choć formalnie rozpoczęty w 1978 r., dopiero w latach 80. zaowocował powołaniem autonomicznych sieci archiwalnych. Było to oczywiście zadanie trudne, czasochłonne oraz zależne od licznych czynników prawnych i kulturowych. Autorka odwołuje się do rozwiązań andaluzyjskich, które zapoczątkowały spór kompetencyjny między władzami regionalnymi i centralnymi oraz okazały się przełomowe w skali całego kraju. Kwestią sporną było zadeklarowanie przez region władzy wykonawczej nad archiwami o charakterze państwowym. Możliwość ta została zagwarantowana Andaluzji na mocy wyroku Trybunału Konstytucyjnego, jednak z zastrzeżeniem, że chodzi wyłącznie o zarząd wykonawczy, a władzę ustawodawczą w tym zakresie piastuje władza centralna. Choć Andaluzyja była drogowskazem dla innych, proces kształtowania sieci archiwalnych w regionach cechował się dużą różnorodnością. Nie był on jednolity pod względem formy, czasu i przyjętych rozwiązań. Skutkuje to tym, że w Hiszpanii nie znajdziemy dwóch identycznych sieci archiwalnych. Jaśkowska-Józefiak w swoim tekście wskazuje jednak na pewne podobieństwa, a jednym z nich jest rodzaj działających w ramach sieci archiwów. W większości regionów funkcjonują archiwa historyczne oraz administracyjne – centralne i przejściowe. Zdarza się również tak, że w jej ramach mieszczą się archiwa uniwersyteckie, instytucji kultury, prywatne czy kościelne. Pomimo istniejących różnic, autorka przytacza trzy modele zarządzania siecią: kulturowy (traktujący archiwa jako placówki historyczne, z marginalizacją ich roli w procesie kształtowania zasobu), administracyjny (koncentrujący się na zarządzaniu dokumentacją w archiwach bieżących i potrzebach użytkowników) oraz narodowy (traktujący archiwa jako element kształtowania pamięci historycznej, z założeniem, że pamięć ta ma nie tylko budować świadomość narodową, ale także wpływać na decyzje polityczne, co zostało szerzej omówione na przykładzie Katalonii). Podsumowując swoje rozważania, wśród czynników mających wpływ na kształtowanie się sieci archiwalnych w autonomicznych regionach Hiszpanii wymienia czynniki prawne, polityczno-historyczne oraz kulturowe. Najważniejszym z nich jest konstytucyjna decentralizacja państwa oraz rozdzielenie kompetencji związanych z archiwami między władze centralne i autonomiczne. Są to zatem czynniki ustrojowe, które – jak widać na

przykładzie wcześniejszych rozdziałów – odgrywają kluczowe znaczenie podczas tworzenia sieci placówek archiwalnych.

Kolejny rozdział został poświęcony sieci archiwalnej w Liechtensteinie. Jego autor, Jacek Kordel, w tekście pt. *Sieć archiwalna w Księstwie Liechtensteinu* przedstawia unikalną i szczegółową analizę funkcjonowania małego, ale dobrze zorganizowanego systemu archiwalnego tego europejskiego mikropaństwa. Autor starannie bada strukturę oraz rolę archiwów w Liechtensteinie, skupiając się na ich specyfice wynikającej z małych rozmiarów państwa oraz historii kraju. Do archiwów wchodzących w skład sieci zaliczamy Archiwum Krajowe (Liechtensteinisches Landesarchiv), archiwa gminne oraz archiwa podmiotów prawa publicznego (zorganizowane zgodnie z regulacjami ustawy z 1997 r., s. 136). Ciekawym omówionym przez autora wątkiem są archiwa gminne. Zgodnie z uchwaloną w 1864 r. ustawą o gminach zobowiązywano lokalne władze do starannego przechowywania w swoich prywatnych domach dokumentów gminnych i ksiąg rachunkowych (s. 139). Dopiero od poł. XX w. tworzono kancelarie gminne, co zapoczątkowało zarządzanie archiwaliami w siedzibach władz.

Poza ww. archiwami autor sporo miejsca poświęcił znajdującemu się w Wiedniu Archiwum Domowemu Panujących Książąt von und zu Liechtenstein (Hausarchiv der Regierenden Fürsten von und zu Liechtenstein). Przedstawił ponadto ciekawy wątek, bowiem przyglądając się losom archiwaliów rodzinnych, można trafić tam na ślad zaginionego archiwum ostatniego króla Polski Stanisława Augusta (s. 131, 135).

Mając na uwadze regularnie powracającą w środowisku naukowym dyskusję na temat oddzielenia kompetencji placówek archiwalnych i bibliotecznych, warto podkreślić, że w Księstwie Liechtensteinu dopiero w 2001 r. podjęto decyzję o rozdzieleniu archiwum i biblioteki oraz stworzeniu dwóch w pełni niezależnych instytucji. Zarówno Archiwum Krajowe, jak i Biblioteka Krajowa zostały powołane do życia w 1961 r. i działały pod auspicjami jednego zarządu. Kolejnym, ciekawym wątkiem badawczym zaprezentowanym w tekście jest współpraca Liechtensteinu z większymi państwami sąsiednimi, zwłaszcza z Austrią. Autor podkreśla znaczenie międzynarodowej wymiany informacji oraz wzajemnego wsparcia w zakresie przechowywania i zarządzania dokumentami, co jest szczególnie istotne w kontekście ograniczonych zasobów ludzkich i technologicznych Liechtensteinu. Na zakończenie warto wspomnieć, co również zaznacza autor, że sieć archiwalna Liechtensteinu została ukształtowana na podstawie doświadczeń Austrii i innych krajów niemieckich.

Kolejny rozdział zatytułowano *W okowach ograniczeń: historycy Litwy a specjalne zespoły archiwalne w latach 70.–80. XX wieku. Przykład Wilna*. Jej autorką jest Vitalija Stravinskienė. To interesująca analiza złożonego i często kontrowersyjnego tematu związanego z przeszłością kraju i zarządzaniem dokumentami o dużej wartości historycznej i politycznej. Autorka przybliży czytelnikowi specyfikę dostępu do Tajnych Zbiorów z okresu radzieckiego, a także rolę, jaką odgrywają one we współczesnej Litwie. Publikacja ta jest szczególnie istotna w kontekście badań nad dekomunizacją i transformacją państw postkomunistycznych do ustroju demokratycznego. Tekst został podzielony na kilka części. Na początku Stravinskienė przedstawia szerszy kontekst historyczny, w jakim powstały Tajne Zbiory. Skupia się na okresie radzieckiej okupacji Litwy, omawia również proces odbudowy sieci archiwalnej w latach 40. XX w. Następnie szczegółowo analizuje same Tajne Zbiory. Opisuje ich powstanie, zawartość oraz szacunkowy rozmiar zasobu. Autorka słusznie wnioskuje, że określenie dokładnej liczby zespołów, jednostek archiwalnych i dokumentów będących w dyspozycji Działu Zbiorów Tajnych utrudnia ciągły proces utajniania i odtajniania poszczególnych materiałów oraz brak jasnych kryteriów dotyczących przekazywania do niego dokumentów. Ciekawym wątkiem prowadzonych badań jest procedura korzystania z Tajnych Zbiorów. Chcąc zapoznać się z tymi dokumentami, trzeba było przejść długą drogę. Problemy oraz ograniczenia, które temu towarzyszyły, były przeszkodą w uprawianiu nauki.

Jako że tekst jest oparty na materiałach archiwalnych i historiograficznych odnoszących się do transformacji litewskiego systemu archiwalnego wdrożonego przez rząd radziecki, stanowi interesującą analizę problemu. Choć rozdział dostarcza cennych informacji, w niektórych miejscach brakuje bardziej szczegółowej analizy porównawczej z innymi krajami postkomunistycznymi. Wydaje się, że mogłoby to wzbogacić tekst i pokazać Litwę w szerszym kontekście europejskim.

Kolejny rozdział autorstwa Janusza Łosowskiego porusza problem kopiowania polskich akt z okresu nowożytnego przechowywanych w archiwach Rosji, Ukrainy i Białorusi oraz dotyka niezwykle ważnego zagadnienia związanego z dostępem do dokumentów historycznych, które mają kluczowe znaczenie dla polskiej historiografii (*Problem kopiowania polskich akt z okresu nowożytnego przechowywanych w archiwach rosyjskich, ukraińskich i białoruskich oraz udostępniania pozyskanych skanów i mikrofilmów*). Na wstępie autor sygnalizuje, że materiały te, będące częścią dziedzictwa narodowego, często są niedostępne dla badaczy z Polski, a ich pozyskanie napotyka na wiele trudności natury prawnej, politycznej

i technicznej. Rozdział podejmuje te kwestie, analizując zarówno historyczne, jak i współczesne przeszkody.

Łosowski informuje czytelnika, że jego rozważania mają charakter wstępny. Nie obejmują one szczegółowej charakterystyki zrealizowanych prac reprograficznych w odniesieniu do polskich materiałów archiwalnych przechowywanych w archiwach wybranych państw powstałych po rozpadzie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Wynika to z fragmentaryczności informacji, którymi dysponował autor. W tekście nie zabrakło przedstawienia tła historycznego, które jest niezwykle istotne. Łosowski wyjaśnia, w jaki sposób Polska utraciła tak wiele cennych materiałów oraz dlaczego dostęp do tych akt jest utrudniony. Badacz wymienia rodzaje materiałów archiwalnych przechowywanych w archiwach zagranicznych, w tym akta ziemskie, grodzkie i podkomorskie, miejskie, wiejskie i parafialne z terenu ziem ruskich dawnej Rzeczypospolitej i okresu zaborczego. Są wśród nich również źródła metryki józefińskiej i franciszkańskiej, dokumentacja władz Galicji, a także akta szkół wyższych i średnich, przedsiębiorstw, towarzystw ubezpieczeniowych oraz organizacji społecznych i parafialne (s. 165). Ograniczenie do akt nowożytnych było podyktowane zainteresowaniami naukowymi badacza (s. 164–167).

Na uwagę zasługuje ta część rozdziału, która odnosi się do metod kopiowania dokumentów oraz jego przyczyn. Rozpoczęte z końcem lat 50. XX w. polskie działania mające na celu wzbogacenie państwowego zasobu archiwalnego podejmowano z dużym zaangażowaniem. Badaczom udostępniano pozyskane mikrofilmy, kserokopie czy też współcześnie – skany cyfrowe. Autor, zwracając uwagę na każdą z metod kopiowania, opisuje jej zalety, wady, podejmowane przez stronę polską działania oraz sukcesy. Jako najważniejsze powody prowadzonych od dziesiątków lat starań autor wskazuje względy historyczne i badawcze, potrzebę wzbogacenia zasobu dóbr naszej kultury, uwarunkowania polityczne oraz prawne. Zakładając, że kopiowanie akt polskiej proweniencji znajdujących się w archiwach naszych wschodnich sąsiadów w niczym nie narusza ich interesów archiwalnych i politycznych, Łosowski uczula, że niczym nieograniczony dostęp do kopii nie wyeliminuje konieczności sięgania do oryginałów. Opisując efekty prac reprograficznych podjętych w ostatnich latach, odnosi się w głównej mierze do doświadczeń Archiwum Głównego Akt Dawnych oraz lubelskiego archiwum państwowego. Działania te można potraktować jako wzór dla przyszłych projektów. Łosowski słusznie wnioskuje, że podejmowane wysiłki są ważne i – choć wpływają na rozwój nauki, wzbogacenie zasobu archiwalnego czy też podniesienie prestiżu państwa polskie-

go – kosztochłonne. Autor kilkakrotnie odnosi się do tego problemu, ale pisząc o finansach daje do zrozumienia, że jest to kwestia drugorzędna, bowiem powrót do Polski kopii cennych źródeł jest wartością samą w sobie.

Ostatni rozdział książki autorstwa Alicji Kuleckiej zatytułowany *Sieć archiwów federalnych Rosji (1992–2016)* stanowi cenne źródło wiedzy o ewolucji rosyjskiego systemu archiwalnego po upadku Związku Radzieckiego. Autorka szczegółowo omawia zmiany strukturalne, instytucjonalne oraz polityczne, jakie zaszły w rosyjskich archiwach w tym okresie, przybliżając czytelnikom wyzwania związane z zarządzaniem dziedzictwem archiwalnym w postkomunistycznym kraju. Jak zauważa autorka, ukazanie sieci archiwów federalnych Rosji służy wzbogacaniu refleksji nad zasadami gromadzenia, w tym wartościowania i selekcji dokumentów, które na podstawie ekspertyz archiwalnych zostały uznane za godne zachowania. Ta część pracy jest niezwykle ciekawa poznawczo. Przedstawione zasady gromadzenia i wartościowania dokumentów oraz ich znaczenie stanowią ważny głos w dyskusji. W rosyjskim prawie archiwalnym z 2004 r. podstawowym pojęciem jest dokument definiowany jako nośnik materialny posiadający metadane umożliwiające jego identyfikację oraz sygnalizujące treści w nim zawarte dotyczące poszczególnych obywateli, społeczeństwa i państwa. Tak rozumiane dokumenty są w Federacji Rosyjskiej wartościowane drogą ekspertyzy archiwalnej dokonywanej przez komisje działające przy archiwach federalnych oraz uprawnionych władzach wykonawczych podmiotów Federacji. Patrząc na powyższe, trzeba również wziąć pod uwagę problem własności dokumentów oraz ograniczenia wynikające z ich własności, co w konsekwencji oznacza, że spora ich część zostanie wyeliminowana z wieczystego przechowywania.

W tekście oczywiście nie zabrakło szczegółowej analizy sieci archiwów Federacji Rosyjskiej. Autorka opisuje ją z dużą starannością i skrupulatnością. Trzeba zauważyć, że struktura archiwów Federacji Rosyjskiej jest spójna z systemem ustrojowym kraju ustanowionym konstytucją z 1993 r., a współczesna, składająca się obecnie z piętnastu instytucji, sieć archiwalna działa na podstawie wielokrotnie nowelizowanej ustawy z 2004 r. Mając na uwadze, że książka koncentruje się także na czynnikach mających wpływ na kształt sieci, Kulecka wskazuje, że w odniesieniu do archiwów rosyjskich są to przemiany ustrojowe oraz zmiany terytorialne. Podkreślić trzeba, że rozdział jest solidnym i wyważonym opracowaniem na temat sieci archiwów Federacji Rosyjskiej, które trafnie przedstawia wyzwania i osiągnięcia w zakresie zarządzania zasobami archiwalnymi w tym kluczowym dla rosyjskiej polityki archiwalnej okresie.

Podsumowując, publikacja składa się z dziesięciu rozdziałów, z których każdy poświęcony jest innemu aspektowi. Ta różnorodność odnosi się do czasu, przestrzeni czy też zróżnicowanych czynników wpływających na proces powstawania sieci archiwalnych. Książka dostarcza wielu cennych informacji, choć momentami odczuwa się, że niektóre wątki mogłyby zostać pogłębione. Kluczowym elementem publikacji jest analiza wyzwań, z jakimi muszą mierzyć się archiwiści z różnych stron Europy oraz szczegółowa prezentacja czynników mających wpływ na rozwój sieci w różnych uwarunkowaniach historycznych, ustrojowych i kulturowych. Atutem książki jest również jej wielowątkowość badawcza – szerokie spojrzenie na sieć. Autorzy zajmują bardzo ważny głos w dyskusji na temat poszukiwań optymalnego sposobu zarządzania archiwami. Choć książka nie wskazuje, jaki model jest tym odpowiednim, pokazuje coś ważniejszego – jasno stawia tezę, że sieć archiwalna jest zależna od ustroju, a ten odpowiada za kształt państwa w jego całościowym ujęciu. Reasumując, zarówno redaktorzy publikacji, Danilczyk, Kordel oraz Kulecka, jak i autorzy i autorki poszczególnych rozdziałów to wybitni teoretycy, których autorytet zagwarantował wysoką jakość prezentowanej książki.

Katarzyna Łukasiak

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu / Nicolaus Copernicus University in Toruń (Poland)
klukasiak@umk.pl, ORCID 0000-0001-5364-684X

***Archives and Human Rights*, eds. J. Boel, P. Canavaggio, A. González Quintana**, ISBN: 978-0-429-05462-4, Routledge, London–New York 2021, pp. 352, <https://doi.org/10.4324/9780429054624>

The majority of professional archivists work and think about archives in a national or local context, rather than an international one. Notwithstanding the impact of the International Council on Archives (ICA) and various chapters of Archivists without Borders to increase awareness of archives across the globe, the history and current legal order concerning archives and human rights in an international context will likely be unfamiliar to many practicing archivists who seek out this edited volume. Indeed, reading *Archives and Human Rights* has been eye-opening and troubling, though rewarding, for the current reviewer, who is a practicing archivist working in a local context in the United States and pretends no expertise in international law and global histories other than a natural curiosity.

The book is organized into two major parts: (1) an introduction and a topically-defined set of chapters by the three main editors, who are also experienced archivists: Jens Boel, Perrine Canavaggio, and Antonio G. Quintana; and (2) an essay entitled *Proof* by Trudy Huskamp Peterson, republished without much change from a 2018 article in *Informatio*, a journal of the University of the Republic of Uruguay, along with sixteen country-specific case studies divided into four geographic groups, Africa, Asia, Europe and Latin America. A foreword by Michelle Bachelet (United Nations High Commissioner for Human Rights 2018–2022), an introductory note by David Fricker (President of ICA, 2014–2022), and a very short conclusion by the three editors round out the work.

As one of the titles in the “Routledge Approaches to History” series, *Archives and Human Rights* argues that the preservation and use of records and archives is essential to both the prosecution of those who have committed “serious violations of human rights” and the facilitation of public accountability for those who suffered or were killed under authoritarian, dictatorial, or unjust regimes (p. xviii). Deemed by Fricker as a “landmark publication, produced by the ICA

Section on Archives and Human Rights” (SAHR) – which earned section status from the ICA in 2019 – the book is simultaneously a work of history as well as an urgent call for action by archivists (p. xxi). As Fricker writes in the *Introduction*, “The role of the archivist therefore is vital. All archivists should understand how, while acting within legal and regulatory frameworks, we can contribute to the development of societies that are just, inclusive and egalitarian” (p. xxi).

The work of the archivist to uphold the values embodied in human rights decrees, truth commissions, and court rulings, is easier said than done. The editors and some of the authors acknowledge, though not as explicitly as they might have, the difficulties that archivists face in assisting researchers to access materials that may expose past human rights violations or may help prevent them in the future. Addressed in the case studies, those difficulties include: the scattered, incomplete, or voluminous nature of the records documenting atrocities; the continuing influence of political, administrative, or national security units which oversee the governmental institutions preserving or classifying these records; the piecemeal enforcement of international laws or agreements by individual nations; the insufficiency of funding and support of the archives which are in charge of processing and making available these records of national reckoning; the infrequency with which archivists collaborate with human rights advocates or the legal professionals pursuing cases; and the belief of archives staff that they should be uniformly impartial or adhere to professional codes of privacy when working with human rights records. Given these difficulties, it would have been helpful to learn more about professional archivists who took controversial, courageous, or career-ending positions while advocating for preservation or public access to human rights records. The only archivists who fit this description and are mentioned by name in this volume are Brigitte Lainé, Anna Carla Ericastilla, and Verne Harris. Ultimately, as the editors recognize in their Conclusion, “archivists play an essential role but cannot work alone; they need to join forces with other professionals, such as legal experts, forensic archaeologists, audio/sound and film experts, museum professionals, historians, political scientists, IT specialists and many others” (p. 321).

Unfortunately, the editors Boel, Canavaggio, and Quintana have chosen not to foreground these difficulties in Part 1, *Archives and Human Rights: A Close Relationship*. Instead, much of this first section is written from the perspective of a progressive, even Whiggish, view of history in which the forces of justice, truth, and reparation are destined to prevail over the forces of impunity, evil, or

amnesia. Charting a history of human rights that begins with Magna Carta, the English Bill of Rights, Cesare Beccaria's 1764 *Dei delitti e delle pene*, the Virginia Declaration of Rights, the United States Constitution and Bill of Rights, the French 1789 *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*, the authors assert that the introduction of human rights laws occurred in tandem with the rise of public archives, notably those created by democratic national governments. They state, "Civil rights and public records and archives have evolved along parallel lines" (p. 13). In particular, they suggest that the French and Haitian constitutions of 1791 and 1801, respectively, which charged secular authorities with publicly keeping records of births, marriages, and deaths, were a milestone in both human rights and national archives' histories.

However, a deeper analysis of the history of the emergence of public archives does not bear out such a close relationship with human rights, at least not for much of the world. In the United States, at any rate, the U.S. National Archives was created as a result of the rise of the administrative state during the early twentieth century, and was *not* a response to the expansion of civil registration (which occurred at the sub-national (or state) level), *nor* was it formed (in the 1930s) in tandem with the expansion of voting rights to any new groups of citizens. One should ask if the French and Haitian national archives are outliers, and whether national archives generally serve the purpose of protecting human rights? National archives as institutions may sometimes aid in the protection of political rights, particularly of voting and territorial sovereignty, but may just as strongly avoid protecting citizens (or non-citizens) from encroachment by authoritarian governments which seek to control the lives and movements of fellow citizens and non-citizens. The spread of democracy does *not* seem to depend on the existence of a strong national archives (or a public archives tradition). The history of the United States – especially its use of military force and foreign policy – is a useful if poignant example of how the archives of the federal government have often reflected, rather than critiqued, American policies which undermined democracy in places like Guatemala, Chile, and elsewhere.

In Chapter 1 of Part 1, the editors also make the argument that the simultaneous approval in 1948 by the UN General Assembly of the Universal Declaration of Human Rights and the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, alongside the creation in Paris of the ICA, sparked major changes in the ways that most archivists relate to or think about human rights. However, even after the Declaration of Human Rights was adopted and enforced

in 1976 by the United Nations, archivists employed by public entities in their home countries have been bound to defend national or political sovereignty, even at the cost of universalistic international principles. Boel, Canavaggio, and Quintana seem to overlook the continuing sociopolitical force of *national* archival laws and practices, even as new democracies were added in the Third World from 1974 until the end of the twentieth century. Contrary to the rosy view espoused by the editors, the vectors of democracy and greater openness towards making governmental records accessible for research only occasionally lead to the effective establishment of a world international order in which bodies, such as the United Nations, the Council of Europe, the Inter-American Commission on Human Rights, and the International Criminal Court, are able to defend individual human rights with the force of international law. Huskamp Peterson's excellent 2018 article *Proof*, reprinted here for reasons unexplained by the editors, points out that "often the critical documentation problem is the unwillingness of the state to open the relevant records" (p. 106).

Given the rather feckless efforts of international quasi-governmental organizations like the United Nations to prevent mass casualties or major human rights violations over the first three decades of the twenty-first century, it is perhaps of little surprise that so few of the case studies (in Part 2) involve successful examples of the prosecution of human rights crimes using archival sources. Though notable cases have been pursued in international courts against dictators like Augusto Pinochet, Hissène Habré, and Slobodan Milošević, justice has been slow, imperfect, and subject to contradictory claims and uses of evidence. Since its inception in 1998, a mere 32 cases have been brought before the International Criminal Court, with just 11 convictions – a low win total not mentioned by any author in this book¹. As a number of the case studies indicate, if archives of former authoritarian rulers "provide evidence" to "ensure fair and informed trials", it is not immediately clear that justice and truth will win out in a court setting (pp. 2–5). Nor is it assured that international courts or organizations play the most important or neutral role. Notably, it was not international courts, but the indigenous Gacaca courts, which were reintroduced in Rwanda in the wake of the 1994 genocide, which brought almost 2 million cases to their conclusion (p. 154). Moreover, Boel, Canavaggio, and Quintana

---

¹ International Criminal Court. About the Court, <https://www.icc-cpi.int/about/the-court> [access: 14.09.2024].

admit that it has been something of an uphill battle for the United Nations itself to fully recognize “the importance of archives in relation to the right of truth” and that even within the ICA, archivists from countries which are going through less democratic phases have been “upset” by the use of the term “human rights” at ICA conferences (pp. 57–60).

More fruitful to the cause of human rights, it seems, has been the deployment of human rights archives and documentation of genocide or crimes against humanity in the court of public opinion and the activation of national memory and reckoning. As Dagmar Hovestädt suggests about the legacy of the German Democratic Republic (DDR) in a case study, the Stasi Records Archive is an exceptional example of an archive encouraging civil society to publicly remember past atrocities, even if the records have been far less important to the criminal prosecution of Stasi members or in the payment of reparations to victims of the Stasi (p. 225).

Though arranged geographically, the sixteen case studies (in Part 2: *Case Studies*) communicate little about similarities within a region or comparative differences between nations. Greater dialogue between the case studies would have improved the analytical impact of the book. The lack of a focus on the human rights abuses caused by colonialism, slavery, and colonial wars – apart from a single case study by Gilles Manceron and Gilles Morin on French colonialism in Algeria – is acknowledged as a deficit by the editors (p. 322). Much more glaring, perhaps, is the fact that some countries, like the United States, escape much critique. With the exception of mention of the United States government’s support of Chad’s president Habré, the U.S. government’s 1988 apology for the internment of Japanese-Americans during World War II, and the U.S. payment of \$150 million in compensation to the Marshall Islands for nuclear bomb testing, the country which has nearly dominated international affairs over the last 75 years comes off relatively easy. A case study discussing the U.S. government’s role in Native American land dispossession and in the enslavement of African Americans would fill this gap. But are these “domestic issues” which cannot be pursued in international courts? The level of criticism of the United States by some international organizations is telling about the power of that nation within the United Nations and beyond. Similarly, the editors present no chapter on China, only asking readers to “think of the need for China to become transparent about the millions of victims of the Cultural Revolution and other crimes and tragedies in recent history” (p. 322).

Taken as a whole, the case studies illuminate the logistical, legal, and professional demands made on archives and archivists which preserve records of human rights violations, truth commissions, and world government agencies involved in documenting human rights abuses. Some are written by key figures in international archives, such as Ramon Alberch i Fugueras, Perrine Canavaggio, and Graham Dominy, while other chapters feature the work of noted historians, political scientists, and lawyers, including Kirsten Weld, Vladimir Tismaneanu, and Vincent de Wilde d'Estmael. While each of the case studies is *sui generis*, it can be said that they paint a historically grounded and exceedingly varied picture of how archives *may* influence ongoing discussions and research of complex historical events. Still, people in countries which have suffered abuses must first *allow* records and archives to be regarded as sources of evidence. In the case of Brazil's National Truth Commission, Aluf Alba Vilar Elias demonstrates that archival documents were less important than oral testimonies to reconstituting truths about the military dictatorship in Brazil between 1968 and 1985. Delving into the ways in which the Chinese and Japanese remember differently the 1937 Nanjing massacre, Karl Gustafsson discusses the "limitations of archives as instruments for reconciliation and human rights promotion in international settings" (p. 168).

While it is true that even archivists whose daily work remains tied to a local or national context should be aware that the archives they steward may contain documentation of acts of violence in the most innocuous collections, it can still be difficult to see the direct impact of one's archival work on human rights. To ensure greater awareness of the issues at stake, the *Basic Principles on the role of Archivists and Records Managers in Support of Human Rights* (ICA, 2016)², along with this text, could be added as required reading for professional archivists.

Eric Stoykovich

Trinity College (USA)

Eric.stoykovich@trincoll.edu, ORCID 0009-0006-4935-4856

---

² With ICA membership, this 2016 document may be read in various languages: *Basic Principles on the role of Archivists and Records Managers in Support of Human Rights*, <https://www.ica.org/resource/basic-principles-on-the-role-of-archivists-and-records-managers-in-support-of-human-rights/> [access: 14.09.2024].

Międzynarodowy Tydzień Archiwów Seminarium internetowe, 4-7 lipca 2024

Międzynarodowy Tydzień Archiwów (International Archives Week, IAW) to siedmiodniowe święto globalnej społeczności archiwalnej, zorganizowane po raz pierwszy w 2019 r. w związku z jubileuszem 60-lecia utworzenia Międzynarodowej Rady Archiwów (International Council on Archives, ICA, dalej: MRA). Jego punkt kulminacyjny przypada 9 czerwca w Międzynarodowy Dzień Archiwów (International Archives Day, IAD).

Tematem przewodnim tegorocznych obchodów Międzynarodowego Tygodnia Archiwów, wybranym przez członków organizacji pod koniec 2023 r., stały się #CyberArchiwa (#CyberArchives). Specjaliści z zakresu archiwistyki i zarządzania dokumentacją zaprosili wszystkich zainteresowanych do wirtualnej rozmowy o wpływie postępu technologicznego na dziedzinę archiwalną – dbającą o przeszłość, osadzoną w teraźniejszości, ale przede wszystkim nastawioną na przyszłość. Podkreślili, że w szybko ewoluującym krajobrazie cyfrowym archiwa mają szansę stać się podmiotami wytwarzającymi i skutecznie wdrażającymi nowe rozwiązania oparte na sztucznej inteligencji, uczeniu maszynowym i innych zaawansowanych technologiach, a archiwiści jako kustosze pamięci powinni odgrywać wieloaspektową rolę w promowaniu demokracji, ochronie praw obywateli i poprawie jakości życia. Istotę przedsięwzięcia, pobudzającego sektor publiczny i prywatny do podjęcia niezbędnych działań na rzecz przechowywania materiałów archiwalnych w sposób bezpieczny i trwały, prezydent MRA Josée Kirps określiła następująco: „To coś więcej niż temat. To wezwanie do działania, zapraszające nas do zagłębienia się w transformacyjną moc technologii w naszym zawodzie. Wdrażając nowe technologie, nie tylko dotrzymujemy kroku zmianom, ale też kształtujemy przyszłość. Umożliwiamy społeczeństwom podejmowanie świadomych decy-

zji, wspieramy przejrzystość i zachowujemy nasze bogate dziedzictwo kulturowe dla przyszłych pokoleń”¹.

Wirtualną rozmowę o charakterze interdyscyplinarnym napędzały otwarte i bezpłatne seminaria internetowe. Rozbudowany i różnorodny program webinariów składał się z siedmiu głównych sesji tematycznych, w tym pięciu anglojęzycznych, które zaprezentowano poniżej.

Podczas zorganizowanego 4 czerwca „FAN Virtual Colloquiums on Archival Matters 2024” Carlos Zapata Cárdenas – obecnie główny doradca ds. zarządzania informacją w kolumbijskim Banco de la República i członek grup eksperckich Iberoamerykańskiej Sieci Uniwersyteckiej Edukacji Archiwalnej Latinoamerykańskiego Stowarzyszenia Archiwów (Red Iberoamericana de Enseñanza Archivística Universitaria de la Asociación Latinoamericana de Archivos) – skupił się na poszukiwaniu odpowiedzi na najbardziej nurtujące pytania współczesnej archiwistyki – o możliwości, ograniczenia i zagrożenia związane z zastosowaniem sztucznej inteligencji w działalności archiwalnej. Czy archiwiści są gotowi na odpowiedzialne i profesjonalne wykorzystanie sztucznej inteligencji? Czy będą w stanie zastosować ją w takim samym tempie, w jakim się rozwija, bez narażania na ryzyko pamięci dokumentacyjnej i samego zawodu? Jak chronić autentyczność, integralność i wiarygodność elektronicznych dokumentów archiwalnych przy jednoczesnej ochronie zaufania publicznego? To jedynie niektóre z poruszanych przez prelegenta kwestii, stanowiących wzywanie dla społeczności archiwalnej. Przyznać należy, że pomimo optyki właściwej Ameryce Łacińskiej, kwestie podniesione na forum miały charakter uniwersalny. W dyskusji podjętej przez uczestników webinarium wyraźnie wybrzmiewał apel o konieczność wprowadzenia polityki standaryzacji szczegółowych informacji identyfikujących dokumenty elektroniczne (metadanych) dla wszystkich gałęzi sektora publicznego oraz zabezpieczenia interoperacyjności systemów teleinformatycznych, w których tworzone są i przechowywane materiały archiwalne. Zapata Cárdenas poruszył także zagadnienie użycia sztucznej inteligencji w działalności archiwalnej w erze transformacji cyfrowej, zwanej przez niego rewolucją, i masowego powstawania dokumentacji elektronicznej. Wskazanie przez niego obszarów szczególnie trudnych – ograniczeń o podłożu ekonomicznym i technologicznym oraz braku nowoczesnego programu kształcenia uniwersyteckiego przyszłych kadr – zmusiło

---

¹ International Council on Archives. International Archives Week. #IAW 2024, <https://www.ica.org/international-archives-week/international-archives-week-iaw2024/> [dostęp: 01.07.2024].

uczestników do głębszej refleksji nad przyszłością profesji archiwisty nie tylko w Iberoameryce, ale także w krajach, które dotychczas nie znalazły własnych sposobów na poradzenie sobie z wyzwaniami teraźniejszości.

Podbudowa teoretyczna przedstawiona przez Cárdenasa była wstępem do praktycznych rozważań o synergii archiwów i sztucznej inteligencji. Te podjęły w szczególności przedstawicielki archiwów Indonezji i Norwegii.

Wiwi Diana Sari, reprezentująca Narodowe Archiwum Republiki Indonezji (Arsip Nasional Republik Indonesia, ANRI), przybliżyła systemy wykorzystujące sztuczną inteligencję i technologie cyfrowe do usprawnienia procesów archiwizacji, umożliwiające wydajną digitalizację dokumentacji i ekstrakcję metadanych oraz zapewniające dostęp do narodowego dziedzictwa kulturowego. Działania podjęte przez Narodowe Archiwum Republiki Indonezji wpisują się w skodyfikowaną w siedmiu normatywach politykę rozwoju technologii cyfrowych w tym kraju. Dyrektywy prezydenta Joko Widodo z 2020 r. zobowiązały służbę archiwalną do przyspieszenia rozbudowy i poprawy infrastruktury cyfrowej. Długofalowy program transformacji technologicznej rozpisano na pięć etapów, a jego zakończenie zaplanowano na 2045 r. Faza obecna realizacji przedsięwzięcia obejmuje implementację Elektronicznego Systemu Rządowego (SPBE) z funkcjonalnościami aplikacji Zintegrowanego Dynamicznego Systemu Informacji Archiwalnej (SRIKANDI) oraz rejestrami programów Krajowy System Informacji Archiwalnej (SIKN) i Krajowa Sieć Informacji Archiwalnej (JIKN). Wdrożono ponadto projekt szkolenia sztucznej inteligencji do tworzenia opisów dokumentacji fotograficznej celem zarządzania rozproszonymi i niepełnymi danymi. Mówczyni przedstawiła przykład archiwum cyfrowego Sejarah Nusantara, dedykowanego badaczom historii Archipelagu Indonezyjskiego. Na zakończenie omówiła założenia innowacyjnego projektu ANRIpedia – łączącego powyższe systemy kompleksowego archiwum cyfrowego, stanowiącego transformacyjny krok w kierunku rozszerzenia dostępu do zasobów archiwalnych i ułatwiającego głębsze zrozumienie historii i kultury tego regionu geograficznego.

Kolejna prelegentka, Kristin Jacobsen, zaprezentowała myślenie projektowe w obszarze sztucznej inteligencji towarzyszące misji Archiwum Narodowego Norwegii (Arkivverket) od 2019 r. Dążenie do opracowania kreatywnych rozwiązań problemów archiwów cyfrowych skupiało się początkowo – jak podkreślała – na rozwijaniu procesu digitalizacji. W tym zakresie osiągnięto znaczne sukcesy. Szacuje się, że 90% wytworzonej na nośniku papierowym dokumentacji przeniesiono do formatu binarnego. Priorytetem norweskiej służby archiwalnej

pozostaje zwiększanie dostępności zdigitalizowanych materiałów archiwalnych. Służyć temu celowi ma prowadzone na szeroką skalę testowanie technologii przetwarzania języka naturalnego, uczenia maszynowego oraz rozpoznawania tekstu odręcznego. Jak zauważyła Jacobsen, rozpoczęto już prace pilotażowe nad rozpoznawaniem mowy i budowaniem modeli językowych. Wprowadzone na ich podstawie narzędzia wyszukiwawcze pozwalają na szybką ekstrakcję treści dokumentów i precyzyjne odnalezienie szukanej informacji. Prelegentka, odwołując się do zapisów zawartych w rejestrach prawnych nieruchomości, będących przedmiotem częstego wykorzystania, przywołała przykład automatyzacji procesu ochrony danych stanowiących informację niejawną. Omówiła rezultaty ekstrakcji treści z 30 milionów zdigitalizowanych kart spisowych ludności i stworzenia pełnego wykazu osób w nich ujętych. Archiwum Narodowe Norwegii podjęło ponadto prace nad stworzeniem cyfrowego archiwum fotograficznego, umożliwiające – dzięki wspomaganium sztucznej inteligencji – wyszukiwanie obrazu za pomocą haseł, co przynosi lepsze rezultaty niż wyszukiwanie poprzez metadane.

Seminarium internetowe „FAN Virtual Colloquiums on Archival Matters 2024” zamknęło wystąpienie prof. Basmy Makhoul Shabou, wykładowczyni szwajcarskiej Szkoły Biznesu i Administracji w Genewie (Geneva School of Business Administration). Kierowniczka projektu „Maturity Assessment for Appraisal in the AI Age”, realizowanego przez InterPARES (International Research on Permanent Authentic Records in Electronic Systems), przybliżyła główne założenia badań teoretycznych prowadzonych na styku archiwistyki i nowoczesnych technologii. Celem przedsięwzięcia, opracowywanego na poziomie akademickim, jest identyfikacja archiwalnych, technicznych, technologicznych, kulturowych i strategicznych barier stosowania sztucznej inteligencji w archiwach oraz czynników ułatwiających skuteczne stosowanie jej narzędzi w procesach oceny wartości dokumentacji. W ramach badania przygotowany zostanie „model oceny gotowości” ukazujący spójność i powtarzalność decyzji podejmowanych przez archiwistów w tym obszarze działalności, wymagania dotyczące integracji sztucznej inteligencji z daną praktyką wartościowania oraz dojrzałość procesów archiwizacyjnych do stosowania „inteligentnej” oceny dokumentacji.

Podczas kolejnego, odbywającego się 5 czerwca, webinarium pt. „Recent ICA Projects: A Showcase of Products, Projects, and Ideas funded by the ICA Programme Commission” miała miejsce godzinna prezentacja projektów finansowanych przez Komisję Programową MRA w ramach corocznego składania wniosków. Seria dynamicznych pokazów innowacyjnych pomysłów archiwalnych

(„International Survey – Understanding the landscape of Trauma and Archives”, „Online Four-Week (4) Foundational Course in Archives and Records Management for the Southeast Asian Archival Community”, „ICA SAHR Reference Library Zotero”, „Caribbean Cultural Emergency Response Hub Advocacy Meeting”, „What Does Diversity mean to you? An international and Online discussion”, „Archival Summer School for Ukraine”) pozwoliła na ogólne zapoznanie się z ich tematyką i założeniami. Bardziej szczegółowe poznanie idei projektowych było możliwe dzięki sesjom grupowym opartym na bezpośrednim kontakcie z liderami.

Mające miejsce 6 czerwca seminarium internetowe „Using the Universal Declaration on Archives as an Advocacy Tool” poprowadzili Margaret Crockett i Claude Roberto, reprezentanci grupy ekspertów MRA ds. Rzecznictwa (Expert Group on Advocacy, AEG). Wzajemnie uzupełniające się prezentacje uwypukliły znaczenie Powszechnej Deklaracji Archiwów (The Universal Declaration on Archives, UDA) jako dokumentu – jak wskazała Crockett – stanowiącego kamień węgielny działalności archiwów i archiwistów na całym świecie. Deklaracja, przyjęta przez MRA 17 września 2010 r., a następnie zaaprobowana 10 listopada 2011 r. przez UNESCO, w części wprowadzającej podkreśla, że archiwa, chroniąc pamięć indywidualną i zbiorową, odgrywają podstawową rolę w rozwoju społeczeństw. Wokół tego stwierdzenia zbudowano szerszą narrację, ukazującą naturę i wartość archiwaliów. Stają się one gwarantem odpowiedzialnych i przejrzystych działań, będących autentycznym świadectwem pracy administracyjnej, kulturalnej i intelektualnej, wspierających wiedzę obecną i przyszłą, a wreszcie – dzięki otwartemu dostępowi – promujących demokrację, chroniących prawa obywateli i podnoszących jakość życia. W wyróżnionych w manifeście punktach szczegółowo opisano cechy i znaczenie materiałów archiwalnych, ich różnorodność, formaty, wskazano na rolę archiwistów oraz zidentyfikowano interesariuszy ponoszących odpowiedzialność za zarządzanie dokumentacją. Kluczowym zapisem deklaracji jest, według Roberto, działanie rozumiane w kategoriach proaktywnego tworzenia polityki i praw dotyczących archiwaliów, promowania zasad zarządzania i przechowywania ich w sposób, który zapewnia im autentyczność, integralność i jak największą swobodę w zakresie wykorzystania. Eksperci apelowali o podjęcie zabiegów służących podnoszeniu świadomości i mobilizacji społeczeństw na rzecz ochrony dziedzictwa dokumentacyjnego, wskazując konkretne przykłady aktywności instytucji rządowych (podpisanie Powszechnej Deklaracji Archiwów przez autonomiczny parlament Katalonii, instytucje europej-

skie i amerykańskie), pozarządowych (lobbowane przez związki nauczycielskie rozszerzenie uniwersyteckich programów nauczania) i osób prywatnych (upowszechnianie przepisów wspomnianej deklaracji w mediach społecznościowych).

Sesje zaplanowane na 7 lipca zapoczątkowało webinarium „Digital Preservation 2049: The Past, Present and Futures of Cyber-Archives”. Dyrektor wykonawczy Koalicji Ochrony Cyfrowej (Digital Preservation Coalition, DPC) William Kilbride podzielił się na nim z uczestnikami spotkania refleksjami na temat ochrony zasobów cyfrowych wyłaniającymi się z jego 25-letniego doświadczenia zawodowego. Rozważania mówcy objęły także przyszłość – wskazania, rady i ostrzeżenia na kolejne ćwierćwiecze. Koalicję Ochrony Cyfrowej tworzy międzynarodowa społeczność, obecnie składająca się ze 159 organizacji z całego świata, która podjęła współpracę na rzecz trwałego, zrównoważonego i długoterminowego dostępu do treści i usług cyfrowych oraz zapewnienia bezpieczeństwa danych cyfrowych w zmieniających się warunkach (przestarzałość techniczna). Tytułowa ochrona informacji cyfrowych jest, zdaniem prelegenta, ciągłym wyzwaniem rzucanym środowisku archiwistów i zarządców dokumentacji, które – w zależności od kontekstu technologicznego, społecznego i organizacyjnego – za każdym razem na nowo definiuje środki zabezpieczające trwałą dostępność i czytelność zapisów cyfrowych. Jednym z nich jest, znajdująca licznych zwolenników w latach 90. XX w., migracja danych polegająca na ich sukcesywnym przenoszeniu z formatów starszych, wychodzących z użycia, do formatów nowej generacji. Konwersja danych może jednak powodować powstanie przekłamań i odstępstw od oryginalnej wersji, w związku z czym na początku obecnego stulecia postawiono na emulowanie ich pierwotnego otoczenia programowego, a więc na przeniesienie programów odtwarzających starsze platformy programowo-sprzętowe na te współcześnie wykorzystywane. Chronić długoterminowo można wreszcie, jak zauważył Kilbride, poprzez aktualizację dostępu do danych i procesów fizycznego środowiska obliczeniowego, w tym sprzętu i urządzeń peryferyjnych. Każde z rozwiązań będących odpowiedzią na zagrożenia świata cyfrowego pokazuje, że wyzwania związane z ochroną zasobów cyfrowych rodzą się zazwyczaj poza archiwum. W konsekwencji organizacje w coraz większym stopniu polegają na archiwistach, którzy na nowo odpowiadają na te same pytania. Jak zauważył prelegent, pomimo znacznego w ciągu ostatnich 25 lat postępu, kolejne 25 lat będzie nadal wymagało znaczącej i ciągłej transformacji. Tylko jedna teza pozostaje prawdziwa wtedy, teraz i w przyszłości: ochrona zasobów cyfrowych jest wspólnym wyzwaniem, które było, jest i będzie najlepiej realizowane poprzez współpracę.

Następne seminarium internetowe poświęcono tematowi „#CyberArchives and AI: Safeguarding and Enhancing Digital Information”. Archiwistka Eng Sengsavang zapoznała uczestników sesji z wynikami eksperymentów przeprowadzonych w archiwach UNESCO w obszarze wzbogacania metadanych i analizy dyplomatycznej wspomaganą przez sztuczną inteligencję, prowadzonych wspólnie z członkami grup badawczych InterPARES. Prelegentka skupiła się na innowacyjnych badaniach archiwalnych kolekcji nagrań dźwiękowych (audycje radiowe, wywiady, przemówienia, wydarzenia i muzyka) odzwierciedlających międzynarodową działalność UNESCO. W okresie 2017–2021 archiwa organizacji zdigitalizowały około 177 000 jednostek archiwalnych dokumentacji dźwiękowej wytworzonej w latach 50.–80. ubiegłego stulecia. Zbiór ten cechuje znaczne zróżnicowanie w zakresie języka (70 różnych języków państw członkowskich). Z uwagi na brak opisów zawartości umożliwiających zapoznanie się z ich treścią, podjęto się prób zautomatyzowania procesu inwentaryzacji. W tym celu, po pierwsze, zastosowano maszynowe modele rozpoznawania mowy oparte na transkrypcji i identyfikacji języka. W efekcie uzyskano bardzo dobre wyniki dla języków kongresowych (francuskiego i angielskiego) i przyjęto, że w odniesieniu do nich osiągnięto poziom akceptowalny pod względem dokładności i precyzji zapisów. Sztuczna inteligencja w znacznie mniejszym stopniu poradziła sobie z posiadającymi mniejsze zasoby modelami testowymi języków katalońskiego i walijskiego. Problemów nastręczyły także nagrania wielojęzyczne, częste w przypadku dokumentów wytwarzanych przez urzędników pracujących w organizacji międzynarodowej oraz rejestrujące wypowiedzi osób porozumiewających się w języku obcym z akcentem właściwym dla ich języka naturalnego. Po drugie, wykorzystano analizę dyplomatyczną – metodę badania cech wewnętrznych i zewnętrznych dokumentów. Bazując na niej, każde nagranie analizowane jest pod kątem struktury narracji i kategoryzowane gatunkowo. Przykładowo ustalono, że programy radiowe rozpoczynają się od wprowadzenia muzycznego, trwającego od 10 do 30 sekund, a wywiady otwiera prezentacja sylwetki gościa (imię, nazwisko, stanowisko) oraz wskazanie celu rozmowy. Elementy te uwzględniono w opisie archiwalnym.

Pilotażowy program wykorzystania skonfigurowanego chatbota w działalności archiwalnej opisał przewodniczący grupy roboczej UNESCO ds. sztucznej inteligencji Thomas Chanussot. Zwiększenie ilościowe i jakościowe rezultatów wyszukiwania zaprezentował w odniesieniu do konkretnych kolekcji dostępnych za pośrednictwem centralnego repozytorium dokumentów UNESDOC, groma-

dzącego około 180 000 plików zapisanych w formacie pdf. Jako próbę reprezentatywną tak dużego zbioru wybrano publikowane corocznie przez organizację raporty z monitoringu edukacji globalnej i dokonano ekstrakcji zawartych w nich danych. W konkluzji badań testowych stwierdzono, że strategia oparta na pracy z mniejszym materiałem przynosi lepsze efekty niż trenowanie bardzo dużych zbiorów informacji, których sztuczna inteligencja nie mogła zrozumieć, a zatem nie była w stanie udzielić wyczerpujących i dokładnych odpowiedzi na zadane pytania. Ponadto podkreślono przyszłość generatywnie wspomaganego systemu wyszukiwawczego jako narzędzia ułatwiającego użytkownikom bardziej zaawansowane badania i odkrywanie zasobów UNESCO.

Dyrektor Departamentu Archiwów w Bibliotece Narodowej i Archiwach (National Library and Archives, NLA) Zjednoczonych Emiratów Arabskich Hamad Al Mutairi podniósł kwestię ochrony informacji cyfrowych. Stanowiące temat przewodni Międzynarodowego Tygodnia Archiwów cyberarchiwa, zgodnie z definicją mówcy rozumiane jako dokumenty cyfrowe, szerzej – dane przechowywane elektronicznie lub online, wymuszają rewizję dotychczasowego podejścia do bezpieczeństwa informacji. W środowisku cyfrowym bezpieczeństwo jest budowane na trzech podstawowych filarach: poufności informacji, a więc pewności, że dane niejawnie są odpowiednio zabezpieczone, integralności (kompletności), wykluczającej wprowadzenie do nich zmian w sposób nieautoryzowany, oraz dostępności, która sprowadza do poziomu minimalnego lub (lepiej) całkowicie eliminuje prawdopodobieństwo nieuprawnionego działania przeciwko infrastrukturze komputerowej. Cyberataki, na których szczególnie skupił się prelegent, przynoszą niepowetowane szkody w zasobach informacyjnych, finansowych i wizerunkowych instytucji. W samych Zjednoczonych Emiratach Arabskich odnotowano 58 000 zamachów przeprowadzonych przez hakerów. W skali globalnej szacuje się, że dokonano ich prawie 8 milionów. Zaprezentowana przez Al Mutairiego mapa cyberataków w czasie rzeczywistym potwierdzała te dane. Szerokie tło funkcjonowania informacji cyfrowej w cyberprzestrzeni dało prelegentowi asumpt do przedstawienia polityki swojego kraju w dziedzinie cyberbezpieczeństwa. Strategia rządowa wdrożona i rozwijana w Zjednoczonych Emiratach Arabskich określa wizję zapewnienia bezpieczeństwa cybernetycznego poprzez: kodyfikowanie polityki i standardów w zakresie nowych technologii, wypracowywanie najlepszych praktyk obejmujących kontrolę szyfrowania danych, przeprowadzanie audytów wewnętrznych i zewnętrznych, rewidowanie programów tworzenia kopii zapasowych, dokonywanie testów penetracyjnych,

wdrażanie środków reagowania na incydenty, a nade wszystko szkolenie personelu własnego i podnoszenie świadomości zagrożeń związanych z cyberarchiwami.

Reasumując, seminaria internetowe towarzyszące Międzynarodowemu Tygodniowi Archiwów były ważną płaszczyzną wymiany poglądów środowiska na tematy istotne i aktualne, oscylujące wokół funkcjonowania archiwów w erze cyfrowej. Ich wartość, w moim odczuciu, podnosiło przywoływanie konkretnych przykładów wykorzystania najnowszych technologii, jak choćby sztucznej inteligencji, w działalności archiwalnej, a tym samym ukazanie interesujących perspektyw dla przyszłości zawodu. Zróżnicowane pod względem treści i reprezentacji prelegentów webinaria stały się przedmiotem ożywionych dyskusji, ukazujących sprzężenie zwrotne między MRA a globalną społecznością archiwistów. Badania nad cyberarchiwami zachęcały do stawiania dalszych hipotez, tworzenia nowych projektów, prowokowały do myślenia perspektywicznego o archiwach i ich misji. Z całą pewnością, zgodnie z życzeniem prezydent MRA Josée Kirps, stały się wyzwaniem, które należy podjąć dla kształtowania przestrzeni archiwalnej przy pomocy nowoczesnej technologii i wypełnienia jej bogatą i różnorodną treścią cyfrowego dziedzictwa kulturowego.

Kamila Pawełczyk-Dura

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych / The State Archives Head Office (Poland)
kpawelczyk@archiwa.gov.pl, ORCID 0000-0002-3615-8120

Advancing Archives and Records Management: The Work and Future Directions of ISO/TC 46/SC 11

This article explores ISO/TC 46/SC 11's pivotal role in advancing global standards for records and archives management, with a focus on ISO 15489, the foundational standard for records management. It also examines the development of Management Systems for Records (MSR) product suite, highlighting the relationship between ISO 15489 and MSR, and how these frameworks support organizational success. Ongoing projects such as blockchain, distributed ledger technologies (DLT), artificial intelligence (AI) in records management, and records management capability models are also discussed. The article concludes by outlining future directions for ISO/TC 46/SC 11, emphasizing its expansion into digital transformation and emerging technologies.

1. Introduction

1.1 ISO/TC 46/SC 11's Role and Importance

ISO/TC 46/SC 11 leads the world in developing global standards for records and archives management. Its standards enable organizations to manage records consistently and reliably across physical and digital formats. By providing frameworks that ensure records serve as authoritative evidence of business activities, ISO/TC 46/SC 11 helps organizations meet legal, regulatory, and operational requirements while maintaining accountability and efficiency.

As digital transformation reshapes recordkeeping practices, ISO/TC 46/SC 11 addresses the complexities of modern records management, ensuring its standards are relevant and applicable to today's fast-evolving technological landscape.

1.2 Strategic Framework Overview

ISO/TC 46/SC 11's strategic framework is designed to meet the evolving needs of records management across various sectors. It emphasizes:

Our vision is to play a leading role in the international standardization of records/archives management and in collection, analysis and dissemination of best practices. To play a leading role in rethinking the theory and practice of records management, the advocacy of records management, and the records management profession. And to remain a hub for information sharing and collaboration between national standardization bodies and individual experts from across the world.

Our mission is to take a leading role in improving the management of records by providing standards and guidance for the design and application of records management practices, processes and systems and codifying best practices.

Our goals are to:

- define and promote good governance, transparency, accountability and effectiveness for the management of records,
- allow organizations to improve systems and strategies for the creation, management, and provision of ongoing access to records as evidence of activities, rights and decisions; and
- collect, develop and disseminate consistent theory and best practices of records management to respond to changing technological, societal and organizational contexts.

2. ISO 15489: The Foundational Standard for Records Management

2.1 Core Concepts and Principles

ISO 15489 is the world's foundational standard for records management. The standard establishes the core concepts and principles for creating, capturing, and managing records in any format, whether physical, digital, or structured data. It also provides organizations with a high-level framework for ensuring that records serve as authoritative evidence of business activities. Supported by

metadata, these records maintain their context and integrity over time, ensuring they meet legal, regulatory, and operational requirements.

The standard ensures that organizations create and capture records that are authentic, reliable, and usable while managing them properly throughout their lifecycle. Following ISO 15489 helps safeguard the integrity of records, thereby supporting business efficiency, accountability, and risk management.

2.2 Environmental Factors and Expanding Responsibilities

With businesses increasingly operating in digital environments, their records management responsibilities are expanding beyond traditional boundaries. Collaborative and multi-jurisdictional environments require records management practices that meet diverse stakeholder needs, including growing expectations for transparency and accountability.

ISO 15489 offers flexible principles that enable organizations to design and implement records controls that are suited to evolving business contexts. This flexibility allows records to meet immediate business requirements while ensuring their long-term integrity for future use, whether for compliance, legal, or operational purposes.

2.3 Benefits of ISO 15489

Organizations that implement ISO 15489 benefit from:

- Transparency and accountability: Ensuring visibility and traceability of business decisions.
- Risk management: Providing reliable records for managing business risks.
- Compliance: Supporting adherence to legal and regulatory requirements.
- Business continuity: Facilitating disaster recovery and long-term resilience.
- Litigation support: Ensuring reliable records are available for legal matters.
- Cost-efficiency: Reducing costs associated with inefficient records storage and management.
- Corporate memory: Safeguarding intellectual property and cultural heritage.

3. Management Systems for Records (MSR)

Organizational success depends on systems that drive continuous improvement and meet stakeholder needs. Management Systems for Records (MSR), such as those governed by ISO 30301, provide a method for aligning records management with broader business processes. MSRs integrate records into key areas of business efficiency, accountability, risk management, and continuity, transforming information resources into strategic assets that contribute to long-term organizational success.

An MSR formalizes the management of records by establishing policies, objectives, and systematic processes that ensure accountability through defined roles and ongoing evaluation.

3.1 Relationship Between ISO 15489 and MSR

ISO 15489 sets out the foundational principles for creating, capturing, and managing records as authoritative evidence of business activities. MSRs, such as those outlined in ISO 30301, build on ISO 15489 by providing a governance framework that ensures these principles are systematically implemented across the organization. This synergy ensures that records management practices align with organizational goals, risk management strategies, and regulatory compliance.

The MSR framework operationalizes the principles of ISO 15489 by defining clear roles and responsibilities, establishing systematic processes, and promoting continuous evaluation and improvement. By embedding records management into the broader organizational strategy, help maintain long-term accountability and transparency, ensuring that records management contributes to both business success and compliance with legal requirements. Additionally, MSR frameworks, such as those from ISO 30301, align with other management system standards, including ISO 9001 (quality management) and ISO 14001 (environmental management), ensuring an integrated and cohesive approach across all business functions.

3.2 MSR's Role in Business and Records Policy

MSRs align an organization's records management policy with its overall business strategy. By making records management a core component of decision-making, risk management, and legal compliance, MSRs ensure transparency and traceability in business decisions. By embedding records management within the strategic framework, MSRs provide reliable evidence for audits, legal inquiries, and regulatory reviews. This proactive approach helps organizations mitigate risks associated with recordkeeping failures and ensures that records are managed effectively throughout their lifecycle.

3.3 Compatibility and Integration with Other Management System Standards

The MSR framework is designed to work seamlessly with other Management System Standards (MSS), such as ISO 9001 (quality management) and ISO 14001 (environmental management). This compatibility allows organizations to integrate records management with other operational systems, promoting consistency and alignment across all business functions.

Additionally, MSRs support compliance with the documented information requirements found in other MSS, making them an essential tool for organizations seeking to streamline management processes while ensuring records management remains fully embedded within their operational framework.

4. Ongoing Projects: Blockchain, AI, and Capability Models

4.1 Joint Working Group on Blockchain and Distributed Ledger Technologies

ISO/TC 46/SC 11 has partnered with ISO/TC 307 (Blockchain and Distributed Ledger Technologies) to form a Joint Working Group exploring the application of blockchain and DLT in records management. Blockchain's key features – immutability, transparency, and distributed governance – offer opportunities to enhance the integrity and authenticity of records while also presenting challenges related to legal compliance and data retention.

The group will soon publish a Technical Report that examines how blockchain can be used to create and manage records while addressing the complexities of using DLT in records management. The goal is to provide records managers, IT professionals, and legal experts with insights into leveraging blockchain for compliant and secure records management systems.

4.2 Ongoing Development of Artificial Intelligence and Records Management (WG 22)

ISO/TC 46/SC 11's Working Group 22 is actively developing a comprehensive framework to address the evolving role of Artificial Intelligence (AI) in records management, as AI systems become increasingly integrated into organizational workflows. This integration is transforming how records are created, managed, and preserved, and WG 22 is focused on exploring these impacts while developing guidelines to address the emerging challenges in records management practices.

One key area under development is the examination of different AI systems and their implications for records management, including the regulatory and legal requirements specific to AI-generated records. The working group is also addressing the ethical and societal considerations of managing AI records, particularly in areas such as privacy, transparency, and accountability, which are gaining importance as AI systems become more autonomous and widespread.

Additionally, WG 22 is working on defining how Management Systems for Records (MSR) can be adapted to support the unique needs of AI environments. This includes developing principles for managing AI-generated records, ensuring they maintain the same standards of authenticity, reliability, and usability that apply to traditional records. The group is also exploring the appraisal and disposition of AI records, focusing on how to properly evaluate, retain, or dispose of these records over time, while ensuring compliance with legal and organizational requirements.

Another significant component of this ongoing project involves metadata and records controls specific to AI. WG 22 is assessing how AI systems require new approaches to managing metadata and ensuring the long-term preservation of records generated or maintained by AI. The working group is also developing impact assessments to evaluate how AI technologies influence current records

management frameworks and identifying the skills and competencies needed for records managers to effectively handle AI-related records.

As WG 22 continues its work, the project remains dynamic, with ongoing research and stakeholder engagement guiding the development of standards that will ensure AI records are managed to uphold organizational integrity and comply with emerging regulations. This ongoing project is set to play a crucial role in shaping how records management adapts to the rapidly advancing field of AI.

4.3 Capability Models for Records Management

Working Group 20, initially tasked with developing a Technical Report for a Records Management Capability Assessment Model, has now refocused its efforts on creating a Technical Specification. After reassessing the project's requirements and deliverables, the group collectively agreed that framing the project as a specification would better serve its goals, enabling more structured guidance, consistent standards, and precise criteria for assessment. This shift aims to support clearer communication, a more standardized approach and increased rigor, ultimately enhancing usability and stakeholder engagement.

The Capability Model will allow organizations to assess their records management capabilities and identify areas for improvement. It will help align records management practices with business needs, ensuring that organizations meet legal and operational requirements while improving efficiency and reducing risks associated with inadequate recordkeeping.

5. Future Directions for ISO/TC 46/SC 11

ISO/TC 46/SC 11 is well-positioned to address the growing complexities of records management in an era marked by rapid technological advancement, regulatory shifts, and the increasing importance of digital information. The subcommittee's future work will focus on ensuring that records management standards are adaptable, comprehensive, and aligned with organizational goals across diverse industries and global jurisdictions.

5.1 Integration of Emerging Technologies

ISO/TC 46/SC 11 will continue refining its approach to emerging technologies such as blockchain, artificial intelligence (AI), machine learning (ML), and cloud computing. Future efforts will focus on integrating these technologies into records management practices while addressing key challenges like security, privacy, and compliance.

Blockchain and DLT: Blockchain technology will play an increasing role in ensuring the authenticity and security of records. ISO/TC 46/SC 11 will continue its collaboration with ISO/TC 308 to establish standards that ensure blockchain's immutability and transparency align with global records management requirements.

AI and Machine Learning: AI-driven automation in records classification, appraisal, and preservation is becoming more prevalent. Future standards will address how AI-generated records should be managed to ensure their reliability, authenticity, and usability, particularly in compliance-heavy industries like finance and healthcare.

5.2 Digital Preservation and Long-Term Accessibility

The subcommittee will enhance its focus on digital preservation by exploring standards that ensure the long-term accessibility of digital records, particularly in cloud and hybrid environments.

Sustainability of Digital Formats: Addressing the risks of technological obsolescence, ISO/TC 46/SC 11 will develop guidelines to ensure that digital records remain accessible over time, regardless of the evolving technological landscape.

Metadata and Migration: Future standards will also focus on managing metadata and ensuring effective migration strategies for digital records to avoid loss of context and usability during technological transitions.

5.3 Enhancing Global Regulatory Compliance

As global regulatory environments become more complex, ISO/TC 46/SC 11 will prioritize the development of standards that help organizations navigate compliance challenges in multiple jurisdictions.

Data Privacy Regulations: With laws like GDPR and CCPA enforcing stricter requirements around personal data, ISO/TC 46/SC 11 will ensure that its standards support organizations in meeting these requirements while still preserving necessary business records.

Cross-Border Data Management: The subcommittee will focus on harmonizing records management practices across jurisdictions, providing organizations with frameworks to manage records internationally while complying with varying legal requirements.

5.4 Proactive Engagement with Stakeholders and Global Collaboration

Moving forward, ISO/TC 46/SC 11 will intensify its efforts to engage with global stakeholders and foster collaboration across various sectors. Strengthening relationships with international bodies, governments, and the private sector will be essential for ensuring that records management standards remain relevant and responsive to evolving needs.

Partnerships with Global Organizations: The subcommittee will strengthen its partnerships with key global bodies such as the International Council on Archives (ICA), UNESCO, and WIPO to ensure records management standards contribute to the preservation of cultural heritage, the protection of intellectual property, and the support of transparent governance.

Private Sector Engagement: In industries like healthcare, finance, and technology, where records management plays a crucial role in regulatory compliance and data security, ISO/TC 46/SC 11 will engage directly with private-sector stakeholders. By gathering input from these sectors, the subcommittee will ensure that future standards address the unique challenges they face.

Harmonizing Global Standards: Collaboration with governments and international regulatory bodies will help align records management practices globally, ensuring consistency across legal frameworks and reducing compliance risks for multinational organizations.

Social Media and Digital Engagement: To enhance its collaboration efforts, ISO/TC 46/SC 11 is expanding its online presence through social media platforms, including a dedicated LinkedIn page, a newly established YouTube channel, and its subcommittee website. These platforms will serve as central hubs for knowledge sharing, featuring updates on standards development, educational content, interviews with experts, and interactive webinars. This approach aims to engage a broader audience and provide real-time insights into the evolving field of records management.

5.5 Resource Development for Practical Implementation

ISO/TC 46/SC 11 will continue to develop practical resources that help organizations implement the latest records management standards effectively. These resources will be designed to provide guidance on real-world application, focusing on areas like digital records preservation, metadata management, and compliance with data protection laws.

Practical Toolkits: In addition to its standards, ISO/TC 46/SC 11 will produce toolkits and best practice documents to support organizations in adapting to technological and regulatory changes. These resources will be shared through its social media channels and digital platforms to ensure global access.

6. Conclusion

ISO/TC 46/SC 11 plays a critical role in advancing global standards for records management. By providing foundational principles through ISO 15489 and operationalizing these principles through the Management Systems for Records (MSR) framework, the subcommittee ensures that organizations can manage records efficiently, consistently, and in alignment with broader business objectives.

The development of capability models, projects focused on blockchain and artificial intelligence, and ongoing work to address emerging technologies demonstrate ISO/TC 46/SC 11's commitment to future-focused innovation. Moving forward, the subcommittee will continue to offer standards that ensure

records management remains a cornerstone of organizational governance in a rapidly changing digital landscape.

Andy Potter

National Archives and Records Administration, Office of the Chief Records Officer for the United States Government (USA)

XXI Powszechny Zjazd Historyków Polskich „Człowiek twórcą historii”, Białystok 17–20 września 2024

Powszechny Zjazd Historyków Polskich (dalej: PZH) to wydarzenia o długoletniej tradycji sięgającej końca XIX w., skupione na dyskusji wokół polskich, lecz nie wyłącznie, badań historycznych. Tegoroczna, XXI edycja Zjazdu odbyła się w Białymstoku w dniach 17–20 września pod hasłem „Człowiek twórcą historii”. Za jej organizację odpowiedzialne były Polskie Towarzystwo Historyczne oraz Uniwersytet w Białymstoku (dalej: UwB). Wsparcia inicjatywie udzieliło szerokie grono instytucji, w tym Archiwa Państwowe¹. W konferencji wzięło udział ponad 900 uczestników, wśród których – oprócz zawodowych historyków – znaleźli się archiwiści, muzealnicy, a także nauczyciele i pasjonaci historii.

Przygotowania do organizacji XXI PZH rozpoczęły się już w 2022 r.², co zaowocowało niezwykle bogatym programem naukowym oraz licznymi wydarzeniami towarzyszącymi³. Jego trzon stanowiło sześć tematów wiodących, w tym „Człowiek i praca a środowisko przyrodnicze w procesie modernizacji społecznej i gospodarczej” organizowany przez Piotra Guzowskiego (UwB) i Adama Izdebskiego (Uniwersytet Jagielloński, dalej: UJ) oraz „Europa Jagiellonów (XIV–XVI wiek) w świetle najnowszych ustaleń historiografii. Próba nowej interpretacji” organizowany przez Krzysztofa Mikulskiego (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) i Zdzisława Nogę (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie). Odbyło się również 20 różnorodnych paneli problemowych, m.in. „W obronie naukowego statusu historii” – Ewa Domańska (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

¹ Archiwa Państwowe. Archiwa Państwowe partnerem XXI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich, 15 marca 2023, <https://archiwa.gov.pl/archiwa-panstwowe-partnerem-xxi-powszechnego-zjazdu-historykow-polskich/> [dostęp: 26.11.2024].

² Wydział Historii. Uniwersytet w Białymstoku. Konferencja naukowa „Człowiek twórcą historii”, 29 maja 2022, <https://historia.uwb.edu.pl/aktualnosci/konferencja-naukowa-8222czlowiek-tworca-historii8221-38.html> [dostęp: 26.11.2024].

³ XXI Powszechny Zjazd Historyków Polskich. Program XXI Zjazdu, 5 września 2024, <https://zjazdhistorykow.pl/program-xxi-zjazdu/> [dostęp: 26.11.2024].

w Poznaniu, dalej: UAM), Jan Pomorski (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej), Krzysztof Zamorski (UJ); „Nauki historyczne wobec humanistyki cyfrowej” – Adam Zapala, Waldemar Bukowski (Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, dalej: IH PAN), Maciej Zdenek, Maciej Mikuła (UJ), Anna Zajchowska-Bołtrot-miuk (IH PAN/Centrum Studiów Mediewistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, dalej: KUL) czy „Historia regionalna – uwarunkowania teoretyczne, wyzwania metodologiczne, funkcja publiczna” – Danuta Konieczka-Śliwińska (UAM), Cezary Obracht (Uniwersytet Gdański, dalej: UG). Ponadto w programie znalazło się siedem paneli, których organizatorami byli partnerzy Zjazdu, w tym dwa przygotowane przez Archiwa Państwowe, oraz panel poświęcony Olimpiadzie Historycznej. Przy tak rozbudowanej ofercie udział możliwy był wyłącznie w kilku obradach.

Pierwszego dnia Zjazdu, tuż po jego uroczystym otwarciu, odbył się panel zatytułowany „Nauki Pomocnicze Historii, czyli Nowoczesna pomoc dla Historyków”⁴, którego organizatorami byli Marcin Starzyński (UJ), Paweł Strzyż (UAM) i Piotr Węcowski (Uniwersytet Warszawski, dalej: UW). W pierwszym wystąpieniu – „Nauki pomocnicze historii wobec pisma i języka” – Anna Adam-ska (Universiteit Utrecht, KUL) postulowała rozszerzenie kwestionariusza pytań badawczych stawianych przez nauki pomocnicze zajmujące się pismem oraz transdyscyplinarne podejście do tego rodzaju badań. Referentka zwróciła uwagę na konieczność analizowania źródeł tekstowych w szerszym kontekście, w tym na próby poznania ich odbiorców oraz funkcjonowania w społeczeństwie. Proces badawczy jej zdaniem powinien obejmować cały okres istnienia dokumentu, a więc jego powstawanie, użytkowanie, przechowywanie oraz niszczenie. W następnym referacie Jakub Kujawiński (UAM), poprzez ukazanie rozwoju paleografii w relacji do dyplomatyki oraz ogółu badań historycznych od XVII w. do współczesności, starał się odpowiedzieć na pytanie o status nauk pomocniczych historii. Zauważył, że stosowanie terminu nauki pomocnicze współcześnie traci swoje uzasadnienie, ponieważ stawia ono dyscypliny takie jak paleografia czy epigrafika poza historiografią, podczas gdy ich przedstawiciele postrzegają swoje badania jako znajdujące się w obszarze historii. Kolejny referat, „Nauki pomocnicze historii XIX wieku – wokół pojęcia i potrzeb metodyki historii”, wygłoszony przez Aleksandrę Kuligowską (UW), podejmował problematykę zastosowania

---

⁴ Zob. *Człowiek twórcą historii*, t. 6, *Warsztat nowoczesnego humanisty historyka na progu XXI w.*, cz. 2, red. C. Kukło, W. Walczak, Białystok 2024, s. 125–206.

nauk pomocniczych w kontekście badania późniejszych epok historycznych. Jak stwierdziła prelegentka, refleksja dotycząca nauk pomocniczych historii skupia się przede wszystkim na źródłach średniowiecznych i staropolskich, natomiast badanie XIX stulecia wymaga wsparcia innych, mniej znanych dyscyplin, w tym np. filokartystyki, czyli dziedziny zajmującej się kartkami pocztowymi, które zyskały wówczas na popularności. Andrzej Marzec (UJ) w prezentacji „Człowiek w naukach pomocniczych historii” skupił się na wkładzie genealogii oraz pokrewnych dyscyplin w rozwój polskiej historiografii. W tym celu przywołał m.in. opracowania dotyczące staropolskich urzędników oraz szlachty, które znacząco przyczyniły się do badań nad przeszłością Polski. Na zakończenie Marcin Starzyński podjął problematykę prowadzenia analiz z wykorzystaniem źródeł ikonograficznych. Dokonał istotnego rozróżnienia na znak i obraz, czyli zbiór znaków, a także wskazał na badanie konkretnych źródeł, takich jak pieczęci czy herby.

Drugiego dnia Zjazdu odbył się panel „Polska historiografia wobec światowych debat naukowych”⁵ zorganizowany przez Krzysztofa A. Makowskiego (UAM). W referacie otwierającym przedstawił on założenia panelu oraz wyjaśnił, że uczestnicy nie przyjęli wspólnego rozumienia polskiej historiografii i w swoich wystąpieniach skupili się na jej różnego rodzaju obecności w świecie. Badacz następnie zwrócił uwagę na udział polskich historyków w Międzynarodowych Kongresach Nauk Historycznych, który w ostatnich trzech dekadach uległ znaczącemu osłabieniu. Jako przyczynę wskazał on kryzys polskiej nauki historycznej, przejawiający się osłabieniem warsztatu historyków oraz ich zamknięciem na badania międzynarodowe. Następnie Ewa Domańska (UAM) przyjrzała się rozpoznawalności polskich historyków akademickich, w szczególności pracom publikowanym w latach 2019–2022. Zauważyła, że choć przybywa polskich opracowań publikowanych w znaczących czasopiśmie i wydawnictwach w językach kongresowych, zwłaszcza w języku angielskim, to jednak nie przekłada się to na ich obecność w międzynarodowym dyskursie historycznym. Niemniej prelegentka wskazała strategie, które mogłyby tę sytuację poprawić, m.in. w zakresie organizacji badań czy współpracy pomiędzy historykami. W kolejnym referacie zatytułowanym „Polska historiografia wobec światowych debat naukowych dotyczących historii społecznej i gospodarczej” Radosław Poniak i Piotr Guzowski (UwB) skupili się na konkretnym obszarze badań historycznych. W pierwszej

---

⁵ Zob. *Człowiek twórcą historii*, t. 7, *Miejsce historii w edukacji humanistycznej w XXI w.*, cz. 1, red. C. Kukło, W. Walczak, Białystok 2024, s. 9–116.

części swojego wystąpienia przedstawili, inspirując się pracą Tomasza Warczoka i Tomasza Zaryckiego *Gra peryferyjna. Polska politologia w globalnym polu nauk społecznych*⁶, sposoby prowadzenia badań historycznych przez historyków z peryferii, tj. Polski, w relacji do centrum, najważniejszych uniwersytetów, głównie z krajów anglosaskich. Zwrócili również uwagę na wycofanie się polskich historyków z międzynarodowej debaty, a także na unikanie metod kwantytatywnych, które są istotne dla prowadzenia badań nad historią gospodarczą. Jako przedostatni głos zabrał Dariusz Stoła, który podjął problematykę wkładu polskiej historiografii w międzynarodowe badania nad Zagładą. Omówił on historię badań nad Holocaustem w Polsce: od jej powojennych początków, poprzez trudny okres reperkusji wydarzeń z Marca 1968, po współczesność. Zauważył znaczący rozwój polskich badań nad Zagładą Żydów, zwłaszcza w takich instytucjach jak Centrum Badań nad Zagładą, Żydowski Instytut Historyczny czy Muzeum Auschwitz-Birkenau. Jednakże zaznaczył również, że poza nielicznymi wyjątkami, takimi jak książki Jana T. Grossa, nie zajmują one jeszcze istotnego miejsca w międzynarodowej dyskusji nad Holocaustem. Na zakończenie Dobrochna Kałwa (UW) w wystąpieniu zatytułowanym „Historia kobiet i badania genderowe – transdyscyplinarne eksploracje przeszłości” przyjrzała się polskim badaniom w tym obszarze w świetle międzynarodowej dyskusji. Zauważyła, że prace dotyczące historii kobiet nie są tworzone wyłącznie przez środowisko historyków, ale także przez przedstawicieli innych dyscyplin. Wyniki badań publikuje się zarówno w międzynarodowych periodykach poświęconych historii kobiet, jak i tych związanych z historią Polski oraz Europy Środkowowschodniej. Prelegentka wskazała, że nie przekłada się to na znaczenie polskiego głosu w międzynarodowych debatach, jednak widzi potencjał w mobilności krajowych badaczy i badaczek, co sprzyja wymianie myśli i nawiązywaniu szerokiej współpracy.

W części popołudniowej miał miejsce panel „Społeczna historia rzeczy. Wiek XIX i XX”, za który odpowiedzialne były Agnieszka Janiak-Jasińska (UW) oraz Katarzyna Sierakowska (IH PAN)⁷. Na początku Szczepan Kozak (Uniwersytet Rzeszowski) przedstawił kwestie dziedziczenia ruchomości na podstawie XIX-wiecznych testamentów oraz pokrewnych źródeł sądowych pochodzących z terenów Galicji. Po szczegółowym scharakteryzowaniu źródeł związanych

⁶ Zob. T. Warczok, T. Zarycki, *Gra peryferyjna. Polska politologia w globalnym polu nauk społecznych*, Warszawa 2016.

⁷ Zob. *Człowiek twórcą historii*, t. 3, *Społeczeństwo wobec wyzwań nowoczesności*, red. C. Kuklo, W. Walczak, Białystok 2024, s. 593–681.

z wykonywaniem praw spadkowych badacz przeszedł do analizy ich zawartości. Jak wskazał, w testamentach czy protokołach licytacji znajdowały się nie tylko przedmioty drogocenne, ale także te codziennego użytku, jak bielizna czy beczki na kapustę. Pokazuje to odmienne od współczesnych podejście do konsumpcji. Następnie Mateusz Rodak (IH PAN) w referacie „Na tropie złodziei. Policyjna rewizja osobista w II Rzeczypospolitej” przybliżył instytucję rewizji osobistej oraz omówił przedmioty znajdowane przy złodziejach. Były wśród nich narzędzia takie jak łomy czy wytrychy, ale także ubiór czy charakterystyka (np. sztuczne wąsy oraz broda). Poruszył też wątek utworzonego w 1930 r. Muzeum Policji Państwowej, do którego trafiała część ze skonfiskowanych złodziejom przedmiotów. Barbara Klich-Kuczevska (UJ) poddała analizie opisy rzeczy pojawiające się na kartach pamiętników pisanych na konkursy w okresie PRL. Prelegentka zauważyła, że przedmioty mogą pełnić inną funkcję w zależności od tego, czy opisują swoją przeszłość, czy obecną sytuację. Badaczka zwróciła uwagę m.in. na okres dzieciństwa autorów pamiętników, gdzie różnego rodzaju rzeczy umożliwiają przywoływanie wspomnień związanych z trudem dorastania w czasie II wojny światowej i stalinizmu. W ostatnim referacie – „Atrybuty emancypacji kobiet, czyli rzeczy w działaniu. Rekonesans” – Agnieszka Janiak-Jasińska omówiła przedmioty powiązane z ruchem feministycznym na przełomie XIX i XX stulecia. Przeprowadzona przez nią analiza objęła zarówno rzeczy wykorzystywane przez emancypantki, m.in. książki i rowery, jak i przez przeciwników tego ruchu, np. męski strój oraz papierosy.

Trzeciego dnia XXI PZHP odbyły się panele organizowane przez Archiwa Państwowe, które otworzyło krótkie przemówienie Pawła Pietrzyka, Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych. Pierwsze obrady – „Archiwa a cyfrowe multiwersum. Historyk wobec źródeł dostępnych on-line” – poprowadziła Lucyna Harc (Uniwersytet Wrocławski/Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, dalej: NDAP)⁸. Rozpoczęły się one od wystąpienia Jacka Tebinki (UG) „Kwerendy w czasach rewolucji informatycznej w archiwach w Polsce i Wielkiej Brytanii. Z doświadczenia badacza”, w którym przedstawił porównanie zmian, jakie zaszły w korzystaniu z archiwów obu krajów. Prelegent zwrócił uwagę na takie kwestie jak dostęp online do inwentarzy i archiwaliów czy możliwość korzystania z własnego aparatu lub skanera. Następnie Maciej Michalski (UAM) podjął wątek

---

⁸ Zob. *Człowiek twórcą historii*, t. 5, *Warsztat nowoczesnego humanisty historyka na progu XXI w.*, cz. 1, red. C. Kukło, W. Walczak, Białystok 2024, s. 187–254.

portalu Szukaj w Archiwach z perspektywy historyka akademickiego. W swoim referacie wskazał na sposób prezentacji informacji na tej platformie oraz strategię wyszukiwawcze użytkowników, a także zaproponował możliwości jej dalszego rozwoju. Jako kolejny głos zabrał Piotr Nojszewski (Warszawskie Towarzystwo Genealogiczne). Referent przedstawił perspektywę genealogów na prowadzenie badań z wykorzystaniem źródeł udostępnianych online. Podkreślił działania tego środowiska w indeksowaniu i udostępnianiu cyfrowych kopii akt metrykalnych, a także pochwalił inicjatywy podejmowane w tym zakresie przez Archiwa Państwowe. W dalszej części swojego wystąpienia zasugerował przyszłe działania, które ułatwiłyby prowadzenie badań genealogicznych. Piotr Zawilski (Narodowe Archiwum Cyfrowe) w referacie zatytułowanym „Dlaczego tego nie ma jeszcze w Szukaj w Archiwach?!” przedstawił perspektywę Archiwów Państwowych na udostępnianie archiwaliów w sieci www poprzez portal Szukaj w Archiwach. Zaznaczył, że prowadzona w Archiwach Państwowych digitalizacja ma w pierwszej kolejności za zadanie zabezpieczenie ich zbiorów, co znacząco wydłuża ten proces, jednak odsetek udostępnianych zasobów nie odbiega od innych krajów. Zaproponował również możliwość przejścia na skanowanie archiwaliów na żądanie, co pomogłoby lepiej dostosować ten proces do potrzeb użytkowników. Następnie Katarzyna Ziętał (Centrum Archiwistyki Społecznej) w wystąpieniu „Zbiory społeczne a warsztat historyka” omówiła kwestie zbiorów udostępnianych przez archiwa społeczne, skupiając się przede wszystkim na fotografiach. Prelegentka wskazała na odmienne praktyki gromadzenia i opisywania zasobów w tych instytucjach oraz ich potencjał dla badań historycznych. Na zakończenie Marcin Wilkowski (UW) przedstawił wyniki analizy stabilności polskich zasobów www związanych z istotnymi wydarzeniami z lat 2020–2023, w tym pandemii COVID-19 czy wojny w Ukrainie. W swoim wystąpieniu zwrócił uwagę na zjawisko *link rot* i zanikanie treści publikowanych w Webie. Wyniki jego badań pokazały, że linki publikowane przez polskich użytkowników platformy X są w większości nadal dostępne, jednak jest to efektem tego, że są one relatywnie nowe. W przyszłości zasoby te mogą zniknąć z sieci, dlatego polskie instytucje pamięci powinny rozważyć ich archiwizację, ponieważ będą istotnymi źródłami dla historyków oraz innych badaczy.

Drugi panel Archiwów Państwowych – „Paradoksy otwartości. Wyzwania w udostępnianiu materiałów archiwalnych” – poprowadził Tomasz Matuszak

(Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim)⁹. Obrady rozpoczęła Anna Barszcz (Archiwum Rady Ministrów), która omówiła udostępnianie materiałów archiwalnych w Archiwum Rady Ministrów. Prelegentka przytoczyła dzieje i scharakteryzowała zasób tego archiwum oraz zaznaczyła, że udostępnia ono dokumentację przede wszystkim użytkownikom wewnętrznym, jednak jest również otwarte na interesariuszy z zewnątrz. Jako następną, Marzena Kruk (Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej) w referacie „Przeszłość i teraźniejszość – udostępnianie dokumentów ze zbiorów Instytutu Pamięci Narodowej w świetle przepisów” przedstawiła, jak zmieniał się na przestrzeni lat dostęp do archiwaliów przechowywanych w archiwach należących do Instytutu Pamięci Narodowej. Prelegentka zwróciła uwagę na poszerzające się możliwości korzystania z zasobów tej instytucji oraz wprowadzane udogodnienia dla użytkowników, w tym rozwój Archiwum Cyfrowego. Kwestię udostępniania w archiwach uniwersyteckich poruszyła Monika Płuciennik (UG). Na początku przybliżyła sytuację prawną i podległość tych archiwów zarówno władzom uniwersyteckim, jak i merytorycznemu nadzorowi dyrektora właściwego archiwum państwowego. Referentka wskazała też na ochronę danych osobowych oraz prawo autorskie jako główne przeszkody utrudniające udostępnianie zasobu gromadzonego przez te instytucje. Na zakończenie Dariusz Makowski w wystąpieniu „Archiwa na progu zmian. Możliwości zastosowania nowoczesnych technologii podczas udostępniania materiałów archiwalnych” podjął wątek przeobrażeń zachodzących i czekających archiwa pod wpływem transformacji cyfrowej oraz zmieniającej się grupy ich użytkowników. Wśród proponowanych przez niego rozwiązań znalazły się sztuczna inteligencja, w tym metody przetwarzania języka naturalnego oraz rozpoznawania pisma ręcznego, usługi chmurowe oraz nowoczesne metody przechowywania danych. Reprezentant Archiwów Państwowych zaznaczył, że placówki archiwalne powinny współcześnie dbać nie tylko o bezpieczeństwo swojego zasobu, ale także o bezpieczeństwo swoich użytkowników.

Dwa panele problemowe to nie jedyny przejaw aktywności Archiwów Państwowych w trakcie XXI PZHP. Drugiego dnia zjazdu (18.09) odbyły się warsztaty dla nauczycieli historii „Plansza i źródło. Jak wykorzystać archiwalia i grę planszową w nauczaniu historii życia codziennego okresu I wojny światowej”. Powstały one w oparciu o grę planszową opracowaną na podstawie materiałów archiwalnych pochodzących z okresu I wojny światowej. Uczestnicy warsztatów mieli okazję za-

---

⁹ Ibidem, s. 121–183.

poznać się z założeniami i mechaniką gry, a także metodami wykorzystania źródeł archiwalnych w nauczaniu. Przez cały Zjazd, w ramach Targów Książki Historycznej, działało stoisko wydawnicze Archiwów Państwowych, na którym zdobyć można było publikacje pochodzące z różnych placówek archiwalnych. Ponadto na terenie UwB prezentowane były dwie wystawy plenerowe przygotowane przez Archiwa Państwowe. Pierwsza – „Chłopi w Archiwach” – ukazywała różnorodne archiwalia dotyczące chłopstwa zestawione z kadrami z najnowszej ekranizacji *Chłopów* w reżyserii DH i Hugh’a Welchmanów¹⁰. Druga – „Wielkopole w podróży” – opowiadała o podróżach staropolskich i dyplomatycznych oraz historii środków transportu¹¹. Dodatkową ofertę dla uczestników Zjazdu przygotowało również Archiwum Państwowe w Białymstoku¹².

Bartłomiej Konopa

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych / The State Archives Head Office (Poland)
bkonopa@archiwa.gov.pl, ORCID 0000-0001-9843-5552

---

¹⁰ XXI Powszechny Zjazd Historyków. Wystawa „Chłopi w Archiwach”, 4 sierpnia 2024, <https://zjazdhistorykow.pl/wystawa-chlopi-w-archiwach/> [dostęp: 26.11.2024].

¹¹ XXI Powszechny Zjazd Historyków. Wystawa Archiwów Państwowych – Wielkopole w Podróży, 4 sierpnia 2024, <https://zjazdhistorykow.pl/wystawa-archiwow-panstwowych-wielkopole-w-podrozy/> [dostęp: 26.11.2024].

¹² XXI Powszechny Zjazd Historyków. Udział Archiwum Państwowego w Białymstoku w XXI Powszechnym Zjeździe Historyków, 4 sierpnia 2024, <https://zjazdhistorykow.pl/udzial-archiwum-panstwowego-w-bialymstoku-w-xxi-powszechnym-zjezdzie-historykow/> [dostęp: 26.11.2024].

IN MEMORIAM

Jadwiga Kazimiera Sałagacka
(8 lipca 1944 – 21 kwietnia 2024)

Urodziła się w Pabianicach w powiecie pabianickim w rodzinie Hieronima i Marianny z domu Barocha. Uczęszczała do miejscowej szkoły podstawowej. Po jej ukończeniu w 1958 r. kontynuowała naukę w I Liceum Ogólnokształcącym im. Jędrzeja Śniadeckiego w Pabianicach. W 1962 r., po zdaniu matury, rozpoczęła studia na Uniwersytecie Warszawskim na kierunku historia. W 1967 r. obroniła pracę magisterską pt. „Więzienia i więźniowie polityczni w Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1922–1932”. Poza krótkim okresem zatrudnienia jako nauczyciel historii w Szkole Podstawowej nr 15 w Pabianicach, całe życie zawodowe Jadwigi Sałagackiej związane było z łódzkim archiwum państwowym.

We wrześniu 1968 r. podjęła pracę w ówczesnym Archiwum Państwowym Miasta Łodzi i Województwa Łódzkiego na stanowisku archiwisty w Oddziale III. Do jej obowiązków należało opracowywanie zasobu i nadzór archiwalny. W 1969 r. awansowała na starszego archiwistę, a w 1972 r. została oddelegowana na pół etatu do pracy w Powiatowym Archiwum Państwowym w Pabianicach jako zastępca kierownika, a w 1973 r. czasowo także jako kierownik. W maju 1978 r. przeniesiono ją do pracy w Oddziale III Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Łodzi (dalej: WAP w Łodzi). Rok później rozpoczęła roczne zaoczne Podyplomowe Studium Archiwistyki, organizowane przez Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, które ukończyła w 1980 r. Z początkiem 1981 r. otrzymała stanowisko adiunkta archiwalnego, a w 1985 r. awansowała na kustosza. W 1988 r. powierzono jej stanowisko głównego specjalisty ds. nadzoru archiwalnego w Oddziale II Archiwum Państwowego w Łodzi (dalej: AP w Łodzi). Z dniem 1 stycznia 1993 r. dotychczas zajmowane przez nią stanowisko wydzielono ze struktury Oddziału i podporządkowano bezpośrednio dyrekcji AP w Łodzi. W lutym 2004 r. powierzono jej pełnienie funkcji kierownika Oddziału Nadzoru Archiwalnego. W 2008 r. została starszym kustoszem. Stanowisko kierownicze piastowała do stycznia 2012 r., do momentu przejścia na emeryturę. Jako emerytka została

ponownie zatrudniona w Oddziale Nadzoru Archiwalnego AP w Łodzi. Funkcję tę pełniła do końca września 2012 r.

W trakcie swojej pracy zawodowej była aktywnym członkiem wielu ciał kolegialnych, w tym Wojewódzkiej Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji. Od 1993 r. aż do zakończenia zatrudnienia była przewodniczącą Komisji Oceny Materiałów Archiwalnych przy AP w Łodzi, potem Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji AP w Łodzi. Ponadto od 1972 r. udzielała się w Komisji pracy do spraw normowania wykazów akt kancelarii zakładowych i instrukcji dla archiwów zakładowych, a od 1979 r., po zmianie formy organizacyjnej, zajmowała stanowisko ds. norm zakładowych. Od 1988 r. przewodniczyła Komisji ds. Norm, a następnie od 2005 r. kierowała Komisją ds. Normowania. Z dniem 12 sierpnia 1996 r. z ramienia AP w Łodzi została powołana na eksperta w zakresie oceny opracowania materiałów archiwalnych w ramach prac prowadzonych przez Gospodarstwo Pomocnicze „Usługi Archiwalne” przy AP w Łodzi. Angażowała się również w działalność centralnych organów Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych. W latach 1998–2005 była dwukrotnie członkiem Centralnej Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji, ciała opiniodawczego w sprawach doskonalenia metod pracy w archiwach oraz oceny dokumentacji.

Podczas swojej długoletniej aktywności zawodowej wykonywała zadania z zakresu podstawowej działalności archiwalnej, ze szczególnym naciskiem na sprawowanie nadzoru i kształtowanie zasobu archiwalnego. Bliskie jej sercu były sprawy archiwów zakładowych i składnic akt. Wykazywała duże zrozumienie dla sytuacji archiwistów zakładowych i chętnie wspomagała ich swoją wiedzą i umiejętnościami.

Przez całe życie angażowała się w działalność społeczną. W czasach studenckich była członkiem Związku Studentów Polskich (1962–1976), następnie Związku Nauczycielstwa Polskiego (od 1967 r.) i Stowarzyszenia Archiwistów Polskich (1968–2024). To ostatnie zajmowało szczególne miejsce w życiorysie zawodowym Jadwigi Sałagackiej. To ona współtworzyła oddział łódzkiej organizacji. Jako wieloletni członek Zarządu Oddziału w Łodzi przez kilka kadencji pełniła funkcję sekretarza i przewodniczącej (prezesa) Oddziału. Była m.in. inicjatorką warsztatów wyjazdowych (organizowanych od 1974 r.). Aktywnie włączała się w proces kształcenia archiwistów zakładowych oraz pracowników obsługi kancelaryjnej urzędów różnych szczebli. Wchodziła w skład Rady Programowej Centralnego Ośrodka Kursów Kancelaryjno-Archiwalnych. W 2002 r. Ośrodek został przemianowany na Krajowe Centrum Edukacji Archiwalnej i kontynuował działalność

dydaktyczną, m.in. w formie kursów kancelaryjno-archiwalnych. Przez wiele lat była jedną z prowadzących wymienione kursy. Umiejętnie wykorzystywała zdobytą wiedzę archiwalną i bogatą praktykę zawodową. Współorganizowała III Krajowe Sympozjum Archiwalne w Łodzi poświęcone archiwom instytucji wymiaru sprawiedliwości, które odbyło się w 2001 r. Ideę działalności Stowarzyszenia szerzyła w kręgu współpracowników i przyjaciół, dzięki czemu doprowadziła do znacznego rozwoju i wzmocnienia liczebności Oddziału Łódzkiego. Wielokrotnie była wybierana jako przedstawiciel Oddziału na krajowe zjazdy delegatów. W latach 1997–2002 pełniła funkcję członka Zarządu Głównego Stowarzyszenia Archiwistów Polskich. Pracę na rzecz zrzeszenia traktowała jako misję na rzecz dbałości o wizerunek archiwów i archiwistów.

Była jednym z członków komitetu założycielskiego Niezależnego Samorządowego Związku Zawodowego „Solidarność” przy WAP w Łodzi, zawiązanego 3 listopada 1980 r. Po powołaniu 11 grudnia 1981 r. Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” przy WAP w Łodzi, objęła z jej ramienia funkcję delegata na zebrania Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” Ziemi Łódzkiej.

Została odznaczona Złotą Odznaką Związku Nauczycielstwa Polskiego (1980), odznaką honorową „Za Zasługi dla Archiwistyki” (1986), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1996) oraz Złotym Krzyżem Zasługi (2015) za działalność na rzecz zachowania dziedzictwa narodowego i integracji środowiska archiwistów oraz za wkład w rozwój edukacji archiwalnej.

Jest autorką referatów naukowych z zakresu archiwistyki, w tym takich jak: „Stan archiwów zakładowych branży bawełnianej w instytucjach objętych tzw. specjalną opieką Archiwum Państwowego Miasta Łodzi i Województwa Łódzkiego” (1973), „Zjednoczenie Przemysłu Organicznego w Łodzi i jego pozostałość aktowa” (1978), „Zagadnienie narastającego zasobu archiwalnego w Łodzi i woj. łódzkim w latach 1919–1975” (1980), „Próba oceny sytuacji archiwów zakładowych z terenu miasta Łodzi podległych Ministerstwu Kultury i Sztuki w Warszawie i Wydziałowi Kultury Urzędu miasta Łodzi” (1988) oraz „Informacja o archiwach technicznych biur projektowo-badawczych” (1989).

Praca archiwalna była pasją Jadwigi Sałagackiej. Wykazywała wiele troski o prawidłowe przechowywanie i zabezpieczanie materiałów archiwalnych. Konsekwentna i operatywna w działaniu, wymagała wiele od siebie i innych, przez co mogła być postrzegana jako osoba surowa i niedostępna. Współpracownikom dała się jednak poznać jako osoba otwarta, szczerą, życzliwą oraz pełną optymizmu.

zmu. W pracy cechowały ją zawsze wiedza i profesjonalizm. Umiejętnie i trafnie formułowała wnioski i konstruktywnie potrafiła bronić swoich racji i przekonań. Lubiła dobre towarzystwo, które zawdzięczała swojemu gawędziarskiemu stylowi i charakterystycznemu poczuciu humoru. Znana była ze swoich przekornych, odważnych opinii i celnych uwag nie tylko na tematy zawodowe. Posiadała naturalną zdolność nawiązywania relacji z ludźmi, przez co wiele zawodowych znajomości przerodziło się w wieloletnie przyjaźnie. Do końca swoich dni otaczali ją najbliżsi i przyjaciele, z którymi utrzymywała kontakt nawet w obliczu nieuleczalnej choroby, z którą zmagająca się przez wiele lat.

Zmarła 21 kwietnia 2024 r. Pochowana została na Cmentarzu Komunalnym przy ul. Kilińskiego 57/59 w Pabianicach.

Źródła

Archiwum Państwowe w Łodzi, Akta osobowe Jadwigi Sałagackiej, sygn. 18/2016, numer ewidencyjny 47.

Archiwum Państwowe w Łodzi, 39/972/0 Archiwum Państwowe w Łodzi [1945–1950] 1951–2005, 2012, sygn. I/641 [NSZZ „Solidarność” przy WAPŁ – protokoły zebrań członków Koła] 1980–1981; sygn. I/23 [Protokół przejścia Powiatowego Archiwum w Pabianicach przez mgr J. Sałagacką] 1972.

Bibliografia

Archiwum Państwowe w Łodzi. Pięćdziesiąt pięć lat działalności Stowarzyszenia Archiwistów Polskich Oddział w Łodzi, <https://www.lodz.ap.gov.pl/art,342,piecdziesiat-piec-lat-dzialalnosc-i-stowarzyszenia-archiwistow-polskich-oddzial-w-lodzi> [dostęp: 23.04.2024].

Archiwum Państwowe w Łodzi. Zawiadomienie o śmierci zasłużonego pracownika APŁ Jadwigi Sałagackiej, <https://www.lodz.ap.gov.pl/art,705,zawiadomienie-o-smierci-zasluzonego-pracownika-apl-jadwigi-salagackiej> [dostęp: 23.04.2024].

Matuszak T., *Rola i znaczenie Krajowego Centrum Edukacji Archiwalnej Stowarzyszenia Archiwistów Polskich w procesie ustawicznego kształcenia archiwistów – pracowników jednostek samorządu terytorialnego i samorządowych jednostek organizacyjnych*, „Opinie i analizy” 2020, nr 52, s. 7.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej. Odznaczenia za zasługi na rzecz zachowania dziedzictwa narodowego, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/ordery-i-odznaczenia/odznaczenia-za-zaslugi-na-rzecz-zachowania-dziedzictwa-narodowego-,6830> [dostęp: 23.04.2024].

Stowarzyszenie Archiwistów Polskich. Jadwiga Sałagacka, <https://sap.waw.pl/pozegnanie/jadwiga-salagacka/> [dostęp: 23.04.2024].

Anna Szefler

Archiwum Państwowe w Łodzi / State Archives in Łódź (Poland)
anna.szefler@lodz.ap.gov.pl

IN MEMORIAM

Ewa Olga Rosowska-Jakubczyk
(6 września 1958 – 23 czerwca 2024)

Urodziła się w Warszawie w rodzinie Leona i Aliny z domu Popławskiej. Po ukończeniu XIV Liceum Ogólnokształcącego im. Stanisława Staszica w Warszawie rozpoczęła studia na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. W 1986 r. uzyskała tytuł magistra nauk politycznych na podstawie pracy dyplomowej „Ruch ludowy i Bataliony Chłopskie w latach II światowej” napisanej pod kierunkiem prof. dra hab. Kazimierza Przybysza.

Po studiach została zatrudniona w Zarządzie Głównym Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. W 1991 r., jako stypendystka Ministerstwa Edukacji Narodowej, podjęła zagraniczne studia doktoranckie na Wydziale Historycznym Moskiewskiego Uniwersytetu Państwowego. Stopień naukowy doktora nauk historycznych otrzymała w 1993 r. na podstawie dysertacji „Stosunki polsko-sowieckie w latach 1939–1941 w polityce zagranicznej ZSRR” przygotowanej pod kierunkiem prof. dra hab. Giennadija Matwiejewa.

Po powrocie do kraju związała się zawodowo z Naczelną Dyрекcją Archiwów Państwowych. Pracę rozpoczęła w Zakładzie Naukowym Archiwistyki (1993–2003), a następnie została naczelnikiem Wydziału Integracji Europejskiej (2003–2008). Była jednocześnie członkiem kolegium redakcyjnego czasopisma „Archeion” oraz przewodniczącą Komitetu Technicznego 242 ds. Informacji i Dokumentacji Polskiego Komitetu Normalizacyjnego. Jest autorką i współautorką sześciu polskich norm ISO z zakresu informacji i dokumentacji.

Od 2000 r. czynnie udzielała się w Oddziale Warszawskim Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, a jednocześnie realizowała się naukowo. Była jednym z pierwszych polskich archiwistów, którzy uzyskali dostęp do zasobów archiwów rosyjskich zawierających dokumenty zbrodni katyńskiej. Wyniki badań, prowadzonych pod kierunkiem prof. dra hab. Wojciecha Materskiego przy współudziale dra Bolesława Woszczyńskiego i prof. dr hab. Natalii Lebediewej w archiwach postsowieckich i emigracyjnych, zostały ujęte w czterotomowej publikacji źródło-

wej *Katyń. Dokumenty zbrodni*. Przychylnie przyjęte przez środowisko naukowe edycje źródeł ukazały się drukiem w latach 1996, 1998, 2001 i 2006. Wkład zespołu autorskiego w szerzenie wiedzy na temat zbrodni katyńskiej został doceniony przyznaniem odznaczenia cywilnego za wybitne osiągnięcia na polu nauki.

Współpraca polskich archiwów państwowych z archiwami Rosji i innymi instytucjami pamięci wyznaczała dalsze etapy naukowej aktywności Ewy Rosowskiej-Jakubczyk. Kontynuację badań stanowiły m.in. tłumaczenia opracowań źródłowych dotyczących relacji polsko-sowieckich po zerwaniu przez Związek Sowiecki stosunków dyplomatycznych z uchodźczym rządem gen. Władysława Sikorskiego (*Polska w dokumentach z archiwów rosyjskich 1949–1953*) wydane przez Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk.

Praca zawodowa w sieci archiwów państwowych otworzyła nowy kierunek działalności naukowej Ewy Rosowskiej-Jakubczyk, zorientowany na dokumentowanie losów dóbr kultury przemieszczonych w rezultacie II wojny światowej. Jej dorobek w zakresie rewindykacji mienia polskiego obejmuje publikacje referatów konferencyjnych, wnoszących znaczący wkład w rozwój poszukiwań materiałów archiwalnych polskiej proweniencji przechowywanych poza granicami kraju.

Aktywnie uczestniczyła w konferencjach i kongresach naukowych polskich i zagranicznych. Szczególne miejsce w jej życiorysie naukowym zajmowały spotkania archiwistów Europy Środkowej i Wschodniej „Colloquia Jerzy Skowronek Dedicata”. Brała w nich udział nieprzerwanie na przestrzeni kilku lat (1996–2004). Regularnie wygłaszała referaty podczas zjazdów historyków i archiwistów. Pełniła liczne funkcje w krajowych i międzynarodowych gremiach archiwalnych. Uczestniczyła m.in. w pracach Centralnej Komisji Metodycznej oraz zespołów naukowych działających przy Naczelnym Dyrektorze Archiwów Państwowych. Była kierowniczką projektów międzynarodowych TAPE (Training for Audiovisual Preservation in Europa) i EURIDICE (Europejskie Materiały Źródłowe do Nauczania na Odległość), prowadzonych ze środków europejskich. Podejmowała ponadto zagadnienia prawnej i praktycznej ochrony dziedzictwa kulturowego w Unii Europejskiej, polityki digitalizacji dóbr dziedzictwa narodowego oraz tworzenia Biblioteki Europejskiej Europeana. Pokłosiem tej działalności są publikacje polsko- i anglojęzyczne.

Systematycznie podnosiła swoje kwalifikacje zawodowe z zakresu administracji publicznej, mechanizmów funkcjonowania Unii Europejskiej oraz archiwistyki i zarządzania dokumentacją poprzez uczestnictwo w kursach organizowanych przez Krajową Szkołę Administracji Publicznej, Uniwersytet Europejski w Peters-

burgu, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Directorate General Information Society and Media, The National School of Government i St Mary's University Richmond.

W 2006 r. rozpoczęła pracę dydaktyczną. Prowadziła konwersatoria w Instytucie Stosunków Międzynarodowych Wydziału Historycznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Po jego przekształceniu została zatrudniona na stanowisku adiunkta na Wydziale Politologii i Studiów Międzynarodowych – początkowo w Katedrze Europy Wschodniej, następnie w Katedrze Historii Dyplomacji. Ponadto wykładała na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Akademii im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku. Zajmowała się m.in. problematyką integracji europejskiej, polityką regionalną państw unijnych oraz dostępem do informacji w Unii Europejskiej. Była promotorką dziesięciu i recenzentką sześciu prac magisterskich z dziedziny historii i współczesnych stosunków międzynarodowych oraz promotorką siedmiu i recenzentką ośmiu prac licencjackich dotyczących problematyki stosunków międzynarodowych.

Zainteresowania stosunkami międzynarodowymi w latach 20. XX w., szczególnie kwestią podpisanego 18 marca 1921 r. traktatu ryskiego, w tym realizacją postanowień protokołów dodatkowych dotyczących repatriacji ludności, przyczyniły się do znacznego wzbogacenia spuścizny naukowej Ewy Rosowskiej-Jakubczyk. Udział w pracach zespołu badawczego kierowanego przez prof. dra hab. Zbigniewa Karpusa zaowocował współautorstwem publikacji *Polscy jeńcy wojenni w niewoli sowieckiej w latach 1919–1922. Materiały archiwalne*, wyróżnionej w 2010 r. Nagrodą Historyczną Tygodnika „Polityka”. Podejmowała także tematy działalności Polsko-Rosyjsko-Ukraińskiej Komisji Mieszanej ds. Repatriacji oraz organizacji akcji repatriacyjnej przez Polski i Rosyjski Czerwony Krzyż, Związek Chrześcijańskiej Młodzieży Męskiej (YMCA) i Amerykańską Administrację Pomocy (ARA). W ramach współpracy polsko-białoruskiej grupy historyków brała udział w opracowaniu przewodników po materiałach archiwalnych z okresu II Rzeczypospolitej Polskiej przechowywanych w archiwach i bibliotekach Białorusi. Współorganizowała z Ambasadą Rzeczypospolitej Polskiej w Mińsku cykl konferencji naukowych poświęconych tematyce wspólnego dziedzictwa kulturowego, a w latach 2010–2013 pełniła funkcję sekretarza polsko-białoruskiego zespołu badaczy-historyków.

Laureatka nagrody rektora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu II stopnia za osiągnięcia dydaktyczne, naukowe oraz za wzorową realizację zadań (2010).

Po zakończeniu współpracy z uczelniami ponownie skupiła swoją działalność zawodową na pracy w Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych. W 2012 r. została powołana na stanowisko doradcy Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, a w 2014 r. zatrudniona w Departamencie Archiwistyki NDAP. Była kierowniczką projektu krajowego „Archiwa Cyfrowe”, realizowanego w ramach II Osi Priorytetowej Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa, oraz odpowiadała za redakcję znaczących publikacji branżowych, w tym tomu trzeciego *Słownika biograficznego archiwistów polskich* (2017), pracy zbiorowej *Zasada zespołowości w praktyce archiwów państwowych. Studia i materiały* (2017) oraz wydawnictwa albumowego *Archiwa w Niepodległej. Stulecie Archiwów Państwowych 1919–2019* (2019). Od 2019 r. pełniła funkcję zastępcy redaktora naczelnego czasopisma „Archeion”, koordynując prace redakcyjne nad przygotowaniem kolejnych tomów i zapraszając do współpracy polskich i zagranicznych ekspertów z dziedziny archiwistyki i zarządzania dokumentacją. Przywiązywała szczególną wagę do utrzymania wysokiego poziomu naukowego publikowanych prac. Sama dała się poznać jako niezwykle rzetelna autorka, recenzentka czasopism i rosyjskojęzycznych wydawnictw archiwalnych (głównie przewodników po zasobie), tłumaczka tekstów o charakterze naukowym, kronikarka wydarzeń takich jak konferencje naukowe, spotkania komisji metodycznych i posiedzenia naukowe w archiwach państwowych.

Odnaczona Złotym Krzyżem Zasługi (2005) i Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (2008).

Ewa Rosowska-Jakubczyk zmarła w wyniku nieuleczalnej choroby. Pochowana została na Cmentarzu Komunalnym Północnym w Warszawie.

Bibliografia

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Akta osobowe – E. Rosowska-Jakubczyk.

Archiwa Państwowe. Zmarła dr Ewa Rosowska-Jakubczyk, <https://archiwa.gov.pl/zmarla-dr-ewa-rosowska-jakubczyk/> [dostęp 8.08.2024].

ORCID. Ewa Rosowska-Jakubczyk, <https://orcid.org/0000-0001-8882-5709> [dostęp 8.08.2024].

Paweł Pietrzyk

Bibliografia publikacji dr Ewy Rosowskiej-Jakubczyk

1995

Katyń. Dokumenty zbrodni, t. 1: *Jeńcy nie wypowiedzianej wojny: sierpień 1939 – marzec 1940* (współudział przy oprac., współoprac. W. Materski, B. Woszczyński, N.S. Lebidiewa, N.A. Pietrosowa), red. W. Materski, B. Woszczyński, W.P. Gusaczenko i in., Warszawa 1995.

„*Archiwy Ukrainy. Nauczno-praktycznyj żurnal*”. *Hołowne Archiwno Uprawlinnia pry Kabineti Ministriv Ukrainy*, Kyjiv 1991, nr 1–6; 1992, nr 1–6, „*Archeion*” 1995, t. 94, s. 182–191.

„*Istoriczeskij Archiw, nauczno-publikatorskij żurnal*”. *Komitet po diełam Archiwow pri Prawitielstwie Rossii*, t. 1, Moskwa 1992, *Izdateilstwo „LIT”*, „*Archeion*” 1995, t. 94, s. 194–197.

Posiedzenia naukowe w archiwach państwowych w roku 1993. Zestawienie referatów ze streszczeniami, „*Archeion*” 1995, t. 94, s. 349–361.

Posiedzenia komisji metodycznych archiwów w 1993 r., „*Archeion*” 1995, t. 95, s. 185–187.

Winid Bogusław, Współczesne archiwalia polskie i rosyjskie w zbiorach Instytutu Hoovera (tłum.), „*Archeion*” 1995, t. 95, s. 243–245.

1996

Сборник материалов по международной конференции „Архивы бывших коммунистических армии в странах Центральной и Восточной Европы”, Стара Весь, 28 сентября – 1 октября 1995 года (red., współred. J. Skowronek, T. Krawczak), Warszawa 1996.

Międzynarodowa Konferencja Naukowa archiwistów krajów Wschodniej i Środkowej Europy, „*Archiwista Polski*” 1996, nr 1, s. 82–90.

Przekształcenia w zakresie prawa archiwalnego w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, „*Archiwista Polski*” 1996, nr 3, s. 51–57.

1997

Archiwa Europy Środkowej i Wschodniej w dobie przekształceń prawnoustrojowych. Materiały międzynarodowej konferencji archiwalnej 28–30 czerwca 1996 r. w Puławach (udział w red.), red. B. Woszczyński, Warszawa 1997.

Centralnyj Gosudarstvennyj Archiv Zwukozapisej SSSR. Oczerk – putiewoditel. Moskwa 1991, wyd. *Gławnoje archiwnoje uprawlenie pri Kabinietie Ministrow SSSR, Centralnyj gosudarstwiennyj archiw zwukozapisej SSSR*, ss. 142 (rec.), „*Archeion*” 1997, t. 97, s. 216–219.

Rezolucje międzynarodowej konferencji archiwistów w Puławach: „Archiwa Europy Środkowej i Wschodniej w dobie przekształceń prawnoustrojowych” (tłum.), „*Archeion*” 1997, t. 97, s. 352–353.

Posiedzenia naukowe w archiwach państwowych w roku 1995. Zestawienie tytułów referatów, „*Archeion*” 1997, t. 97, s. 395–400.

The Russian Archives Series – trzy woluminy serii (rec.), „*Archeion*” 1997, t. 98, s. 220–221.

Archiwy Rosji. Moskwa i Sankt-Pietierburg. Sprawocznik-obozrienije i bibliograficzeskij ukazatel, red. Władimir Piotrowicz Kozłow, Patricia Kennedy Grimsted, oprac. Łada Władimirowna Riepuło, Moskwa 1997, ss. 1070 (rec.), „Archeion” 1997, t. 98, s. 222–223.

Fiedieralnyje archiwy Rosii i ich nauczno-sprawocznij apparat, oprac. O. Nieżdanowa, red. Władimir Piotrowicz Kozłow, Moskwa 1994, ss. 114, (rec.), „Archeion” 1997, t. 98, s. 223–224.

Archiw nowiejszej istorii Rosii, t. 1–4, red. W.A. Kozłow, S.W. Mironienko, Moskwa 1994 (rec.), „Archeion” 1997, t. 98, s. 224–225.

1998

Katyń. Dokumenty zbrodni, t. 2: Zagłada: marzec – czerwiec 1940 (oprac., współoprac. W. Materski, B. Woszczyński, N.S. Lebidiewa, N.A. Pietrosowa), red. W. Materski, B. Woszczyński, W.P. Gusczenko i in., Warszawa 1998.

Teczka specjalna J.W. Stalina. Raporty NKWD z Polski 1944–1946 (tłum.), wybór i oprac. T. Cariewskaja i in., Warszawa 1998.

A.S. Zułkaszewa, Kształtowanie się polskiej diaspory w Kazachstanie w świetle archiwaliów (1926–1956) (tłum.), „Archeion” 1998, t. 99, s. 138–151.

Międzynarodowa konferencja „Wspólna spuścizna archiwalna państw i narodów Europy Środkowej i Wschodniej”, „Archeion” 1998, t. 99, s. 351–354.

Posiedzenia naukowe w archiwach państwowych w latach 1996–1997. Zestawienie tytułów referatów, „Archeion” 1998, t. 99, s. 359–362.

1999

S. Fiel, Na syberyjskim trakcie. Polacy w Kraju Tiumeńskim (tłum.), Warszawa 1999.

Ukrajinske archiwoznawstwo: istorija, suczasnyj stan ta perspektywy. Naukowi dopowidi Wseukrainskoji konferenciji (19–20 lystopada 1996 roku), cz. 1–2, Kyjiw 1997, ss. 380, ss. 263 (rec.), „Archeion” 1999, t. 100, s. 257–258.

2000

Polska w dokumentach z archiwów rosyjskich 1949–1953 (tłum.), wybór i oprac. A. Kochański i in., Warszawa 2000.

The Project of an international edition of the directory „Common archival heritage of states and nation of Central and Eastern Europe“ [w:] Accessibility of archival materials in compliance with the law and general practices of the states of Central and East European countries. Materials of the International Conference Mądralin, October 15–16, 1999, red. W. Stępnia, Warszawa 2000, s. 203–212.

Проект международного путеводителя „Общее архивное наследие стран и народов Центральной и Восточной Европы“ [w:] Accessibility of archival materials in compliance with the law and general practices of the states of Central and East European countries. Materials of the International Conference Mądralin, October 15–16, 1999, red. W. Stępnia, Warszawa 2000, s. 213–222.

Varsaviana w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historycznym (RGIA) w Petersburgu, „Archeion” 2000, t. 101, s. 129–151.

Księgi metrykalne i stanu cywilnego w archiwach państwowych w Polsce. Informator, oprac. Anna Laszuk, Warszawa 1998, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Centralny Ośrodek Informacji Archiwalnej, ss. 469 (rec.), „Archeion” 2000, t. 101, s. 184.

Jerzy Gaul, Kancelaria Generalnego Gubernatorstwa Wojskowego w Lublinie 1915–1918, Warszawa 1998, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, wyd. DiG, ss. 134 (rec.), „Archeion” 2000, t. 101, s. 200.

V Międzynarodowa Konferencja „Udostępnianie archiwaliów w świetle prawa i praktyki Europy Środkowej i Wschodniej”, „Archeion” 2000, t. 101, s. 277–279.

Pomoc Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych ofiarom represji stalinowskich w uzyskaniu poświadczeń w archiwach rosyjskich, „Archeion” 2000, t. 102, s. 58–64.

Seminarium archiwistów banków europejskich w Londynie, „Teki Archiwalne” 2000, t. 5, s. 67–72.

2001

Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000 (wybór i oprac., współaut. M. Tarakanowska), Warszawa 2001.

Katyń. Dokumenty zbrodni, t. 3: Losy ocalałych: lipiec 1940 – marzec 1943 (oprac., współoprac. W. Materski, B. Woszczyński, N.S. Lebediewa, N.A. Pietrosowa), red. W. Materski, B. Woszczyński, K.M. Anderson i in., Warszawa 2001.

Archiwalia polskie z zasobu byłego Archiwum Specjalnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych ZSRR przechowywane w Rosyjskim Państwowym Archiwum Wojskowym [w:] Archiwalia polskiej proweniencji terytorialnej przechowywane w Państwowym Archiwum Federacji Rosyjskiej i Rosyjskim Państwowym Archiwum Wojskowym (archiwalia władz rosyjskich 1813–1918, archiwalia niemieckie z ziem zachodnich i północnych Polski do 1945, archiwalia Senatu WM Gdańska 1920–1939), red. W. Stępnia, Warszawa 2001, s. 109–144.

Обзор источников в государственных архивах Польши, касающихся ее участия в Совете экономической взаимопомощи и его органах [w:] Archives of Former International Organizations of the States of Central and Eastern Europe. Papers of the International Conferences, Warsaw, October 13–14, 2000, Moscow, May 21–22, 2001, red. W. Stępnia, Warszawa 2001, s. 107–113.

Z problematyki rozwoju archiwistyki współczesnej w świetle obrad Kongresu w Sewilli, „Archeion” 2001, t. 103, s. 9–24.

Irina B. Matjaš, Związek Archiwistów Ukrainy – pierwsze dziesięciolecie (tłum.), „Archiwista Polski” 2001, nr 2, s. 59–64.

Z zagadnień współczesnej kancelarii rosyjskiej, „Teki Archiwalne” 2001, t. 6, s. 131–140.

2002

Archives in the New Age. The strategic problems of the automatization of archives. Papers of the international conference, Warsaw September 28–29, 2001 (red.), Warszawa 2002.

Stan opracowania zasobu archiwów państwowych, „Archeion” 2002, t. 104, s. 9–25.

Seminarium warszawskie na temat współczesnych tendencji kształcenia archiwistów na świecie, „Archeion” 2002, t. 104, s. 109–112.

VII Międzynarodowa Konferencja Archiwalna w Warszawie, „Archeion” 2002, t. 104, s. 369–373.

2003

Archiwa w postaci cyfrowej. Materiały międzynarodowych warsztatów DELOS CEE „Standaryzacja – od Międzynarodowego Standardu Opisu Archiwalnego ISAD(G) do formatu Kodowanego Opisu Archiwalnego EAD. Wdrażanie i najlepsze praktyki”, Warszawa 25–26 kwietnia 2003 r. (red.), Warszawa 2003.

Mikrofilmowanie w archiwach państwowych [w:] Konserwacja XXI wieku, red. B. Drewniewska-Idziak, Warszawa 2003, s. 173–179.

Losy polskich archiwaliów na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej (1939–1945), „Archeion” 2003, t. 106, s. 85–117.

2004

Losy Polaków w Uzbekistanie 1919–1952 (oprac.), Warszawa 2004.

Norma międzynarodowa ISO 15489 Zarządzanie dokumentami, „Archeion” 2004, t. 107, s. 237–244.

XV Międzynarodowy Kongres Archiwów, Wiedeń 23–28 VIII 2004 r. Wartościowanie dokumentacji, „Archeion” 2004, t. 107, s. 450–460.

Europejski projekt badawczy Sieć Doskonałości Bibliotek Cyfrowych (DELOS) (współaut. M. Śliwińska), „Archeion” 2004, t. 107, s. 486–492.

2005

Archiwa polskie w dobie społeczeństwa informacyjnego, „Polskie Regiony w Europejskiej Przestrzeni Kulturowej” 2005, t. 8: *Biblioteki i archiwa*, s. 21–34.

2006

Katyń. Dokumenty zbrodni, t. 4: *Echa Katyń: kwiecień 1943 – marzec 2005* (red., oprac., współred. W. Materski, B. Woszczyński, K.M. Anderson i in., współoprac. W. Materski, B. Woszczyński, N.S. Lebediewa, N.A. Pietrosowa), Warszawa 2006.

2008

Europejskie dziedzictwo audiowizualne. Materiały Międzynarodowej Konferencji Projektu TAPE Warszawa, 22 lutego 2008 r. (red.), Warszawa 2008.

2009

Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju. Nowy program kształcenia w Akademii Humanistycznej w Pułtusk, „Rocznik Nauk Politycznych” 2009, r. 11, nr 12, s. 169–177.

Polscy jeńcy wojenni w niewoli sowieckiej w latach 1919–1922. Materiały archiwalne (oprac., współaut. Z. Karpus, I. Kostiuszko, W. Rezmer), Warszawa 2009.

2011

Да 90-годдзя прыняцця Рыжскага дагавору 1921 г. Матэрыялы з гісторыі польска-беларускіх узаемаадносін у XX ст. Зборнік навуковых прац III міжнароднай навукова-тэарэтычнай канферэнцыі. Мінск, 9–10 чэрвеня 2011 г. W dziewięćdziesiątą rocznicę traktatu ryskiego 1921 r. Studia z dziejów stosunków polsko-białoruskich w XX w. Zbiór prac naukowych III Międzynarodowej Konferencji Historycznej, Mińsk 9–10 czerwca 2011 r. (red., współred. A. Wiałiki), Mińsk 2011.

Ochrona dziedzictwa kulturowego kościołów i związków wyznaniowych w polityce europejskiej [w:] *Ochrona zasobu archiwów kościelnych*, red. A. Laszuk, Warszawa 2012, s. 198–204.

2013

Sprawy trudne. Z dziejów stosunków polsko-białoruskich w latach 1918–1945. Geneza, konteksty, konsekwencje. Zbiór prac naukowych II i IV Międzynarodowych Konferencji Naukowo-Teoretycznych, Mińsk 2010–2012. Спрэчныя пытанні. З гісторыі польска-беларускіх узаемаадносін у 1918–1945 гг. Генезіс, кантэкст, вынікі. Зборнік навуковых прац II i IV міжнародных навукова-тэарэтычных канферэнцыі, Мінск, 2010–2012 гг. (red., współred. A. Wiałiki), Mińsk 2013.

Polska–Białoruś. Wspólne dziedzictwo historyczne. Przewodnik po materiałach archiwalnych 1918–1939, t. 1: Archiwum Państwowe Obwodu Brzeskiego, Archiwum Państwowe Obwodu Grodzieńskiego (oprac., red.), Warszawa 2013.

Jeńcy sowieccy w Polsce 1920–1921. Zbiór komunikatów Sekcji Jeńców i Internowanych Sztabu Ministerstwa Spraw Wojskowych. Советские военнопленные в Польше. Сборник сообщений Секции военнопленных и интернированных Штаба Министерства военных дел (wybór, oprac., współaut. Z. Karpus, W. Rezmer), Toruń 2013.

Źródła do repatriacji Polaków z Rosji po traktacie ryskim, „Archeion” 2013, t. 114, s. 297–306.

2014

Polska–Białoruś. Wspólne dziedzictwo historyczne. Powstanie styczniowe w tradycji i myśli politycznej Polski i Białorusi. Zbiór prac naukowych. Польшча–Беларусь. Агульная гістарычная спадчына. Студзеньскае паўстанне ў традыцыі і палітычнай думцы Польшчы і Беларусі (red., współred. A. Wabiszczewicz), Warszawa 2014.

Polska–Białoruś. Wspólne dziedzictwo historyczne. Przewodnik po materiałach archiwalnych 1918–1939, t. 2: Rejonowe Archiwum Państwowe w Mołodecznie, Archiwum Narodowe Republiki Białorusi, Białoruskie Państwowe Archiwum-Muzeum Literatury i Sztuki, Centralna Biblioteka Naukowa im. Jakuba Kołasa (oprac., red., współred. A. Smalianczuk, A. Wabiszczewicz, A. Wielikij), Warszawa 2014.

2015

Dzieje dokumentacji polskiej na Kresach Północno-Wschodnich w latach 1939–1945, „Archeion” 2015, t. 116, s. 414–434.

Wymiana jeńców i uchodźców między Polską i Rosją w latach 1921–1924 w świetle dokumentów archiwów białoruskich, „Archeion” 2015, t. 116, s. 601–618.

2017

Słownik biograficzny archiwistów polskich, t. 3: 1835–2015 (red.), Warszawa 2017.

Zasada zespolowości w praktyce archiwów państwowych. Studia i materiały (red.), Warszawa 2017.

2018

Losy zasobu Archiwum Państwowego w Wilnie podczas II wojny światowej [w:] *Archiwa, źródła, historia. Prace ofiarowane w siedemdziesiątą urodziny Profesora Władysława Stępińskiego* (red., współaut. H. Wajs), Warszawa 2018, s. 248–261.

Źródła do dziejów ludności polskiej i organizacji polskich w Rosji podczas I wojny światowej w archiwach miejskich Petersburga, „Miscellanea Historico-Archivistica” 2018, t. 25, s. 133–139.

2019

Archiwa w Niepodległej. Stulecie Archiwów Państwowych 1919–2019 (red.), Warszawa 2019.

Polskie Archiwa Państwowe a współpraca międzynarodowa (współaut. B. Nowożycki), „Rocznik Kultury Polskiej” 2019, s. 144–154.

2020

Dorota Pietrzakiewicz, Spory o zbiory. Piotr Bańkowski – rewindykacja i ochrona dziedzictwa piśmieniczego, Wydawnictwo AH im. A. Gieysztor w Pułtusk, Pułtusk–Warszawa 2019, ss. 430 (rec.), „Archeion” 2020, t. 121, s. 526–528.

Bolesław Woszczyński (27 czerwca 1930 – 27 maja 2020), „Archeion” 2020, t. 121, s. 539–541.

2021

Strategia rozwoju Archiwów Państwowych na lata 2021–2030 (red., współred. J. Chojecka, M. Muszyńska, P. Pietrzyk, M. Sadza), Warszawa 2021.

Frank Upward, Barbara Reed, Gillian Oliver, Joanne Evans, Recordkeeping Informatics for a Networked Age, Monash University Publishing, Clayton 2017, ss. 288 (rec.), „Archeion” 2021, t. 122, s. 406–409.

„Archeion” journal. Annual publication of Polish Archives since 1927, „Archeion Online” 2021, t. 1, nr 1, s. 4–10.

2022

Daria Monika Lipińska-Nałęcz (1 lipca 1951 – 20 marca 2022), „Archeion” 2022, t. 123, s. 292–302.

Zestawienie przygotowała
Kamila Pawełczyk-Dura

IN MEMORIAM

Anna Bożena Krochmal
(27 sierpnia 1965 – 8 października 2024)

Urodziła się w Hrubieszowie w rodzinie Kazimierza i Ireny Frączków. Po ukończeniu w 1980 r. Zbiorczej Szkoły Podstawowej w Szpikołosach kontynuowała naukę w Liceum Ogólnokształcącym im. Stanisława Staszica w Hrubieszowie. W 1984 r., po uzyskaniu świadectwa dojrzałości, rozpoczęła studia o specjalizacji archiwalnej na kierunku historia na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. W 1989 r. obroniła pracę magisterską pt. „Duchowieństwo prawosławne diecezji chełmsko-warszawskiej w latach 1875–1905”. Tematyka rozprawy stanowiła główny punkt zainteresowań badawczych Anny Krochmal, które konsekwentnie pogłębiała na dalszych etapach kariery naukowej. Jej badania nad dziejami chrześcijaństwa na pograniczach etnicznych były nie tylko przedmiotem licznych publikacji, ale również korespondowały z jej pracą zawodową w sieci archiwów państwowych.

W 1989 r. została zatrudniona na stanowisku archiwisty w Archiwum Państwowym w Przemyślu. Pracując, przygotowała dysertację doktorską w oparciu o rozległą kwerendę archiwalną. Rozprawa pt. „Stosunki między duchowieństwem łacińskim i greckokatolickim w diecezji przemyskiej w latach 1918–1939”, napisana pod kierunkiem prof. dra hab. Ryszarda Bendera, przyniosła Annie Krochmal tytuł doktora nauk humanistycznych. Został on nadany uchwałą Rady Wydziału Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 20 września 1995 r. Praca, z uwagi na doskonały warsztat naukowy i znaczenie poznawcze, została rok później wydana drukiem (*Stosunki międzywyznaniowe i międzyobrzędkowe w parafiach greckokatolickiej diecezji przemyskiej w latach 1918–1939*).

Jako osoba mająca znaczny dorobek naukowy i cechująca się wysokimi kompetencjami archiwalnymi, w 2000 r. została przeniesiona do pracy w Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (dalej: NDAP), gdzie objęła stanowisko starszego specjalisty w Centralnym Ośrodku Informacji Archiwalnej (2000–2007),

aby następnie wspierać – jako pracownik i naczelnik – działalność Wydziału Współpracy z Zagranicą (2007–2009), Departamentu Edukacji i Współpracy z Zagranicą (2009–2012), Wydziału Współpracy z Zagranicą i Wydawnictw, przemianowanego później na Wydział Współpracy z Zagranicą w Departamencie Archiwistyki (2013–2016), Departamentu Kształtowania Narodowego Zasobu Archiwalnego (2016–2017) i ponownie Departamentu Archiwistyki (2017–2020). W latach 2020–2024 pracowała w nowo utworzonym Departamencie Popularyzacji Działalności Archiwalnej, od 2022 r. będąc jego dyrektorem.

Anna Krochmal dała się poznać jako wybitna specjalistka w zakresie archiwoznawstwa i współpracy międzynarodowej. Przez ponad 25 lat uczestniczyła w krajowych i międzynarodowych projektach badawczych. Wśród najważniejszych wymienić należy: „Kościół greckokatolicki w Galicji wobec ukraińskiego ruchu narodowego w latach 1867–1914” (1999), „Stosunki religijne i narodowościowe na pograniczu polsko-ruskim (ukraińskim) od XVI wieku do 1914 roku” (2000), „Atlas historyczny Polski południowo-wschodniej (do 1939 r.)” (1999–2001), „Kataster galicyjski w zasobach archiwów polskich i ukraińskich” (1998–2000), „Wołyń – Galicja Wschodnia 1943–1944” (2003–2004), „Poszukiwanie dokumentacji archiwalnej byłych robotników przymusowych” (2003–2005), „Polskie dziedzictwo archiwalne poza Krajem” (2000–2004), „70. rocznica wybuchu II wojny światowej w źródłach archiwalnych” (2009), „»Dokumentalne Dziedzictwo Rzeczypospolitej«. Wirtualna rekonstrukcja Archiwum Radziwiłłów” (2009–2010), „Index Polaków represjonowanych za pomoc Żydom w czasie II wojny światowej” (2006–2014), „Projekt TOGETHER” (2016), „Straty osobowe i materialne pod okupacją niemiecką” (2006–2024), „Reconstitution of the Memory of Poland (Odtworzenie Pamięci Polski)” (1999–2024). Udział w tych przedsięwzięciach obejmował m.in. kierowanie zespołami badawczymi i autorskimi, prowadzenie kwerend naukowych w archiwach i w polskich instytucjach emigracyjnych oraz zagranicznych placówkach archiwalnych, redakcję przygotowywanych publikacji i przewodników po zasobach archiwalnych, opiekę kuratorską nad ekspozycją materiałów archiwalnych, projektowanie merytoryczne elektronicznych baz danych.

Współorganizowała i aktywnie uczestniczyła w konferencjach naukowych o charakterze ogólnopolskim i międzynarodowym. Referaty na nich wygłoszone wzbogacają dorobek naukowy Anny Krochmal, obejmujący ponad 130 pozycji. Prowadziła prace o charakterze źródłoznawczym, brała udział w inicjaty-

wach poszukiwania, rejestracji i zabezpieczania materiałów do historii Polski znajdujących się w archiwach zagranicznych oraz pełniła rolę kronikarki, dokumentującej ważne dla polskiego środowiska archiwalnego wydarzenia. Szczególnie ceniona za organizację licznych wystaw archiwalnych, cieszących się dużym zainteresowaniem i uznaniem zarówno wśród specjalistów, jak i szerokiej publiczności. Była autorką wydawnictw zwartych i artykułów z zakresu historii. Jej zainteresowania naukowe koncentrowały się głównie na historii Kościoła greckokatolickiego oraz relacjach międzywyznaniowych na pograniczu polsko-ukraińskim. Jej prace obejmują analizę stosunków między duchowieństwem łacińskim i greckokatolickim, a także studia nad wpływem Kościoła na życie społeczne i polityczne w Galicji. Ich zwieńczeniem była publikacja *Archiwum historyczne eparchii przemyskiej*, która stała się podstawą uzyskania przez Annę Krochmal tytułu doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia. Został on nadany po przeprowadzeniu postępowania habilitacyjnego zatwierdzonego uchwałą Rady Wydziału Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II 13 grudnia 2017 r.

Z poczuciem odpowiedzialności i misji troszczyła się o polskie dziedzictwo dokumentacyjne. Była inicjatorką i realizatorką programów krajowych i międzynarodowych. Czynn timer uczestniczyła w pracach nad przygotowaniem kolejnych wpisów polskich na listę światowego dziedzictwa UNESCO w programie „Memory of the World (Pamięć świata)” oraz w pracach związanych z programem krajowym „Pamięć Polski”. Przyczyniła się do ochrony narodowego zasobu archiwalnego, przechowywanego poza polskimi granicami, m.in. poprzez działalność w programach „Zabezpieczenie polskiego dziedzictwa archiwalnego poza Krajem” (2007–2016), „Ratowanie zbiorów archiwalnych Instytutu Literackiego »Kultura« w Maison Laffitte pod Paryżem” (2009–2015), „Projekt mikrofilmowania i digitalizacji poloników na Wschodzie” (2007–2016). Wreszcie wymienić należy zaangażowanie Anny Krochmal w powstanie Europejskiego Portalu Archiwalnego służącego do prezentacji zasobów archiwalnych zjednoczonej Europy (projekty europejskie APEnet, 2009–2012, i APEX, 2012–2015). W ramach tego ostatniego współpracowała z Międzynarodowym Centrum Badań Archiwalnych ICARUS. Była także członkiem komitetu redakcyjnego opiniującego artykuły naukowe powstające w ramach przedsięwzięcia i publikowane jako pomoc dla środowisk archiwalnych i naukowych w Unii Europejskiej.

Koordynowała kontakty polskich archiwów państwowych z ponad 30 archiwami narodowymi w Unii Europejskiej oraz poza nią. Była siłą i wsparciem dla wielu

polskich instytucji pamięci za granicą, pomagając im w zachowaniu i promowaniu polskiego dziedzictwa kulturowego. Współpracowała z licznymi instytucjami polonijnymi i emigracyjnymi jako koordynatorka programów pomocy realizowanych przez NDAP. Sama wielokrotnie wyjeżdżała do tych instytucji w roli eksperta. Była m.in. w Instytucie Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego oraz Studium Polski Podziemnej w Londynie. Odbyła też staż na Uniwersytecie Toronto oraz w tamtejszym the Canadian-Ukrainian Research and Documentation Centre. W latach 2012–2016 przygotowywała opracowania analityczne na temat stanu polskiego dziedzictwa archiwalnego poza krajem oraz projektów wsparcia dla instytucji polonijnych.

Anna Krochmal zostanie zapamiętana jako osoba oddana swojej pracy, pełna pasji i determinacji. Doskonale zorganizowana, emanowała pozytywną energią oraz życzliwością. Jej entuzjazm i zaangażowanie przyczyniały się do budowania trwałych relacji w zróżnicowanym środowisku archiwalnym. Była nie tylko specjalistką w swojej dziedzinie, ale również mentorką i wsparciem dla wielu archiwistów w kraju i poza jego granicami. Dla podwładnych pozostawała wzorem i inspiracją, zawsze gotowa do dzielenia się wiedzą i doświadczeniem.

Była członkiem wielu towarzystw i organizacji społecznych m.in.: Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, Oddziału Przemyskiego Polskiego Towarzystwa Historycznego, Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu, Południowo-Wschodniego Instytutu Naukowego w Przemyślu, Komisji Wschodnioeuropejskiej Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, Rady Dziedzictwa Archiwalnego i Polskiego Towarzystwa Dziedzictwa Archiwalnego.

Odnaczona Złotym Krzyżem Zasługi (2005). Wyróżniona dyplomem uznania prezydenta miasta Przemyśla za działalność naukową i popularyzatorską w zakresie upowszechniania wiedzy o dziejach miasta Przemyśla (2003).

W 1989 r. wyszła za mąż za Jacka Krochmala. Małżeństwo ma syna Pawła.

Anna Krochmal zmarła w wyniku nieuleczalnej choroby. Pochowana została na cmentarzu parafialnym parafii Świętej Trójcy w Ząbkach.

Bibliografia

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Akta osobowe – A. Krochmal.

Archiwum Uniwersyteckie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Wydział Nauk Humanistycznych, Akta przewodu habilitacyjnego, Krochmal Anna, 2017, sygn. V.2.3.289.

Archiwa Państwowe. Zmarła dr hab. Anna Krochmal, <https://archiwa.gov.pl/zmarla-dr-hab-anna-krochmal/> [dostęp: 15.11.2024].

Paweł Pietrzyk

Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych / The State Archives Head Office (Poland)
ppietrzyk@archiwa.gov.pl, ORCID 0000-0002-5548-7456

Bibliografia publikacji dr hab. Anny Krochmal

1989

Prawosławne duchowieństwo diecezji chełmsko-warszawskiej pochodzące z Galicji (1875–1905), „Rocznik Historyczno-Archiwalny” 1989, t. 6, s. 37–48.

1992

Cerkiew prawosławna wobec kościoła katolickiego na Chełmszczyźnie i Podlasiu (1875–1905), „Rocznik Przemyski” 1991/1992, t. 28, s. 103–121.

Wystawa: Przemysł staropolski w dokumencie archiwalnym, „Archeion” 1992, t. 90, s. 200–201.

1993

Akta wyznaniowe w zasobie Archiwum Państwowego w Przemysłu, Przemysł 1993.

Sesja naukowa z okazji 600-lecia nadania praw miejskich dla Przemysła, „Archeion” 1993, t. 91, s. 216–218.

1996

Stosunki międzywyznaniowe i międzyobrzędkowe w parafiach greckokatolickiej diecezji przemyskiej w latach 1918–1939, Przemysł 1996.

Najcenniejsze dokumenty w zasobie Archiwum Państwowego w Przemysłu. Katalog wystawy 8 VII – 26 VII 1996 (wstęp i oprac.), Przemysł 1996.

1997

Dmytro Błażejowski i jego najnowsze prace z dziejów Kościoła Wschodniego, „Rocznik Przemyski” 1997, t. 33, z. 3, s. 139–146.

Greckokatolicki episkopat diecezji przemyskiej w okresie autonomii galicyjskiej. Katalog wystawy 30 XII 1997 – 30 I 1998 (wstęp i oprac.), Przemysł 1997.

Specyfika stosunków wyznaniowych na Łemkowszczyźnie w XX w. [w:] Łemkowie i łemkoznawstwo w Polsce, t. 5, red. A. Zięba, Kraków 1997, s. 135–143.

Stosunki między duchowieństwem łacińskim i greckokatolickim w diecezji przemyskiej w latach 1918–1939, „Premisla Christiana” 1997, t. 7, s. 127–142.

1998

Akta metrykalne w zasobie Archiwum Państwowego w Przemyślu (współaut. M. Proksa), Przemyśl 1998.

Konstantyn Czechowicz. Korespondencja greckokatolickiego biskupa przemyskiego z lat 1897–1914 (oprac.), Przemyśl 1998.

Kościół greckokatolicki wobec problemu emigracji zarobkowej z Galicji przed I wojną światową, „Rocznik Przemyski” 1998, t. 34, z. 4, s. 37–47.

Analiza struktury wewnętrznej Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego w Przemyślu, „Rocznik Historyczno-Archiwalny” 1998, t. 13, s. 139–149.

Stosunki międzyobrzędkowe w greckokatolickiej diecezji przemyskiej w latach 1918–1939. Źródła konfliktów i przejawy współpracy [w:] *Unia brzeska z perspektywy czterech stuleci*, red. J.S. Gajek, S. Nabywaniec, Lublin 1998, s. 201–205.

2000

Greckokatolicki Konsystorz Biskupi i jego kancelaria na przykładzie diecezji przemyskiej (1786–1946), „Archeion” 2000, t. 102, s. 92–109.

The Greek Catholic Church and Religious Sects in the Lemko Region 1916–1939 [w:] *The Lemkos of Poland. Articles and Essays*, red. P. Best, J. Moklak, Kraków–New Haven 2000, s. 119–127.

Przemiany wewnętrzne w Kościele greckokatolickim w Galicji w drugiej połowie XIX w. [w:] *Polska-Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. 5, red. S. Stępień, Przemyśl 2000, s. 69–77.

Sprawozdanie z wyjazdów zagranicznych na Ukrainę, „Rocznik Historyczno-Archiwalny” 2000, t. 14, s. 245–255.

Stosunki religijne i narodowościowe na pograniczu polsko-ruskim (ukraińskim) od XVI wieku do 1914 r., „Biuletyn Informacyjny Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu” 2000, nr 5, s. 38–40.

2001

Konflikt czy współpraca? Relacje między duchowieństwem łacińskim i greckokatolickim w diecezji przemyskiej w latach 1918–1939, Lublin 2001.

Sprawozdanie z przebiegu prac nad wydaniem informatora dotyczącego map katastralnych w zbiorach archiwów polskich i ukraińskich, „Rocznik Historyczno-Archiwalny” 2001, t. 15, s. 149–151.

Żydzi przemyscy w czasie II wojny światowej [w:] *Pamiętam każdy dzień... Losy Żydów przemyskich podczas II wojny światowej*, red. J.J. Hartman, J. Krochmal, Przemyśl 2001, s. 254–275.

2002

XXI Ogólnopolska Konferencja Historyków Kartografii, „Archeion” 2002, t. 104, s. 385–387.

The Jews in Przemyśl during World War II [w:] *I remember every day... The Fates of the Jews of Przemyśl during World War II*, red. J.J. Hartman, J. Krochmal, Przemyśl 2002, s. 260–281.

Materiały do dziejów Ukrainy i stosunków polsko-ukraińskich w zbiorach instytucji polonijnych, „Biuletyn Ukrainoznawczy” 2002, t. 8, s. 197–214.

Resources regarding Church and Social-Political Activities in the Lemko Region (1939–1947) retained in the Polish State Archives [w:] *The Lemko Region 1939–1947. War, Occupation and Deportation*, red. P. Best, J. Moklak, Kraków–New Haven 2002, s. 257–263.

Lukaszewicz Julian A. [w:] *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, t. 2: 1906–2001, red. B. Woszczyński, Warszawa 2002, s. 112–113.

Materiały dotyczące Radia Wolna Europa w Archiwum Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku [w:] *Wokół rozgłośni Radia Wolna Europa. Materiały z konferencji naukowej*, red. W. Stępiak, Warszawa 2002, s. 121–122.

2003

Wołyń – Galicja Wschodnia 1943–1944. Przewodnik po polskich i ukraińskich źródłach archiwalnych (wstęp i oprac.), t. 1, Warszawa–Kijów 2003.

2004

Polskie instytucje za granicą. Przewodnik po zbiorach archiwalnych (oprac.), Warszawa 2004.

Rola archiwów kościelnych w badaniu dziejów społeczno-politycznych Galicji [w:] *Historia i archiwistyka. Studia z dziejów Polski, Polonii i archiwistyki. Księga dedykowana księdzu doktorowi Romanowi Nirowi*, red. J. Faryś, D. Rymar, M. Szczubiński, Gorzów Wielkopolski 2004, s. 447–459.

Kościół grekokatolicki w życiu politycznym Galicji (1867–1914). Wybrane problemy [w:] *Kościół. Społeczeństwo. Kultura. Prace ofiarowane Profesorowi Wiesławowi Müllerowi z okazji pięćdziesięciolecia pracy naukowej i dydaktycznej*, red. J. Drob i in., Lublin 2004, s. 231–239.

E. Michna, Kwestie etniczno-narodowościowe na pograniczu Słowiańszczyzny Wschodniej i Zachodniej. Ruch rusiński na Słowacji, Ukrainie i w Polsce, Kraków 2004 (rec.), „*Studia Polsko-Ukraińskie*” 2006, t. 1, s. 260–263.

Źródła kartograficzne i historyczne do podziałów administracyjnych Galicji (1772–1918) [w:] *Kartografia Galicji 1772–1918. Materiały XXI Ogólnopolskiej Konferencji Historyków Kartografii, Krasieczyn 25–29 września 2001 r.*, t. 13, red. J. Ostrowski, Warszawa 2004, s. 131–139.

2005

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie. Przewodnik po zasobie archiwalnym (oprac.), Warszawa 2005.

2006

Historia i zbiory instytucji wchodzących w skład Stałej Konferencji [w:] *25 lat działalności Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie 1979–2004*, red. S. Milewski, Warszawa 2006, s. 123–154.

Instytucje ochrony polskiego dziedzictwa narodowego poza granicami kraju, „*Cenne, Bezcenne, Utracone*” 2006, nr 1, s. 37–40.

Polskie dziedzictwo kulturowe w krajach Ameryki Północnej. Polacy i instytucje polskie w USA do 1939 r., „*Cenne, Bezcenne, Utracone*” 2006, nr 4, s. 32–34.

Problem pomocy Żydom w czasie II wojny światowej jako aktualny postulat badawczy, „Prace Historyczno-Archiwalne” 2006, t. 17, s. 215–223.

Toronto jako ośrodek badań ukrajinoznawczych, „Biuletyn Ukrajinoznawczy” 2005, nr 11, s. 96–110.

Документи з історії України і польсько-українських відносин у зібраннях полоністичних, „Архіви України” 2006, nr 4(257), s. 60–75.

2007

Polskie dziedzictwo kulturowe w krajach Ameryki Południowej. Główne skupiska polskie na terenie Ameryki Południowej, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2007, nr 2, s. 37–39.

Polacy i polskie dziedzictwo kulturowe w krajach Europy Wschodniej. Dzieje społeczności polskich do 1914 r., „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2007, nr 4, s. 33–35.

Rola religii w kształtowaniu się tożsamości narodowej Łemków w XIX–XX w., „Річник Рускої Бурси/ Roczник Ruskiej Bursy” 2007, nr 3, s. 113–120.

2008

Polacy i polskie dziedzictwo kulturowe w krajach Europy Wschodniej. Sytuacja Polaków od rewolucji bolszewickiej do 1939 r., „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2008, nr 1, s. 34–36.

2009

Pomoc Żydom w czasie II wojny światowej w świetle polskich i niemieckich źródeł archiwalnych [w:] Z dziejów stosunków polsko-żydowskich w XX wieku, red. E. Czop, E. Rączy, Rzeszów 2009, s. 38–53.

2010

Kościół greckokatolicki w Galicji wobec wydarzeń Wiosny Ludów 1848 roku [w:] Narrata de fontibus hausta. Studia nad problematyką kościelną, polityczną i archiwistyczną ofiarowane Janowi Skarbkwowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin, red. A. Barańska, W. Matwiejczyk, Lublin 2010, s. 467–490.

Institucje polskie poza Krajem – ich zbiory i współpraca z Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych, [w:] *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. 2, red. W. Walczak, K. Łopatecki, Białystok 2010, s. 139–158.

2011

Czechowicz Konstantyn (1847–1915) [w:] Słownik biograficzny twórców oświaty i kultury XIX i XX wieku Polski południowo-wschodniej, red. A. Meissner, K. Szmyd, Rzeszów 2011, s. 82.

Łukaszewicz Julian Antoni (1857–1937) [w:] Słownik biograficzny twórców oświaty i kultury XIX i XX wieku Polski południowo-wschodniej, red. A. Meissner, K. Szmyd, Rzeszów 2011, s. 255–256.

2012

Andrzej Dudziński, Pułaski. Wielki mały rycerz, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2010 (rec.), „Miscellanea Historico-Archivistica” 2012, t. 19, s. 323–328.

Kościół unicki w Rzeczypospolitej a konfederacja barska (1768–1772), „Miscellanea Historico-Archivistica” 2012, t. 19, s. 157–176.

Wydarzenia archiwalne polskiej prezydencji w Unii Europejskiej, „Archeion” 2012, t. 113, s. 369–372.

Archiwa polonijne i ich zbiory [w:] *Archiwa polskie wczoraj i dziś*, red. K. Kozłowski, W. Stępnia, Wrocław 2012, s. 75–81.

2013

Kościół unicki w Galicji i na Chełmszczyźnie wobec manifestacji patriotycznych i powstania styczniowego (1861–1864), „Teka Komisji Historycznej” 2013, t. 10, s. 47–77.

Biskupi unicy Antoni Angełłowicz i Ferdynand Ciechanowski wobec wydarzeń epoki napoleońskiej, „Miscellanea Historico-Archivistica” 2013, t. 20, s. 169–189.

Archiwum historyczne eparchii przemyskiej, „Rocznik Historyczno-Archiwalny” 2013/2014, t. 24, s. 127–141.

Spotkanie w Warszawie uczestników Projektu Europejskiego APEX, „Archeion” 2013, t. 114, s. 455–456.

Archiwa lwowskie jako źródło do badań stosunków narodowościowych i wyznaniowych w Rzeczypospolitej w 2. poł. XVIII w. [w:] *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. 6, red. W. Walczak, K. Łopatecki, Białystok 2013, s. 95–111.

2014

Spółeczność greckokatolicka w Galicji w okresie inwazji rosyjskiej (1914–1915), „Miscellanea Historico-Archivistica” 2014, t. 21, s. 227–255.

Międzynarodowe konferencje z cyklu „Colloquia Jerzy Skowronek dedicata” – debata o świecie cyfrowym w archiwach, „Archeion” 2014, t. 115, s. 730–731.

Inauguracja Polskiej Listy Krajowej Programu UNESCO „Pamięć Świata”, „Archeion” 2014, t. 115, s. 732–733.

2015

Źródła kartograficzne i historyczne do podziałów administracyjnych Galicji (1772–1918), „Miscellanea Historico-Archivistica” 2015, t. 22, s. 219–235.

Konferencja naukowa na temat znaczenia zasobu Archiwum Państwowego w Przemysłu dla badań historycznych, „Archeion” 2015, t. 116, s. 719–720.

Społeczne skutki inwazji rosyjskiej na Galicję (1914–1915) [w:] *100 rocznica wybuchu pierwszej wojny światowej. Materiały pokonferencyjne, Nidzica 2014*, red. E. Solarek, H. Domański, H. Wajs, Warszawa 2015, s. 193–207.

2016

Archiwum historyczne eparchii przemyskiej, Warszawa–Przemysł 2016.

Archiwum historyczne eparchii przemyskiej i jego wartość dla badań naukowych, „Rocznik Historyczno-Archiwalny” 2016, t. 24, s. 127–142.

Materiały do dziejów dawnej Rzeczypospolitej w zbiorach instytucji polonijnych, „Limes. Studia i materiały z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej” 2016, nr 9, s. 52–73.

Наталія Колб, „З Богом за Церкву і Вітчизну”. Греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках XIX століття, Жовква 2015 (rec.), „Miscellanea Historico-Archivistica” 2016, t. 23, s. 325–328.

Historyczny zasób Archiwum Państwowego w Przemyślu i jego znaczenie dla badań naukowych, „Archeion” 2016, t. 117, s. 311–346.

Podsumowanie projektu europejskiego APEX w Budapeszcie, „Archeion” 2016, t. 117, s. 596–600.

Trudne problemy historii a archiwa w debacie krajów Europy Środkowej i Wschodniej, „Archeion” 2016, t. 117, s. 635–638.

Międzynarodowa konferencja naukowa w 420 rocznicę zawarcia unii brzeskiej, „Archeion” 2016, t. 117, s. 638–642.

Unia brzeska i jej konsekwencje w świetle źródeł z Archiwum Państwowego w Przemyślu. Katalog wystawy 8–30 czerwca 2016 r. (wstęp i oprac.), Przemyśl 2016.

2017

Unia Brzeska i jej konsekwencje. W 420 rocznicę synodu unijnego (red., współred. A. Nowak), Przemyśl 2017.

Archiwa zjednoczonej Europy w świetle projektu APEX [w:] Archiwa Polski i Europy. Wspólne dziedzictwo – różne doświadczenia, red. A. Kulecka, Warszawa 2017, s. 35–43.

Kościół unicki (grekokatolicki) wobec polskich powstań narodowych [w:] Rola Kościoła w dziejach Polski. Kościoły w Rzeczypospolitej, red. J. Krochmal, Warszawa 2017, s. 622–656.

Piotr Rachwał, Unicy na Lubelszczyźnie w XIX wieku. Studium źródłoznawczo-demograficzne, Lublin 2017 (rec.), „Studia Archiwalne” 2017, t. 4, s. 251–255.

Августин Баб'як, Подвиг митрополита Андрія Шептицького як Апостольського Візитатора для Українців (1920–1923) і його взаємини з урядом Польщі, Тренто-Болцано 2013, ss. 238 (rec.), „Miscellanea Historico-Archivistica” 2017, t. 24, s. 332–335.

Zmarli marzec – sierpień 2017 (oprac.), „Kronika Warszawy” 2017, nr 2, s. 169–181.

Józef Szumlański, Wyprawa egipska roku 1798, do druku przygotowała i wstępem poprzedziła Ewa Ziótek, Lublin 2016, ss. 57; ilustracje (rec.), „Miscellanea Historico-Archivistica” 2017, t. 24, s. 330–332.

2018

Pomoc Żydom podczas II wojny światowej w świetle źródeł archiwalnych, Przemyśl 2018.

Rola bazylianów w życiu religijnym eparchii przemyskiej w XIX w. Zarys problematyki [w:] Zakon bazylikański na tle mozaiki wyznaniowej i kulturowej Rzeczypospolitej i krajów ościennych, red. B. Lorens, S. Zabraniak, S. Nabywaniec, Rzeszów 2018, s. 207–224.

Petersburskie archiwum metropolitów unickich jako historyczne archiwum Kościoła Wschodniego, „Miscellanea Historico-Archivistica” 2018, t. 25, s. 17–30.

Zmarli wrzesień 2017 – luty 2018 (oprac.), „Kronika Warszawy” 2018, nr 1, s. 153–166.

Źródła do odbudowy państwa polskiego w archiwach polonijnych w USA, „Teka Komisji Historycznej Towarzystwa Naukowego KUL” 2018, t. 15, s. 111–136.

Międzynarodowa konferencja Eurasica w Warszawie, „Archeion” 2018, t. 119, s. 569–571.

Międzynarodowa konferencja naukowa „Pomoc Żydom w czasie drugiej wojny światowej w świetle źródeł archiwalnych polskich i zagranicznych”, „Archeion” 2018, t. 119, s. 601–602.

Wystawa o zbrodni katyńskiej prezentowana w Sarajewie, „Archeion” 2018, t. 119, s. 629–633.

Promocja publikacji „Unia brzeska i jej konsekwencje. W 420. rocznicę synodu unijnego”, „Archeion” 2018, t. 119, s. 634–636.

Spotkanie Europejskiej Rady Archiwistów Narodowych w Sofii, „Archeion” 2018, t. 119, s. 640–642.

Wizyta delegacji archiwów irackich w Warszawie, „Archeion” 2018, t. 119, s. 642–644.

Wizyta delegacji archiwów ukraińskich w Warszawie, „Archeion” 2018, t. 119, s. 645–648.

Wizyta delegacji archiwów litewskich w Warszawie i podpisanie aneksu do porozumienia o współpracy, „Archeion” 2018, t. 119, s. 648–650.

2019

Król pianistów w świecie polityki. Ignacy Jan Paderewski w dokumentach archiwalnych, Warszawa 2019.

Korespondencja unickiego biskupa przemyskiego Atanazego Szeptyckiego z królem Stanisławem Augustem. Przyczynek do relacji unicko-prawosławnych w drugiej połowie XVIII w., „Limes. Studia i materiały z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej” 2019, nr 12, s. 46–59.

Kościół greckokatolicki w Galicji wobec odrodzonego państwa polskiego (1918–1923) [w:] *Drogi do Niepodległości. Polska Odrodzona*, red. J. Gaul, D. Makiła, W. Morawski, Warszawa 2019, s. 125–146.

Ignacy Jan Paderewski (1860–1941) i jego związki z Warszawą, „Kronika Warszawy” 2019, nr 2, s. 59–72.

Zmarli marzec – sierpień 2019 (oprac.), „Kronika Warszawy” 2019, nr 2, s. 175–185.

Zmarli wrzesień 2018 – luty 2019 (oprac.), „Kronika Warszawy” 2019, nr 1, s. 148–161.

Фундація галицької митрополії у світлі дипломатичного листування Австрії та Святого Престолу 1807–1808 років. Збірник документів, упорядкування, вступна стаття та коментарі Вадим Ададуrow, Львів 2011 [Foundation of the Galician Metropolitanate in the light of diplomatic correspondence between Austria and the Holy See, 1807–1808, Collection of documents, ed. W. Adadurov, Lviv 2011] (rec.), „Miscellanea Historico-Archivistica” 2019, t. 26, s. 189–190.

Der Wiener Kongress. Die Erfi ndung Europas, hg. v. Thomas Just, Wolfgang Maderthaner, Helene Maimann, Wien 2014 (rec.), „Miscellanea Historico-Archivistica” 2019, t. 26, s. 193–196.

Konferencja polsko-ukraińska „Archiwa polskie i ukraińskie wobec wyzwań współczesności – podobieństwa i specyfika”, Warszawa 13–14 czerwca 2019 r., „Archeion” 2019, t. 120, s. 431–432.

„Król pianistów w świecie polityki”. Międzynarodowe obchody poświęcone życiu i działalności Ignacego Jana Paderewskiego, Warszawa 18–20 listopada 2019 r., „Archeion” 2019, t. 120, s. 450–454.

2020

Zbiorowy portret rodzin II Rzeczypospolitej (oprac.), Warszawa 2020.

Zmarli wrzesień 2019 – czerwiec 2020, „Kronika Warszawy” 2020, nr 1/2, s. 257–272.

Wystawa „*Król pianistów w świecie polityki – Ignacy Jan Paderewski w dokumentach archiwalnych*” (rec.), „Kronika Warszawy” 2020, nr 1/2, s. 218–231.

„*Czarodziej klawiatury*” w świecie dyplomacji. Rola Ignacego Jana Paderewskiego w walce o polskie granice (1919–1920), „Teki Komisji Historycznej Towarzystwa Naukowego KUL” 2020, t. 2, s. 27–59.

Początki Polski niepodległej w świetle spuścizny dokumentacyjnej Ignacego Jana Paderewskiego, „Miscellanea Historico-Archivistica” 2020, t. 27, s. 243–261.

2021

Pamięć Polski. Lista Krajowa Programu UNESCO „Pamięć Świata”: 4 edycja. Katalogi wystawy (oprac.), Warszawa 2021.

Index Polaków represjonowanych za pomoc Żydom w czasie II wojny światowej. Podsumowanie programu badawczego [w:] *Pomoc Żydom podczas II wojny światowej w źródłach archiwalnych. Zbiór studiów* (red.), Przemysł 2021, s. 29–54.

Rozproszone dziedzictwo. Kwestia rewindykacji polskich zasobów archiwalnych, „Teki Komisji Historycznej Towarzystwa Naukowego KUL” 2021, t. 3, s. 113–158.

Zmarli marzec – sierpień 2021, „Kronika Warszawy” 2021, nr 2, s. 161–171.

IV Edycja Listy Krajowej Programu UNESCO Pamięć Świata, Warszawa 10 czerwca 2021 r., „Archeion” 2021, t. 122, s. 433–435.

Międzynarodowa konferencja „Rozproszone dziedzictwo dokumentacyjne – identyfikacja, dostępność, badania i popularyzacja”, Wilno 21–22 września 2021 r., „Archeion” 2021, t. 122, s. 443–447.

V Międzynarodowy Kongres Naukowy „Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej”, Białystok–Supraśl 29 września – 1 października 2021 r., „Archeion” 2021, t. 122, s. 448–450.

2022

W służbie państwu i obywatelom. 100-lecie służby cywilnej w Polsce, Warszawa 2022.

Zakony obrządku wschodniego na Łemkowszczyźnie w XX wieku [w:] *Umysł otwarty. Historia – kultura – społeczeństwo. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Witoldowi Kołbukowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. M. Cybulski, M. Mocarz-Kleindienst, A. Saweńec, Lublin 2022, s. 83–98.

Kościół Wschodni na Lubelszczyźnie w XIX w. w świetle źródeł z polskich i ukraińskich archiwów [w:] *Dziedzictwo archiwalne Lublina i Lubelszczyzny. Ludzie, instytucje, dokumentacja*, red. P. Dymmel, R. Jop, Lublin 2022, s. 93–110.

Zmarli wrzesień 2021 – luty 2022 (oprac.), „Kronika Warszawy” 2022, nr 1/2, s. 213–223.

Europejskie Colloquia Archiwalne, „Archeion” 2022, t. 123, s. 269–273.

Inauguracja cyklu wykładów międzynarodowych „Konarski Lectures”, „Archeion” 2022, t. 123, s. 274–276.

2023

Biografie sprawiedliwych (red., współred. P. Pietrzyk), Warszawa 2023.

Dziedzictwo dokumentacyjne do historii Łemków i Łemkowszczyzny – jego znaczenie i potencjał badawczy [w:] *Galicja. Dziedzictwo monarchii Habsburgów w perspektywie badań genealogicznych*, red. P. Jędrzejewski, Kraków 2023, s. 149–172.

„Verba volant, scripta manet”. Spuścizna dokumentacyjna powstania styczniowego, „TeKa Komisji Historycznej Towarzystwa Naukowego KUL” 2023, t. 5, s. 27–74.

Zmarli marzec – sierpień 2023 (oprac.), „Kronika Warszawy” 2023, nr 2, s. 157–163.

Archiwa polonijne na liście światowego dziedzictwa UNESCO [w:] *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. 15, red. W. Walczak, K. Wiszowata-Walczak, Białystok 2023, s. 197–210.

2024

Pamięć Polski. Lista Krajowa Programu UNESCO „Pamięć Świata”: 5 edycja. Katalogi wystawy (red., współred. P. Pietrzyk), Warszawa 2024.

Pomniki polskiego dziedzictwa dokumentacyjnego. 10 lat Polskiej Listy Krajowej Programu UNESCO Pamięć Świata (red., współred. P. Pietrzyk), Warszawa 2024.

Zestawienie przygotowała
Kamila Pawełczyk-Dura